

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aage Mølgaard

Sukkerroer i Vestsjælland

Dyrkerforeningen ved Gørlev Sukkerfabrik

Aage Mølgaard

Sukkerroer i Vestsjælland

Slagelse Centralbibliotek
Voksenbiblioteket
DK-4200 Slagelse . Tlf. 58 52 12 45

Dyrkerforeningen ved Gørlev Sukkerfabrik

Aage Mølgaard
Sukkerroer i Vestsjælland

© 1998 Aage Mølgaard
og Dyrkerforeningen ved Gørlev Sukkerfabrik

Grafisk tilrettelæggelse: Jannerup offset a/s
Omslag: Marianne Christensen

Udgivet 1998
1. udgave, 1. oplag

Udgivet af
Dyrkerforeningen ved Gørlev Sukkerfabrik
Ingemannsvej 61
4200 Slagelse

Sat med Plantin og Franklin Gothic
Tryk: Jannerup offset a/s
Printed in Denmark 1998

Indhold

Forord	5
Indledning	7
Del 1: Sukkerroedyrkningens historie	
Sukkerroens historie i Europa	9
Sukkerroens historie i Danmark	15
Del 2: Sukkerfabrik i Vestsjælland	
Forsøg på sukkerfabrik i Slagelse	1882-1884 27
Forsøg på sukkerfabrik i Gørlev	1905- 41
Sukkerfabrikken "Vestsjælland" A/S	1912-1933 47
Gørlev Sukkerfabrik	1934- 89
Del 3: Vestsjællands Roedyrkerforening	
Dyrkerforeningens første år	1912-1916 99
Sukkerprisfastsættelse under staten	1916-1921 115
Fri prisdannelse mellem dyrkere og fabrik	1921-1932 121
Sukkerordning - DDS overtager fabrikken	1932-1950 135
Perioden med 10 års koncessionsaftaler	1950-1960 147
Perioden med prisfastsættelse efter "rammeaftale	1961-1973 157
Dyrkning under EU sukkerordning	1973- 163
Del 4: Dyrkerforhold	
Arbejdet i roemarken	 175
Sukkerroeprisen	 199
Roetransporten	 213
Del 5: Bilag	
Roedyrkerforeningens ledelse	 224
Sukkerroedyrknings data	 228
Referencer	 234
Navneregister	 235

opsagt af en af parterne inden den 1. januar. Endvidere aftaltes det, at sålænge der ikke fandtes en London-notering eller så længe denne ikke var udtryk for verdensprisen, skulle der gælde følgende, i henhold til forhandlingsprotokollen:

"Som garanteret efterbetaling til grundprisen gives pr. hkg roer 2 gange den gennemsnitlige melispris for tidsrummet 1. sept.-31. marts, der fradrages forlods fra det overskud, der regnskabsmæssigt fremkommer, efter grundprisen er betalt og inden henlæggelse og afskrivninger foretages.

Derefter tillægges der fabrikken forlods 250.000 kr. til aktiekapitalens forrentning. Resten deles imellem fabrik og dyrkere i 2 lige store dele. Å conto-udbetaling sker i december måned, og efterbetaling sker snarest efter 31. marts.

For hver % eller tiendel af samme, sukkerindholdet overstiger 16%, gives tillæg 1/4 af den gennemsnitlige danske melispris pr. kg. (beregnet som engros) i tidsrummet 1. sept.-31. marts.

Som absolut mindste melispris gives for hver 275 centner roer værdien af 20 tdr. byg efter kapiteltakst for Sjælland for året 1922."

Gennemsnitsudbyttet i 1922 blev 231 centner pr. tdr. l., hvilket var det absolut laveste siden fabrikkens start. Sukkerroepriisen kom "op" på 464,4 øre pr. hkg.

Over for Dyrkerforeningen bragte fabrikken i 1923 i forslag, at der indledtes en afregning efter roernes sukkerindhold, idet dyrkerne herved ville blive stimuleret til at gennemføre dyrkningen på den bedste jord og med den bedste pasning. Dyrkerforeningen fandt dog ikke tiden moden hertil.

Vinde-Helsingebanen på 8 km. blev påbegyndt. Hermed nåede fabrikkens banenet op på 96 km.

Efter forhandlinger med finansministeriet valgte fabrikken at afvikle det rentefri statslån fra 1916. Lånet var oprindeligt et led i den sukkerordning, som ved statens indgriben skulle sikre en tilstrækkelig sukkerproduktion til forsyning af hjemmemarkedet. Det oprindelige lån var på 201.307 kr., men kunne indløses for 65.000 kr.

Dårlige startbetingelser for roerne – ikke mindst på grund af frost og kulde – gav en voldsom stokløbning i

Anvendte forkortelser:

Tdr. l: tønder land. 1 tdr. l. = 0,5515 ha.

Ha.: hektar. 1 ha = 10.000 kvadratmeter = 1,813 tdr. l.

1 centner = 100 pund = 50 kg.

1 dobbeltcentner = 100 kg = 1 hkg.

Vedrørende EF – EU:

1. januar 1973 tilsluttede Danmark, England og Irland sig De Europæiske Fællesskaber, benævnt EF. Grundlaget er siden udbygget, senest ved undertegnelsen af traktaten om Den Europæiske Union – TEU – i Masstricht den 7. februar 1992. TEU trådte i kraft den 1. november 1993. Herefter skiftede den officielle danske betegnelse for fællesskaberne navn fra De Europæiske Fællesskaber (EF) til Den Europæiske Union (EU).

Forord

Dagen den 29. april 1996 blev en “sort” dag i Vestsjælland, da der kom pressemeddelelse om, at Gørlev Sukkerfabrik lukker efter roekampagnen år 1999. Hermed er Gørlevfabrikken, Sjællands eneste sukkerfabrik, ramt af rationaliseringsbølgen i dansk sukkerproduktion og en fabriksepoke på vor egn vil være slut.

Sukkerfabrikken “Vestsjælland” blev startet i 1912 og overgik efter en stormombrust periode til De danske Sukkerfabrikker i 1934 under navnet “Gørlev Sukkerfabrik”. Den blev byens største erhvervsvirksomhed og satte stort præg på det Gørlev, vi kender i dag. Både for egnens erhvervsliv og for sukkerroedyrkerne vil det betyde en meget mærkbar forandring.

I bestyrelsen fandt vi, at tiden nu var inde til at få beskrevet perioden, hvor sukkerroekulturen kom til Vestsjælland – en væsentlig landøkonomisk og kulturhistorisk periode for vor egn.

Da Dyrkerforeningens første sekretær Aage Mølgaard, Slagelse, fratrådte som sekretær for Dyrkerforeningen – en stilling han havde bestridt i perioden 1960-96 – var der enighed i bestyrelsen om at opfordre ham til at påtage sig opgaven.

Dette arbejde, der har strakt sig over 2 år, er nu afsluttet med dette bogværk, som udsendes af Dyrkerforeningen til alle dyrkere under Gørlev Sukkerfabrik.

Materialet til bogen er hentet fra mange kilder: Dyrkerforeningens forhandlingsprotokoller, dagbladenes avisarkiver – specielt Sorø Amtstidende/Sjællands Tidende og Kalundborg Foleblads gamle avisarkiver – har kunnet bidrage med stof til bogen. Hertil kommer egnens lokalhistoriske arkiver, der er blevet “støvsuget” for stof. Herudover er der trukket på en række andre kilder, ligesom en lang række personer har givet deres bidrag.

Fra Dyrkerforeningen skal der lyde en stor tak til alle de mange bidragydere. En særlig tak til Danisco Sugar, der har vist stor hjælpsomhed med materiale til bogen – ikke mindst i form af det store billedmateriale – og som har ydet økonomisk hjælp til distributionen.

Sluttelig en stor tak til bogens forfatter, der udover at have fundet og beskrevet det historiske materiale, har bidraget med egne oplevelser og erfaringer vedrørende sukkerroedyrkningen i Gørlev – erfaringer, der for ham startede helt tilbage til under 2. verdenskrig.

Det er bestyrelsens håb, at bogen vil blive modtaget som et vægtigt bidrag til forståelsen af den landøkonomiske og kulturelle udvikling, der er sket i denne egn igennem de 116 år bogen behandler.

Torsten Nielsen

Formand for Dyrkerforeningen

Borregård, Høng oktober 1998

Indledning

Enhver begivenhed er et resultat af en historisk udvikling. Vil man forstå begivenheder, og ikke blot konstatere disse som historiske kendsgerninger, må man se deres forudsætninger i historisk belysning.

Jeg har forsøgt at beskrive perioden, hvor roesukkerkulturen udviklede sig. Ikke blot herhjemme, hvor den kom relativt sent på grund af vore interesser i rørsukkeret fra de vestindiske øer, men også udviklingen i resten af Europa.

At genopfriske sukkerets historie og roesukkerkulturens modtagelse i Danmark giver et levende indtryk af, at når nye idéer skal vinde indpas, er det ikke tilstrækkeligt, at idéen er rigtig. Kapitalgrundlaget skal være sikret til også at kunne modstå uventet modgang. Endelig er det vigtigt, at personen eller personkredsen, der brænder for idéen, er vægtig, overbevisende og karismatisk i omgivelsernes bevidsthed.

Set med nutidsøjne kan man undre sig over, at det tog så mange år at få roesukkerkulturen til at slå igennem herhjemme. Her skal det erindres, at det skete under de store omstillingsår for dansk landbrug. Perioden, hvor vi gik fra mere eller mindre naturaløkonomi til markedsøkonomi, hvor bønder som noget nyt – efter 1849-grundloven – kom med i de politiske beslutninger, hvor vi gik fra “landsby-Danmark” til begyndende “industri-Danmark”, ligesom det var startperioden for den folkelige kulturperiode – vor “nationale danskhedsperiode” – der startede den lange række af nye fællesforetagener, oftest på andelsbasis. Perioden, hvor der blev lagt det grundlag, der stort set har dannet mønster for dansk landbrug op til i dag.

Det er nærliggende at lade fantasien strejfe og spørge: Hvordan ville den vestsjællandske sukkerroeudvikling have formet sig, hvis man havde imødekommet C. F. Tietgen's tilbud om at starte en fabrik i Slagelse i 1880'erne?

De Danske Sukkerfabrikker – DDS – besluttede på det tidspunkt at starte tre nye fabrikker: Slagelse, Stege og Assens. Fabrikken i Slagelse skulle have været den største.

Det er også nærliggende at tænke på, hvordan Sukkerfabrikken “Vestsjælland” kunne have udviklet sig, hvis godsejer Carl Lawaetz's visioner og fabriksprojekt ikke fra starten var blevet ramt af uhyre mange uheldige sammentræf. Omstændigheder, der ikke blot fordyrede anlægget katastrofalt, men tillige gjorde, at dyrkerne tabte tilliden til og troen på projektet på det for fabrikken værst tænkelige tidspunkt.

Carl Lawaetz havde såvel dyrker- som organisationserfaring, idet han i slutningen af 1800'tallet i 12 år havde været storleverandør til DDS og dyrkertalsmand – som forpagter af Rudbjerggård og Helgenæs. Hans karisma og visionære tanker om et

stort vestsjællandsk sukkerfabriksprojekt virkede overbevisende i vide kredse og der blev allerede ved starten af anlægsperioden i 1911-12 arbejdet i udvidelsestanker til hovedfabrikken i Gørlev, i form af mindre fabrikker i Dalmose og Svinninge – flettet sammen i et tæt netværk af roebaner, som forbandt dyrkere og fabrikkerne. Sukkerfabrikken blev etableret uden om DDS, den kom til at ligge i Gørlev og den fik en utroligt vanskelig startperiode. Tilfældigheder såvel som dygtig indsats afgjorde fabrikkens skæbne – hvordan udviklingen ellers var blevet, kan man kun fantasere sig til.

For eftertiden vil Gørlev Sukkerfabrik stå som et meget vigtigt element i vestsjællands udvikling, selvom den efter planerne vil ophøre med udgangen af 1999. Forhåbentlig vil denne bog medvirke til at dens historie er bevaret.

Aage Mølgaard
Slagelse, oktober 1998

Sukkerroens historie i Europa

Fremstillingen af sukker fra sukkerrør har været kendt i områder af Indien siden mere end 1000 år før vor tidsregning. I 714 bragte maurerne sukkerrør til Spanien. I 1420 påbegyndtes der dyrkning på de Canariske øer, hvorfra Europa blev forsynet med sukker i næsten 200 år. I slutningen af det 16. århundrede indledtes dyrkningen i Vestindien, der herefter blev næsten eneheriker på sukkerområdet.

Ved Danmarks erhvervelse af de Vestindiske øer, St. Thomas og St. Jan i 1671 og St. Croix i 1733, fik vi adgang til rørsukker i store mængder. I den florissante handelsperiode i slutningen af det 18. århundrede gav disse kolonier store indtægter, ikke mindst efter handelen på Østen i 1772 blev frigivet. Rørsukkeret fra disse øer blev raffineret i Danmark. Alene i København var der i 1798 118 raffinaderier. Sukker var på det tidspunkt en væsentlig eksportartikel for Danmark.

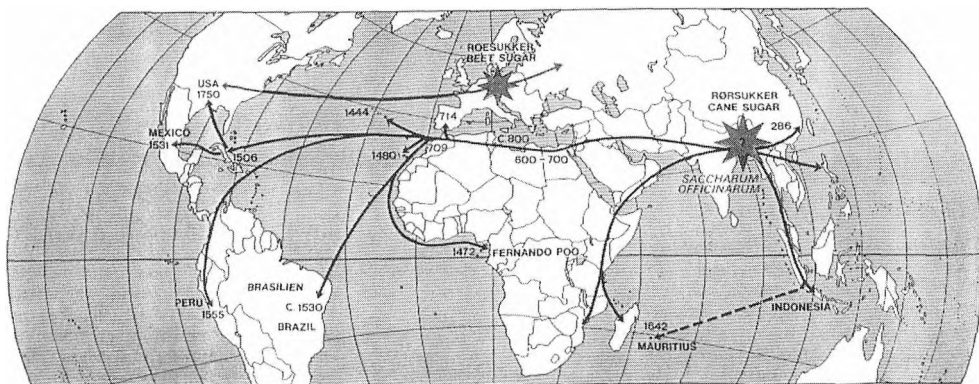
I 1747 offentliggjorde den berlinske apoteker A. S. Marggraf nogle undersøgelser vedrørende sukkerindholdet i forskellige hjemlige planter. Han havde opdaget, at den søde smag i forskellige bedesorter skyldtes et sukkerstof af en lignende sammensætning som i sukkerrør.

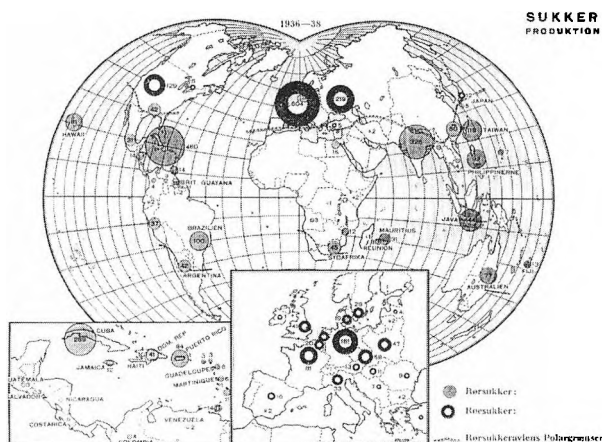
Figur 1:
Årstal for sukkerrørs
spredning

Kilde: Johannes Hum-
lum, Kulturgeografisk
Atlas, Gyldendal

Sukkerrorets spredning: alle årstal er e. Chr.

Spread of sugarcane growing: all years are A. D.

Figur 2:
Sukkerproduktionen:
Rør og røesukker

Kilde: Johannes Hum-
lum, Kulturgeografisk
Atlas, Gyldendal

Udvinding af sukker fra roer blev første gang forsøgt i 1799 i Schlesien. Det var dog uden videre held. Marggraf's medarbejder, F. K. Achard, ansøgte i 1799 kong Frederik Wilhelm III om et tiårigt privilegium til sukkerfremstilling. Trods afslag herpå fik han af kongen bevilliget et forskud til erhvervelse af godset Cunern i Schlesien, hvor han i 1802 indrettede den første egentlige sukkerfabrik.

Mange med interesser i rørsukker forsøgte at standse fabriksprojektet ved at tilbyde ham store beløb for offentligt at erklære sig skuffet i sine forhåbninger og erklære at han ikke troede, at røesukker ville kunne erstatte rørsukker.

Lavt sukkerindhold i roerne og dårlige tekniske hjælpemidler gav fabrikken et dårligt udbytte, og den måtte indstille produktionen omkring 1810.

Achard sammenlignede et betydeligt antal bedeformer og fandt her frem til en hvid, dybtsiddende roe, der senere blev kendt under navnet "*den hvide schlesiske sukkerroe*", som bedst egnede.

Kort efter skulle Napoleonskrigene imidlertid ændre forholdene. Napoleon, der ønskede at ødelægge Englands kolonialhandel, spærrede i 1806 fastlandets havne, så englænderne ikke kunne afsætte deres kolonialprodukter. Følgen heraf blev, at sukkerprisen steg til hidtil ukendte højder. Under den meget følelige sukkermangel begyndte man atter at vise sukkerroen opmærksomhed.

I et dekret af 1811 gik Napoleon ind for udviklingen af en hjemlig sukkerindustri. Selvom den nye industri efter fastlandsspærringens ophør i 1815 syntes at være dømt til undergang, holdt den sig dog levedygtig, trods konkurrence fra rørsukkeret.

I hele Europa fik sukkerfabrikkerne store vanskeligheder, da de skulle konkurrere med rørsukkeret. Bedst gik det i

Frankrig, idet man her beskyttede roesukkeret ved told, og det blev da også i Frankrig, at sukkerroen og roesukkerindustrien udviklede sig først.

Den franske gartner og frøavler A. L. de Vilmorin indledte forædlingsforsøg i sukkerroer. Med et lille instrument tog han prøver af sukkerroer og undersøgte deres indhold af sukker. Frøet af de roer, der havde størst sukkerindhold, blev valgt til udsæd, og af dem valgtes igen eliten o.s.v. På den måde fik han i løbet af nogle år sorter med 10 -15% sukkerindhold. Senere har andre planteforædlere bragt indholdet op på 18-20%.

Efter 1820 tog sukkerroeavlen fart i Frankrig, og indtil midt i 1830'erne holdt man førerskabet på roesukkerområdet. I Tyskland fik sukkerroeavlen fodfæste omkring 1850, og fra 1880 overtog Tyskland førerskabet i denne kultur. Senere nåede den frem til Østrig, Rusland, Belgien, Holland, Sverige og Danmark.

I 1850 var den samlede produktion af roesukker i Frankrig, Tyskland, Østrig-Ungarn, Rusland, Holland og Belgien 200.000 tons.

I 1859 indledte grundlæggeren af den tyske sukkerfabrik Kleinwanzleben forsøg med forbedring af "*den hvide schlesiske sukkerroe*".

Udviklingen i sukkerroens sukkerindhold:

År	1800	1840	1860	1880	1900	1920	1940
Sukkerprocent, ca.	8	9	10	12	15	16-18	17-19

Sukkerskat

Så længe sukkerproduktionen udelukkende skete på grundlag af rørsukker i varme lande, beskattedes sukker kun med told.

Med starten på produktion af roesukker i de store fastlandsstater i 1830'erne og 40'erne så disse stater sig af finansielle grunde nødsaget til at indføre skat på sukker, også selvom det var indlandsk produceret. Efterhånden fulgte næsten alle lande dette system.

På den tid var sødemidlet sukker et luksusprodukt, der kun blev brugt ved stormænds gæstebud. Menigmands

trang til sødemidler måtte dækkes ved anvendelse af honning og lignende.

Set med nutidsøjne er sukker ikke principielt et velegnet skatteobjekt, idet sukker er et næringsmiddel, hvis forbrug kun stiger svagt med familiens velstand. Derimod vokser forbruget med familiens størrelse.

Den indenlandske skat på roesukker er blevet opkrævet forskelligt i forskellige lande, alle baseret på en af følgende tre opkrævningsformer:

1. Skat på råstoffet – *materialska*t, hvilket vil sige skat efter roernes vægt. Til fordel for denne beskatningsform taler, at man stimulerer roedyrkerne til at vælge sukkerrige roestammer. Det er dog ikke givet, at den mest sukkerrige stamme også er dyrkningsmæssigt bedst ydende og dermed optimal for roedyrkeren.
2. Skat på halvfabrikatet, sukkersaften.
3. Skat på det færdige produkt – *produktska*t, der opkræves når produktet går ud fra fabrikken. Denne skatteform sikrer, at statsafgiften stiger med udbyttet i sukker.

I Tyskland havde man *materialska*t, som blev fastsat skønsmæssigt efter mængden af sukker, der kunne udvindes af en bestemt mængde sukkerroer – f.eks. 8 pund sukker af 1 centner sukkerroer. Udvandt fabrikkerne mere sukker af roen end staten beregnede, betød dette, at det ekstra udvundne sukker var skattefrit. Hvis man f.eks. udvandt 10 pund sukker pr. centner roer, var de 2 sidste pund skattefri. På den måde kom systemet til at virke som en indirekte støtte til fabrikken.

I slutningen af 1800-tallet begyndte en række lande at støtte den indenlandske sukkerindustri, og samtidig lagde man høje forbrugsafgifter på sukker. Herudover gav man støtte til det roesukker, der blev eksporteret. Det betød, at sukker blev dyrt inden for eget landområde, men meget billigt på verdensmarkedet.

Storbritannien drog stor fordel af dette, idet man længe ikke havde nogen hjemlig produktion af roesukker. Her benyttede man systemet til at stimulere hjemlige produk-

1 centner,
ctr. = 100 pund = 50
kg.
1 dobbeltcentner,
dbc. = 200 pund = 100
kg.

tionsgrene, som f. eks. chokolade, syltede frugter, biskuit m.m.

I 1902 enedes en række lande – bl.a. Tyskland, Frankrig, Østrig, Italien og England – om den såkaldte *Brüssel-konvention*, der trådte i kraft 1. september 1903. Denne konvention forpligtede deltagende lande til at ophæve alle direkte såvel som indirekte præmier på produktion og udførsel af roesukker, samt at anvende en tillægstold ved sukkerindførsel fra lande, der benyttede præmiesystemet.

I Danmark indførte en lov af 3. maj 1873 beskatning af det indenlandsk producerede sukker på linie med det udenlandske sukker. Dette førte dog ikke til en ligestilling mellem rør- og roesukker, idet man toldbeskyttede rør- og roesukker ens, selvom roesukkerets raffineringstværdi var mindre end rørsukkerets.

Ved lov af 9. april 1891 blev sukkerskatten betydeligt nedsat. Man håbede herigennem at stimulere forbruget, hvilket i nogen grad skulle kompensere fabrikkerne for den beskyttelse, loven berøvede dem. Vor hjemlige roesukkerindustri var dog stadig hårdt ramt af udlandets eksportpræmiesystem.

Herhjemme har sukkerskatten altid hvilet på det færdige produkt. I starten blev den fastsat efter sukkerets farve – lyst eller mørkt – men efter lov af 27. maj 1908 fastsat efter indholdet af rent sukker – bestemt ved en måleteknik, som kaldes polarisation.

Med vedtagelsen af denne lov blev forholdet mellem told og afgifter bragt i overensstemmelse med Brüsselkonventionens forudsætninger.

I 1911 blev det vedtaget at ophæve den tidligere vedtagne tillægstold for dansk sukker i de lande, der var tiltrådt konventionen.

Sukkerroens historie i Danmark

Landøkonomiske forudsætninger på den tid

De store landbrugsreformer i slutningen af 1700-tallet betød, at stavnsbåndet blev ophævet. Hoveriet kunne langsomt afskaffes, fællesdriften ophøre og udskiftningerne og udflytningerne indledes. Der var taget fat på sikring af fæstebønderne og ændring af fæsteforholdet i god overensstemmelse med udskiftningen. Hermed var der skabt grundlag for udvikling af et tilbagestående landbrug.

Den forventede udvikling efter disse reformer blev forsinket af Napoleonskrigene, hvor Danmark kom i den "forkerte" lejr – i alliance med Rusland og Frankrig – og blev underkastet Københavns bombardement i 1807, udlevering af flåden til England og senere tabet af Norge i 1814.

Økonomisk var Danmark ikke forberedt til sådanne hændelser, så man lod "seddelpressen" klare finansieringen, med deraf følgende statsbankerot i 1813. Efterfølgende dannedes en Rigsbank, og pengene blev ombyttet til 5/48 af sedlernes pålydende. Forholdene bedredes efter fredsslutningen i 1814, og oprettelsen af Nationalbanken som et af regering og statsmagt uafhængigt foretagende. Sedlerne nåede dog først parikurs i 1838, og først i 1845 blev danske pengesedler fuldt indløselige.

Perioden med forvirrede pengeforhold gav betydelig opgang i landmændenes pengeindtægter. Efter generationer med små økonomiske forhold blev mange landmænd pludseligt velhavende. Landmænd, der benyttede perioden med de næsten værdiløse pengesedler til betaling af gæld, driftforbedringer eller tilkøb af jord, gik konsoliderede ud af denne periode. Modsat gik det for landmænd, der brugte perioden til vellevned.

Med dannelsen af Nationalbanken fik pengene en stigende værdi. Det betød samtidigt mindre pengeindtægter, og efter Napoleonskrigenes ophør skete et voldsomt prisfald

på landbrugets produkter. Europas lande var blevet mere eller mindre udhungrerede, så der måtte spares. Mange lande valgte at spærre for tilførsler ude fra. Det betød, at det hjemlige kornmarked blev totalt ødelagt.

Under 1820'ernes landbrugskrise var det umuligt for landmænd at afdrage og forrente gæld. Følgen heraf blev, at staten i denne periode måtte overtage ca. 1/30 af landets hartkorn. Værst blev denne periode for de godsejere, der ikke havde solgt fæstegods og derfor hæftede for bøndernes skatter. Det samme gjaldt bønder, der havde sat sig i for stor gæld.

Ved slutningen af 1820'erne var den store landbrugskrise overstået, og det begyndte atter at gå fremad. Ikke mindst efter at englænderne lempede korntolden i 1828. Mange landmænd fik igen mod og lyst til at prøve nye ting.

I flere henseender var bonden i 1830'erne anderledes indstillet og åben for nye tiltag. Hertil kom, at der med 1814-skoleloven indførtes tvungen 7-års skolepligt, så alfabetismen gradvis blev afskaffet.

Med bondens forbedrede ydre kår kom udskiftningens fordele for alvor frem. Uden økonomisk frihed er åndelig frihed illusorisk. Fremgangen var en væsentlig forudsætning for den åndelige vækkelse, der kom til at præge de kommende år: Start af folkehøjskoler, landbrugsskoler, landøkonomiske foreninger og demokratiets indførelse med grundloven af 1849, hvor bønder kom med i de politiske beslutninger. Alt dette blev starten til det landbrug, vi kender i dag.

I perioden 1850-80 var kornpriserne høje. Da der var sket store kulturforbedringer såsom kalkning, dræning og indførelse af nye og bedre redskaber, og da der var relativt lave arbejdslønninger, var det en særdeles god forretning at dyrke korn.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab dannedes i 1769 og forsøgte fra starten at være katalysator for den landøkonomiske udvikling over for såvel landbruget som de skiftende regeringer. Præsident for Landhusholdningsselskabet i perioden 1840 til 1888 var etatsråd Edward Tesdorpf, Orupgård. Han var en ivrig deltager i de land-

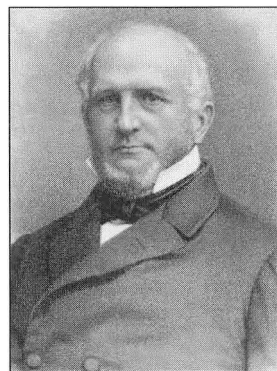
økonomiske diskussionsmøder, som Landhusholdningsselskabet arrangerede i disse omstillingsår.

Ved Landmandsforsamlingen i Odense i 1863 – som Landhusholdningsselskabet var medarrangør af – advarede Tesdorpf imod den herskende opfattelse af, at Danmark skulle søge at fastholde sin andel i verdens kornmarked. Han så mørke skyer tegne sig mod både øst og vest, idet russisk og amerikansk korn, takket være de forbedrede transportmidler, ville kunne konkurrere på pris og kvalitet. Vor udvej ville være at rationalisere det store og middelstore landbrug, der herigennem nok bedst ville kunne opretholde kornproduktion. Samtidig måtte vi af al magt søge at forbedre vort husdyrbrug.

I mange landbrug blev der i den gyldne korndyrkningsperiode drevet ret stærk rovdrift på jorden. Man dyrkede korn år efter år, kun afbrudt af et års braklægning, når udbyttefaldet blev føleligt. Endnu havde man ikke opdaget nødvendigheden af at erstatte afgrødernes bortførsel af næringsstoffer. Man prøvede med en fornyet mergling af markerne. Nu udeblev imidlertid de store merudbytter, der kendetegnede den tidligere generations kalkning af markerne. I dag ved vi, at første gangs kalkning, ud over at fjerne jordens "surhed", samtidigt frigiver gødningsstoffer fra jorden. Det gælder specielt fosfor, der på kalktrængende jorder går i tungtilgængelige forbindelser.

Med året 1880 begyndte en konstant nedgang i kornpriserne. Denne fortsatte indtil midten af 1890'erne. Nok havde der i 1875 været en mindre nedgang i priserne, men det var først efter 1880, at den oversøiske konkurrence blev så stærk, at den for alvor påvirkede priserne på de europæiske markeder. Årsagerne hertil var i høj grad, at USA og Rusland fra begyndelsen af 1870'erne eksporterede store kornmængder til Europa.

De stærkt faldende kornpriser ramte senere husdyrproduktionen og førte til den kendte danske produktionsomlægning, hvor korneksport afløstes af import af billigt udenlandsk korn til forædling igennem husdyrhold. Da eksporten af levende kreaturer til Tyskland fra 1880 ram-

*Geheimekonferensråd
Edward Tesdorpf,
Orupgård.*

*Efter litografi 1889 af
I. W. Tegner.*

tes af eksportvanskeligheder og senere importforbud, kom der for alvor gang i udviklingen af mejerivæsenet. En udvikling, der forstærkedes af det stærkt voksende britiske marked.

Den stærkt stigende udvikling i kreaturholdet, der senere suppleredes med en meget stor svineproduktion, stillede krav til nytænkning i markbruget. Der skulle frembringes store mængder grovfoder til både sommer- og vinterfodringen. Forbedringer i græsmarken skulle sikre sommerfodringen, og udvidelser af foderroe-arealerne skulle danne basis for vinterfodringen af det voksende kreaturhold.

På det tidspunkt agiterede sukkerroekulturens ivrigste igangsætter herhjemme, landøkonomen Erhard Frederiksen for, at *“sukkerroen sætter landbruget i stand til at udnytte jorden og ordne kreaturholdet på en sådan måde, at de penge, der tages ind ved roesalget til fabrik, er en umiddelbar forøgelse af bruttoindtægten, medens samtidig indtægten af kornavl og kreaturhold ikke blot ikke forringes, men endog forøges ved den stigende kultur.”*

Landøkonom

Erhard Frederiksen,
*f. 1843 – d. 1903. Efter
konkursen i 1877*

*kastede han sig over det
Landbrugstidende, som
han havde startet i
1874 – senere omdan-
net til “Ugeskrift for
Landmænd”. Udover
roesagen startede han
maltbygbevægelsen, som
senere videreførtes af
Landhusholdningssel-
skabet.*

Billede: Danisco Sugar

I 1872 oversteg eksportværdien af animalske produkter værdien af korneksporten, og i 1882 oversteg kornimporten korneksporten. Danmark var nu for alvor slået ind på mejeridrift og svineproduktion. Det betød samtidigt, at der blev større mængder naturgødning til rådighed for de ofte stærkt udpinte jorde.

Med den store udvidelse af roearealerne fulgte en vekseldrift i afgrødevalget, der gjorde det muligt at afskaffe brakmarken i sædskiftet.

Udviklingen i rodfrugtarealerne

1861	33.000 ha
1881	58.000 ha
1907	308.000 ha

Under denne landøkonomiske omlægningsperiode rykkede roesukkerkulturen ind i dansk landbrug. I samme periode – specielt fra 1880 – blev anvendelse af handelsgødninger som supplement til husdyrgødningen mere og mere almindelig.

Start af fabrikker i Danmark

Også her i landet blev der tidligt forsøgt med produktion af roesukker, idet man allerede i 1812 etablerede en runkelroe-sukkerfabrik ved Tranekær gods på Langeland. Den fik dog kun kort levetid, idet den måtte nedlægges kort efter ophævelsen af fastlandsspærringen under Napoleonskrigene uden at have nydt godt af denne periodens gode sukkerpriser — se kapitel om sukkerroens historie i Europa.

Nok fulgte man den europæiske udvikling i roesukkerkulturen, men de danske regerings interesser i rørsukker fra de vestindiske øer og de betydelige sukkeorafgifter herfra gjorde, at roesukkerdyrkningen kom sent til landet. Sidst i 1860'erne indbragte sukkertolden ca. 30% af statens samlede toldindtægter.

Indførelsen af sukkerroekulturen i Danmark tilskrives i første række Erhard Frederiksen. Han var landmandssøn fra Lolland og tog efter sin landbrugseksamen fra Landbohøjskolen i 1862 på studierejse til England for at studere rodfrugtavl og derefter til Frankrig og Tyskland for at studere sukkerroeavl. Herefter overtog han hjemmet, Nybøllegård, der straks blev indrettet på roesukkerkultur. Sammen med sin yngre bror, Johan Ditlev Frederiksen, der efter sin landbrugseksamen fra Landbohøjskolen i 1871, havde været på studierejser i Tyskland og Frankrigs sukkerroeegne, fik han dannet "*Sukkerfabrikken Lolland*". Det skulle være en mindre fabrik – efter model af fabrikkerne i Sachsen, hvor Erhard Frederiksen havde lært sukkerroedyrkning. Fabrikken skulle forsynes med råmateriale fra 1.200 tdr. land, og det bærende princip skulle være, at fabrikken skulle kombineres med et omfattende og veldrevet avlsbrug, der skulle forsyne fabrikken med en del af sukkerroerne.

I 1869 foreslog præsidenten for Det kongelige danske Landhusholdningsselskab, godsejer Edward Tesdorpf, at spørgsmålet om roesukkerproduktion blev taget op i Danmark. Han havde tæt forbindelse med dir. Fr. Otten, der var velkendt med den nordtyske roesukkerudvikling. I 1868 havde Otten besvaret en prisopgave, udskre-

Fastlandsspærring:
Napoleons forsøg på at bekæmpe det til søs stærke England ved at holde dets samhandel væk fra staterne på Europas fastland

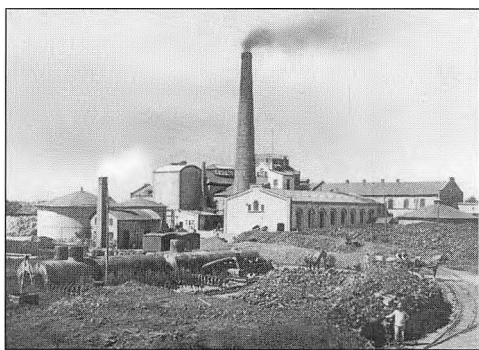

Johan Ditlev Frederiksen, teknisk direktør for "*Lolland*" 1872-77. Efter konkursen drog han til USA, hvor han ydede en betydelig indsats inden for mejeridrift.

Kilde: "*Sukkerroer – 100 år på Lolland-Falster*", udgivet 1973 af Lolland-Falsters historiske samfund

vet af *Videnskabernes Selskab*: "Runkelroeavlens og roesukkerfabrikation i Danmark", som han tilegnede Edward Tesdorpf.

I vinteren 1871-72 indledte Landhusholdningsselskabet en række diskussionsmøder om emnet, og i foråret 1872 blev så etableret to aktieselskaber med roesukkerproduktion som formål, nemlig "*A/S De Danske Sukkerfabrikker*" og "*Sukkerfabrikken Lolland*".

Højbygård Sukkerfabrik – oprindeligt "Sukkerfabrikken Lolland"

Kilde: DDS's 50 års jubilæumsfestskrift 1922

Brødrene Frederiksens projekt blev fra starten ramt af store vanskeligheder, og en rekonstruktion blev forsøgt i 1876. Ved generalforsamlingen i "*Sukkerfabrikken Lolland*" trådte Tesdorpf frem og tilkendegav – ifølge generalforsamlingsreferatet – at han "*anså roesukkerindustrien for et af de kraftigste midler til fremme af agerbruget herhjemme, og han anså brødrene Frederiksens indsats for indførelse af denne industri for fremragende. På selskabets*

avlsgårde havde han ved selvsyn iagttaget, at man havde afskaffet brakken og i stedet indført sukkerroen. Han var overbevist om, at det var svært at finde deres mage. I det hele taget fandt han, at roesukkerindustrien fortjente langt større bevågenhed og understøttelse fra regering og langt større tillid i befolkningen. Han håbede, at staten inden længe ville blive nødsaget til at støtte sagen, som var den kraftigste løftestang for kulturindustrien her i landet."

Erhard Frederiksens store fremsynethed og dygtighed slog ikke til. Uheld ved fabriksstart i kombination med manglende finansiel styrke gjorde, at han måtte give op. Begge brødrenes gårde og formuer gik tabt, og i 1877 blev "*Sukkerfabrikken Lolland*" taget under konkursbehandling.

Trods stærk indsat fra Tesdorpf og andre godsejere og fideikommisejere lykkedes det ikke at rekonstruere fabrikken.

En kreds af interesserede overtog fabrikken og avlsbruget for at videreføre det under navnet "*Højbygård sukkerfabrik*". I 1880 blev virksomheden overtaget af "*De Danske Sukkerfabrikker*".

Fideikommis:

Gods eller kapital, der er båndlagt til fordel for en familie eller en institution

Bag *De Danske Sukkerfabrikker* stod en række storgodsejere. Det lykkedes dem at få datidens industri- og finansfyrste, direktør for Privatbanken C. F. Tietgen til at stille sig i spidsen for et selskab, der skulle samle de mange eksisterende sukkerraffinaderier baseret på importeret rørsukker. Det hed i selskabets formålsparagraf: *“at drive sukkerraffinering i Danmark ved de af selskabet erhvervede raffinaderier i København og ved anlæg af rørsukkerkogerier rundt i landet på passende steder, såvel som sådanne andre dermed i forbindelse stående foranstaltninger, som bestyrelsen måtte vedtage.”*

De Danske Sukkerfabrikker – DDS's – første fabrik kom til at ligge i Odense. Grundstenen hertil blev lagt i 1872, og produktionen startede den 13. december 1873. På det tidspunkt havde DDS planer om anlæggelse af 10 fabrikker, men det blev ændret på grund af vanskeligheder med at få bønderne gjort tilstrækkeligt interesserede i dyrkning af sukkerroer. I fabrikkens første kampagne blev der kun kontraheret arealer til ca. 1/3 af fabrikkens kapacitet. Fabrikken måtte derfor i de første år i stor udstrækning basere driften på fabrikkens egne landbrug i form af henholdsvis købt og forpagtet jord. Først efter langvarigt arbejde for sagen – hvor fabrikken leverede frø, såmaskiner, radrensere og arbejdskraft til dyrkerne fra specielle roepasningsstationer – lykkedes det at vinde de fynske landmænd for sagen. I 1885 nåede man frem til, at de fynske bønder kunne dyrke roer nok til at udnytte fabrikken på fuld kapacitet.

Odense Sukkerkokeri

*Kilde: DDS's 50 års
jubilæumsfestskrift 1922*

“Sukkerfabrikken Lolland” var planlagt til at skulle starte ved kampagnestart i oktober 1873. Voldsomme vejrmæssige problemer med næsten uafbrudt regn i bygge- og anlægsperioden medførte, at fabrikken først kunne startes den 7. januar 1874 – ca. 3 uger senere end DDS's fabrik i Odense. Disse store vanskeligheder medførte tillige, at fabrikken ved starten var blevet næsten dobbelt så dyr som projekteret. Allerede i planlægningsfasen af *“Fabrikken Lolland”* havde brødrene Erhard og Johan Ditlev Frederiksen haft kontakt med finansmanden C. F. Tietgen i

håbet om at vinde hans interesse for projektet. Man håbede at finde indskydere i københavnske børs- og finans kredse og forventede, at Tietgens interesse ville lette aktietegningen. På det tidspunkt vidste brødrene ikke, at Tietgen arbejdede med tanker om dannelse af *A/S De danske Sukkerfabrikker – DDS* – og det gjorde naturligvis ikke finansieringen af fabrikken lettere for brødrene.

Geheimekonferensråd
C. F. Tietgen

Tietgen, der var velkendt med Erhard Frederiksens evner som dygtig landøkonom og inspirator, fik i 1882 Erhard Frederiksen knyttet til *DDS* som landøkonomisk konsulent – med en avlsgård ved Nakskov som forsøgsmark. Her indledtes forædlingsforsøg på grundlag af frø fra Kleinwanzleben – se kapitel: Sukkerroens historie i Europa – for at finde en roestamme, der passede til danske jordbunds- og klimaforhold. I årene 1887 til 1900 lykkedes det herigennem at hæve udbyttet og at hæve sukkerprocenten fra ca. 15 til 17.

For C. F. Tietgen faldt starten af sukkerfabrikationen på et ubelejligt tidspunkt. Han var på samme tidspunkt stærkt engageret i udviklingen af såvel *De forenede Dampskibs Selskaber – DFDS*, *Burmeister & Wain – B&W*, *Store Nordiske Telegrafselskab* med Kina-Japan-koncessionen, udvidelse af *Privatbanken*, jernbaneplaner på Lolland-Falster og meget andet. Med jernbaneplanerne så han dog nok visse gensidige fordele, idet gode transportmuligheder var væsentlige forudsætninger for kontrahering af de nødvendige sukkerroearer til sukkerfabrikkerne.

Hertil kom, at Tietgen fra starten nærede store betænkeligheder ved indførelse af sukkerroekulturen, idet han var bange for, at det ikke var muligt at få ændret sukker-tolden. Det viste sig hurtigt, at Tietgens angst var berettiget, for da loven kom i 1873, beskattede den roesukker i samme grad som kolonialsukker. Først i 1877 kom en lov, der nedsatte afgifterne.

Roesukkerfabrikation var i det hele taget ikke lukrativ i de første år. Takket være den større kapitalstøtte klarede Odense-fabrikken sig igennem de første vanskelige år, men først fra 1880 begyndte *DDS* for alvor at udvide produktionen.

Fabrikkers ejerforhold – dyrkere eller industri

Sukkerroekulturens indtrængen i Danmark skete netop som landbruget var i sin store omstillingsproces. I denne omstillingsproces var andelsbevægelsen et vigtigt element. Det var naturligvis uundgåeligt, at ejerforholdet til sukkerfabrikkerne fra starten var et vigtigt spørgsmål. Skulle sukkerfabrikken etableres og drives af industriens finansfolk som et selskab eller som landmandsejede aktieselskaber, interessentskaber eller andelsselskaber?

Ved start af en sukkerfabrik skulle landmanden ikke blot levere råvaren men også modtage de udludede roesnitter fra fabrikken – benævnt affald. Det drejede sig mængdemæssigt om ca. 50% af den leverede mængde. Dette affald indgik i roedyrkerens fodring af kreaturer, ligesom sukkerroetoppen.

Sukkerroedyrkningen gav ikke blot en salgsafgrøde – som korn – men tillige foder til et forøget kreaturhold. Samtidig var sukkerroerne en vekselafrøde, der reducerede eller afskaffede brakmarken – samtidigt med at den medvirkede ukrudtmæssigt til renholdelse af marken. Det forøgede kreaturhold medførte igen, at der blev større mængder organisk gødning til rådighed for bedriftens marker.

Fabrikkerne ønskede at modtage en sukkerrig roe med god saftkvalitet, ligesom affaldet, der tilhørte landmanden, helst skulle udleveres med lavest mulig udgift for fabrikken. Landmændene ønskede at levere flest mulige centner sukkerroer til fabrikken. Affaldsmæssigt ønskede dyrkerne at få et stort og værdifuldt affaldsprodukt hjem, hvilket ville sige med et højt tørstofindhold. Først langt senere indførtes individuel kvalitetsafregning til sukkerroe-dyrkerne.

Havde man landmandsejede fabrikker, ville dyrkerne være interesserede i såvel udbytte som kvalitet, idet man her, udover betalingen for den leverede råvare, tillige fik del i det økonomiske resultat, der fulgte efter raffineringen og salget af det færdige sukkerprodukt.

Erhard Frederiksen havde – som nævnt i forrige kapitel – den idé, at de enkelte sukkerfabrikker skulle ejes af områ-

dets sukkerroedyrkende landmænd, som det var tilfældet i de små tyske fabrikker.

Landbrugets førstemand, da sukkerroekulturen kom her til landet, godsejer Edward Tesdorpf, Orupgård, mente, at landmænd ikke blot skulle dyrke roerne, de skulle også eje fabrikken. Herigennem ville dyrkerne først modtage penge for de leverede roer, så sukkerroeavl ville være en salgsafgrøde på linie med kornsalg. Efterfølgende fik de så endnu en indtægt, nemlig når man slutteligt havde solgt det udvundne sukker.

Tesdorpf havde tidligt interesseret sig for sukkerroesagen, idet han allerede i 1850'erne havde gjort studierejser til Tyskland og Frankrig for at studere denne nye kultur. Ved alle lejligheder agiterede han for oprettelse af landmandsejede fabrikker, idet han fandt det vigtigt, at flest muligt landmænd blev gjort interesserede. Kun derigennem kunne det sikres, at sukkerroedyrkningen og roesukkerindustrien fik den størst mulige virkning på samfundet som helhed.

C. F. Tietgen, der udover at være *Privatbankens* geniale leder, tillige gik i spidsen for en grundlæggelse og omformning af industri og handel, repræsenterede "*De danske Sukkerfabrikker*". Hans synspunkt var, at landmændene skulle levere råvaren, sukkerroen til fabrikken, sælge denne roemængde til fabrikken, og derefter være ude af sagen. En klar adskillelse imellem landmand og industri.

Tesdorpf, der i sin præsidentperiode for *Landhusholdningsselskabet* engagerede sig stærkt i mange landøkonomiske projekter, indtog længe en afventende rolle vedrørende roesukkerkulturens udvikling.

Perioden 1876 til 1881 var præget af DDS's kamp for driften af de etablerede fabrikker. Indførelsen af sukkerroekulturen stødte ikke blot på politiske vanskeligheder. Det var også besværligt i de år at vinde landmændene for sagen. Hos DDS var holdningen afventende, og der blev ikke startet nye fabrikker i denne periode.

Først i 1882 udtalte Tesdorpf ved et møde i *Maribo Amts økonomiske Selskab*, at han nu ikke længere var betænkelig

ved at bygge en fabrik på Falster. Hermed blev signalet givet til tre års ihærdigt arbejde for skabelsen af "*Andels-sukkerfabrikken Nykøbing*", som Tesdorpf efter opfordring fra lokale landmænd satte sig i spidsen for.

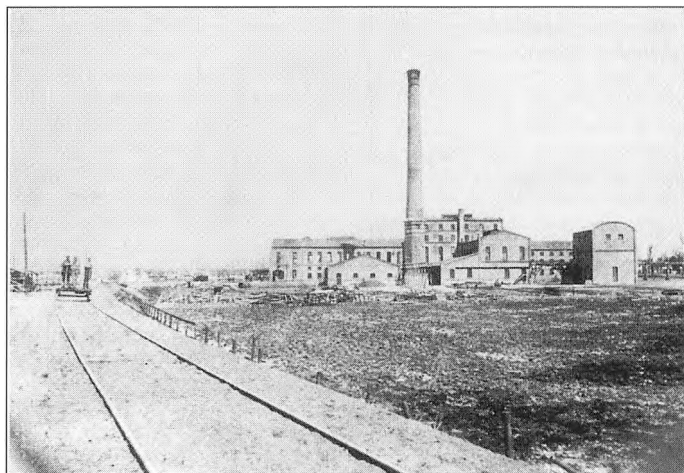
På det tidspunkt var DDS blevet ene på området og havde således en monopollignende status. For Tietgen betød en eventuel virkeliggørelse af Tesdorpf's Nykøbing-projekt en alvorlig trussel mod det monopol de lige havde skaffet sig gennem overtagelse af fallerede fabrikker.

På samme tid arbejdede Tietgen ligeledes med start af en fabrik i Nykøbing F. Det udløste et kapløb imellem de to parter, DDS med industri- og finansmanden Tietgen i spidsen og landbrugets førstemand Tesdorpf. Tesdorpf kom først med en fabrik i Nykøbing F. DDS måtte opgive allerede aftalte fabriksprojekter for i huj og hast af skaffe grund og materialer til en fabrik i Nykøbing F. Sukkerroe-dyrkerne lokkedes med fordelagtige pristilbud og bonusordninger for at afværge tilslutningen til en andelsfabrik, medens andelsfabrikkens folk slog stærkt på, at producenterne ved en andelsfabrik selv ejede en sådan og ville få fuld andel i udbyttet.

Det var i denne kapløbsperiode, at DDS opgav at starte et tilbudt projekt i Slagelse. Begrundelsen var, at der var en utilstrækkelig landmandsinteresse for Slagelseprojektet. Begge forhold har dog nok indgået i beslutningen.

Hele denne periode er senere betegnet som "*Etatsrådenes sukkerkrig*". En konflikt imellem finans- og industrimanden, etatsråd C. F. Tietgen, repræsenterende DDS og landbrugets førstemand, Landhusholdningsselskabets præsident, etatsråd Edward Tesdorpf, Orupgård. En konflikt, der ikke blot drejede sig om hvem der fik startet en fabrik i Nykøbing F., men også om det princip, hvorefter ejendomsforholdet til roesukkerfabrikker skulle organiseres.

Konflikten endte med, at der i januar 1884 kunne holdes stiftende generalforsamling for "*Andelssukkerfabrikken Nykøbing*", der på det tidspunkt havde 941 andele og 543 tdr. land køberoer at arbejde med. Tesdorpf måtte selv skyde hovedsummen, omkring 1 mio. kr. til, mod en en årlig forrentning på 5 1/2% og sikkerhed i pengeandele og roearealer.

*Sukkerfabrikken
Nykøbing*

De første år blev meget vanskelige for andelsfabrikken. For at redde fabrikken nedsatte Tesdorpf senere sine rentekrav til 4 1/2%. Takket været Tesdorpf's økonomiske styrke, kom denne andelssukkerfabrik igennem sukkerkriseperioden.

I september 1989 afsluttedes denne andelsfabriks godt 100 års

eksistens med at blive opkøbt af *Danisco*, der herefter var eneste sukkerfabrikationsvirksomhed i Danmark. Hermed afsluttedes andelselementet i dansk sukkerproduktion. En overtagelse, der dog ikke skyldtes økonomiske trængsler for Nykøbing-fabrikken.

Forsøg på sukkerfabrik i Slagelse

1882-1884

1800-tallet var i Danmark præget af en kraftig befolknings-tilvækst fra ca. 1 million indbyggere i år 1800 til 2 1/2 million omkring år 1900.

Størstedelen af denne stigning i befolkningen skete i landdistrikterne og betød, at landbruget havde befolkningsoverskud indtil slutningen af 1800-tallet. Fra omkring 1870 begynder afvandringen fra landdistrikterne. I 1860'erne forlod 37.000 mennesker landbruget, i 1870'erne steg dette til ca. 90.000 og i 1880'erne til 150.000.

De fleste søgte til byerne, hvilket betød, at købstads-befolkningens andel af den samlede befolkning steg fra 24% i 1860-erne til 38% i 1901. I samme periode oplevedes ydermere de store udvandring til Amerika.

Denne udvikling gjorde, at man i købstæderne fulgte den fremadstormende industrialisering med meget stor interesse, fordi den gav håb om en beskæftigelse af den store tilgang til bybefolkningen.

I 1870'erne forsøgte et udvalg i Slagelse, bestående af bl.a. købmand H. J. Schou, at få startet en sukkerfabrik i Slagelse, dog uden resultat.

Første tilbud om DDS fabrik i Slagelse

I 1882 blev sagen taget op igen. Efter at projekteringsudvalget have forelagt planerne for C. F. Tietgen og opnået hans forhåndstilsagn, blev der indbudt til et møde om sagen i Ridehuset i Slagelse den 9. september 1882. Som indbydere stod en bred kreds af interesserede borgere og landbrugere i omegnen.

Det var godsejer J. Bech, Valbygård, der som formand for *Sorø Amts Landøkonomiske Selskab* bød velkommen til en forsamling på et par hundrede deltagere. Han tilkendegav sin interesse for sukkerroesagen og anbefalede projektet.

Annonce indrykket i Slagelse-Posten

Cert. de. Aftau forenin- concert al , henhvide. **Undertegnede indbyder herved Slagelse og Omegns Høffe- og mindre Landbrugere til et Møde i Slagelse Ridehus**

Lørdagen d. 9. Septbr., Kl. 10,

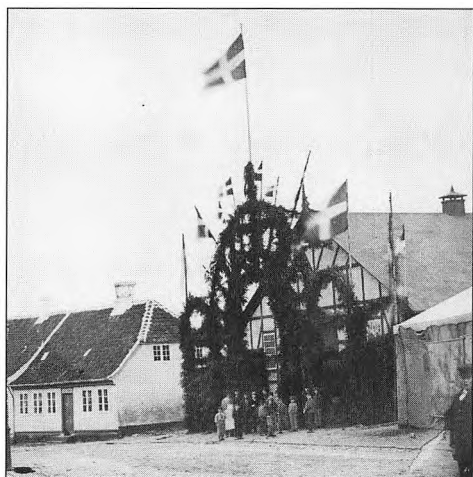
for at drøfte Spørgsmaalet om det Høffigsmaafige i Dhr-lingen af Sufferroer og for at erfare, om de for Anlaget af en Sufferfabrik her ved Slagelse nødvendige Betingelser ere tilfiede.

D^r H^r. Redaktor Friederichsen, Inspektør Fenger og Landskingsmand Larsen have lovet at komme tilfiede ved Mødet for at give de fornødne Oplysninger om Sagen.

J. Bech, Valbygaard.	C. Bech, Taarnborg.	Fabricius, Gjøltoftenbat.	Spøndt, Bjergsb.
Hans Frandsen, Hobum.	Lars Hansen, Hjelmge.	Christian Olsen, Lundsgaard.	P. Petersen, Lundsgaard.
H. D. B. Dahl.	E. R. Gronbold.	H. J. Schou	H. M.gaard.

r. Vækn. gen, kuu

Rasmus Fenger var hentet til direktørjobbet ved Odense Sukkerkøgeri fra en lærervirksomhed ved Askov højskole, efter først at være praktisk uddannet landmand og efterfølgende have lært roedyrkning som særligt speciale i Skotland.

Ridehuset i Slagelse
(indviet 1866)

Kilde: Slagelse Lokalhistoriske Arkiv

Ifølge avisreferater indledte borgmesteren mødet med at meddele, at udvalget havde haft kontakt med Tietgen om sagen, og at De Danske Sukkerfabrikker var villige til at anlægge en fabrik i Slagelse, hvis der kunne tegnes 2000 tdr. l. til sukkerroedyrkning.

Som foredragsholdere var indbudt direktør Erhard Frederiksen, De Danske Sukkerfabrikker og fabriksdirektør Rasmus Fenger, Odense Sukkerkøgeri under De Danske Sukkerfabrikker.

Aviserne bragte følgende referater af de to indlæg:

“Direktør Erhard Frederiksen indledede med at fortælle om sine erfaringer. Da han for 12-15 år siden begyndte at interessere sig for den tyske sukkerroekultur fandt han det påfaldende, hvorledes denne kultur havde påvirket udbyttet på egnen.

Den store fordel, som disse fabrikker giver, er årsag til, at denne industri stadig er i tiltag. Jorden er steget i værdi i de egne, hvor der dyrkes sukkerroer. Jordpriserne er på sine steder steget til det dobbelte.

Også herhjemme går sagen godt; der er på Lolland høstet indtil 300 centner pr. tønder land og der ville kunne høstes mere ved anvendelse af kunstgødning. Vore roer giver

ca. 1 pund sukker mindre pr. centner end i Tyskland, men da udbyttet her er højere, bliver sukkerudbyttet ca. det samme.

Herefter gav taleren nogle økonomiske oplysninger. Priserne for sukkerroer her i landet begyndte med at være 76 øre og er for tiden 87 øre pr. centner. Der burde imidlertid anvendes kunstgødning til denne nye kultur, thi ingen anden kultur lønner benyttelsen af kunstgødning så godt som sukkerroer.

I Tyskland er markerne på disse sukkerroegårde mærkværdigt rene i bunden, uden anvendelse af brak. Herved har sukkerroekulturen sin største betydning.

Tilsvarende blev der meddelt resultater fra den lollandske fabriks gårde, ca. 1.200 tdr. l. Den betydelige bygproduktion – 16-20 fold – og den betydelige kløverafrøde på gårde, der kun har været drevet efter dette system i 9 år er gode talsmænd for roedyrkingen.

Slutteligt fremhævede taleren sukkerroernes betydning for det mindre landbrug, hvor han gav en række tal-eksempler for at bevise det fordelagtige ved denne dyrkning. Han anslog at, merindtægten pr. tdr.l. i en seksmarksdrift med sukkerroer vil være nogle og tyve kroner. I ottemarksdrift med to roeafgrøder vil merindtægten være nogle og tredive kroner pr tdr. l. Der er grund til for landbruget at være om sig med nye indtægter, Sukkerroerne giver ganske vist betydeligt mere arbejde og fordrer en høj grad af omhyggelighed og påpassenhed fra dyrkerside.

Direktør N. Fenger, Odense Sukkerkokeri, supplerede med et fyldigt indlæg om hans erfaringer vedrørende roesukkerkulturen såvel dyrkningsmæssigt som fabrikationsmæssigt på Fyn, hvor denne avl kun har været drevet i 8-9 år. Her begyndte man med 4-500 tdr. l. – nu dyrkes her 1.800 tdr. l. På Fyn koster det 50 kr. pr. tønde land at holde roerne rene. Det bliver ialt en 80.000 kr., der anvendes hertil, og som navnlig går til kvinder og børn, som gør det meste af arbejdet. Landhåndværkerne har også fortjeneste af denne driftsmåde. Fra starten gik det småt arealmæssigt ved Odensefabrikken, idet der ikke her var tegnet noget garanteret areal. Roedyrkere havde ikke her været bundne på længere tid, de kunne holde op når de ville. Den betydelige stigning i arealerne må vel være bevis på, at afgrøden kan betale sig.

Skal der bygges fabrik her i Slagelse, må den bygges stor, og kapitalisterne vil ikke anden gang løbe en lignende risiko som i Odense; de vil garanteres noget. Han sluttede med at ønske sagen fremgang her i Slagelse.”

Efter de to indlæg fulgte ifølge avisreferaterne en debat, hvor – naturligt nok – navnlig tilhængere og modstandere markerede sig. Ifølge referaterne var godsejer Jørgen Bech, Valbygård, og proprietær Bing, Mullerupgård, stemte for sagen, medens godsejer Fabricius, Lyngbygård, forpagter Trock, Kragerupgård og gårdejer Hans Frandsen, Gudum, talte for, at man i stedet burde øge interessen for foderroedyrkning. Godsejer Fabricius, Lyngbygård – gav ifølge avisreferatet udtryk for, “at han med største fornøjelse ville gå med på fremskridt på landvæsenets område. Han priste sig dog lykkelig over at bo så langt fra Slagelse, at han ikke kunne komme med. Lad os hellere dyrke nogle flere foderroer; det, der går igennem kvæget, beholder vi selv!”

Købmand H. J. Schou, Slagelse, forsvarede sukkerroe-dyrkningen og udtalte: *“Folk trænger ikke til formyndere i dette stykke. De, der ikke vil følge med, kan gå i stykker og deres jord med.”* Efter at have fortalt, at han nu to gange havde været med til at gøre forsøg på at få en fabrik i Slagelse, sluttede han: *“Nu har vi igen et rent og klart tilbud, som jeg vil anbefale; tager vi ikke nu fat, kan der gå mange år, måske kommer et sådant tilbud ikke mere. Man skulle have taget sagen privat i stedet for offentlig.”*

Redaktionssekretær, kaptajn Dahl, *Sorø Amtstidende*, meddelte, hvordan sagen var kommet i gang, og sagde ifølge avisreferatet: *“Vi har her i Slagelse den mislighed, som så mange andre steder, at fattigbyrden tiltager i en foruroligende grad. På landet giver landbruget kun 4-5 pct.; det er også for lidt. Han har derfor spejdet efter nye indtægtskilder, og efter han på Lolland havde hørt en del fordelagtigt om sagen, besluttede han at få sagen frem her, for at man kunne mødes fra land og by om sagen.”*

Han havde derefter henvendt sig til Tietgen, *“så meget mere som Næstvedbanen var i udsigt.”* Tietgen havde svaret: *“Vi tilbyder ikke at anlægge nogen fabrik, men når de tilbyder fra Slagelse at ville dyrke 2.000 tdr. land i 10 år, så er Selskabet villig til at bygge en fabrik der.”*

Afsluttende meddelte J. Bech, Valbygård, at der måske ville kunne bygges en hovedstation og en eller to saftstationer på egnen, når der til hver sådan er tegnet 300-400 tdr. l., og måske ville der også på længere afstand fra byen kunne oprettes saftstationer, når der hertil tegnes 600-800 tdr. l.

Ifølge referatet i *Sorø Amtstidende* sluttede mødet *“uden at give kendeligt resultat!”*

Omend de to indledere talte begejstret for sagen, så ville tilbudet nok være modtaget med større begejstring, hvis etatsråd Tietgen selv havde deltaget i mødet. Det indirekte tilbud: *“Vi tilbyde ikke, men hvis o.s.v.”* samt fremdragningen af den tiltagende fattigdomsbyrde, der hvilede på Slagelse, var ikke den mest overbevisende agitationsform, hvis tilbudet skulle fænge i landmandskredse.

Selvom DDS i 1882 blev bestormet med ønsker om anlæggelse af fabrikker rundt i landet, så viste det sig

overalt svært i praksis at få realiseret planerne. I landbrugets brede lag var der en træghed og en god portion mistænksomhed over for den nye udvikling.

Hvor man hidtil ved DDS fabrikker havde brugt et 75 øre betalingssystemet pr. centner roer, blev der tilbudt 80 øre. D.v.s. betaling af 80 øre pr. centner ved første betalingstermin, men uden 5 øre ekstra for overprocent i sukker, som blev betalt ved 75 øre systemet. Desuden forlangte DDS, at der skulle tegnes 2000 tdr. l. på 10-års kontrakter – tilbudet, som indirekte var givet til Slagelse ved mødet i Ridehuset 9. september 1882.

Ridehusmødet i Slagelse behandles i bladet "*Landbovennen*" under overskriften: "**Roespørgsmålet landøkonomisk betragtet!**" *Sorø Amtstidende* bringer dette indlæg den 6. september 1882:

"Formelt stillede den industrielle og merkantile ledelse i sukkerproduktionen sig højlig uinteresseret. Indbydelsen var udgået fra landbrugere i omegnen, større som mindre i forening med enkelte mænd fra den projekterede anlægsplads, der jo har en naturlig opfordring til at sige et ord med. Det forandrede ikke mødets karakter, at kaptajn Dahl imod slutningen af mødet fremtrådte som den, der oprindeligt havde sat sagen i gang under særligt hensyn til den stigende fattigbyrde i Slagelse.

Forhandlingerne blev alene holdt på det omfattende industrielt-landøkonomiske grundlag, på hvilket sukkerspørgsmålet må besvares og løses. Størst interesse vedrørende hr. Dahl's indlæg knyttede sig til, at den gav indblik i hr. Tietgen's taktiske stilling. Hr. Tietgen havde på henvendelsen fra hr. Dahl svaret: "Når landmændene kommer med tilbud om i 10 år at ville dyrke 2000 tønder land med sukkerroer", ville etatsråden ikke være utilgængelig, men nok tjene landmændene med at anlægge en fabrik for dem. Vi tør nok ikke benægte, at denne fornemhed eller overlegenhed kan være gyldig begrundet fra hr. Tietgen's side. Når han i forbindelse med dette svar erindrer, at indbydelsen til mødet blev ledsaget med advarsel om, at hvis landmændene ved Slagelse ikke skyndte sig med at anmode om en fabrik, var der andre egne som fik forrangen – da kan man ikke værges sig imod en forestilling om limpinde, som ikke er heldig for en loyal samvirken mellem landbrug og

industri. Er det nemlig sandt, at den danske sukkerroeindustri arbejder for landbrugets skyld og derfor med føje kan kræve, at landbruget kommer til industrien? Er forholdet ikke rettere det, at den indenlandske sukkerproduktion for tiden drives fra et væsentligt, om ikke udelukkende industrielt eller merkantilt standpunkt, der ikke har anden interesse for landbruget end at frembringe råproduktet?

Hr. Tietgen's fornemme tilbagenholdenhed, der sidder og venter på landmændenes andragende med bilagte tilbud om så og så mange tusinde tønder land, hvoraf hans aktieselskab må uddrage saften passer heller ikke til den vekselvirkning som hans tvende inspektører d'herrer Erhard Frederiksen, Nakskov og Fenger fra Odense, udfoldede for at overbevise landmændene om den ubetingende fordel, de ville nyde hos sukkerfabrikkerne. Man kan kun beklage, at hr. Tietgen ikke selv var nærværende – ikke for at høre hans tvende inspektører, men for at overvære, hvor utaknemmelige landmænd kan være mod hans velgerninger.

I det spor, sukkeroeavlens nu drives i, som et særligt og selvstændigt industrielt foretagende, hvor landbruget kun er interesseret som leverandør af råproduktet, kan sukkerroekulturen have sin betydning ved at være en kontant afgrøde, der er kærkommen på mange ejendomme, dels ved at yde bidrag til roefrugtkulturen i det hele og den deraf følgende intensive drift. Disse fordele nydes kun forbigående, akkurat i samme grad som industrien er lønnende for fabrikkerne. Når disse er i andres hænder end landbrugets, er interessernes modstrid iøjnefaldende.

Selv om kontrakterne angående dyrkning og levering af roer samt tilbagekøb af affaldet bliver ordnet på en fra fabrikernes side suveræn måde, så bliver dog hovedmodsætningen mellem de landøkonomiske og de industrielle interesser tilbage. Det gælder for den selvstændige sukkerindustri om at presse mest mulig saft og kraft ud af roedyrkerens jord for den mindst mulige betaling, og det tør være genstand for tvivl, om aktionærinteressen, der hænger på de høje procenter – det er nok 10, hr. Tietgen plejer at give – besidder landøkonomisk fremblik til at finde sin regning ved at afstå nogle procent for at holde landbruget skadesløst og sikre jorden uformindsket kraft. Roedyrkernes interesser er klart nok helt modsat, men har de først bundet sig, må de aflevere efter fabrikernes priser.

På et bestyrelsesmøde i De Danske Sukkerfabrikker i februar 1883 blev det besluttet at anlægge 3 nye sukkerfabrikker, i Slagelse, Stege og Assens. Beslutningerne blev bekræftet ved generalforsamlingen i marts måned, nemlig med Assens og Stege i 1884 og Slagelse i 1885. I Slagelse var der endnu (9. februar) kun tegnet 1670 tdr. l. af de forlangte 2000 tdr. l.

Til finansiering af disse fabrikker skulle der udbydes 6 mio. kr. i nye aktier. Af disse skulle de 3 mio. tilbydes landmænd, idet Tietgen/DDS ønskede at knytte roedyrkere tættere til selskabet. Under de ugunstige toldforhold turde man ikke anlægge flere end de tre nye fabrikker, idet de, sammen med de tre gamle fabrikker, ville kunne dække hjemmemarkedets forbrug. Yderligere fabrikker ville være henvist til at basere deres produktion på eksport, og det var for risikabelt. DDS ville nemlig på grund af det danske sukkerafgiftssystem, der ikke havde nogen eksportpræmie, være ugunstigt stillet på verdensmarkedet.

På generalforsamlingen den 26. juni 1883 meddelte Tietgen, at landmændene kun i meget ringe grad havde benyttet tilbudet om landmandsaktier. Tietgen havde i forvejen tvivlet på, om landmænd ville tegne de 3 mio. kr.'s landmandsaktier, for allerede i februar måned 1883 havde han fået dannet et "*Garantisyndikat*" til overtagelse af landmandsaktier.

Den 31. december 1883 udløb fristen for tegning af de 2.000 tdr. l. til Slagelsefabrikken. Der manglede da 250 tdr. l. DDS indvilligede i at forlænge fristen til den 8. januar 1884. Den 10. januar meddelte DDS sit afslag på anlæggelse af en fabrik i Slagelse. Begrundelsen var, at der stadigvæk manglede 150 tdr. l. i at de krævede 2.000 tdr. l. var nået. De 150 tdr. l. var ganske vist tegnet som såkaldt "garanteret areal", hvilket vil sige, at en række personer garanterede, at arealerne ville blive tegnet eller på anden måde fremskaffet, men det nægtede DDS at godkende. Desuden meddelte man, at man ikke ville betale transportgodtgørelse, hvilket indgik i det oprindelige tilbud fra Tietgen ved Slagelsemødet i Ridehuset i september 1882.

11. januar 1884 skrev Sorø Amtstidende, at "*de nu her på egnen tegnede 2000 tdr. l. der tilbydes DDS til en fabrik i Slagelse også omfatter arealer, til hvilket der er knyttet betingelser som selskabet ikke vil gå ind på. Komiteen opfordrer*

derfor til at søge disse mangler fjernede, så der kan optages forhandlinger påny. De anførte mangler var navnlig Handelsforeningens tegning af 150 tdr. l. – heraf var 27 tdr. l. tegnet af Skælskør Handelsforening – der må omdannes til effektiv tegning, samt spørgsmålet om godtgørelse af jernbanefragten, hvorved selskabet ej vil have med at gøre. Det er at håbe, at komiteen i forening med landmændene her på egnen vil have held med sig til at rydde disse hindringer af vejen!”

I en annonce den 16. januar 1884 skrev DDS, at da Slagelse ikke havde kunnet opfylde de stillede betingelser, havde DDS's bestyrelse “*på grund af gentagne og indtrængende opfordringer fra Falster og Østlolland*”, besluttet at anlægge en fabrik i Nykøbing med 6 saftstationer på Østlolland og Falster. Kravet for anlæggelsen var, at der sikredes et “tilstrækkeligt areal” på 10-års kontrakter efter de ved Naskov gældende kontrakter.

Måske har særlige forhold ved Slagelse gjort, at DDS besluttede sig for afslaget. Det var oprindelig meningen, at Slagelsefabrikken skulle have været en særlig stor fabrik, og man havde siden 9. september 1882 søgt at få tegnet et minimumsareal på 2.000 tdr. l. for en fabrik af normal størrelse. I Assens havde man i februar 1882 – da der manglede 44 tdr.l. i at nå de 2.000 tdr. l. – været villige til at godtage et “garanteret areal”.

Man må nok formode, at afslaget i Slagelse for en del skyldtes initiativet til dannelse af en andelsfabrik i Nykøbing F. og striden herom, der stod imellem etatsråd C. F. Tietgen og etatsråd Edward Tesdorpf – den såkaldte “Etatsrådenes sukkerkrig” – se kapitel: Sukkerroens historie i Danmark.

“Diskussionsudvalget
” var et udvalg der i
1860’erne blev nedsat
af Sorø Amts landøko-
nomiske Selskab og De
mindre landbrugeres
Forening i Sorø Amt –
senere ændret navn til
Slagelseegnens Landbo-
forening. Udvalgets
opgave var at tage
aktuelle landøkonomi-
ske emner op.

Diskussionsudvalgets videre arbejde for sagen

I 1894 blev roesukkersagen igen taget op, idet “Diskussionsudvalget” indbød til et møde på hotel Casino, Slagelse den 25. januar 1894.

Indleder var kammerherre Oxholm, Rosenfeldt. Under overskriften:

“SUKKERROEAVL. Herefter diskussion med særligt hensyn til betingelserne for anlæggelse af en sukkerfabrik i Sorø amt”, blev indbydelsen formuleret.

I introduktionen til mødet siges: *“Sukkerroeavlens betydning for et rationelt og indbringende agerbrug hersker der næppe tvivl om længere. Vidnesbyrd herom bærer de egne, hvor man har optaget dette driftssystem. Kammerherre Oxholm, Rosenfeldt er sikkert den mand på Sjælland, der har den største erfaring i sukkerroedyrkning, da han driver hovedgården, ca. 1000 tdr. l., uden helbrak, men med et skifte roer.*

Det er nu tredje gang, at spørgsmålet om anlæg af sukkerfabrik i Slagelse står på dagsordenen, første gang i 1870-erne, da grosserer Schou søgte at sætte gang i sagen, næste gang i 1880-erne, da DDS var villige til at kontrahere med landmændene og anlægge fabrik, når der var tegnet 2000 tønder land. Da betingelserne her ikke strengt var opfyldte, valgte DDS at bygge i Assens. Nu er sagen igen oppe; Alle gode gange tre!

At det nu er lettere at få tegnet det fornødne areal, er givet, eftersom banen Slagelse-Næstved og Dalmose-Skælskør åbner adgang for dyrkning i de sydlige egne, og den påtænkte nordbane giver oplandet fra den kant større udstrækning, såfremt landmændene have mod og fortrøstning til at tage sagen op og føre den igennem på egen risiko. Hvis det er tilfældet, ville det være hensigtsmæssigt, om de i sagen interesserede i forvejen havde udpeget de mænd, til hvem man vil betro de forberedende arbejder angående sagens finansielle og tekniske side.”

Der deltog 100-150 i dette forberedende møde. Sorø Amtstidende skrev: *“Der manglede ved mødet en mindre kreds af helst mænd, hvis navne har vægt og kan indgyde tilid hos deres standsfæller for at gennemarbejde alle de forhold, der måtte komme i betragtning, og drøfte de muligheder, der kunne frembyde sig til planens realisation. Hvis sagen har venner, da forekommer det os, at disse burde have givet sig til kende på en kraftigere måde, end tilfældet var!”*

“Kammerherre Oxholm undlod med klogskab og takt at udtale sig om, hvorvidt denne egn skulle bygge en roesukkerfabrik, men fortalte om hans 8 års erfaringer med denne kultur på Rosenfeldt. Fordelen havde været, at det giver en salgsafgrøde, samtidigt med man vinder værdifuldt kreaturfoder. Man bliver derved i stand til at give roedyrkningen en udstrækning i driften, som ikke ville være mulig at nå, såfremt afgrøden kun kunne anvendes til opfodring. Byg efter roer har givet 1 1/2-2 fold mere, og efter nogle år kan brakken afskaf-

fes. Arealmæssigt havde han i 1886 startet med 29 tdr. l., et areal, der over de følgende år var steget til 90 tdr. l. Gennemsnitsavlen har været 320 centner pr tdr. l. – gennemsnitsprisen 73 øre pr centner roer. Afsluttende fortalte Oxholm kort om den svenske sukkerroedyrkning.”

I 1901 indkaldte “Diskussionsudvalget” igen til møde om sagen, idet sagen nu var til debat forskellige steder på Sjælland.

Fra DDS fremkom der meldinger, der absolut ikke talte for at genoptage sagen nu, og uden deres hjælp kunne man vanskeligt tænke sig sagen fremmet. “Sukkerprisen er i øjeblikket så lav, at de nuværende leverandører til sukkerfabrikkerne kun når den laveste pris for roer, man overhovedet havde tænkt sig muligt, og udsigterne tilsiger, at prisen yderligere vil falde”, skrev DDS til Diskussionsudvalget.

Priser og udbytter i denne periode – “Nakskov Tidende”

År	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901
Udbytte/centner/td.l.	300	376	350	376	348	384	227	300	344	395
Pris/øre/centner	81,42	84,70	79,63	71,22	64,7	66,02	67,66	71,96	75,71	61,74
Udbytte/kr./td.l.	244	313	279	268	225	254	154	216	260	244

Ca. 100 landmænd deltog i mødet. På *Diskussionsudvalgets* vegne bød gårdejer Jens Olsen, Landsgrav, velkommen, hvorefter forpagter Bille, Gyldenholm, indledte drøftelserne. Ifølge avisreferaterne nævnte forpagter Bille:

“at vi har gode betingelser for roesukkerdyrkning her i amtet. Vi skal være opmærksomme på, hvor der viser sig udsigt til større udbytte af vor jord, som vi trænger til. Særligt det store landbrug føler tidens tryk, idet de stadigvæk har et væsentligt kornsalg. Mindre landbrug er heldigere stillet, her kan man endnu afsætte kød, smør og flæsk. Sukkerroer er sikkert en god forretning, selv om prisen på sukker er langt nede for tiden. Om vi skal lade DDS bygge fabrik eller vi skal oprette andelsfabrik, må tiden vise.

Oprettelse af sukkerfabrik har flere store vanskeligheder, vi skal have for øje. Først vandforsyningen, hvor en fabrik vil kræve 50.000 tdr. vand i døgnet.

Terrænforholdene ved Slagelse er ikke gunstige for et roebane-anlæg, og over 1/2 mil kan roetransport med hestevogn ikke tænkes at bære sig. Skal DDS træde til, vil de fordre et garanteret areal på mindst 4000 tdr. l. Mindre areal kan nok heller ikke bære en fabrik. Endelig er der arbejdskraftspørgsmålet.”

Fra diskussionen refererer *Sorø Amtstidende*:

“Godsejer Edw. Bech, Tårnborg fremhævede to væsentlige forudsætninger, nemlig: Vand og penge! Vand kan Slagelse nok vanskeligt skaffe, efter at fabrikker og vandværk har taget så meget vand. Det skal nok hentes fra Havrebjerg. Hvad kapital angår, vil det være umuligt uden DDS, og efter de tidligere gode chancer for fabriksanlæg i Slagelse står denne egn nok ikke i første række hos DDS.

Redaktør Hans Jensen, Sorø Amtstidende, sagde, at bladet ikke ville skabe stemninger hos landmændene, men nævnte byens fordel i at have en velsitueret landbostand i sit opland. Konsulent Arnesen opfordrede de mindre jordbrugere til at udtale sig.

Vilh. Jespersen, Annebjerggård beklagede, at sagen var strandet første gang, den var fremme. Vi har betingelserne: God jord og forstand på roeavl, og han anbefalede, at mindre jordbrugere, der ikke har for langt til banen, bør støtte planen.

Gårdejer Frands Frandsen, Havrebjerg mente, foderroer på vor egn giver mere end fabriksroer.”

Ifølge *Sorø Amtstidende* sporedes der ikke den store interesse for sagen på dagen, men avisen fandt, at mødet havde været nyttigt, og det blev vedtaget at sætte dyrkningsforsøg med sukkerroer i gang ved Tystofte forsøgsstation.

“Udvalget for en sukkerfabrik i Vestsjælland”

“Diskussionsudvalgets” møde i 1901 afsluttedes med, at man enstemmigt vedtog at nedsætte et udvalg på 6 medlemmer til stadig at have et vågent øje med betingelserne for og muligheden af en sukkerfabrik i Vestsjælland.

Til dette udvalg valgtes: Kammerherre Castenschiold, Borreby, forpagter C. Bille, Gyldenholm, gårdejer R. E. Dinesen, Høve, gårdejer Vilh. Jespersen, Annebjerggård, redaktør Hans Jensen, *Sorø Amtstidende*, og konsulent J. Arnesen, Slagelse.

Priser og udbytter for perioden 1901-05 – “Nakskov Tidende”

År	1901	1902	1903	1904	1905
Udbytte / centner / td.l.	395	273	338	281	412
Pris / øre / centner, incl. tantieme	61,74	71,56	71,89	99,95	80,91
Udbytte / kr. / td. l.	249	195	243	279	338

I 1905 tog udvalget igen initiativ til afholdelse af et møde om sagen, idet der blev indbudt til et møde den 11. marts 1905 i forsamlingsbygningen “FREM”, Slagelse med følgende dagsorden:

“Betingelser for roesukkeravl og tilvejebringelse af fabriksanlæg hertil!”

Indleder var gårdfæster Laub, Sludegård, Fyn. I introduktionen til mødet meddeltes, at mødet var en fortsættelse af mødet i 1901, og at meningen var *“at erfare stemningen, særligt imellem landbrugerne, om der nu bør gøres skridt til at få oprettet en roesukkerfabrik ved Slagelse?”*

Kammerherre Castenschiold, Borreby, indledte mødet med at minde om mødet i 1901. Dengang var forholdene ugunstige for sukkerroedyrkning, hvorfor vi var afventende. Nu er priserne endog meget høje.

Fra udvalget meddelte man, at *“der næppe kan oplyses andet end sidst fremdraget, men forholdene var nu meget forskellige. Da vi sidst var samlede, havde vi lave sukkerpriser, roeavlens opnåede kun den fastsatte minimalpris, og fabrikkerne var frarådende. Nu er sukkerpriserne høje og fabrikationen åbenbart lønnende.”*

Til trods herfor berettes om, at nu hvor kontrakterne skal fornyes, synes mange fynske landmænd tilbøjelige til at opgive denne kultur, ifald der ikke bringes bedre betingelser frem, end hvad fabrikkerne tilbyder, og man overvejer for fuld alvor at gå over til fabriksanlæg på andelsbasis.”

Ca. 500 deltog i mødet, der blev meget livligt. Foredragsholderen var ledsaget af roedyrkere fra Fyn, Møn og Lolland.

Sorø Amtstidende bragte følgende referat af gårdfæster Laub's indlæg:

“han havde fulgt sukkerroedyrkning fra dens første fremkomst herhjemme, idet han da var sendt til Tyskland for at sætte sig ind i dyrkningen og fabriksspørgsmål. Han var her straks blevet slået af den høje jordkultur man havde i disse egne. Senere havde han arbejdet med Erhard Frederiksen og sidst i en lang årrække været praktisk roedyrker. Han mente, at egnen fra Kalundborg til Næstved var så velegnet til sukkerroedyrkning som nogetsteds her i landet.

Derefter redegjorde han for, hvorfor fynboerne i samlet trop ville sige nej til den nye kontrakt og arbejde for oprettelse af en andelsfabrik, selvom de nye kontrakter vil betyde ca. 70 kr. mere i rent tillæg pr tdr. l. end de nuværende kontrakter. Han tilrådede, at man også her valgte andelsfabrik, men foreløbigt drejer det sig om at få tegnet det fornødne areal – mindst 4000 tdr. l.

Foretagendet bør startes således, at roeleverancen bærer risikoen og gevinsten, og der bør gives en rimelig transportgodtgørelse for de roer, der tilføres fra længere afstand. Fabrikken bør lægges på det sted, der byder de bedste forhold for dens drift. Endelig fastslog han, at andelsfabrikker skal samarbejde, særligt med hensyn til salg af produktionen og raffineringen.

Afsluttende anbefalede han oprettelse af en andelsfabrik, men ikke i krig med DDS.

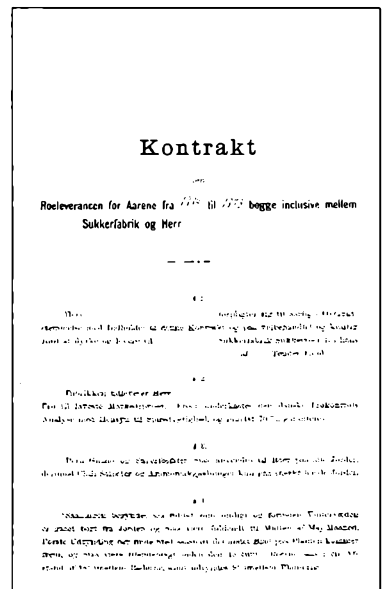
“Der skal en del udvikling og et nogenlunde stort syn til, for at samle store og små landmænd i et sådant foretagende!”

Kontrakt 1884
Se også side 232

Ifølge Sorø Amtstidende afstedkom indlægget en livlig diskussion, og flere, herunder forpagter Carl Lawaetz, Kålund kloster, gik ind for straks at åbne for tegning af roearealer. Mødet afsluttedes med, at der blev foretaget en afstemning for at lodde stemningen. Denne viste næsten enstemmighed for at arbejde videre med sagen.

Mødet afsluttedes med en vedtagelse af, at udvalget fra 1901 straks skulle optage spørgsmålet: *“Tilvejebringelse af en sukkerfabrik i Vestsjælland”*, når udvalget havde suppleret sig med 2 medlemmer valgt fra bestyrelserne for landboforeningerne i Vestsjælland. Det drejede sig om 8 foreninger, nemlig:

Sorø Amts landøkonomiske Selskab, De Mindre Landbrugeres Landboforening i Sorø Amt,

Skælskøregnens Landboforening, Næstvedegnens Landboforening, Holbæk Amts Økonomiske Selskab, Kalundborgegnens Landboforening, Sorøegnens Landboforening og Ringstedegnens Landboforening.

Efterfølgende sammenkaldtes disse til udvalgsmøde den 22. marts 1905, hvor der nedsattes et forretningsudvalg, bestående af: forpagter Carl Lawaetz, Kålund kloster, forpagter Krebs, Ll. Frederikslund, gårdejer Rasmus E. Dinesen, Høve, og købmand Claudius Nielsen, Slagelse. Udvalget konstituerede sig med Carl Lawaetz som formand.

Der blev udarbejdet tegningslister, der straks fordeltes i Vestsjælland, ligesom det blev vedtaget, at det skulle søges at få mænd i de forskellige sogne til at virke for idéen gennem afholdelse af lokale møder om sagen. Det bemærkedes udtrykkeligt, at tegningen ikke var bindende, men "forretningsudvalget stoler på, at folk kun vil tegne roearealer, som kan vise hvilket grundlag det har for at arbejde videre med sagen." Tegningen forventedes afsluttet senest den 8. april 1905.

Forsøg på sukkerfabrik i Gørlev

1905

Nyt DDS-tilbud om sukkerfabrik

Efter grundige studier af tegningslisterne med de 5700 tdr. l., der uforpligtende var tegnet i april måned, rettede udvalget den 22. marts 1905 en henvendelse til DDS. Udvalget bestod af forpagter Carl Lawaetz, Kålund kloster, formand, forpagter C. Krebs, Ll. Frederikslund, gårdejer Rasmus Dinesen, Høve og købmand Claudius Nielsen, Slagelse. Den 29. august forelå der svar. DDS var villig til at oprette en fabrik ved Gørlev station, hvor de havde sikret sig to ejendomme på hånden. Forudsætningerne var, at forretningsudvalget inden den 15. september kunne godtgøre, at der til en sådan fabrik ville kunne tegnes 5000 tdr. land af en sådan beskaffenhed, at det kunne danne pålideligt grundlag, for en til fabrikkens størrelse passende roeforsyning, i de kommende 15 år.

Fabrikkernes roekontrakter, således som disse var afsluttet til de andre fabrikker, skulle være gældende, dog med den tilføjelse: *“For roer der transporteres til fabrikken med normalspor-banevogn, betaler fabrikken, hvad fragten beløber sig til ud over 6 øre og indtil 12 øre, beregnet pr. centner renvaskede kontraktmæssigt leverede roer, plus 50% affald til og fra fabrikkens plads, idet de til enhver tid gældende statsbanetakster for roer og affald i vognladninger på 10.000 kg. lægges til grund for beregningen. Fragten af den ved roerne hængende jord, af det udover 50% af roernes leverede kvantum affald, ligesom også den fragtførøgelse, som måtte fremkomme ved, at vognene er mindre end 10.000 kg. netto, eller ved, at de ikke er fuldt lastede, eventuelt overbelastede, bæres fuldt ud af roedyrkeren.”*

Endvidere stillede ifølge referater følgende betingelser:

“Der fordres endvidere udvirket tilladelse til at tage det fornødne vand fra Tissø og til afledning af spildevand samt til sporforbindelse med Statsbanen ved Gørlev. Opfyldes disse betingelser inden 15. september, forventes fabrikken at være færdig til at gå i gang efteråret 1906. Dog forbeholder man sig ret til

at udsætte igangsætningen til efteråret 1907, hvis roedyrkerne fik meddelelse herom inden 1. februar 1907. Havnetaksterne i Kalundborg og Korsør havne ønskedes endvidere undersøgte og eventuelt søgt ændrede for fabrikkens artikler.”

Dette tilbud blev forelagt udvalget ved et møde i Slagelse den 1. september 1907. Udvalget fandt straks, at det ville være umuligt at få tegnet det ønskede areal på den korte tid. Mange af forudsætningerne i dette tilbud var forskellige fra prøvetegningen i 1905. Alle tidligere planer var baseret på en fabriksplacering i Slagelse. Denne fabrik var nu placeret i Gørlev og baseret på, at roerne skulle leveres igennem jernbanenettets ca. 50 stationer.

Udvalget ønskede dog at arbejde videre med forslaget, ligesom man ønskede en nærmere forhandling med DDS om flere forhold, bl.a. anlæg af roespor og enkelte saftstationer. Man håbede dog, at tidspunktet for fabrikkens igangsættelse kunne fastholdes til efteråret 1906.

Ved tegningens udløb havde 487 landmænd tegnet 2489 tdr. l., nogle med fabrikken som leveringssted og andre leveret ved 30 jernbanestationer.

Det var langt fra de krævede 5000 tdr. l. DDS beklagede det sørgelige resultat, der viste, at der ikke hos landbruget var den fornødne interesse for sagen.

Den 23. september mødtes udvalget i Slagelse for at overveje situationen. Her blev det vedtaget, at rette henvendelse til DDS for at få forlænget tegningsfristen til foråret, idet man accepterede, at fabrikken herved ikke kunne startes i 1906

Udvalget begrundede den svigtende tegningsinteresse over for DDS, idet man fremhævede den faldende sukkerpris igennem sommeren, samt det at nye roedyrkere havde været påvirkede af diskussionen om ejerforholdet i en sådan fabrik. Slutteligt blev det fremført, at mange i forberedelsestiden, havde været indstillet på en fabriksplacering i Slagelse.

DDS var ikke totalt afvisende over for disse indvendinger, men fandt alligevel, at interessen havde været for lunken. Det hele endte med, at udvalget vedtog, at hvis der ikke inden 1. januar 1906 forelå tilbud fra grundejerne i Gørlev om at forny de til DDS givne tilbud om overdragelse af deres ejendomme, ville sagen være at betragte

som afsluttet. Det lykkedes ikke og hermed var sagen afsluttet i denne omgang.

At DDS denne gang foreslog fabrikken placeret i Gørlev, var der flere årsager til. De nye baneforbindelser nordpå fra Slagelse til Kalundborg, Tølløse, Holbæk m.fl.; de planlagte jernbaneanlæg i Nordvestsjælland – som Tietgen og Privatbanken havde været medinteressenter i – samt vandforsyningen fra Tissø, var sikkert væsentlige elementer for beslutningen om at foretrække Gørlev fremfor Slagelse.

I udvalget herskede der en blandet stemning over, at det heller ikke denne gang lykkedes at føre sagen til start af en sukkerfabrik. Nogle i udvalget fandt, at formanden i forhandlingerne med DDS havde ført en for hård forhandlingslinje.

Flere af udvalgets medlemmer havde deltaget i de tidligere forsøg på at få startet en fabrik i Slagelse. De havde her deltaget i bearbejdningen af egnens landmænd for et tilsvarende projekt, blot placeret i Slagelse. Nu var fabrikken placeret i Gørlev. Ændrede forudsætninger der krævede nyvurdering hos hver enkelt landmand.

For udvalgets formand, Carl Lawaetz, var situationen anderledes. Han var blevet tilknyttet udvalget i 1905, og blev dets formand, med en baggrund som stordyrker til DDS og dyrkertalsmand over for DDS igennem 12 år, hvor han var forpagter af Rudbjergsgård og Helgenæs på Lolland. Han optrådte med en troværdighed og karisma, der – sammenfaldende med at han var hjemmehørende i Kalundborgområdet – vandt mange landmænd for sagen, ikke mindst i det nordvestsjællandske område.

Flertallet i udvalget var stemte for, at denne gang skulle det lykkes at få startet en sukkerfabrik. De fleste turde ikke gå uden om det kapitalstærke og erfarne DDS. Redaktør Hans Jensen, *Sorø Amtstidende* skrev, da projektet faldt: *“Det var en ulykke for sagens gennemførelse, at hr. Lawaetz var kommet med i det sidste udvalg her på egnen, som arbejdede for en fabrik under DDS. Derom vil der være nogenlunde enighed mellem de mænd, der sad i udvalget. Og vi må tilstå, at vi just ikke fandt broderparten af skylden for sammenbrudet for direktørernes. Mellem DDS og godsejer Lawaetz er der blod!”* .

Carl Lawaetz fortæller selv i anden sammenhæng, at han fra sin forpagterperiode på Lolland havde et anstrengt forhold til DDS. Han var en stærk, sikker og beslutningsdygtig personlighed og sikkert ikke den typiske landøkonomiske organisations- og andelsmand, der ellers kendetegnede denne tidsperiodes foregangsmænd.

Landøkonomiske forudsætninger

Efter omlægningerne i landbruget og overgang til markedsøkonomi i slutningen af 1800-tallet, skete der en stærk udvikling i servicesektoren.

Fremgang prægede landbruget i perioden fra århundredeskiftet frem til udbruddet af 1. verdenskrig. Det gjaldt såvel produktionens størrelse som produktiviteten. Eksporten af animalske varer voksede støt og landbrugets indtjening fordobledes i denne periode.

Med 1. verdenskrigs udbrud øgedes behovet for fødevarer. Regeringen ønskede, at det hjemlige prisniveau så vidt muligt skulle holdes i et roligt niveau, uden stærk påvirkning af krigssituationen. Til sikring heraf nedsattes "*Den overordentlige kommission*" i begyndelsen af august måned 1914. Indenrigsministeren fik her bemyndigelse til at træffe foranstaltninger til regulering af prisen på levnedsmidler og varer og eventuelt overtage disse mod fuld erstatning. I daglig tale omtales denne kommission som "*Prisreguleringskommissionen*".

Alligevel kunne det ikke forhindres – da alt kunne afsættes til høje priser – at produktpriserne steg til det tredobbelte. Selv om omkostningerne også steg, blev nettoresultatet forbedret væsentligt. Hertil kom, at manglende tilførsler af råstoffer til landbruget i form af gødning, foderstoffer m.v. gjorde, at man måtte foretage besætningsreduktioner i mange landbrug. Dette skulle senere vise sig alvorligt, idet reduktionen skete til væsentligt lave priser, end da besætningerne efter krigens afslutning skulle genetableres.

For sukkerroer gjaldt, at grundprisen var kontraktligt knyttet til London-noteringen på tysk råsukker fob. Hamborg. Denne notering ophørte fra 1. august 1914, og prisfastsættelsen blev knyttet til den hjemlige melispris. Det betød, at prisfastsættelsen herefter skete politisk

fob.:

free on board – frit om bord på skib eller læsset på jernbanevogn – uden udgift for køberen.

igennem “*Prisreguleringskommissionen*”. Selvom prisen på konsumsukker holdtes nede i krigsårene, skete der betydelige forhøjelser af sukkerroeprisen. Hvor sukkerprisen ved DDS i 1914 havde været 1,36 kr. pr. hkg. var den i 1918 steget til 4,50 kr. pr. hkg. I samme periode steg vort hjemlige sukkerroeareal fra 30.000 ha. til 40.000 ha.

Priserne på animalske produkter fortsatte med at stige efter krigens afslutning frem til 1921, hvorefter de faldt i hele verden. Det blev indledningen til århundredets første alvorlige tilbageslag i landbrugets økonomi. Fald i kronens værdi gav fra midten af 1922 igen stigninger i de danske priser frem til 1924 hvor produktionen og dermed afsætningen ogedes ganske kraftigt.

I slutningen af 1924 besluttede regeringen og Nationalbank sig for at gennemføre politiske foranstaltninger. Man ønskede, at forhøje kronens værdi til pari – “ærlig krone” – med deraf følgende prisfald til følge. En foranstaltning der ramte landbruget særdeles hårdt. Ikke mindst unge nyetablerede, der havde etableret sig under de gamle forudsætninger med høje ejendomspriser, blev hårdt ramte. Ifølge *Landøkonomisk Driftbureau* betød denne kronestigning, at landbrugsprodukter faldt 42% i perioden 1925-28.

Usikker økonomisk politik i 1920'erne fra Ententemagternes side – bl.a. over for taberen af 1. verdenskrig, Tyskland – fik til følge, at en verdensomspændende økonomisk depression satte ind i 1929 med voldsomme tilbageslag i amerikanske industri- og børs kredse.

Kornpriserne faldt til det halve fra 1929 til 1931. Dette kornprisfald udløste en stærk stigning i smør- og baconproduktionen, hvilket i næste omgang betød store prisfald også på disse produkter. En tendens der forstærkedes af den nedsatte efterspørgsel efter disse produkter, der fulgte af depressionen.

Danmark fik store afsætningsvanskeligheder på begge hovedmarkeder, England og Tyskland, og arbejdsløsheden bredte sig eksplosivt.

Tyskland forsøgte at imødegå krisen gennem betydelige toldforhøjelser for kvæg og smør. Senere indførtes kontingentering af importen fra Danmark.

I frihandelslandet England vedtog man i 1932 for første gang, at lægge told på smør og æg, idet man heri-

Kontingentering:

Fastsættelse af hvor store varemængder, der må importeres.

gennem håbede på at kunne stimulere den hjemlige produktion.

I 1932 indkaldte England til en "*Ottawakonference*" i Canada til drøftelse af det britiske imperiums kriseproblemer. Det førte til gennemførelsen af en kontingentering af baconimporten fra 1932. Danmark fik her en aftale, der sikrede os en andel af Englands import af bacon. Til gengæld bandt vi os til at forøge forbruget af visse engelske varer som f.eks. kul. Det betød, at baconeksporten til England blev lagt i rammer både mængde- og prismæssigt, men på et væsentligt lavere niveau. Foranstaltningerne havde nok et positivt sigte, men betød alligevel et katastrofalt fald i landmændenes indtjening.

I den situation blev det nødvendigt for regeringen, at gennemføre en række kriseforanstaltninger. I 1931 kom tilskud til betaling af skatter og renter for de mest forgældede landmænd. I 1932 fulgte en henstands- og moratorielovgivning. I 1933 kom det berømte storpolitiske forlig, "*Kanslergadeforliget*", der fastlagde kronekursen. Det betød en forhøjelse af værdien af de udenlandske valutaer, ligesom en række andre foranstaltninger blev fastlagt.

For sukkerroerne blev der gennemført en såkaldt "Sukkerordning". Fabrikkerne stod over for at skulle standse, idet de priser, der kunne tilbydes dyrkerne, ikke var tilstrækkeligt høje til, at man kunne tegne tilstrækkelige arealer med sukkerroer.

En eventuel standsning af fabrikkerne ville have medført en række uønskede konsekvenser. 15.000 mand ville i så fald stå uden beskæftigelse, der måtte importeres sukker, og man ville forbruge sparsom valuta til import heraf.

Sukkerordningen betød, at sukkerfabrikkerne fik monopol på fremstilling af sukker i landet, og den tilsikrede dyrkerne en nærmere bestemt roepris, der skulle fastsættes ud fra omkostningsmæssige kriterier. Både roepris og salgspris for sukkeret blev fastsat i loven, og det fremkomne overskud skulle efter visse regler fordeles mellem dyrkere, fabrikker og staten. Ordningen sikrede aktionærerne 5% i udbytte af aktiekapitalen. Når dette var udbetalt kunne dyrkerne udbetales 30 øre i tantieme pr. leveret dobbeltcentner roer. Blev der yderligere overskud, udbetalte fabrikkerne 1% af aktiekapitalen i udbytte. Hvis overskuddet ikke dermed var opbrugt, tilfaldt resten staten, d.v.s. Sukkerfonden.

Sukkerfabrikken “Vestsjælland” A/S

1912-1933

En kreds af større sjællandske landbrugere, med godsejer Carl Lawaetz, Kålund Kloster, i spidsen, tog igen fat på sukkerroesagen i årene 1910-11. Økonomien i sukkerroe-produktion havde vist en god udvikling, siden en fabriksstart blev forsøgt med DDS i 1905.

Priser og udbytter i denne periode – “Nakskov Tidende”

År	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Udbytte, centner / tønder land	412	361	339	326	360	417
Roepris, øre / centner, incl. tantieme	80,91	92,79	98,92	107,74	108,59	93,90
Udbytte, kr. / tønder land	338	335	335	351	391	392

Pris på Londons børs pr. cwt. råsukker

1870'erne	ca. 23 sh. 0 d.	1925-28	12 sh. 7 d.
1884	10 sh. 0 d.	1929	9 sh. 0 d.
1885-1893	13 sh. 0 d.	1930	6 sh. 7 d.
1894-1900	10 sh. 0 d.	1931	5 sh. 9 d.
1901-1905	10 sh. 4 d.	1932	4 sh. 1 d.
1906-1910	11 sh. 3 d.	1933	3 sh. 6 d.
1911-1915	15 sh. 1 d.	1934	2 sh. 11 d.
1916-1918	24 sh. 4 d.	1935	2 sh. 9 d.
1919	30 sh. 4 d.	1936	4 sh. 9 d.
1920	65 sh. 8 d.	1937	6 sh. 4 d.
1921-1924	22 sh. 0 d.	1938	5 sh. 5 d.

13. juni 1911 berettede *Kalundborg Folkeblad* fra generalforsamlingen i “De Danske Sukkerfabrikker A/S”:

“Sukker-millionerne. I år har sukkerfabrikkerne tjent 7 millioner kr. Året har været glimrende for sukkerfabrikation. Det var første gang, den udvidede aktiekapital skulle forrentes (15 mio. kr.). Af årsudbyttet, 6.690.000 kr., får aktionærerne 3.1 mio. kr., 21%, og roedyrkernes andel bliver ikke stort mindre, nemlig 2.946.000 kr.”

Carl Anton Nicolai Lawaetz,

f. 27. marts 1868, d. 24. juni 1944. Fik sin landbrugsuddannelse på Kålund kloster, Tølløsegård, Dalbygård ved Kolding, (lærte her mejeridrift). 1893 bestyrer Korselitze, Falster. 1894 selvstændig landmand som 26-årig, idet han af grev Ludvig Eduard Alexander Reventlow forpagtede Rudbjerggård ved Nakskov, senere tillige Helgenæs på samme egn. Havde her store arealer med sukkerroer og skaffede svenske og polske piger til at passe roerne. Fra den tid med til at starte slagteri i Nakskov og sad i dets første bestyrelse. I denne periode organiserede han dygtigt og effektivt kampen for højere sukkerroepreiser til landmændene.

I 1900 forpagtede han Kalundborg Ladegård og Refsnæsgård og flyttede samme år til Kalundborg Ladegård, men beholdt tillige forpagtningerne af Helgenæs og Rudbjerggård.

Fra mange egne af landet berettes på samme tid om interesse for sukkerroesa-gen. Carl Lawaetz havde nu nået at bearbejde sine planer for en kommende sukkerfabrik i Gørlev så langt, at nyheden var klar til at "sive" til pressen. "Det hvide guld" glimtede i hver plovfure ud over Vestsjælland.

Arealtegningsperioden

I løbet af efteråret 1910 og vinteren efter indledte Carl Lawaetz en række landmandsmøder med henblik på at skabe den tilstrækkelige interesse for sukkerroedyrkning og dermed tilstrækkelige arealtegninger til en kommende fabrik. Det lykkedes at få aftaler om et tilstrækkeligt areal. Kontrakterne skulle være 15-årige med de samme betingelser som for fabriksdyrkere til fabrikken i Sakskøbing, der var startet i 1909.

Grundprisen for roerne skulle være gennemsnitsnoteringen på London-børsen i perioden 1. september-31. december for 88% tysk råsukker fob. Hamborg.

I lighed med dyrkere til DDS skulle dyrkerne sikres en tantieme – til gengæld for den lange bindingsperiode. Efter at fabrikkens aktiekapital var sikret 5% i udbytte, skulle driftsoverskuddet deles ligeligt imellem dyrkere og aktionærer.

Flere andre egne på Sjælland viste på samme tid interesse for sukkerroedyrkning. På Holbæk-egnen arbejdede et udvalg bestående af godsejer J. Johannesen, Gislingegård, købmand A. Larsen, Holbæk, og planteavlskonsulent Gunnar Fog-Petersen, Holbæk, for oprettelse af en fabrik under DDS. Denne fabrik var tænkt placeret i Svinninge på grund af denne egns gode vandforsyningsforhold.

Et andet udvalg forsøgte at skabe interesse for start af en fabrik på Køgeegnen.

Finansieringsperioden

Efter at have sikret et tilstrækkeligt areal til et fabriksprojekt tog Carl Lawaetz fat på finansieringen – fremskaffelsen af det nødvendige kapitalgrundlag. Det skulle vise sig besværligt.

Kulminationen af arbejdet foregik i juli måned 1911, hvor Carl Lawaetz havde indlogeret sig på "*Hotel Dagmar*" i København med suite og modtageværelser til afholdelse af møder med bl.a. rigets finansverden.

Projektet optog i høj grad pressen. Et udpluk af pressemeddelelser fra denne periode:

Dagbladet Børsen fortalte 18. juli 1911 under overskriften **Sukkerfabrik ved Gørlev**.

"I indviede kredse vil man i dette øjeblik vide, at den er sin realisation nær. Den finansielle basis skaffes dels ude fra, idet godsejer Lawaetz, der er planens ophavsmand, gennem familieforbindelser har skaffet en betydelig garanti gennem det store Schichau's firma i Elbingen og Danzig. Dettens leder, gehejmeråd Carl Ziese (Carl Lawaetz's fætter) har virksomt interesseret sig for planen, og på denne basis ventes foretagendet etableret med finansiell støtte i øvrigt af Københavns Låne- og Discantobank.

Det er ikke meningen med det nye foretagende at påføre DDS en konkurrence. Der vil ikke blive tale om raffinaderi-virksomhed men kun om rå sukker med eksport for øje."

Poliitiken skrev, at kapitalen skulle være ca. 4 mio. kr., hvoraf halvdelen kunne forventes at blive udbudt. "*Sukkerfabriksspørgsmålet er så gammelt i Vestsjælland som helt tilbage til 1882. Tre gange har der været tegnet store roearealer til DDS, men hver gang har disse til sidst trukket sig tilbage. For så vidt er det deres egen skyld, hvis de nu får en dansk fabrik grundlagt til dels for tysk kapital og med sine raffinaderier i Tyskland.*

Man må nu håbe, at foretagendet bliver ført således igennem, at det kan blive til gavn for landmændene og dermed egnen."

Kalundborg Folkeblad berettede: "*Navnet på den nye sukkerfabrik bliver "Vestsjælland". Godsejer Lawaetz meddeler, at fabrikken kommer – arealerne er tegnet og fabrikken skal*

ligge i Gørlev. Der vil blive afholdt konstituerende generalforsamling i løbet af 2-3 uger.”

Efter at have opnået direktionens tilsagn i *Københavns Låne- & Discontobank*, skete der det enestående, at bankens bankråd afslog tilsagnet. Herefter blev projektet igen forsidestof i dagbladene.

Kalundborg Folkeblad skrev således: *“Tanken var i alle måder så sund, at sagen måtte komme op igen. Man var dog aldrig kommet så langt, om ikke arbejdet havde været lagt i hænderne på en mand, der som hr. Lawaetz sidder inde med et altid levende initiativ, en aldrig stilnet energi og en stor anseelse i alle kredse inden for vort ledende finansvæsen og landbruget.*

Megen modstand er der blevet budt ham i det år, der er forløbet siden han tog fat på agitationen, megen skepsis har han mødt og mange skuffelser just på steder han havde ventet forståelse.”

Axel Heide, f. 1861 – d. 1915, konferensråd, direktør for Privatbanken i perioden 1897-1915 og medlem af Københavns Låne- og Diskontobankers bankråd. Denne bank dannedes i 1895 med A. Heide som første direktør.

Den 21. juli skrev pressen: ***“Den nye sukkerfabrik er blevet en krig imellem bankerne.*** Hr. Heides indskriden imod Lawaetz’s fabrik.”

Samme dag udtalte godsejer Carl Lawaetz: *“Den nye fabrik kan give 10% i udbytte, være afskrevet på 15 år og have en reservefond på 2 mio. kr. I en pause træffer vi Sjællands i øjeblikket mest omtalte navn, Carl Lawaetz, denne mærkelige mand fra Kalundborg Ladegård, som nu i flere dage har ligget herinde i hovedstaden og holdt styrkeprøve med vore klogeste finansmænd. En mærkelig mand, fuld af brændende iver for sin sag, veltalende, altid i godt lune, selv nu, hvor han dog i første omgang har lidt en skuffelse, hvert øjeblik brydende ud i en sund og hjertelig latter.*

At Carl Lawaetz nu står som føreren, hvor der er tale om start af den nye fabrik, ligger i, at han i en længere årrække, ca. 12 år, har været DDS’s største leverandør af råproduktet, sukkerroer.”

I de nærmest følgende uger fortsatte pressenyhederne, og aktiekurserne på DDS-aktier bevægede sig op og ned, i takt med positive og negative vurderinger af projektets chancer.

Den 1. september udtalte Lawaetz til *Sorø Amtstidende*, under overskriften: ***“Medens der ventes”***:

"Jeg tvivler ikke om, at den ny fabrik bliver til virkelighed. Der foretages i øjeblikket tegning af garantikapital i forskellige interesserede kredse og fra Københavns Handelsbank's side er der rettet forespørgsel til en række kendte landboere, om de kunne ønske at træde ind i bestyrelsen for den nye fabrik."

Den 9. september meddelte Ritzau's Bureau i et telegram, at de økonomiske forhandlinger, som Carl Lawaetz i nogen tid havde ført med Københavns Handelsbank, nu var afbrudt, og man herefter ikke så mulighed for nye forhandlinger.

Dagbladet Børsen skrev:

"Meddelelsen om at forhandlingerne mellem godsejer Lawaetz og Handelsbanken er afbrudte, kommer så meget mere overraskende, som det vides, at der er tegnet betydelige beløb, ikke blot i form af garantier men direkte som aktier. Ialt foreligger der bindende tegninger til meget nær op imod 2 millioner kroner. Deraf er 450.000 kr. tilsikrede af det kendte firma Schichau i Elbing, fra anden side er der garanteret 500.000 kr. og de øvrige 800 – 900.000 kr. er tegnede af forskellige rundt om på Sjælland, men navnlig her i København, hvor der har vist sig en ikke ringe interesse for foretagendet."

Selv om begge parter var tilbageholdende med oplysninger vedrørende de afbrudte forhandlinger, lagde man i Handelsbanken ikke skjul på, at man vedblivende betragter projektet om en sukkerfabrik, startet på forsvarlig basis, som et godt og rentabelt foretagende. Det synes dog som om godsejer Lawaetz har stillet en række krav, som banken ikke har kunnet indgå på, og efter hvad der forlød, er det hr. Lawaetz, som derefter – da han ikke har kunnet gennemføre sine ønsker – har fundet anledning til at afbryde forhandlingerne."

Godsejer Lawaetz har jo sat et betydeligt arbejde ind på hele denne sag, først ved gennem tegning af de fornødne roearealer at tilvejebringe de elementære forudsætninger for en ny sukkerfabrik, dernæst ved tillige at skaffe tegnet og garanteret en betydelig del af den kapital, der er nødvendig til starten. Når han ikke desto mindre har ladet sagen springe nu, skulle man tro, at han havde andre kort i baghånden."

Det skulle hurtigt vise sig, at Carl Lawaetz virkelig havde andre kort i baghånden.

Revisionsbanken

startet i 1903 af bankdirektør, senere minister Jens Hassing Jørgensen, med det formål at kunne kombinere en bank og et revisionskontors forretninger. Gjorde sig ret stærkt gældende i den københavnske bankverden. I 1912 blev Revisions- og forvaltningsafdelingen skilt ud som et særligt selskab: Revisions- og Forvaltnings-Instituttet.

Efter afslaget fra *Kjøbenhavns Handelsbank* indledtes der forhandlinger med *Revisionsbanken*.

Denne var ikke tilbøjelig til at træde ind i sagen, men fandt projektet for stort for en ny bank.

Herefter henvendte Lawaetz sig til firmaet F. Schichau i Elbing. Det var et firma, som hovedsagelig havde beskæftiget sig med bygning af lokomotiver, dampkedler, torpedobåde samt almindelige dampskibe og kun enkelte gange havde beskæftiget sig med anlæg og udvidelse af sukkerfabrikker.

Dette firma indvilligede i at finansiere projektet – sammen med Revisionsbanken – imod at firmaet overtog leveringen af alle nødvendige maskiner til fabrikken.

Efterfølgende drog Revisionsbankens direktør Jens Hassing-Jørgensen, overretssagfører Niels Hjort og skolebestyrer Herman Lawaetz til Berlin for at sikre den endelige formelle ordning af finansieringen. Man nåede hurtigt til aftaler, der kunne fæstnes i en overenskomst, hvorefter finansieringen i alle detaljer blev fastlagt. Efter endelig godkendelse fra chefen for firmaet F. Schichau, Geheime-råd Ziese i Elbing, afsendtes der telegram herom til Revisionsbanken.

Bankdirektør – senere minister – Jens Hassing-Jørgensen (1872-1952), Revisionsbanken fortæller i sine erindringer om denne periode – offentliggjort i "Erhvervshistorisk årbog 1981":

"De Danske Sukkerfabrikker modsatte sig disse planer [om sukkerfabrikken i Gørlev, forf.]. Herved kunne hverken Landmandsbanken eller Privatbanken medvirke og da Københavns Låne- og Diskontobank viste nogen tilbøjelighed til at interessere sig for planen, nedlagde konferensråd Axel Heide, som direktør for Privatbanken – i perioden 1897 – 1915 – og som medlem af Diskontobankens bankråd – indsigelse derimod. Herefter henvendte Carl Lawaetz sig til Kjøbenhavns Handelsbank, som syntes villig. Da forhandlingerne og det endelige tilsagn trak ud, blev Lawaetz utålmodig. Kontorchef Fabricius i Revisionsbanken, der kendte noget til Lawaetz, fik ham til at henvende sig til J. Hassing-Jørgensen. Lawaetz betroede her Hassing-Jørgensen, at hans fætter geheime-rat Carl H. Ziese fra firmaet Schichau i Elbig muligvis ville

garantere aktietegningen mod at blive leverandør af maskineriet til fabrikken. Hassing-Jørgensen måtte imidlertid meddele, at han ikke kunne forhandle så længe forhandlingerne med Københavns Handelsbank stod på. Et par dage efter han havde afbrudt disse forhandlinger, mødte han [Lawaetz] op hos mig med sine papirer. Vi skrev til firmaet Schichau, at vi var villige til at fremlægge aktiekapitalen, 2 mio. kr., til offentlig tegning, hvis firmaet ville garantere tegningen. Samtidig skrev Lawaetz til geheimrat Ziese privat. Der gik måske 14 dage uden vi fik noget svar, hvorefter vi skrev, at vi gerne ville have en mundtlig forhandling med firmaet, som derefter indbød os til et møde i Berlin et par dage senere. Jeg mødte da i hotel Russischer Hof to direktører fra firmaet. På mit spørgsmål, hvad der var i vejen, indtrådte en forlegen tavshed. Jeg fortsatte da: "Har De måske fået mindre gunstige oplysninger om os?" Svaret var: "Det kan man egentlig ikke sige, men Deres bank er vist meget lille!" "Det drejer sig om, hvorvidt Deres firma kan regne med, at Revisionsbanken, når aktietegningen har fundet sted, kan og vil umiddelbart efter remittere Dem det tegnede beløb, indtil 2 mio. kr. Ville De føle Dem rolige, hvis vi i Nationalbanken deponerede 1/2 mio. kr. danske kreditforeningsobligationer til sikkerhed for, at vi opfylder vore forpligtelser?"

Til spørgsmålet om, hvornår dette kunne ske lød svaret: "I dag telegrafisk." Efter en kort pause blev forhandlingerne genoptaget, enkelthederne gennemgået og efter en times tid havde vi udarbejdet en formel overenskomst, hvori Revisionsbanken påtog sig at udbyde aktiekapitalen og omgående remittere det tegnede beløb til firmaet Schichau, som på sin side påtog sig at levere samtlige maskiner og garantere den del af aktiekapitalen, som ikke måtte blive tegnet med udbydelsen. Der blev ikke talt yderligere om sikkerhedsstillelse.

Aktietegningen blev en enorm succes, og det fulde beløb blev omgående afsendt til firmaet Schichau."

15. september 1911 kunne Sorø Amtstidende meddele at:

"Det er hensigten at starte fabrikken på det oprindelige grundlag, nemlig: 4 millioner kroner – halvdelen som aktiekapital og halvdelen i obligationer. Der kalkuleres med: Anlæg vil koste 2 1/2 million kr. – i driftskapital regnes med 1 1/2 million kr.

Det lykkedes Carl Lawaetz ved en utrolig stor indsats – ikke mindst igennem en række forsamlingshusmøder – at få tilvejebragt ca. 6000 tdr. l. på 15 års kontrakter. Betingelserne var de samme som ved Saxkøbing-fabrikken [der blev oprettet i 1909 – red.].

I overslaget regnes der med, at fabrikken skal behandle 2 millioner centner roer, hvilket skulle svare til gennemsnitsudbyttet af 6.000 tdr. l. Den samlede produktion af sukker og melasse skulle blive ca. 30 millioner pund.“

Stiftelsen af Sukkerfabrikken Vestsjælland A/S

Den stiftende generalforsamling afholdtes på Børsen i København den 26. september 1911.

Den første bestyrelse kom til at bestå af følgende: Carl Lawaetz, Heinrich Benke, overingeniør (*F.Schichau*), Max Jantke, prokurist (*F. Schichau*), C. Fabricius, kontorchef (*Revisionsbanken*), Chr. Hecksher, generalkonsul, Hans Jensen, gårdejer, Vemmelev, Viggo de Neergaard, godsejer, Valdemarkilde, Slagelse, Chr. Rottbøll, godsejer, landstingsmand Børglum kloster, Chr. C. Torst, proprietær, amtsrådsmedlem, Kaldredgård og Hans Nielsen, kanceli-råd, direktør for Ny jysk Købstadskreditforening, Århus.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med godsejer Carl Lawaetz som formand og et forretningsudvalg, bestående af formanden samt godsejer Viggo de Neergaard, proprietær C. Torst og kontorchef C. Fabricius. Overretssagfører Niels Hjort skulle virke som juridisk konsulent for selskabet. Efter konstitueringen blev der indgået kontrakt med det tyske firma *F. Schichau* i Elbing om levering af maskiner og inventar til den kommende fabrik.

Hans Fredriksens gård, Gørlev.

Billede: Lokalhistorisk arkiv, Gørlev.

Køb af arealer til fabrikken

Den følgende dag mødtes et udvalg fra bestyrelsen sammen med overingeniør Heinrich Beuhe, arkitekt Ernst Duhm og overretssagfører Niels Hjort i Gørlev for at se på arealer og forhandle om køb. Det blev her afklaret, at fabrikken skulle placeres på Hans Frederiksens gård. Arealets størrelse skulle senere afklares, men pladsen skulle være på 18 tdr. l.

Den 29. september 1911 gav Carl Lawaetz et presse-interview, lige efter han var vendt tilbage fra en rejse til Berlin sammen med Berlin-arkitekten Ernst Duhm og overingeniør Benke fra Schichau. Han udtaler at:

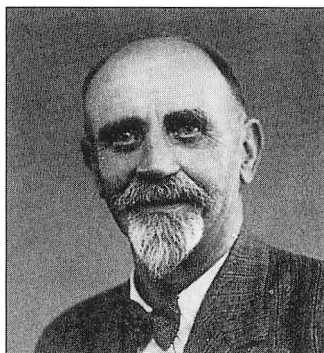
"Gården, vi har købt, skal selvfølgelig senere rives ned, men foreløbig skal den stå vinteren over som bolig for arkitekt Duhm. Dernæst købes der på den anden side af landevejen ca. 30 tdr. land til en pris af 1.500 kr. pr. tdr. l. Endelig skal der ved Tissø købes 5 tdr. l. til oprettelse af en pumpestation. Prisen for dette areal er noget mindre."

Den 30. september kunne Revisionsbanken meddele, at der ved tegningsfristens udløb havde vist sig en overvældende interesse for aktietegningen. Der var ønsker om tegning af fire gange det udbudte beløb!

Ansættelse af direktion og placering af hovedkontor for sukkerfabrikken

Den 23. oktober kom der meddelelse om, at bestyrelsen for Fabrikken Vestsjælland havde antaget den tidligere ejer af gården Ragnesminde ved Glostrup, proprietær Louis Lawaetz, iøvrigt bror til Carl Lawaetz, til landbrugsbefuldmægtiget for fabrikken. Valg af direktør og teknisk direktør var udsat til et senere bestyrelsesmøde.

Ved samme lejlighed blev det meddelt, at landmænd, som havde tegnet sig som leverandører til fabrikken i efteråret 1912, kun kunne påregne at levere roer fra 2/3 af det tegnede areal. Disse jorde ville i begyndelsen af november blive besigtiget af den landbrugs-kyndige befuldmægtigede.

Den 13. november meddeltes det, at man på et bestyrelsesmøde havde vedtaget, at Sukkerfabrikken Vestsjælland's hovedkontor skulle ligge i Gørlev og den 16. november blev det meddelt, at købmand S. P. Jensen, Kalundborg –

Aktie i Sukkerfabrikken "Vestsjælland"

Lokalhistorisk arkiv,
Gørlev

Søren Peter Jensen
– i daglig tale S.P.
(1877-1955). (Billedet: Kalundborg lokalhistoriske arkiv.) Fremtrædende købmand i Kalundborg igennem en menneskealder. Drev som forretningsfører fra 1896 firmaet C. Michaelsen – grundlagt 1811 – efter sin svigerfar. Overtog virksomheden i 1908 og videreførte firmaet under navnet

C. Michaelsens Eftf., Kallundborg. Den havde da en aktiekapital på 40.000 kr. og en årlig omsætning på 450.000 kr. Drev stor engros-virksomhed i trælast, korn- og foderstoffer, malt, cement og tagpap. Senere fik firmaet navnet S. P. Jensen & Co.

Carl Lawaetz havde igennem en del år drevet forretninger i stor udstrækning sammen med S. P. Jensen. Tæt samarbejde om fabriksprojektet i 1910-11 gjorde, at Carl Lawaetz styr overtalt S. P. Jensen til at overtage den merkantile direktørstilling i Sukkerfabrikken "Vestsjælland" fra starten. I denne periode overlod S. P. Jensen driften af sin virksomhed til en forretningsbestyrer. Divergerende meninger om driften af fabrikken gjorde, at samarbejdet kun blev kortvarigt og S. P. Jensen vendte tilbage til sit firma. Radikalt medlem af Kalundborg byråd 1909-12.

der havde været Lawaetz's gode forbundsfælle i agitationsperioden 1910-11 – skulle være administrerende direktør for "Vestsjælland". Efterfølgende meddelte dagbladene, at den administrerende direktør skulle have en årsgage på 12.000 kr. foruden tantieme.

Valget af den teknisk direktør Heinrich Niemeyer – tidligere direktør for sukkerfabrikken *Dierchau* i Østprøjsen – skete først på et senere tidspunkt.

Bygge- og anlægsperioden

Den 19. oktober fortalte *Kalundborg Folkeblad* at

"Godsejer Lawaetz havde i de sidste dage opholdt sig i Gørlev – sammen med berlinarkitekten Duhm – for at foretage en række opmålinger og undersøgelser af detaljer. De er i dag til morgen vendt tilbage til København for i eftermiddag at deltage i et bestyrelsesmøde i "Vestsjælland" på hotel "Dagmar". Her blev den danske konduktør Sinding udpeget som arkitekt Duhm's højre hånd i byggeperioden.

Bestyrelsen havde overdraget tømrerarbejdet på den nye sukkerfabrik til tømrmester Kornerup-Koch, Upsalagade, København – formedels 114.000 kr. Murerarbejdet var overdraget murermester E. Pihl, Vendersgade, København. Murer- og udgravningsarbejdet skulle koste 266.000 kr. for murerarbejdet og 35.000 kr. for jordarbejdet. Tømrmester skulle tillige opstille ca. 1 million pund jern, leveret fra Schichau i Elbig. Tømmermester forventede at skulle beskæftige 30-40 mand og murermester 150-200 mand i projektet. Tømrmester regnede med at skulle bruges ca. 16.000 kubikmeter pommersk fyr til projektet."

Den 21. oktober kan *Sorø Amtstidende* fortælle, at Carl Lawaetz påtænker at oprette endnu en sukkerfabrik – måske ved Dalmose station?

Den 22. februar 1912 fortæller *Sorø Amtstidende*, at Sukkerfabrikken "Vestsjælland" har overdraget murermester Pihl og tømrmester Kornerup-Koch at opføre 21 funktionærbygninger ved fabrikken. *"Holder vejret, tages der straks fat på byggeriet!"*

Den 30. marts 1912 beretter *Sorø Amtstidende*, at opførelsen af direktør- og funktionærboliger var overdraget murermestrene Ernst Jensen og F. Johs. Andersen, begge København.

Udstikning af roebaner

I samme periode afholdtes der møder vedrørende linieføringen og udstikningen af roebanerne samt de endelige kontrakttegninger – se også kapitel: Roetransporten. Disse baner var livsnødvendige for tilstrækkelige arealtegnninger til fabrikken. Det var oprindeligt planlagt, at der skulle anlægges en nordlig og en sydlig roebane. Fabrikken skulle bekoste anlæggelsen af banen i en mils afstand fra fabrikken. Det videre forløb skulle ske og bekostes af interessentselskaber, dannet af de sukkerroedyrkende landmænd. Anlæggelsen skulle foretages af *Schichau* i Elbing.

Ved udgangen af 1911 herskede der hos såvel landmænd som i det vestsjællandske lokalsamfund en euforisk stemning. Carl Lawaetz var "dagens mand", efter at han nu havde sikret egnen en sukkerfabrik.

Forhandlinger om etablering af en fabrik i Svinninge

Efter at DDS i 1911 havde givet afslag på sukkerfabrikprojektet i Svinninge, indledte udvalget, under ledelse af godsejer Johannesen, Gislingegård, forhandlinger med Carl Lawaetz. Han viste sig ikke uvillig og indbød udvalget samt egnens landmænd til et møde om projektet i januar måned 1912. Fra fabrikkens side deltog Carl Lawaetz og direktør S. P. Jensen i mødet. Her tilbød Carl Lawaetz at bygge en fabrik under forudsætning af, at der blev tegnet et sukkerroeareal på 4.000 tønder land som basis for fabrikken.

I slutningen af januar måned indledtes der undersøgelser af terrænet med henblik på udstikning af roebanelinier til fabrikken. Det var planen at anlægge 4 roebanelinier, nemlig:

- et spor fra Svinninge over Kundby-Vognserup til Løvenborg
- et spor fra Svinninge over Gudmandstrup – Marke til Stigs-Bjergby,

- et spor fra Svinninge over Teglværksgården til Dragsholm og
- et spor fra Svinninge til Kalundborg Havn

I planerne indgik tillige, at Svinningefabrikken skulle bringes i sporforbindelse med fabrikken i Gørlev, så de to fabrikker kunne støtte hinanden.

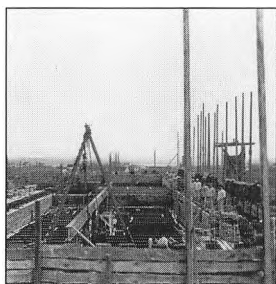
Udgravningsarbejder til fabrik og afsætning og udgravning af grund

Udgravningsarbejde under vinterforhold

*Lokalhistorisk arkiv,
Gørlev*

Afsætning og udgravning

Tidsfristen for tegning af arealerne til fabrikken blev sat til den 1. marts 1912. Denne frist blev senere forlænget til april, for sluttelig at blive udsat til efter fa-brikken i Gørlev havde indkørt sin første kampagne. Projektet i Svinninge endte som et aldrig realiseret projekt.

Byggeriet af Fabrikken Vestsjælland

I 1912 blev der startet på bygningen af såvel fabriks- som roebaneanlægget. Alt skulle stå klart til kampagnestart samme år. Byggeri- og anlægsarbejdet skulle ligesom maskinanskaffelserne foreståes af Schichau's folk. Samtlige fabrikkens funktionærer blev hentet fra Tyskland.

Bygge- og anlægsperioden blev ramt af mange vanskeligheder. En ualmindelig hård vinter i januar-februar 1912 sinkede starten på anlægsarbejdet. Senere fulgte strejker i maj måned, der sinkede, og i perioder standsede anlægsarbejdet. Herefter fulgte en usædvanlig regnfuld sommer og

eftersommer, der igen sinkede anlægsarbejdet. Slutteligt, da man nærmede sig tidspunktet for fabrikkens start, rammes "livsnerven" – den 6 km. lange vandleddning til Tissø – af en række brud.

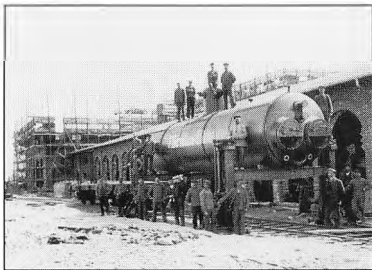
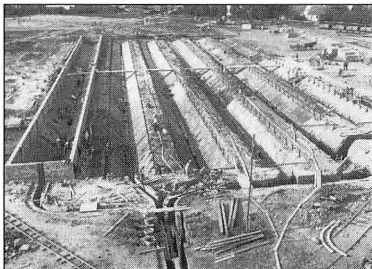

Overmaskinmester Enghave, Gørlev – tidligere funktionær ved Gørlev Sukkerfabrik – beskrev senere i "Af Fabrikken Vestsjælland's historie 1911-22" denne bygge- og anlægsperiode således:

"Byggepladsen blev hurtigt til et bundløst ælte, hvilket gav mange problemer i forbindelse med modtagelsen af byggematerialer og maskiner. Alle udgravninger til fundamenter blev straks fyldte med vand.

Ikke mindst arbejdet med nedlægningen af rørledningen fra Tissø voldte store problemer. Denne ledning, der i stor udstrækning gik hen over mose- og engområder måtte dag og nat pumpes fri for vand, og spuns-vægge måtte uafbrudt nedrammes.

Hertil kom, at rørene til den 500 mm støbejernledning, der blev leveret pr skib til Kalundborg, for derefter at blive omlastet til jernbanevogne, havde taget skade under skibstransporten på grund af for dårlig læsning i skibet. Mange af rørene skulle vise sig at have revnedannelser, der ikke kunne ses ved nedlægningen. Hertil kom, at nedlægningen skete "under feriestemning" for tyskerne. Et forhold der senere skulle vise sig

at blive katastrofalt for fabrikens første kam-pagne.

Samarbejdet imellem lederne og arbejderne i anlægsperioden, viste sig hurtigt at være dårligt, hvilket kom til at betyde, at man for at undgå arbejds-nedlæggelser måtte forhøje timelønnen fra 35 øre til 39 øre pr. time.

Da man var nået ind i november måned, manglede der stadigvæk anlæggelse af svømmerenderne, ligesom roebanespo-

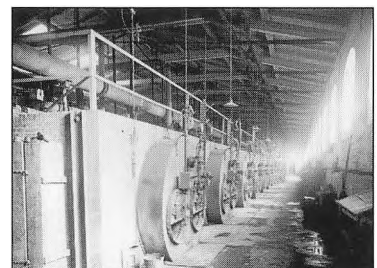
Byggeriet skrider frem – banespor er lagt

tv. Roerender anlægges

kedel aflæsses fra jernbanevogn

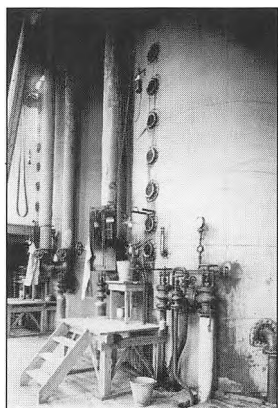
Interiør fra kedelhus

Billeder: Danisco Sugar

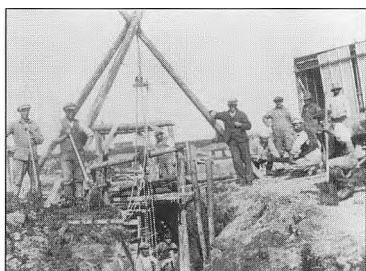

Start af Fabrikken Vestsjælland

Den 3. december kl. 9.15 var anlægget klar til start. Om første dags drift af fabrikken berettede *Sorø Amtstidende* den 3. december 1912:

“I morges ved 6 1/2-tiden begyndte sukkerfabrikken sin virksomhed med at behandle de roer, der i de sidste dage er ført til den, særlig fra dyrkere på Kalundborgegnen. Maskinerne lod til at fungere godt. Jordprocenten hos de forskellige roer har været meget forskellig, idet den har ligget mellem 15 og 71. Den sidstnævnte procent har ligget hos en del af de roer, der har været leveret fra Lerchenborg. De roer, der kommer pr. bane, kan læsses fra vognene over i svømmebassinerne, men de, der kommer dertil med hestekraft ad vejene, skal passere den nyanlagte vej fra landevejen til fabrikken, og den er det under det våde vejrlig vanskeligt at få i stand.”

Øverst: Kogestation

Udgravning til Tissø-vandledningen under anlæggelse af fabrikken

Tilsyneladende fungerede anlægget. Der skulle dog kun gå få dage, før problemerne meldte sig. Planløshed i ledelsen af trafikken samtidigt med, at dyrkerne pressede voldsomt på, gjorde, at fabrikken hurtigt blev helt blokeret af sukkerroer. Tilsvarende var alle jernbanestationer i fabrikkens omegn blokeret af fyldte roevogne.

Herefter opstod der problemer i oparbejdningen, for kort efter fabrikkens start fulgte 6 ugers vinter med stærk frost. Det betød, at roerne nu blev leveret med umådelige jordmængder – i gennemsnit 33%. Heraf fulgte problemer med løftehjulene i roevasken, som sandede til. Da det var løst, frøs roerne fast i svømmerenderne. Ustandseligt forekom der sprængninger af vandrørene fra Tissø, oftest med dagslange produktionsstop til følge.

Endelig var der generelt problemer på grund af de frosne roer. Alt i alt var der således umådelige problemer i oparbejdningen med utroligt lav daglig produktion til følge.

Pause i anlæggelse af Tissø-ledningen

Første kampagne kom til at strække sig til slutningen af april måned 1913. Det var en kampagne på 133 dage, hvor der blev oparbejdet 84.257.000 kg. rene roer – svarende til det halve af fabrikkens kapacitet. Hertil kom, at ikke alle roer blev oparbejdet, idet fabrikken sidst på vinteren indgik aftaler med dyrkerne om, at disse beholdt roerne i bedriften med henblik på opfodring. Som kompensation ydede fabrikken 125 kr. pr. tdr. l. tilbageholdte roer.

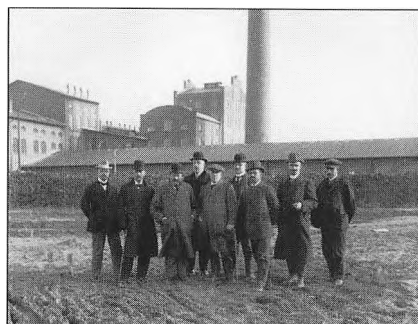
Den første kampagne blev således den værst tænkelige for en nystartet fabrik. Udover de store produktionsomkostninger var fabriksanlægget blevet væsentligt dyrere end budgetteret. Hertil kom, at det oparbejdede råsukker – der skulle eksporteres – ramtes af store prisfald i denne forsinkelsesperiode. Grundprisen, der kontraktligt var baseret på gennemsnittet af Londonnoteringen i perioden 1/9-31/12, blev 10 sh., svarende til 66 øre pr. centner. I begyndelsen af september måned var denne notering 12 sh. og den faldt gennem efterårsmånederne. Fabrikkenes første kampagne sluttede med et regnskabsmæssigt underskud på 482.000 kr.

Også for roedyrkerne blev den første kampagne dyr, men værst var, at dyrkerne havde mistet troen på og tilliden til projektet. Det blev skæbnesvangert for arealtegningerne i de kommende år.

De stærkt faldende sukkerpriser uden udsigt til snarlige ændringer fik ledelsen til at indse, at fremstilling af råsukker til eksport næppe kunne bære virksomheden. Det ville ikke være muligt at skaffe roedyrkerne den samme roepris, som DDS kunne give sine dyrkere, for fabrikken manglede den sikre fortjeneste ved raffineringen. Til imødegåelse heraf blev der indledt forhandlinger med det nyoprettede *Københavns Sukkerraffinaderi*. Disse forhandlinger resulterede i, at der blev indgået en flerårig kontrakt, hvor Sukkerfabrikken "Vestsjælland" forpligtede sig til at levere et vist kvantum råsukker samt til at optage en produktion af puddersukker efter raffinaderiets behov. Samtidigt købte Sukkerfabrikken Vestsjælland en fjerdedel af aktiekapitalen i raffinaderiet for 125.000 kr.

Beslutningen blev truffet af et flertal i Sukkerfabrikken Vestsjælland's bestyrelse på trods af, at både fabrikkenes direktører, *Revisionsbanken* og bestyrelsesmedlemmerne Chr. Rottbøll og Hans Jensen frarådede. Direktør S. P. Jensen valgte i konsekvens af bestyrelsens beslutning at opsig sin stilling til fratrædelse den 1. juli 1914.

Kontrakten betød, at sukkerfabrikken i nogen grad blev afskåret fra at disponere over produktionen og dermed udnytte gunstige prisforhold på råsukker.

Bestyrelsen for Sukkerfabrikken Vestsjælland – Carl Larwaetz i midten (med stok)

Billede: Ove Lysholt

Oparbejdningen:
Processen hvor fabrikken omdanner råmateriale – sukkerroen – til sukker.

Aftalen med raffinaderiet betød, at der måtte gennemføres en række ændringer på fabrikken, idet puddersukkerproduktionen krævede en del nye tekniske installationer, ligesom der måtte skabes lagerplads for denne produktion. Det blev derfor besluttet at foretage en række nye investeringer på fabrikken med henblik på at bringe fabrikkens kapacitet op på at kunne bearbejde roerne fra de oprindeligt planlagte 9.000 tdr. l. Det viste sig også, at produktionen af puddersukker gav tekniske problemer i starten, som gik ud over oparbejdningen.

Disse ordninger sammen med beslutningen om at forlænge roebanerne krævede en økonomisk nyordning af fabrikkens kapitalforhold. I forståelse med firmaet Schichau lykkedes det gennem *Kjøbenhavns Handelsbank* at skaffe fabrikken en betryggende og varig ordning af kapitalforholdene, hvorefter bestyrelsen fandt, at der ville være skabt tillid til selskabets fremtidige udvikling.

Kalundborg Folkeblad berettede den 25. juni under overskriften "**Vestsjælland og dens indre spørgsmål**":

"Man har længe vidst, at der var modsætninger imellem Carl Lawaetz og S. P. Jensen. En modsætning, der vist kan føres tilbage til tiden, da forligsforhandlingerne imellem dyrkerne og fabrikken endte op i en erstatning for tilbageholdte roer på 125 kr. pr. tdr. l. Disse forhandlinger indledtes med S. P. Jensen og afsluttedes med Carl Lawaetz. Godsejer Chr. Rottbøll og gårdejer Hans Jensen, Vemmelev har stået på direktørens side og ligeså den finansielle bank, Revisionsbanken. Ved et møde i går vedtog man at bryde forbindelsen med Revisionsbanken, hvorefter Handelsbanken tager over med den fulde finansiering. Handelsbanken har i forvejen Københavns Raffinaderi."

Poul Larsen,
ingeniør, dr. techn. f.
1859 – d. 1935. Cand.
polyt 1882. Ansat hos
ingeniør F. L. Smidth
(Teglværker og maskin-
anlæg) 1884. Medinde-
haver af firmaet F. L.
Smidth & Co. sammen
med Alexander Foss fra
1887. I 1923 udtrådte
Foss og fra 1925 var
Poul Larsen formand
for bestyrelsen og adm.
direktør for aktieselska-
bet af samme navn.
Medlem af repræsen-
tantskabet og bestyrel-
sen for *Kjøbenhavns
Handelsbank* fra 1911

Førkrigsproduktion

Efter den vanskelige start, der både gav finansielle problemer for fabrikken og et meget dårligt forhold til roedyrkerne, besluttede Carl Lawaetz at nedlægge såvel sin bestyrelsespost som formandshvervet for Sukkerfabrikken Vestsjælland. Det officielle skifte skete ved generalforsamlingen i juni måned 1913.

Kjøbenhavns Handelsbank, der finansielt var indtrådt i stedet for Revisionsbanken, indstillede ingeniør Poul

Larsen fra firmaet F. L. Smidt & Co, til bestyrelsen i stedet for kontorchef Fabricius, Revisionsbanken.

Han blev valgt til bestyrelsen og blev ved konstitueringen valgt til formand.

Til medlem af bestyrelsen valgtes i stedet for godsejer Lawaetz dennes bror, licentiat, dr. theol. Herman Lawaetz.

Da den nye formand var ganske ukendt med fabrikken og sukkerfabrikation, blev Herman Lawaetz udpeget som kommitteret og rådgiver. Senere fik han overdraget kontakten til dyrkerne og kontraktforholdene som ansvarsområde. Et særdeles vigtigt område, hvor der i høj grad blev brug for hans diplomatiske forhandlingsevner, idet der allerede var sket et frafald i det oprindelige areal på næsten 1.000 tdr. l. Frafaldet skyldtes i væsentlig grad fabrikkens mange vanskeligheder med dårligt økonomisk resultat til følge for dyrkerne i de to første kampagner, fortsat lav sukkernotering og sidst men ikke mindst, mindsket tro på projektet.

En del af de oprindelige aftaler var indgået under forbehold, som f. eks. anlæggelse af den kommende Hørve-Værsløvbane. Ligeledes var alle arealaftalerne indgået på betingelse af en arealgodkendelse fra den landbrugsbefuldmægtigede. Størstedelen af frafaldene skyldtes dog, at landmændene undlod at udså arealerne, under mere eller mindre fingerede påskud som salg eller bortforpagtning. Det var muligt, fordi Carl Lawaetz havde udformet kontrakterne som personlige kontrakter og ikke bundet kontrakttegningen juridisk til ejendommens matrikel.

Under Herman Lawaetz's ledelse blev der ansat nogle roeassistenter, der skulle råde og vejlede roedyrkerne samt skabe interesse for sukkerroedyrkning.

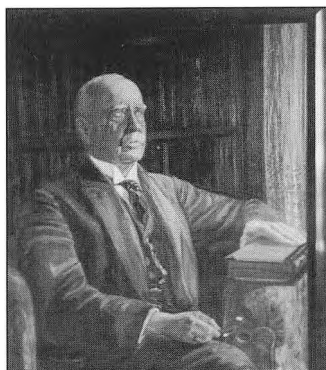
Fabrikkens anden kampagne forløb produktionsmæssigt tilfredsstillende. På grund af tørke blev udbyttet meget lavt – 262 centner pr. tdr. l. eller ca. 20% under normalt. Sukkerprocenten blev ligeledes meget lav, nemlig 14,48. Disse forhold forstærkede fabrikkens største problem, det alt for lille arealgrundlag. Fabrikkens regnskabmæssige resultat viste et overskud på ca. 86.000 kr.

For dyrkerne blev det andet kampagneår igen tabgivende, idet et meget lavt udbytte faldt sammen med en

*Om denne tid skriver bankdirektør **Jens Hassing-Jørgensen** i sine erindringer:*

"Sukkerfabrikken "Vestsjælland" kom ud for adskillige vanskeligheder, idet man var kommet så langt hen på året, at fabrikkens igangsættelse måtte udskydes et år. Der måtte forhandles med firmaet Schichau om optagelse af et betydeligt lån, og jeg blev tilkaldt til denne forhandling, som resulterede i, at Revisionsbanken skulle yde lånet mod kontant deponering af hele beløbet fra firmaet Schichau. Lawaetz, som var en vanskelig mand, gik ind på at træde tilbage som formand og på, at Revisionsbanken skulle udpege en ny formand, men fik dog den indrømmelse, at han kunne placere lånet i en anden bank på Revisionsbankens betingelser. Det viste sig, at Københavns Handelsbank var villig til at afløse Revisionsbanken, og denne udpegede da ingeniør Poul Larsen.

Herman Carl Johannes Lawaetz,
f. 13. marts 1864 på
Kalundborg Ladegård.
1888 cand. theol. og
efter et halvt år 1889
præst i Christianssted
på St. Croix. Viste sig
hurtigt stærkt interesse-
ret i alle forhold i Väst-
indien. 1893 oprettede
han en realskole på St.
Croix, og i perioden
1893-1902 var han
kongevalgt medlem af
kolonialrådet for denne
ø. Modstander af salg
af øerne. Studier i øer-
nes historie. Efter at
have gennemgået de
vestindiske arkiver og
supplere sine under-
søgelser ved et studieop-
hold i Herrnhut, skrev
han en større afhand-
ling: "Brødreminighe-
dens mission i Dansk-
Vestindien 1769-1848",
der i 1899 blev antaget
til forsvar for den teolo-
giske licentiat-(doktor)-
grad. I 1904 vendte
han tilbage til Dan-
mark. 1905-09 var han
ejер af Baunsbjerggård
ved Humlebæk. 1908-
12 bestyrede han en
kostskole i Bagsværd.
1917-29 adm. direktør
for Sukkerfabrikken
"Vestsjælland" A/S

lav grundpris på 63 øre pr. centner.

Derfor stillede Dyrkerforeningen krav om en forskudstantiemeordning til gengæld for at gå ind for arealudvidelser. Fabrikken, der ønskede at inddrage en del af restarealet på de oprindelige 9.000 tdr. l. – på hvilke der endnu ikke var dyrket fabriksroer – frem-

kom med et tilbud om en sådan ordning, men kun for dyrkere, der havde dyrket roer til fabrikken i 1913 og til-
sået igen i 1914.

1. juli 1914 fratrådte direktør S. P. Jensen stillingen som direktør.

Hans afløser som merkantil direktør blev kontorchef ved De Danske Papirfabrikker, M. H. Hoeck. Lic. Herman Lawaetz udnævntes til landbrugskyndig direktør, samtidig med at han fortsatte i bestyrelsen og som kommitteret.

Krigstidsproduktion

Kort tid efter direktør Hoeck's tiltræden udbrød verdenskrigen. Flere af fabrikkens vitale maskindele var på det tidspunkt sendt til reparation i Tyskland. Det lykkedes dog at få dem hjem inden kampagnestarten.

For Sukkerfabrikken "Vestsjælland", hvis koncept var produktion af råsukker, betød krigsudbruddet lyse udsigter. Eksportpriserne på råsukker viste sig hurtigt at stige. Konturerne tegnede sig for en forbedret økonomi, der ikke blot kunne gøre fabrikken lønsom og give mulighed for afskrivninger på det stærkt fordyrede anlæg. For i videst muligt omfang af kunne udnytte de ekstraordinære gode konjunkturer, blev der slet ikke produceret pudder-sukker i 1914.

I England viste sukkerpriserne hurtigt en stigende tendens. En ladning råsukker på 2000 tons blev solgt til meget fordelagtig pris. Inden ladningen nåede frem, udstedte den engelske regering imidlertid forbud imod

indførelse af sukker fra Danmark. Senere blev der dog givet indførselstilladelse, men til en betydelig reduceret pris. Flere ladninger råsukker blev senere eksporteret til Frankrig til stadig stigende priser. Men disse gyldne dage fik en brat ende.

En vigtig forudsætning for fabrikken var, at kontraktarealerne kunne udvides – og helst betragteligt. Såvel dyrkere som fabrik var enige heri. Uden et tilstrækkeligt areal til udnyttelse af fabrikkens kapacitet ville der ikke kunne skabes en tilfredsstillende økonomi for fabrikken – og dermed tantieme til sukkerroedyrkerne.

Forudsætningen for udvidelse af kontraktarealerne var imidlertid ikke lyse. Den euroforiske stemning, der herskede blandt landmændene i fabrikkens tegnings- og anlægsperiode, havde lidt stærkt under de to hidtidige kampagner.

Trods stor annonceindsats lykkedes det kun at tegne 321 tdr. l. på 1-årige kontrakter ved kampagnen i 1914. Disse kontrakter var indgået til en fast pris på 80 øre pr. centner – uden fragtgodtgørelse, nedkulingspenge og evt. tantieme. Hertil kom 5.445 tdr l. tegnet på 15-års kontrakter.

Med krigsudbruddet bortfaldt London-noteringen på råsukker. Hermed eksisterede den i kontrakten fastsatte grundpris ikke længere. En ny basis for fastsættelse af grundprisen skulle findes. Den almindelige forventning var, at med moderne krigsførelse ville krigen blive kortvarig, så det drejede sig kun om at finde et nyt grundlag for en enkelt kampagne uden en London-notering.

For DDS og dets dyrkere var situationen den samme. Også her var grundprisen knyttet til London-noteringen. Da ikke alle dyrkere var medlemmer af en roedyrkerforening, vedtog et mindretal af dyrkere på Lolland, Falster og Fyn at kræve nedsat en voldgift til fastlæggelse af en ny grundpris. Dens kendelse blev, at roeprisen skulle være 68 øre pr. centner, idet den gik ud fra, at DDS's priser for sukker ikke forandrede af krigsudbrudet i perioden indtil d. 31. december 1914.

Sukkerfabrikken Vestsjælland og dens dyrkere var i en væsentligt anden situation. Nok var der, gennem aftalen med Københavns Sukkerraffinaderi, påbegyndt en raffinering af en mindre del af råsukkerproduktionen, men langt den største del af produktionen var med eksport for øje.

1914-kampagnen forløb trods krigen normalt. Udbyttet blev 300 centner pr. tdr. l. Fabrikken opnåede et overskud på godt 1 mio. kr. og udbetalte 5% i udbytte.

Til kampagnen i 1915 lykkedes det at tegne ca. 6.000 tdr. l. – en fremgang på 500 tdr. l. Trods stigende omkostninger holdt den indenlandske melispris sig uforandret indtil marts 1916. Det betød, at den hjemlige sukkerpris var langt lavere end i noget andet europæisk land, hvilket nogle udnyttede til at opkøbe sukker hos købmænd for derefter at samle disse småpartier i større sendinger til salg i udlandet. En stigende udbredelse af denne eksportvirksomhed, sammen med at 1915-høsten tegnede til at blive lav, fik regeringen til at udstede eksportforbud for sukker her fra landet fra den 2. september 1915.

Da eksportforbuddet kom, havde Sukkerfabrikken Vestsjælland en skibsladning klar til afgang fra Kalundborg havn, som blev standset af toldvæsenet.

Fabrikken blev således forhindret i at udnytte højkonjunkturerne for råsukker, som var fabrikkens hovedprodukt. Straks efter forbudets fremkomst indgav Sukkerfabrikken Vestsjælland ansøgning til Kommissionen om tilladelse til at eksportere 40.000 sække råsukker, som var solgt inden eksportforbudet fremkom, hvilket blev afslået. Fabrikken måtte i den situation oplagre 140.000 sække sukker rundt om i landet.

En anden følge af krigen var, at de tyske funktionærer ved fabrikken lidt efter lidt blev indkaldt til militærtjeneste eller måtte forlade fabrikken, fordi engelske og franske kunder forlangte, at ingen personer af tysk nationalitet måtte være beskæftiget. Direktør Niemeyer måtte således fratræde i juni måned 1915. Også firmaet *Schichau* måtte kaptalmæssigt trække sig ud, idet Ententemagterne ikke ville købe varer fra firmaer, hvori tysk kapital var repræsenteret. Københavns Handelsbank trådte ind og indløste *Schichau's* interesser på en for "Vestsjælland" yderst gunstig måde. Samtidigt nedlagde de tyske bestyrelsesmedlemmer deres mandater i bestyrelsen, hvilket betød, at Sukkerfabrikken Vestsjælland nu helt var på danske hænder.

Efter Niemeyers afgang ansatte bestyrelsen P. M. Lillenskjold som teknisk direktør. Han kom fra en schlesisk

fabrik og havde fået sin uddannelse i Tyskland, hvor han havde gennemgået den tyske sukkerskole.

Samarbejdsproblemer imellem de to direktører og vanskeligheder mellem Lillienskjold og formanden Poul Larsen gjorde, at Lillienskjold snart måtte forlade Sukkerfabrikken Vestsjælland. Han havde under sit korte virke, udvist stor energi og indført en række forbedringer, ligesom han havde formået at gøre sig meget afholdt både blandt fabrikkens personale og blandt egnens beboere og roedyrkerne. Som afløser valgtes en svensk sukkertekniker, hr. Ørstrøm, som dog kun var ansat i en enkelt kampagne.

Mod slutningen af året blev der indgået en overenskomst, der sikrede dyrkerne en totalpris på 120 øre pr. centner. Samtidig skulle der ske en afvikling af den ulykkelige forskudstantiemeordning.

For Sukkerfabrikken Vestsjælland endte det med, at sukkerbeholdningen fra før eksportforbuddet måtte leveres til hjemmemarkedets lave priser. Da prisen på sukkerroerne nu var bundet til den lave hjemlige sukkerpris, måtte staten yde et tilskud til Sukkerfabrikken Vestsjælland som kompensation. Dette tilskud blev ydet ved, at fabrikken modtog et rentefrit lån fra staten. Lånet skulle tilbagebetales årligt i rater efter hvert driftsårs udløb, dog således, at inden der tilbagebetaltes nogen del af lånet, havde fabrikken ret til at afskrive 10% på maskiner og inventar, således som dette var bogført, da aftalen blev indgået. Herudover kunne fabrikken afskrive 4% på bygninger og faste anlæg, udbetale indtil 6% til aktionærerne samt henlægge indtil 6% til en reservefond.

Uheldige vejrforhold i sommeren 1916 betød, at sukkerudbyttet blev meget lavt. Prisen for årets sukkerroer blev fastsat i marts måned med en grundpris på 107 øre pr. centner plus en eventuel tantime. Incl. tantieme nåede prisen at blive ca. 132 øre pr. centner.

For "Vestsjælland" blev prisen til roedyrkerne 120 øre pr. centner – incl. 13 øre fra staten. Forudsætningen for aftalen med staten var, at den hjemlige melispris skulle stige med 3 øre pr. pund sukker. Dårlig sukkerhøst gjorde, at fabrikkens overskud kun blev 603.000 kr. Ved generalforsamlingen udtrådte godsejer C. M. Rottbøll af bestyrelsen, fordi han var blevet udpeget som minister. I hans sted valgtes overretssagfører Arnstedt.

Da det hen på efteråret tegnede til en svigtende sukkerroehøst og deraf følgende sukkermangel, blev det besluttet, at fabrikkerne skulle importere 30 mio. kg. sukker. Et sukkerkvantum, det ikke blot viste sig vanskeligt at købe, men tillige måtte indkøbes til en væsentlig højere pris end den hjemlige. Det blev anledningen til, at Regeringen indførte sukkerrationering fra den 27. december 1916. Herefter skulle industrisukker koste 58 øre og husholdningsukker uændret 40 øre pr. kg. Hver person fik tildelt en månedsration på 2 kg. sukker til den billige pris.

Forudsætningerne for rationen var, at der kunne importeres sukker ude fra. Denne forudsætning blev hurtigt brudt, fordi Ententemagterne var uvillige til at tillade den nødvendige import af sukker. Under forhandlinger herom i London indledte Tyskland den såkaldte uindskrænkede U-bådskrig i februar måned 1917, så importen kom aldrig i gang.

Fabrikken indgik – i lighed med landets øvrige sukkerfabrikker – igen en aftale med staten, som garanterede roedyrkerne en fast pris. Staten udbetalte et tilskud til dyrkerne på indtil 25 øre pr. centner under forudsætningen af, at aktionærerne gav afkald på 150.000 kr. af deres andel i fabrikens overskud som i 1916. I fabrikens aftale med staten var der indført et forbehold over for stigninger i oparbejdningsomkostningerne. Dette forbehold gav anledning til, at staten i 1917 måtte betale Sukkerfabrikken Vestsjælland yderligere 61.464 kr. – svarende til ca. 3 øre pr. centner.

Specielt for året blev, at fabrikken i perioden 26. oktober 1917 til 15. maj 1918 leverede strøm til *Nordvestsjællands Højspændings- og Elektricitetsværk* i Svinninge, Årsagen hertil var, at værket ikke kunne skaffe den olie, som driften var baseret på, medens Sukkerfabrikken Vestsjælland havde sin dampkraft som energikilde.

På grund af vanskeligheder med indførsel af roefrø indgik fabrikken en række kontrakter med landmænd om dyrkning af sukkerroefrø på stiklingebasis.

Indtil 1920 anvendtes kun tyske og franske roestammer i den hjemlige fabriksroedyrkning.

I vinteren 1917-18 indledtes der forhandlinger vedrørende en ordning for høsten 1918. Denne gang skulle prisen ikke fastsættes i henhold til "*De administrative*

forordninger", der hidtil havde afgjort disse sager. Hele sukkerordningen blev nu fastlagt i "*Loven vedrørende avlen af høsten 1918*" – den såkaldte "Kornlov", som blev vedtaget i Rigsdagen i marts måned. Indenrigsministeren fik i denne lov bemyndigelse til at træffe ordninger med sukkerfabrikkerne, hvorefter disse skulle betale roedyrkerne 225 øre pr. centner, mens staten overtog alt sukkeret.

For Sukkerfabrikken Vestsjælland betød denne overenskomst, at staten ydede fabrikken et fast tilskud til udligning af misforholdet mellem den lave indenlandske sukkerpris og den stærke stigning i alle produktionsomkostningerne.

For fabrikken blev 1918 en kampagne med store vanskeligheder. En influenza, der kaldtes den "*spanske syge*", hærgede egnen i sommeren og udviklede sig ondartet igennem efteråret. Det gav anledning til, at fabrikken så sig nødsaget til at oprette et lazaret til behandling af de syge. Mange afbræk og stadige skift i mandskab gjorde kampagnen bekostelig. Fabrikken måtte tillige oprette et folkekøkken til bespisning af de mange nye arbejdere, som sygdommen krævede indsat. Mange af disse arbejdere kom fra fjernere egne.

Arealmæssigt nåede fabrikken op på 7.500 tdr. l. Udbyttet blev tilfredsstillende, nemlig 301 centner pr. tdr. l. med en særdeles høj sukkerprocent. Et godt udbytte i betragtning af, at der kun kunne skaffes 50 kg. Norgessalpeter pr. tdr. l., hvor en normalgødsning ville være 200 kg. Chilesalpeter og 200 kg. Superforsfat pr. tdr. l.

Fabrikken nåede sin hidtil højeste oparbejdning pr. døgn, nemlig 28.925 centner og fabrikken kom ud af året med et driftsoverskud på 1.298.000 kr.

Efterkrigsproduktion

Store arealudvidelser og forhøjede roepriser gjorde, at fabrikkens bestyrelse indstillede til generalforsamlingen, at der blev foretaget udvidelse af aktiekapitalen, som var nedskrevet til 1/2 mio. kr. Det vedtoges at udvide med 1 million kr. til kurs 110 med fortegningsret for gamle aktionærer. Emissionen skete igennem Københavns Handelsbank i perioden 4.-10. januar 1919 og denne overtog 1 mio. kr. i nye aktier. Samtidigt blev fabrikkens aktiver

nedskrevet til gældende prisniveau, så en del af underskuddet blev bragt ud af verden.

Fabrikken nåede sit hidtil højeste areal, nemlig 9.500 tdr. l., hvilket betød, at kapaciteten nu var udnyttet til det yderste.

En strejke på fabrikken ved kampagnestart foranledigede en udsættelse af starten i 8 dage. Senere fulgte der problemer med et par nye vandpumper ved Tissø. Sluttelig indtrådte der en tidlig frostperiode, der overraskede mange af dyrkerne. Følgen blev, at mange roer blev leveret frostskaadede, ligesom mange roer gik tabt. Kampagnen kom til at strække sig til den 16. januar. Udbyttet blev 266 centner pr. tdr. l., og dyrkerne betales i henhold til aftale 480 øre plus 10 øre i tantieme.

På grund af forhøjelser i jernbanefragterne besluttede fabrikken at udvide roebanenettet med en stiklinie til sydbanen, fra Trelleborg til Stude.

Årets resultat for fabrikken blev et driftsoverskud på 1.388.612 kr., og der udbetaltes 8% i udbytte. I regnskabsmeddelelsen fortælles, at der nu var afskrevet 2.019.452 kr. ialt på maskiner og bygninger ud over fabrikkens første års underskud.

Med indførelsen af 8 timers arbejdsdag i 1920 måtte fabrikken foretage betydelige udvidelser og forandringer, opføre nyt kedelanlæg og kedelhus og etablere mammutpumpe, kalkovne og afløbsrende til Rye mose. Ligeledes betød overgang til treholdsskift, at det blev nødvendigt at opføre en arbejderkaserne til 100 mand, idet det var umuligt af skaffe tilstrækkelig arbejdskraft i Gørlev by og nærmeste opland.

Da ejerskifter efterhånden havde nedbragt fabrikkens oprindelige kontraktareal til 3.000 tdr. l., ønskede fabrikken forhandlinger med Dyrkerforeningen om en nyordning i kontraktdyrkningen, hvilket Dyrkerforeningen viste stor forståelse for.

Man nåede til en aftale om 3-års kontrakter. Grundprisen skulle være som i de gamle kontrakter, men der blev indført en bestemmelse om, at *“så længe der ikke findes nogen Londonnotering – eller så længe denne ikke er udtryk for verdensprisen på rå sukker – fastsættes prisen ud*

fra, at efter der er afsat 6 % af aktiekapitalen og fabrikken er sikret 200.000 kr., deles overskud imellem fabrik og dyrkere."

Fra fabrikkens side var der givetvis forventninger om, at sukkerhandelen nok snart ville blive frigjort, med deraf følgende fordele af stærkt stigende sukkerpriser i udlandet. Denne forventning viste sig at trække i langdrag, hvorfor fabrikken valgte at slutte overenskomst med staten for 1920. Fabrikken modtog et tilskud fra staten efter de samme principper som i 1919 hvorefter den skulle betale roedyrkerne 6,00 kr. pr. dbc.

Det indenlandsk avlede roefrø viste sig at blive af en god kvalitet og blev i 1920 anvendt i blanding med tysk roefrø, som det igen var muligt at få i begrænsede mængder.

Med sukkerhandlens frigivelse 1. oktober 1920 var der ingen overenskomst med staten for den kommende kampagne. Det betød, at den indgåede 3-års overenskomst nu skulle træde i kraft.

Hen over efteråret skete der overraskende store og pludselige prisfald på så godt som alle produkter, herunder sukker. Den indenlandske melispris var allerede i oktober måned faldet fra 65 til 58 øre pr. kg., og i januar 1921 nåede den ned på 55 øre. Faldende priser på materialer – navnlig kul – og nedadgående lønninger var til gengæld i fabrikkens favør, men stærkt opskruede jernbanepreiser tyngede fabrikken med dens placering inde i landet. Fabrikken modtog hele forbruget af kul, kalk m.m. med jernbane, ligesom det oparbejdede sukker skulle forsendes ad samme vej.

I 1920 blev der leveret sukeroer fra 8.462 tdr. l., hvilket var et for fabrikken passende areal. Gennemsnitsudbyttet blev 240 centner pr. tdr. l., hvilket var det absolut laveste udbytte siden fabrikkens start. Alligevel blev årets resultat godt, og der udbetaltes 8% i udbytte til aktionærerne.

For roedyrkerne blev 1921 et overordentligt vanskeligt år, idet omkostningerne til kunstgødning og roepasning var næsten tredoblet i forhold til før krigen, hvorimod den kontraktlige grundpris for roerne kun var steget med ca. 33%. Noteringen for råsukker faldt jævnt i perioden for grundprisfastsættelsen, nemlig fra 17 sh. 2 3/4 d. ved

starten til 9 sh. 4 1/2 d. ved slutningen, og med et gennemsnit på 13 sh. 3 3/4 d., svarende til 158 øre pr. dbc. roer. I denne vanskelige situation valgte fabrikken i marts måned at udbetale dyrkerne et forskud på 50 øre pr. hkg. sukkerroer som garanteret mindstetantieme.

Fabrikkens areal blev 8.500 tdr. l., og udbyttet blev 244 centner pr. tdr. l. – det næstlaveste udbytte siden fabrikkens start. Også sukkerprocenten blev væsentligt lavere end normalt.

Fabrikkens driftsregnskab viste et driftsoverskud på 973.266 kr. på basis af en roepris på 180 øre pr. hkg. roer. Under indtryk af depressionen og de vanskelige forhold for landbruget vedtog bestyrelsen at udbetale dyrkerne 140.000 kr. efter udbetaling af 5% udbytte til aktionærerne. Det betød, at dyrkerne udover forskudstantiemen på 50 øre og grundprisen på de aftalte 180 øre, fik udbetalt 63,2 øre, ialt 293 øre pr. centner. Samtidigt fremførte fabrikken, at ved vurdering af prisen burde det tages i betragtning, at dyrkerne i aftalen med Dyrkerforeningen ikke havde fået ændret fragtpriisen ved fabrikkens baner eller ved Statsbanerne. Skulle dyrkerne betale den fulde udgift – bortset fra forrentning og afskrivning – ville den gennemsnitlige fragtpriis være 40 øre pr. dbc. roer.

Ved regnskabsfremlæggelsen på generalforsamlingen blev det fremhævet, at de samlede afskrivninger siden 1916 var nået op på 2.751.234 kr. efter første års underskud på 482.219 kr., og at etableringskontoen på 262.232 kr. var afskrevet.

Under indtryk af sukkerroedyrkningens dårlige økonomi indgik fabrikken aftale med Dyrkerforeningen om, at dyrkere i 1922 kunne få nedsat arealet med sukkerroer til 1/8 af ejendommens areal, hvis de ønskede det. Denne aftale betød, at arealet kom ned på 6.527 tdr. l.

3-års kontrakterne, der indledtes i 1920, skulle igen forhandles. Det oprindelige kontraktareal på 15-års kontrakter var nået ned på 2.800 tdr. l., og et par dårlige sukkerroeår gjorde, at der forestod vanskelige forhandlinger. Dyrkerforeningen ønskede at opnå en prismæssig ligestilling med DDS-dyrkere, hvilket afvist af fabrikken.

Det lykkedes at nå til en aftale om 1-årige kontrakter, der skulle fortsættes uforandrede i 4 år, hvis de ikke blev

Stokløbning i roer:

Især tidligere, da man anvendte udenlandsk roefrø forekom stokløbning ofte. Blev mindre udbredt efter man begyndte at tiltrække danske stammer med mindre tilbøjelighed til stokløbning. Roeplanten, der normalt er toårig, udvikler første år en kødfuld rod for næste år at udvikle en frøstængel. Hæmmet vækst og kulde i første år kan dog medføre, at planten udvikler frøstængel i første år. Forekommer kun sjældent i det i dag anvendte genetisk monogerm frø.

Billede: Sven Oien

roerne 25-30% stokløbning var almindeligt, hvor man ellers normalt regnede med 3-4%.

Desuden var der arbejdsvanskeligheder, en lang regnperiode og en tidligt indtrådt frost. Disse forhold sinkede fabrikkens oparbejdning, så den daglige oparbejdning blev kun 14.544 centner.

Der blev leveret roer fra 7.729 tdr.l. Gennemsnitsudbyttet blev 229 centner pr. tdr.

l., hvilket blev det laveste i fabrikkens historie. Sukkerprocenten blev også lav, ca. 1% under normalt.

Grundprisen blev 244 øre pr. hkg. Hertil kom den garanterede efterbetaling til grundprisen – ialt 422,92 øre pr. hkg. Fabrikken havde igennem en meddelelse til Dyrkeforeningen den 23. august garanteret 4 3/4 gange den gennemsnitlige melispris, hvorved grundprisen blev 424,94 øre.

Fabrikken opnåede et driftsoverskud på 3.299.549 kr. Ved generalforsamlingen vedtoges det under indtryk af årets lave centnerudbytte, at der efter en udbyttebetaling på 10% til aktionærerne skulle overføres 147.331 kr til dyrkerne. Dyrkerne nåede herefter en samlet pris på 524 øre pr. hkg.

Stor spredning i dyrkernes udbytter gav anledning til et ønske fra fabrikken i 1924 om undersøgelser vedrørende dyrknings- og pasningsmetoder. Som et led heri tilbød fabrikken gratis jordbundsanalyser for dyrkerne.

Anlæggelsen af Vinde-Helsingebanen blev afsluttet inden kampagnen med en anlægssum på 170.906,02 kr.

Der blev leveret roer fra 9.150 tdr. l. Gennemsnitsudbyttet blev 236,5 centner pr. tdr. l., hvilket var 30 centner under fabrikkens gennemsnit for alle årene. Sukkerprocenten blev god, nemlig 16,88%. Fabrikken nåede den hidtil højeste oparbejdning pr. døgn, nemlig 17.115 hkg.

Overenskomsten med Dyrkeforeningen på mindst 4 1/2 gange den gennemsnitlige melispris, beregnet for hele året betød, at årets roepris blev 352,4 øre pr. hkg. Med tantiemen nåede roeprisen op på 382,1 øre pr. hkg.

Men der var stor verdensproduktion af sukker, så sukkerpriserne var faldende fra kampagnens start. Ved regn-

skabsårets afslutning valgte fabrikken at lade en relativt stor sukkerbeholdning ligge over, omend man var meget usikker på værdien af denne beholdning. Fabrikken opnåede en fortjeneste på 2.842.532 kr. og udbetalte 8% i udbytte til aktionærerne. I status var fabrikken opført til 3.388.935 kr., og der var siden fabrikkens start afskrevet 3.540.090 kr.

Et særdeles fordelagtigt tilbud fra Statsbanerne fik fabrikken til i maj måned 1925 at indgå en 1-års aftale om transporten af fabrikkens råsukker. Herefter skulle kun kalksten, kunstgødning og kul transporteres over Mullerup havn.

Den 18. marts 1925 indledtes der en arbejdsmands-strejke, som efterfulgtes af sympatistrejke for maskinarbejdere og kedelpassere. Strejken fortsattes til den 8. juni. Forud for strejken lykkedes det at få frø og kunstgødning bragt ud til dyrkerne, ligesom reparationer af fabrikkens maskiner var blevet fremskyndet.

Strejkens værste virkning for fabrikken blev, at tilførslerne af råsukker til *Københavns Sukkerraffinaderi* blev standset. Herved kom fabrikken til at ligge inde med et unormalt stort lager råsukker i en periode, hvor priserne faldt.

En tidligt indtrådt frost betød tab af en del roer, ligesom fabrikken modtog en del frostbeskadigede roer. Der blev udtaget sukkerprøver af samtlige roer under hele kampagnen. Der blev leveret roer fra 8.194 tdr. l. Gennemsnitsudbyttet blev 328 centner pr. tdr. l. med en sukkerprocent på 16,85. Den gennemsnitlige daglige oparbejdning blev 18.403 hkg, hvilket blev fabrikkens hidtil højeste.

Men alt i alt blev året et økonomisk katastrofeår.

Stærk fald i melisprisen – næsten en halvering i perioden fra kontrakten blev indgået til årets roepris skulle fastlægges – og samtidig stærk stigning i bygprisen

betød det uventede, at det blev byggarantien, der kom til at sætte årets roepris.

Sorø Amststidende refereerede fra generalforsamlingen i Sukkerfabrikken Vestsjælland:

"Byggarantien, der som minimum sikrede dyrkerne 2 gange værdien af 20 tdr. byg, efter Sjælland Stifts kapiteltakst – der

dog ikke måtte overstige kapiteltaksten i 1922 – blev den uventede overraskelse. På grund af en usædvanlig høj bygpris blev prisen til dyrkerne 2,48 kr. pr. hkg. – eller ca. 11 1/2 øre mere pr. hkg. end ved andre fabrikker. Hvor fabrikken i de to foregående år havde givet henholdsvis 16 og 14% lavere pris end DDS, blev den nu væsentligt højere.

På det tidspunkt kontrakten blev indgået, var melisprisen på det nærmeste det dobbelte af den nuværende for snart efter at stige til betydeligt over det dobbelte. Med kontraktens klausul om at kunne opsiges inden hvert års udgang, skønnede ledelsen på "Vestsjælland" ikke, at der var nogen uforholdsmæssig risiko forbunden med denne garanti – der også i det første år trådte ganske i baggrunden, idet dyrkerne nåede 524 øre pr. hkg og næste år 382 øre, medens byggarantien jo ikke kunne overstige 248,6 øre."

Udviklingen i bygpris 1921-30

Landøkonomisk Driftsbureau, gennemsnit af perioden 1/7-30/6.

År	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Kr. pr. 100 kg.	25,35	22,26	26,20	34,86	18,94	19,35	20,61	17,63	14,39	11,68

Sukkerfabrikken Vestsjælland sluttede driftsåret med et underskud på 896.511 kr., hvoraf de 142.468 overførtes fra reserve- og dispositionfonden. Trods årets dårlige resultat følte ledelsen sig overbeviste om, at den virkelige værdi af selskabets aktiver oversteg passiver, således at der var fuld dækning for aktiernes pålydende.

Deflationen, der betød opsigelse af kontrakten

Der var nu deflation i Danmark, og fabrikken så sig nødsaget til at opsiges kontrakten med dyrkerne i 1926, som man havde foreholdt Dyrkerforeningen forud for dennes generalforsamling i november måned 1925.

Det lykkedes ikke at nå til enighed om en ny kontrakt, men Dyrkerforeningen lovede, at den ikke ville lægge hindringer for fabrikkens tegning af arealer.

Opsigelse af overenskomsten med Landarbejderforbundet gjorde, at mange dyrkere følte sig usikre over for

pasningen af roerne, hvilket medvirkede til, at arealtegningerne gik trængt. Det lykkedes derfor kun fabrikken at tegne 5.930 tdr. l., hvoraf de 1.800 tdr. l. var på de oprindelige 15-års kontrakter.

De nye kontrakter, der var 1-årige, havde en garanteret mindstepris på 2,00 kr. pr. hkg. roer. Af fabrikkens driftsoverskud skulle der forlods tages 250.000 kr. til afskrivninger, medens restoverskuddet skulle deles ligeligt imellem fabrikken og dyrkerne.

Det gennemsnitlige udbytte blev 337 centner pr. tdr.l., og sukkerprocenten blev 17,1. Fabrikken nåede en daglig oparbejdning på 17.724 hkg. For at betale dyrkerne den garanterede mindstepris på 2,00 kr. pr. hkg., måtte der tages af fabrikkens overskud, efter at aktionærerne havde fået 5% i udbytte.

Ved generalforsamlingen indtrådte godsejer Aksel Nielsen, Serritslevgård, som nyt medlem af bestyrelsen.

En ny overenskomst blev indgået med Dyrkerforeningen, hvorefter dyrkerne sikredes 1,70 kr. pr. hkg. på 1-års kontrakter i 1927. Hertil kom, at hele fragtdifferencen på sukkerroerne og snitterne skulle tilfalde roedyrkerne, hvilket vurderedes at betyde ca. 50.000 kr. På grund af forøgede udgifter til pasningen af roer accepterede fabrikken at betale dyrkerne 1 øre ekstra pr. hkg. roer.

Fabrikken indledte en mindre produktion af raffineret i kampagneperioden. Nyindretningerne hertil betød en investering for fabrikken på 229.350 kr., hvoraf et nyt melislager kostede 43.498 kr. Endvidere viste det sig nødvendigt at hæve slamvandet i Rye mose. Hertil blev der anlagt en pumpestation, hvortil der måtte trækkes en elledning fra fabrikken. En omkostning på 30.272 kr., der skulle sikre fabrikken afløb mange år frem. Ved Mullerup havn blev der bygget et nyt molehoved, hvilket kostede 19.356 kr. Havnen var i driftsåret anløbet af 200 skibe, og der var indført 11.839 tons og udført 2.337 tons varer.

Stadig faldende priser på sukker gav store tab på den overførte sukkerbeholdning. Den indenlandske melispris nåede helt ned på 39 øre, d.v.s. nær førkrigsprisen, mens omkostningerne til oparbejdning var næsten fordoblet.

For roedyrkerne blev året dårligt. Der blev leveret roer fra 8.796 tdr. l., men roerne udviklede sig vækstmæssigt

Raffinade:

råsukker til f.eks. krystalliseret sukker

dårligt. Udbyttet blev 244 centner pr. tdr. l. med en sukkerprocent under 16, d.v.s. den laveste inden for 10 år.

Ud over grundprisen på 170 øre pr. hkg. var dyrkerne sikret et tillæg på grund af melisprisen, hvilket gav 14,71 øre pr. hkg. Den samlede betaling udover grundprisen blev 21,61 øre.

Fabrikkens resultat blev et driftsmæssigt underskud på 232.000 kr. På grund af det store tab på den overførte sukkerbeholdning blev det i december vedtaget at flytte fabrikens driftsår til 1. juli – 30. juni, i stedet for som hidtil 1. april – 31. marts. Herved håbede man at undgå den store usikkerhed, der lå i vurderingen af en så stor sukkerbeholdning med ukendte, fremtidige afsætningsmuligheder.

Straks i det nye år 1928 blev der indledt forhandlinger med Dyrkerforeningen, som stillede så store krav at fabrikken overvejede at undlade oparbejdning af roer i denne kampagne, d.v.s. at indskrænke virksomheden til forarbejdning af udenlandsk råsukker.

Efter at have bragt dette i forslag indledte et mæglingsudvalg forhandlinger, der efter lange og trange forhandlinger nåede til en overenskomst for 1928. Afregning skulle ske efter sukkerprocent, hvilket fabrikken havde ønsket i flere år. Herudover skulle dyrkerne overtage en større andel af fragten, ligesom nedkulingspengene skulle bortfalde.

Ved generalforsamlingen i Sukkerfabrikken Vestsjælland blev der iøvrigt fremført ønske om, at dyrkerne blev repræsenteret i bestyrelsen.

Situationen i 1929 var i høj grad præget af usikkerhed. Melisprisen nåede helt ned på 28 øre pr. kg. uden umiddelbar udsigt til bedring. En drift baseret på fabrikation af råsukker ville under disse omstændigheder ikke være rentabel. Bestyrelsen overvejede optagelse af anden produktion, der kunne opretholde beskæftigelsen for fabrikken, indtil det atter blev lønnende at producere råsukker.

Fabrikken tilbød dyrkerne en garanteret mindstepris på 1,76 kr pr. hkg. Da Dyrkerforeningen ikke ville gå ind for denne pris, valgte fabrikken at tegne roer hos dyrkere, der ikke var medlemmer af Dyrkerforeningen.

Den 15. marts kunne pressen meddele, at bestyrelsen for Sukkerfabrikken Vestsjælland på grund de vanskelige forhold på sukkermarkedet havde besluttet at simplificere driften mest muligt, hvorefter direktør, lic. Herman Lawaetz efter venskabelig overenskomst ville fratræde som direktør ved slutningen af regnskabsåret. Hermed afsluttedes hans virke ved Sukkerfabrikken Vestsjælland, et virke der blev indledt i 1914.

Herefter var direktør Sv. Holme, der tiltrådte i 1921 som teknisk direktør, blevet enedirektør.

Der blev under disse vanskelige forhold kun leveret roer fra 1938 tdr. l. På grund af dårlige vækstforhold blev gennemsnitsudbyttet 241 centner pr tdr. l. Sukkerprocenten blev høj, nemlig 17,4. Kampagnen blev meget kortvarig, 25. oktober til 13. november, og den gennemsnitlige daglig oparbejdning blev 11.657 hkg.

Igenom regnskabsåret faldt sukkerprisen fra 35 til 28 øre pr. kg., hvilket gav fabrikken et tab på den overførte sukkerbeholdning på 200.000 kr., hvilket betød at driftsregnskabet sluttede med et underskud på 877.197 kr.

I 1930 måtte fabrikken forhandle med to dyrkerforeninger. Indførelsen af økonomisk straffebestemmelser over for dyrkere, der dyrkede roer til fabrikken selvom der ikke var indgået kontrakt aftale med Dyrkerforeningen, blev årsagen til start af endnu en dyrkerforening.

Fabrikens roep pristilbud på minimum 1,76 kr. pr hkg. blev godkendt af begge dyrkerforeninger, som støttede yderligere tegning. Alligevel blev der kun tegnet 3.600 tdr. l.

I marts måned afsluttedes sukkerforhandlingerne med handelsminister C. N. Hauge, som derpå fik finansudvalgets bemyndigelse til at dække udgifterne ved at bringe prisen op på 2,00 kr. pr. dbc. Det betød at sukkerfabrikkerne skulle yde 800.000 kr., fordelt med 600.000 fra De Danske Sukkerfabrikker, 113.000 fra Sukkerfabrikken Ny-købing og 87.000 fra Sukkerfabrikken Vestsjælland.

I 1930 dannedes endnu en Dyrkerforening, nemlig "Dyrkerforeningen af 1930. Se kapitel Vestsjællands Roedyrkerforening.

Nedskrivning af aktiekapitalen

Økonomien i Sukkerfabrikken Vestsjælland blev stadig mere anstrengt. En foreløbig opgørelse viste, at efter at Københavns Handelsbank havde godskrevet "Vestsjæl-

land” de for det forløbne år beregnede renter, var der et underskud på 574.848 kr. Det gav anledning til, at man vedtog at sanere kapitalforholdene gennem nedskrivning af aktiekapitalen til en fjerdedel. Københavns Handelsbank overtog af sit tilgodehavende 1 mio. kr. i nye aktier, hvorefter aktierne blev nedskrevet til det gældende prisniveau. Man kompenserede herved for flere års manglende afskrivninger og underskud og Københavns Handelsbank blev nu enejer af fabrikken.

Ved generalforsamlingen i Sukkerfabrikken Vestsjælland viste regnskabet et underskud på 1.043.000 kr. Stats-tilskuddet til roedyrkerne udgjorde ca. 55.000 kr. Formanden, Poul Larsen, udtalte, ifølge referat i *Sorø Amtstidende* at, ”*som det stod til, skulle man være taknemmelig for den foreslåede ordning. Man måtte sige Københavns Handelsbank tak; thi uden dens hjælp ville aktionærerne i dag intet have ejet af deres aktiekapital.*” Ifølge *Sorø Amtstidende* havde en af de største aktionærer, godsejer Carl Lawaetz, Kålund Kloster i et brev udtalt ”*sin glæde over den overordentlig gunstige ordning og Handelsbankens hensyntagen til aktionærerne.*”

Til kampagnen 1931 blev der kun leveret sukkerroer fra 2.280 tdr. l. Ugunstige vejrforhold betød at udbyttet kun blev 239 centner pr tdr. l. med en sukkerprocent på 17,0. Kampagnen blev kort, idet den indledtes den 23. oktober og sluttede den 14. november. Det i 1927 startede raffinadeanlæg ved fabrikken nåede at oparbejde næsten hele råsukskerproduktionen til melis, hvilket gav fabrikken en forlængelse af kampagnen i ca. 4 uger. Der blev indkøbt et nyt raffinadeanlæg med henblik på raffinering af importeret råsuksker.

De meget lave sukkerpriser i efteråret 1931 fik bestyrelsen til at overveje at indstille driften af fabrikken, indtil der indtrådte bedring i priserne. Roedyrkerne på Lolland rettede henvendelse til handelsministeren med anmodning om ministeriets støtte til at gøre roedyrknin-gen rentabel i den kommende kampagne. Det førte til en midlertidig sukkerlov, som gav roedyrkerne 1,80 kr. pr. hkg. roer samt et eventuelt beløb i tantieme. Sukkerprisen skulle – inden for visse grænser – til gengæld forhøjes så

meget, at sukkerfabrikkerne kunne give 4 til 6% i udbytte.

Bestyrelsen forventede, at alle lovens punkter også vilde gælde for Sukkerfabrikken Vestsjælland, både på grund af lovens ordlyd og ministeriets udtalelser til bestyrelsens komitterede og selskabets direktør. Det blev derfor besluttet, at sætte fabrikken i gang vel vidende, at ved at give dyrkerne en så høj pris som 1,80 kr. pr. hkg, pådrog fabrikken sig en stor risiko.

Det skulle senere vise sig, at ministeriet ikke mente, at Sukkerfabrikken Vestsjælland havde krav på at få sukkerprisen forhøjet så meget, at der kunne gives tantieme til dyrkerne og udbytte til aktionærerne. Dette skulle kun være gældende for DDS. Derimod gjaldt forpligtigelserne – blandt andet betalingen til dyrkerne på 1,80 kr. – også for Sukkerfabrikken Vestsjælland.

For fabrikken betød loven desuden en alvorlig indskrænkning i mulighederne for at importere udenlandsk råsukker for gennem raffinering at supplere fabrikkens egen produktion. Da sukkerloven kun var gældende for et år, og man vurderede at et eventuelt sagsanlæg kunne stille fabrikken vanskeligere i de kommende år, valgte bestyrelsen at undlade sagsanlæg.

Efter at have ført forhandlinger med Handelsministeriet fandt bestyrelsen ikke at kunne påtage sig ansvaret for fabrikken længere. Ved den ordinære generalforsamling den 30 september 1932 nedlagde bestyrelsen sine mandater i protest imod ministeriets praksis ved anvendelse af sukkerloven.

Regnskabet sluttede pr.30. juni 1932 med et underskud på 300.874 kr.

Ny bestyrelse for Sukkerfabrikken Vestsjælland

Fra aktionærgruppen forelå der følgende forslag til en ny bestyrelse: Folketingsmand Th. Madsen-Mygdal, Edelgave, Måløv, folketingsmand N. P. Andresen, Forsinge, gårdejer Andreas Clausen, Kåstrup, gårdejer Simon Ellegaard, Høve, godsejer Åage Faye, Birkendegård, Vørslev, gårdejer Johs. Frandsen, Havrebjerg, forpagter H. Junker, Lerchenborg, Kalundborg, købmand S. P. Jensen, Kalundborg og direktør E. Kauffmann, Københavns Handelsbank.

I marts måned 1933 indbød Sukkerfabrikken Vestsjælland de to dyrkerforeninger til et møde i Gørlev, hvori deltog fabrikkens bestyrelse. Her blev forelagt et forslag til en økonomisk rekonstruktion af fabrikken på grundlag af en nedskrivning af kapitalen til 3,6 mio. kr. Herved ville fabrikken kunne give dyrkerne en pris, der nærmede sig den pris, DDS betalte sine dyrkere.

Mødet førte til, at parterne sluttede kontrakter for 1933, og der blev dyrket mange roer det år.

Nogle måneder senere blev fabrikken solgt til DDS og der udbetaltes 1,80 kr. pr. dbc. roer. Eventuel tantiemeudbetaling kunne først loves, når regnskabet forelå i oktober 1934.

I oktober måned skrev Dyrkerforeningens formand, Laurits Hansen, til formanden for Sukkerfabrikken Vestsjælland, godsejer Th. Madsen-Mygdal, om tantiemens størrelse. Det gav anledning til afholdelse af et møde i Københavns Handelsbank, hvor regnskabet blev fremlagt, og det viste et overskud på 316.400 kr. Det betød, at fabrikken skulle have 152.779 kr. og dyrkerne 163.622 kr., svarende til 10 øre pr. dbc. De fremlagte regnskabstal fremkom efter, at Københavns Handelsbank havde eftergivet 163.620 kr. i skyldige renter.

Senere fremkom fabrikken med et nyt regnskab, der viste, at efter at de nu havde medtaget de 160.000 kr. i renter, var der et overskud på 1.285 kr. Senere fremkom der fra likvidatorerne af Sukkerfabrikken Vestsjælland et tredje regnskab. Ved fremlæggelsen af det endelige regnskab viste der sig at være 18,25 øre i tantieme til dyrkerne.

23. september 1933 meddelte Kalundborg Folkeblad under overskriften ***“De Danske Sukkerfabrikker overtager “Vestsjælland” – “Vestsjælland”’s bestyrelse har tiltrådt overdragelsen.”***

“De tidligere omtale planer om, at DDS skal overtage sukkerfabrikken “Vestsjælland”, nærmer sig nu den definitive afgørelse, men der resterer dog endnu nogle forskellige formaliteter, der skal ordnes, før sagen kan siges at være bragt helt i lave.

For DDS’s vedkommende er sagen klar. Bestyrelsen har på generalforsamlingen fået fornøden bemyndigelse til forhandlin-

gerne og til afslutning af overtagelseskontrakten. Sukkerfabrikkerne har givet deres tilbud og er dermed færdige med forhandlingerne. I Sukkerfabrikken "Vestsjælland" har der derefter fredag været afholdt et bestyrelsesmøde om sagen. Bestyrelsen har, efter hvad vi erfarer, tiltrådt salg på det foreliggende grundlag. Den definitive afgørelse kan, bl. a. fordi overdragelsen vil medføre likvidation af "Vestsjælland", først træffes på generalforsamlingen i "Vestsjælland", der vil blive afholdt lørdag den 30. ds., og hvor den pris, sukkerfabrikken skal betale, vil komme frem gennem den status, der da opstilles for "Vestsjælland".

De følgende dage berettede Kalundborg Folkeblad nærmere om, hvad aftalerne går ud på:

"Aftalerne sikrer efter forlydender udtrykkelig roedyrkerne under fabrikken i Gørlev samme vilkår i fremtiden som dyrkerne under DDS's andre fabrikker. Dette gælder dog ikke kampagnen i år, der føres til ende af A/S "Vestsjælland". Overdragelsen finder sted fra 1. februar 1934.

Aktieselskabet skal så opløses. Bestyrelsen skal vistnok fungere indtil regnskabsårets udgang 30. juni 1934.

Den garanterede roepris i år er 180 øre pr. dobbeltcentner. Om der kan blive tillægsbetaling skal siden vise sig.

For fabrikkenes funktionærer sikrer aftalerne den bedst mulige ordning. De får samme lønningsvilkår, som gælder ved de andre DDS-fabrikker, deres tjenestetalder ved "Vestsjælland" taget i betragtning og de har pensionsret. Direktørstillingen er her holdt udenfor. Roebanerne følger selvfølgelig med i handelen."

Den 22. september samledes bestyrelsen for Sukkerfabrikken Vestsjælland for at drøfte fabrikkenes salg. 2. oktober blev salget fremlagt til generalforsamlingsbeslutning i Sukkerfabrikken Vestsjælland.

Kalundborg Folkeblad bringer følgende referat fra denne generalforsamling under overskriften **Salget af "Vestsjælland" – Godsejer Lawaetz siger, at "Vestsjælland" er blevet misrøgtet i 20 af de 21 år, fabrikken har eksisteret**:

"Sukkerfabrikken Vestsjælland holdt i eftermiddag ordinær generalforsamling i København. Der var mødt 10 aktionærer;

de repræsenterede 8.672 aktiestemmer. Generalforsamlingen var derefter beslutningsdyrktig.

Formanden, godsejer Th. Madsen-Mygdal, redegjorde for salgsforhandlingerne, der er resulteret i et tilbud fra DDS om køb af fabriksanlæg m.m. for en sum af 3.900.000 kr. med overtagelse 1. februar 1934.

DDS har erklæret, at det er deres hensigt at opretholde dyrkningen af sukkerroer til "Vestsjælland" på samme vilkår som gælder for selskabets øvrige fabrikker, ligesom sukkerfabrikkerne overtager i deres tjeneste, de af "Vestsjællands" funktionærer, som måtte ønske det, på sukkerfabrikernes almindelige vilkår, og med opretholdelse af vedkommendes anciennitet. Herfor vedlægger "Vestsjælland" 200.000 kr.

Godsejer Carl Lawaetz, Kålund Kloster, fandt det udmærket, at der var taget hensyn til funktionærerne. Der var derimod ingen, der tænkte på de "små fattige aktionærer." Fabrikken havde været misregeret i de 20 af de 21 år, den havde eksisteret.

Madsen-Mygdal svarede, at aktiekapitalen i længere tid havde været tabt. Hr. Lawaetz havde været for hård mod den tidligere ledelse, der havde haft mange vanskeligheder at kæmpe med. Regnskabet udviste et driftsunderskud på 498.554 kr.

Ved afstemningen stemte 8.655 for salget og ingen imod."

Hermed sluttede Sukkerfabrikken Vestsjælland sin 22 års virksomhed.

For fabrik og dyrkere indledtes en rolig udviklingsperiode, i lighed med situationen ved DDS's øvrige fabriksområder. En rolig periode, der var kærkommen for dyrkerne, hvis ønsker i en årrække havde været at opnå tilsvarende forhold som kendtes for dyrkere til DDS. Uroligheder og usikkerhed havde kendetegnet en stor del af fabrikens levetid. Kun i et enkelt år havde fabrikken kunnet afregne på linie med DDS.

Med overdragelsen af Sukkerfabrikken Vestsjælland til De Danske Sukkerfabrikker sluttede et væsentligt tidafsnit i den landøkonomiske udvikling i Vestsjælland.

Selv om flere var medvirkende til starten af Sukkerfabrikken Vestsjælland var projektet i første række et "godsejer Lawaetz-værk!" Et visionært livsværk, der var

stort tænkt. Projektet kunne være blevet en ubetinget succes, men skæbnen ville, at det gik anderledes.

Tre alvorlige kriseperioder blev skæbnetunge for projektet, nemlig bygge- anlægsperiodens store trængsler, ententemagternes krav om afvikling af det tyske kapitalgrundlag og deflationen midt i 1920'erne.

Værre end bygge- og anlægsperiodens store fordyrelser af anlægget blev dog nok følgerne af, at dyrkerne i stort tal mistede tilliden til – og troen på – projektet. Det betød, at det tog mange år at nå et tilstrækkeligt arealgrundlag og dermed en tilstrækkelig indtjening til afskrivning og konsolidering af anlægget. Først ved slutningen af krigen nåede fabrikken op på et tilstrækkeligt arealgrundlag til at kunne foretage afskrivning og konsolidering af fabrikken.

Det blev personen Carl Lawaetz der bragte sukkerroekulturen til Vestsjælland. Et fabriksprojekt, der fik utrolig betydning for byen Gørlev. Gørlev havde på det tidspunkt ca. 800 indbyggere. I bygge- og anlægsperioden fandt 300 – 400 beskæftigelse, og med fabrikkens start var der i kampagnerne beskæftiget 400-500 personer her.

For de sukkerroedyrkende landmænd betød fabrikken, at man fik en forøgelse af produktionen i landbrugsbedriften. Heraf fulgte en større pengeomsætning og beskæftigelse samt et forbedret sædskifte i markdriften.

For det vestsjællandske lokalsamfund betød fabrikken en forøget beskæftigelse i erhvervslivet og en deraf følgende omsætningsfremgang i byernes forretningsliv.

Lawaetz var iværksætteren men ikke vigtig for fabrikkens driftsperiode som selvstændig fabrik, og han undsiger den, da epoken slutter. Derefter lever fabrikken videre som en fabrik under DDS og stadig som en vigtig krumtap i lokalsamfundet i Vestsjælland.

Det var på grund af Carl Lawaetz, at der blev en fabrik i Vestsjælland. En bedrift der naturligt giver anledning til et portræt af personen. Man kan ikke undgå at blive fascineret af ham, der måske var tidstypisk for datidens iværksætter?

Det er svært kortfattet at tegne et rimeligt portræt af denne iværksætter. Hertil var han for mangesidet og særpræget. En patriarkalsk personlighed, hvis samtidige

Portræt af

Carl Lawaetz i hans sidste år.

beskrev ham som "de afgjorte standpunkters mand". En stridsmand mere end en forhandlingens mand.

I perioden fra 1907 til 1911 erhvervede Carl Lawaetz Kålund Kloster, Refsnæsgård, Tjørnemarksgård på Asnæs, Løvegård og Falkenstein. Omkring 2.700 tdr. l. med omkring 1.500 kreaturer og heste. Altsammen drevet mønsterværdigt med "den store mands overblik og den lille mands omsorg og forståelse af de små ting", som Berlingske Tidende skrev i sin nekrolog i 1944.

Livet igennem omtalte Carl Lawaetz sig selv som "*en stor faders lille søn!*" Kalundborg Avis skrev i sin nekrolog: "*Han nåede dog langt op ad faderen !*"

Hvem var denne fader, Otto Friderich Christian Anton Lawaetz?

Han fødtes i Holsten i 1829, men kom med faderen til Danmark som ganske ung. Her drev faderen forskellige jyske mejeriforpagtninger. Her fik han sin mejeriuddannelse. Kun tyve år gammel måtte han ved faderens død fortsætte denne mejerivirksomhed. I 1858 kom han til Sjælland, idet han fik Birkendegård i forpagtning. Et par år senere fik han Kalundborg Ladegård i forpagtning for i 1887 at købe denne. Forud havde han i 1866 købt Refsnæsgård.

Han var en af datidens mest fremstående landmænd, der navnlig indlagde sig stor fortjeneste for sin indsats inden for smørproduktionen, der netop på den tid var i sin omstillingsperiode. Han var i høj grad med til at udvikle mejeribruget, andelsbevægelsen og det danske landbrug.

De var i hjemmet 16 søskende, og da en af hans farbrødre, forpagteren på Møltrup, døde, blev dennes 7 børn optaget i hjemmet. Disse 23 børn fik i hjemmet på Refsnæsgård en opdragelse i streng disciplin og tugt, samtidig med de mødte en hjertelighed, der gav dem de bedste betingelser for et virksomt og nyttigt liv.

Ved Carl Lawaetz's død i 1944 skrev redaktør Valdemar Petersen, *Sorø Amtstidende*, i sin nekrolog:

"Det er et langt og overmåde virksomt liv, der hermed er afsluttet. De 76 år, han fyldte i marts, er ganske vist ikke

nogen usædvanlig høj alder, men i 50 år har han i dansk landbrug ydet en indsat som få andre.

Carl Lawaetz måtte fra ganske ung tage sin tørn og fik fra denne tid indpodet en inderlig foragt for alt, hvad der hedder blødsødenhed og slaphed. Den kunne til tider i hans drastiske sprog blive udtrykt på en måde, der blev opfattet som arrogance, men den havde sit grundlag i egne erfaringer om arbejdets værdi, både i økonomisk og etisk betydning.

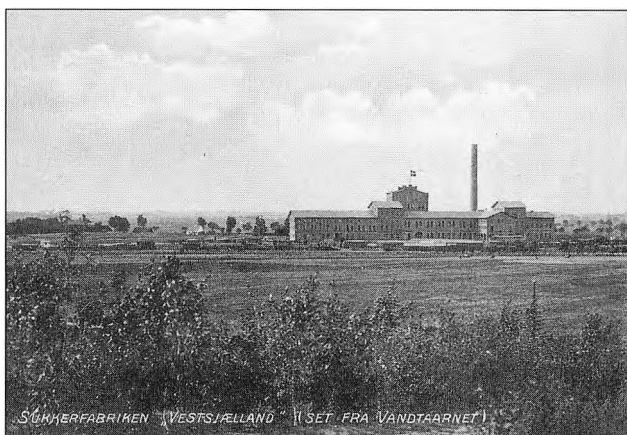
Man vil savne hans karakteristiske ansigt og djærve personlighed, hvor danske landmænd mødes. Han havde ikke blot sine egne meninger, men også i høj grad sine meningers mod, og han var ikke en af dem, der gør undskyldning for sig selv, hvor de viser sig. Derimod var han aldrig bange for at gøre undskyldning, når han indså, at han i kampens hede havde gjort nogen uret. Selv regnede han som de gamle vikinger kampen for en herlig mandjævning, og det lå ham fjernt at beklage sig over en skramme som at bære nag. Derfor havde han – så mange modstandere han i sit lange liv har skaffet sig på halsen – sikkert heller ikke een virkelig fjende, i hvert fald ikke blandt mennesker, som kendte ham, og som han brød sig om at have til venner."

Redaktør Søren Rasmussen, Kalundborg Folkeblad fremhæver i sin nekrolog:

" – en så impulsiv mand måtte støde på kanter her og der. Men han, der kunne være både krigerisk og kampglad, kendte ikke til personligt nag. Han havde det åbne, redelige sind og et varmt hjerte".

Sukkerfabrikken
"Vestsjælland" ved starten. Set fra vandtårnet.

Endvidere fremhæver han, at "enten man var enig eller uenig med Carl Lawaetz, måtte man både holde af og beundre denne personlighed, der udstrålede liv og energi, og hvis smittende glade latter kunne oplive selv det trægeste menneske. Der var liv omkring Carl Lawaetz, og hans kraftige røst tog man ikke fejl af mellem hundrede andre."

SUKKERFABRIKEN "VESTSJÆLLAND" (SET FRA VANDTÅRNET)

1. februar 1934 overgik Sukkerfabrikken Vestsjælland til De Danske Sukkerfabrikker og navnet blev herefter Gørlev Sukkerfabrik. N. P. Glens, der var driftsbestyrer ved Odense Sukkerkøgeri, overtog stillingen som driftsbestyrer i Gørlev. I forvejen havde han i 1933, efter aftale mellem De Danske Sukkerfabrikker og Københavns Handelsbank, været lånt ud for at undersøge og vurdere Sukkerfabrikken Vestsjælland.

Hermed indledtes en ny og roligere udvikling for fabrikken, idet denne herefter indgik på linie med DDS's øvrige fabrikker.

Træk af udviklingen i Gørlev Sukkerfabrik 1934-98:

Ledelse af fabrikken, driftsbestyrere/fabriksdirektører

N. P. Glens, virkede i perioden fra 1934 indtil sin pensionering i 1942. Hans afløser blev *Poul Arne Møller*, civilingeniør, der virkede indtil 1957, hvor han gik på pension. Hans afløser blev *Johs. Maaløe*, civilingeniør. Han virkede som driftsbestyrer ved fabrikken indtil 1974, hvor han forflyttedes til DDS's fabrik i Stege.

Hans afløser blev *Christian Møller*, civilingeniør, der kom fra stillingen som driftsbestyrer ved Assens Sukkerfabrik. Han virkede i stillingen frem til 1986, hvor han gik på pension. Som hans afløser tiltrådte *Kurt Stenberg*, teknikumingeniør. Han kom fra stillingen som leder af DDS's fabrik i Stege. I 1991 afløstes han af *Aksel Føns Johnsen*, civilingeniør, HD. Han kom fra en stilling som udviklingschef ved Driftsteknisk Laboratorium i Nakskov. I 1995 forflyttedes han til en nyoprettet stilling som produktionsdirektør i Danisco Sugar, hvor han fik det driftstekniske og produktionsoptimeringsmæssige ansvar for *De Danske Sukkerfabrikker*.

Hans afløser blev *Jesper Rokkjær Thomassen*, civilingeniør, Ph. D., HD. Han havde siden 1993 været tilknyttet den centrale tekniske funktion i Danisco. Han virkede i stillingen indtil 1997, hvor han afløstes af *Jens S. Nielsen*,

cand. oecon. Han kom fra en stilling som personalechef ved Danisco.

Roeforvaltere - roekonsulenter

I perioden 1934 – 1935 var der ingen roeforvalter ansat ved fabrikken. I stedet blev funktionen dækket af fem roeassistenter, der var landmænd og bosiddende i distriktet.

Disse roeassistenter var provisionslønnede. Taksterne herfor var i 1934:

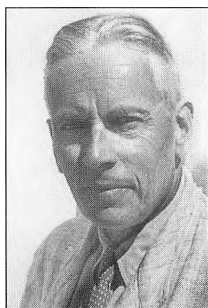
Tegning af roekontrakt:	1,00 kr. pr. tdr. land.
Syn af roemarkerne:	0,50 kr. pr. tdr. land
Salg af kalkslam:	0,25 kr. pr. tons.
Salg af melasse:	0,25 kr. pr. tons.

I 1935 ansattes cand. agro. *Valdemar Sejer Pedersen* som forvalter. Han havde i forvejen virket ved DDS siden han dimitterede fra Landbohøjskolen i 1924. I 1962 fratrådte han stillingen for at gå på pension, og afløstes af cand. agro. *Kristen Kjemtrup*, der dimitterede fra Landbohøjskolen i 1947. Efter en kort periode ved Statens Planteavls Laboratorium i 1947 blev han tilknyttet DDS's fabrik i Odense. Han fratrådte stillingen i 1987 for at gå på pension efter 40 års virke ved DDS. Hans afløser blev cand. agro. *Christian Qwist*, der i forvejen havde virket ved forvalterkontoret i Gørlev siden 1979.

Fabriksbestyrere/fabriksdirektører 1934-98

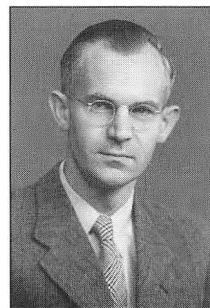
N.P. Glens

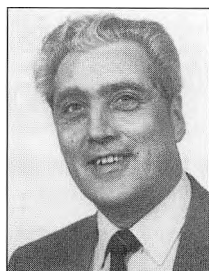
***Poul Arne
Møller***

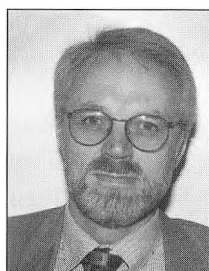
Johs. Maaløe

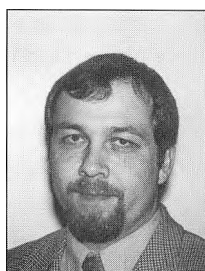
***Christian M.
Møller***

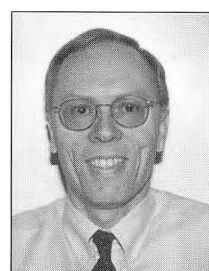
Kurt Stenberg

**Aksel Føns
Johnsen**

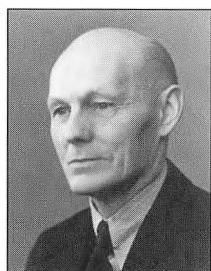

**Jesper Rokkjær
Thomassen**

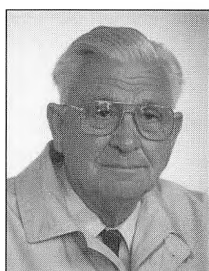

Jens S. Nielsen

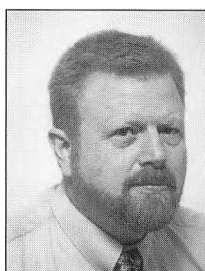
Roeforvaltere/roekonsulenter 1934-98

**Valdemar
Sejer Pedersen**

**Kristen Kjem-
strup**

**Christian
Qwist**

Kapacitetsudviklingen ved Gørlev Sukkerfabrik – oparbejdning i tons / døgn:

1914	1925	1934	1948	1952	1954	1961	1964	1966	1967	1974	1978	1981	1986	1991
1250	1840	1900	2443	2700	3400	3907	4884	4991	5196	5592	5763	6105	6757	7007

Fabrikken i korte træk:

1937: Den 3. december kunne fabrikken fejre 25 års jubilæum. Selvom fabrikken annoncerede sin start den 3. december 1912, kom fabrikken først op på fuld kraft den 8. december. Den kunne da behandle sukkerroerne fra 60 tdr. land i døgnet.

I 1937 kunne fabrikken behandle sukkerroerne fra 160 tdr. land i døgnet. Der var beskæftiget 500 arbejdere i

kampagnen, hvilket var ca. samme antal beskæftigede som ved overtagelsen.

1943: Fabrikken optog en produktion af sukkerroesaft på grundlag af foderroer. Saften skulle have et indhold på 60% sukker og blev fremstillet forud for og efter kampagnen på grundlag af foderroer. Optagelsen af denne produktion skyldtes, at denne sukkersaft ikke var underkastet rationering. I første række var produktionen tiltænkt til industriel brug, idet bryggerier, sukkervareindustri, marmeladefabrikker og konserverindustri led under alvorlig sukkerknaphed, men også husmødre kunne udnyttte produktet som supplement til de knappe sukkerrationer. Denne produktion fortsattes frem til 1948.

1948: Der blev produceret 300.000 sække melis og 30.000 sække industrisukker à 100 kg. Fabrikens produktion var nu dobbelt så stor, som da fabrikken blev startet, hvilket betød, at der var stort behov for udvidelser.

Der blev gennemført mekaniseringer i aflæsseforholdene og rendekanten blev sænket, så vognene kunne slås ned og roerne skovles direkte ned i renden.

1949: Dampkedlerne, der havde fungeret siden fabrikens start, var blevet for små. De havde kun haft 100 kvadratmeter hedeflade, og blev erstattet af 2 nye, der hver havde 260 kvadratmeter hedeflade, og således erstattede de 5 gamle kedler.

Derefter blev der taget fat på diffusionsbatterierne, hvor udludningen af roesnitterne foregik. Fabrikken havde 30 af disse, der hver rummede 80 hl. Ved at skære nederste ende af disse beholdere og "bygge nedad", blev disse øget til et rumindhold på 100 hl.

Desuden skete der ændringer i aflæsningen af roevognene fra sukkerfabrikens egne roetog, idet der blev lavet et tippeapparat.

1949 blev sidste år, hvor landmænd frit kunne tegne kontrakt på dyrkning af sukkerroer til fabrikkerne.

1950: Der blev indgået sukkerforlig med handelsministeriet, hvorefter sukkerfabrikkerne fik 10 års koncession. Det blev starten på at DDS for alvor tog fat på investerin-

ger i fabriksanlæggene, så fabrikkerne blev rettet mod nye tiders udfordringer.

1951: 4. december meddelte *Sorø Amtstidende* under overskriften ***“Ved fabrikkens 40-års jubilæum. Gørlev kan i dag fejre 40 års beståen – glimt fra fabrikkens bevægede historie. 12 mand, der var med den første dag, arbejder endnu på fabrikken”***:

“Vestsjællands største virksomhed, sukkerfabrikken i Gørlev, har i dag bestået i 40 år. Og den jubilerer, mens alle hjulene snurrer som aldrig før, og mens sukkerroemarkernes “hvide guld” strømmer fra fabrikken i den største daglige strøm, der endnu er præsteret, nemlig gennem oparbejdelse af godt 30.000 dobbeltcentner pr. dag. En livskraftig 40-årig med en interessant og til tider meget bevæget fortid.”

Endvidere berettes det, at *“Vestsjælland”* i alle årene havde vanskeligt ved at betale samme pris som DDS – varierende enkelte år med 1 kr. pr. dbc. Kun et enkelt år opnåedes samme pris.

I 1926 forsøgte fabrikken at indføre afregning efter sukkerprocent. Det blev igen forsøgt i 1928, men ingen af gangene blev det nogen succes.

Fabrikens økonomi blev mere og mere anstrengt. I 1930 saneredes kapitalen. Aktiekapitalen blev nedskrevet til 1/4 og Handelsbanken overtog af sit tilgodehavende 1 mio. kr i de nye aktier, og aktierne blev nedskrevet til gældende prisniveau.

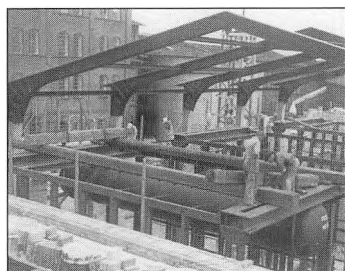
I 1933 kunne fabrikken ikke holdes gående længere. Handelsbanken var faktisk blevet enejer, og fabrikken blev solgt til DDS for 3,9 mill. kr. Roeprisen var da nået ned på 1,56 kr. pr. dbc., og samme år fik vi den første midlertidige sukkerordning – som har fortsat til dato.

Siden da har fabrikken kunnet notere en støt fremgang. Den har i dag ca 4.500 dyrkere og har oparbejdet sukkerroer fra godt 16.000 tdr. l., hvilket betyder ca 3 mio. dobbeltcentner. 600 arbejdere er i kampagnen beskæftiget på fabrikken, og om ugen udbetales over 100.000 kr i arbejds løn. Fabrikken nævnes i dag som en af de bedst arbejdende fabrikker under DDS, og er muligvis den fabrik, der har de største fremtidsmuligheder, fordi den ligger i et meget stort område.

I de første vanskelige år var det godsejer Carl Lawaetz, der var den drivende kraft i nøje samarbejde med købmand S. P.

Jensen, Kalundborg. Endvidere bør nævnes dr. Lawaetz, der i en årrække var direktør, samt direktør Lilienskiold, der to perioder var direktør for fabrikken. Det var dog direktør Holme fra firmaet F. L. Smidth, der gennem flest år som admin. direktør kom til at præge fabrikken i nært samarbejde med Handelsbankens formand, Poul Larsen.

Kalundborg Folkeblad fortæller tilsvarende, at "kun et enkelt år kunne fabrikken betale samme pris som DDS. Disse betalte i 1914 2,23 kr pr dbc – mod Vestsjælland 1,98 og man skiftede ustandelig basis for afregningen. I 1915 kom der forbud imod udførsel af sukker. Det betød, at "Vestsjælland" måtte oplagre 140.000 sække rundt om i landet. Kuriosum: I 1920 afsluttedes kontrakt på basis af Londonnoteringen, hvilket ville betyde en roepris på 19 kr. pr. dbc. Regeringen greb ind og fastsatte prisen til 6,00 kr. pr. dbc."

*Bygning af kedelhus
1952*

1952: Fabrikkens maskineri blev indtil 1952 drevet af dampmaskiner, der stod placeret op igennem fabrikken.

En ny melassebeholder til 5.000 tons blev taget i brug.

Handelsminister J. O. Krag og Sukkerudvalget besøgte fabrikken, der da blev betegnet som Nordeuropas største sukkerfabrik. Under ledelse af driftbestyrer P. A. Møller og Dyrkerforenings formand, Laur. Hansen, der tillige var medlem af DDS's bestyrelse, berettedes det, at der i året var gået over 3 mio. dbc. roer igennem fabrikken. Der blev produceret 40.000 tons melis, hvilket var nok til at dække halvdelen af Danmarks forbrug.

*Aflæsning ved tip fra
selvleverandør*

Det blev endvidere oplyst, at der snart var lige så mange dyrkere ved Gørlev som på hele Lolland. Antallet var 4.500-4.600 og der var kun 700 flere ved de 4 fabrikker på Lolland.

Der blev efter besigtigelsen af fabrikken budt på the hos driftsbestyreren. Her oplystes Sukkerudvalget om, at fabrikken havde dyrkere over hele Sjælland – helt til Frederikssund, Roskilde og Køge.

Professor Niels Bjerrum, Landbohøjskolen, der var formand for DDS, takkede afsluttende Sukkerudvalget.

1954: Der blev foretaget millioninvesteringer i moderniseringer på fabrikken. Fabrikken blev elektrificeret, hvorefter der kun var dampmaskiner tilbage til drift af vakuum- og kuldioxydpumper.

Der blev bygget et helt nyt aflæsningsanlæg for lastbiler, ligesom der blev anskaffet en ny stor tippe- og prøveudtagningsmaskine, hvilket betød, at vognmændene herefter kunne anvende tipvognlad på deres lastbiler.

Der var nu ikke mere tilbage af de gamle skylenderer. Roerne førtes nu fra renderne ind i fabrikken ved kraftige vandstråler fra vandkanoner.

Ligeledes blev der opført en helt ny vejerbod og forvalterkontor, hvorefter selv de største lastvogntog kunne vejes på en gang.

I et nyt kæmpestort kedelrum blev der installeret tre hypermoderne B&W-kedler, ligesom hele fabrikkens varmtvandsystem blev fornyet.

Fabrikken fik meget store problemer med at få roer ind på grund af årets voldsomme regnmængde, der gav fortvivlede optageforhold i markerne.

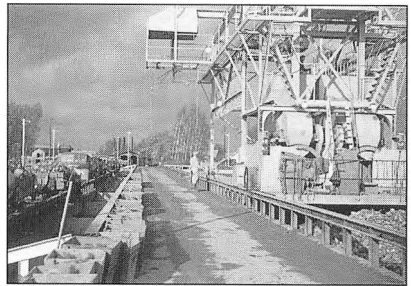
1955: Sne lukkede en del roebaner, så transporten måtte ske med lastbiler. Fabrikken havde besøg af den britiske ambassadør.

1956: Midt i august måned indledtes opførelsen af sukkerfabrikkens første store melissilo i glidefor-skalling. 2 store siloer blev opført, der kunne rumme 17.000 tons melis.

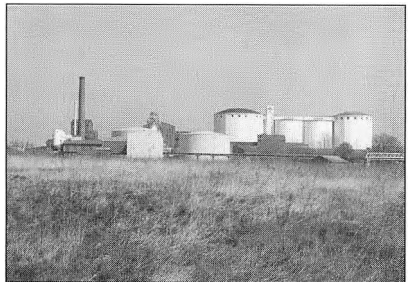
Fabrikken oplyste, at der til sjællandske roedyrkere var udbetalt 30 mio. kr. fra fabrikken i Gørlev.

Gørlev modtog ca. 2.500 tdr. land "eksport-roer".

1957: Der blev bygget en 40 meter lang bro imellem fabrikken og sukkersiloerne. Udover grundarealerne modtog Gørlev ca. 5.500 tdr. land eksportroer.

Nyt forvalterkontor og prøvetagning 1954

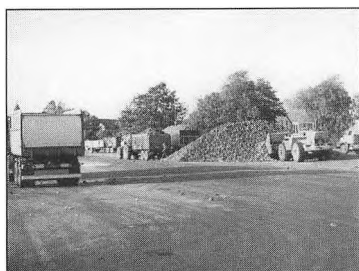
Sukkersiloer – de to mellemste er fra 1956

1958: Det var 25-året for DDS's overtagelse af Gørlev sukkerfabrik.

Fabrikken indledte syretilsætning til roeaffaldet. Et nyt 1.100 tons diffusionstårn blev idriftsat.

1959: Gørlevfabrikkens arealer gik ned fra 19.000 tdr. l. til 11.500 tdr. l. Det blev besluttet at nedlægge roebaner-
ne ved fabrikken.

Igenem 1950'erne blev der udviklet kontinuerlige diffusionsanlæg til erstatning for de diskontinuerlige diffusionsbatterier. Herved opnåede man, at sukkertabet i fabrikken kunne halveres.

“Weekenddepot” på pladsen

1960: Der blev installeret hulapparat og 3 bilvægte på 10 meters længde. Det var nødvendigt med roeindtag på lørdage på grund af for lille depotplads.

1961: Fabrikken installerede et nyt 3.000 tons diffusionstrug, centrifugestation, kogestation, kalkove og 3 nye tromlefiltre. Det nye diffusionstrug betød, at der kunne udvindes 0,2% mere sukker af roerne.

1962: Fra 1962-65 blev der foretaget millioninvesteringer. Sukkerhusets kapacitet blev udvidet. I 1964 blev de to gamle kalkovne erstattet af en ny moderne kalkovn. Et af de meget ubehagelige job, der på det tidspunkt var tilbage på fabrikken var “omklædningen” af saftfilterpresserne, der fjernede den fældede kalkslam fra sukkersaften. Systemet havde været uændret siden fabrikkens start i 1912.

Da det efterhånden var svært at få personale til udførelse af dette varme- og kraftkrævende arbejde, idriftsatte fabrikken i 1966 et DDS-udviklet automatisk filtre-ringssystem.

1965: Roedepotet blev udvidet. Utroligt vanskelige optageforhold i markerne og dermed vanskelige leveringsforhold. Der blev hos dyrkerne udvist utrolig stor nabo-hjælp i optagningsarbejdet.

1967: Tårndiffusionen blev erstattet af et 1.700 tons diffusionstrug.

Det blev den hidtil største kampagne ved Gørlev, hvad angår sukkerudbytte og den næststørste i udbytte.

1970: Igennem 1960'erne blev der gennemført en række automatiseringer i takt med, at det blev vanskeligere at skaffe den nødvendige arbejdskraft. Især udviklingen i Kalundborgområdet mærkedes på arbejdskraftsituationen i 1970'erne.

I perioden 1970-76 foregik der en kryolitproduktion på fabrikken uden for roekampagnen. Denne produktion blev i høj grad mevirkende til at give fabrikken et automatiseringsløft.

1972: Den sidste dampmaskine blev fjernet fra fabrikken.

DDS ansøgte miljømyndighederne om en frivillig miljøgodkendelse for samtlige DDS-fabrikker. Det affødte bl.a. et krav om stop for udledning af spildevand til Bøstrup å.

1973: 200 ha. sukkerroer måtte omsås under Gørlev efter tidlig såning og forsommerkulde.

1974: Fabrikken installerede ekstra centrifuger.

1975: Inden kampagnen blev der installeret en ny affaldspresse.

Fabrikken fik 652 nye dyrkere og et kontrakt-kvantum på 92.392 tons polsukker, fordelt med 2.464 tons fra jyske dyrkere og 11.115 tons fra nye dyrkere på Sjælland.

Leveringsprocenten blev 87,9. Fra de jyske dyrkere blev leveringsprocenten 67,7, og de nye sjællandske dyrkere nåede en leveringsprocent på 83,1.

1976: Fabrikken fik et cirkulerende genbrugsvandsystem og udledningen af overskudsvand fra fabrikken blev herefter ledt til Storebælt igennem en ledning, der ender ca 4 km. fra kysten sammen med Gørlev kommunes rensede spildevand. Vandindtaget fra Tissø blev herved reduceret fra 3 mio. kubikmeter til 1/2 mio. kubikmeter pr år.

Udlevering af kalkslam

Installering af diffusionstrug fra Stege og ny stor presser til hårdtpresning af affald.

*Nederst:
Rense-genbrugsanlæg
1976*

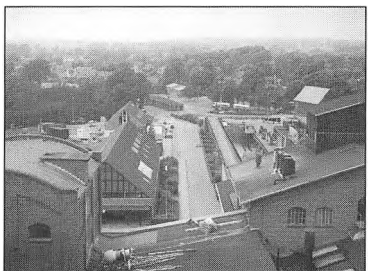

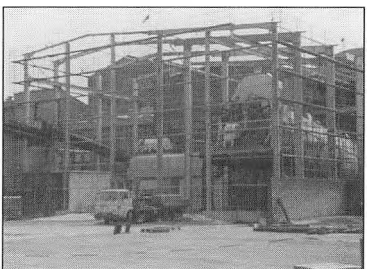
Udlevering af kalkslam

Bag kulbunker ses den nye Velfærdsbygning", der kom i 1980'erne

Bygning for ny diffusion modtaget fra Stege

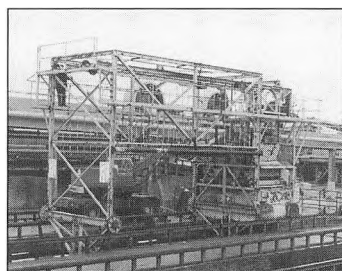
1981: 3.000 tons sukker blev overflyttet til Gørlev, hvilket gjorde fabrikken til den 3. største. Der blev leveret fra 13.010 ha.

1986: Fabrikkens 3.000 tons trug blev forlænget.

1989: Fabrikken fik udvidet kapaciteten til ca. 1.100 tons i døgnet svarende til ca. 7.500 tons snittede roer pr. døgn.

1990: Dyrkerantallet var 3.053 efter nedlæggelsen af fabrikken i Stege.

1995: Sukkerroedivisionen under Danisco hedder fremover Danisco Sugar.

*Øverst th.:
Prøvetagning 1983*

*Affaldsplads
Nærmest fabrik ses
det hårdpressede
affald*

Prøveoptagning

Dyrkerforeningens første år

1912-1916

Efter at godsejer Carl Lawaetz i 1911 havde sikret et tilstrækkeligt sukkerroeareal på 15 års kontrakter til en kommende fabrik i Gørlev, blev de første initiativer taget til dannelse af en dyrkersammenslutning. I Særslev, Svalle-
rup og Ubby havde dyrkere allerede i efteråret 1911 dannet lokale sogneforeninger. Man ventede, at der ville opstå sådanne sogneforeninger i alle de sogne, hvor Lawaetz havde tegnet sukkerroekontrakter.

Ved et landbomøde i Gørlev i oktober måned 1911 blev gårdejer Jakob Hansen, Forsinge, formand for “*Kalundborg Omegns og Løve Herreds Landboforening*”, anmodet om at medvirke til dannelse af en Dyrkerforening. I februar måned 1912 samledes en midlertidig bestyrelse på Gørlev hotel med henblik på at forberede dannelsen af en Dyrkerforening. Her vedtoges det at arbejde videre med sagen, ligesom der blev affattet forslag til love for en kommende Dyrkerforening. Lister blev lagt ud i sognene, hvor interesserede dyrkere kunne tegne sig. Det skulle ske inden den 1. marts, så den stiftende generalforsamling kunne afholdes i marts måned. Endvidere blev det planlagt at afholde et roemøde i Slagelse i det kommende forår med en – som det siges – “dertil indbudt taler”.

Den stiftende generalforsamling blev afholdt den 25. marts 1912 på Gørlev Hotel. Her blev det vedtaget, at navnet skulle være *Vestsjællands Roedyrkerforening*.

I vedtægterne siges det i formålsparagraffen:

“Det er foreningens formål ved samvirke inden for Sukkerfabrikken “Vestsjællands” – distrikt at sikre sukkerroedyrkerne det størst mulige udbytte af deres roeproduktion, navnlig ved: Afslutningen af kontrakten med fabrikken, vejledning vedrørende sukkerroedyrkning, afholdelse af foredrag og forhandlingsmøder m.v.”

Til foreningens første bestyrelse valgtes: Gårdejer Henrik Christensen, Gørlev, gårdejer Jørgen Hansen, Oksemosegård, Årby, gårdejer Peter Kristensen, Høng, gårdejer Jens Larsen, Slotsbjergby, gårdejer Hans Peter Olsen,

Henrik Christensen,
*Solbjerggård, Gørlev.
Født 1869 og død 1947
Overtog gården efter sin
moder i 1897. Dyrker-
foreningens første for-
mand men fratrådte
allerede i 1913 på
grund af sygdom. For-
mand for Kalundborg
Omegns og Løve Her-
reds Landboforening i
perioden 1923 – 30.*

Kaastrup, husmand Morten Mortensen, Gørlev og gårdejer Jens Pedersen, Ubby.

Kontingentet blev fastsat til 25 øre pr. tdr. l. sukkerroer, dog ikke over 5 kr. og ikke under 25 øre.

Ved et styrelsesmøde efter generalforsamlingen konstituerede den nyvalgte bestyrelse sig med formanden for den midlertidige bestyrelse, gårdejer Henrik Christensen, Gørlev som formand og gårdejer Jens Pedersen, Ubby, som næstformand. Det blev vedtaget at lade Dyrkerforeningens love trykke i 1000 eksemplarer.

Foreningens første aktivitet blev afholdelsen af en præmie-roerensning. Denne fandt sted den 12. juni 1912 på sukkerfabrikkens mark.

Foreningens første ordinære generalforsamling blev afholdt den 29. november 1912. Fabrikken var endnu ikke nået at komme i gang på grund af de mange forsinkelser i bygge- og anlægsperioden – som beskrevet i kapitel: Sukkerfabrikken "Vestsjælland". Ud over de usædvanligt vanskelige vejrforhold med uafbrudt regn fulgte en række strejker og arbejdsnedlæggelser.

Det var bestyrelsens ønske, at godsejer Lawaetz skulle deltage i denne generalforsamling, fordi det var med ham, dyrkerne havde indgået kontrakterne. Hans fravær gav anledning til megen kritik, ligesom direktionen blev stærkt kritiseret for manglende orientering af dyrkerne vedrørende forsinkelserne i såvel fabriksbyggeriet som anlæggelsen af roebaner. Der blev efterlyst en forskudsbetaling for de leverede roer, ligesom man ønskede oplysninger om, hvor store fordyrelserne af fabrik og roebaner var blevet. Direktør S. P. Jensen svarede, at betalingen til dyrkerne ville blive den i kontrakten fastsatte.

Næste dag meddelte godsejer Lawaetz igennem dagbladene, at hans fravær ved generalforsamlingen skyldtes helbredsgrunde. Der ville blive udbetalt forskud, antageligt 50 kr. pr. tdr. l. Emnet ville blive behandlet i bestyrelsen i december måned.

Dyrkerforeningens første år

Den 3. december 1912 var fabrikken klar til start, men den var i begyndelsen forfulgt af uheld. Allerede den før-

ste nat sprang et damprør, og der gik et par dage, inden skaden var udbedret. Imens hobede roerne sig op ved fabrikken. Den 6. december om aftenen var fabrikken igen i gang, men allerede ved midnat gik maskineriet i stå, og først den 8. december om morgenen kom man op på fuld kraft således, at der kunne behandles roer fra 60 tdr. l. i døgnet – se afsnit: Sukkerfabrikken “Vestsjælland”.

Den 13. december rettede Dyrkerforeningen en henvendelse til fabrikkens ledelse om en eventuel forskudsudbetaling til dyrkerne i forbindelse med terminen. Fabrikken svarede, at det var under overvejelse i fabrikkens bestyrelse. Først den 30. december kom der meddelelse om, at dyrkere, der ønskede forskud, kunne henvende sig på fabrikken.

Fortvivlede forhold prægede hele første kampagne. Uafbrudte standsninger på fabrikken, våde optage- og kørselsforhold i roemarkerne og et brat vejrskifte til frost gjorde dyrkernes første optagningssæson fortvivlende.

Ved et møde i Dyrkerforeningen den 28. januar 1913 blev der nedsat et udvalg, der skulle tage kontakt med godsejer Carl Lawaetz vedrørende både leveringen af sukkerroerne til fabrikken og svindet, der var ekstraordinært stort på grund af de vanskelige markforhold.

Sorø Amtstidende skrev den 5. februar 1913:

“De frosne roer og deres anvendelse. En overenskomst, hvorved fabrikken standser i marts? Mon ikke dyrkere og fabrik skulle afvikle tilbageværende leverancer på en mindelig måde, så fabrikken kan slutte i marts måned inden såningen begynder?”

Det gav anledning til et svar i samme avis den 8. februar fra fabrikkens direktør S. P. Jensen:

“Sukkerfabrikken og dens dyrkere. En sukkerfabrik vil altid det første år have sine vanskeligheder og vi har heller ikke undgået dem. Først havde vi 6 ugers vinter og senere strejker, der begge dele sinkede arbejdet meget. Så havde vi vanskeligheder med vandledningen (fra Tissø), der sprang ikke mindre end 9 gange og forsinkede os i en hel måned. I det hele taget er der indtrådt så mange for os uberegnelige forhold,

at det har forrykket det hele meget stærkt. Og da vi endelig kom i gang, viste der sig også at være en del at rette i fabrikken. Pakninger måtte efterses og fornyes og flere rør måtte erstattes med nye – ikke så mærkeligt, eftersom fabrikkens samlede rørlængde er en dansk mil.

Tillige var roerne meget jordholdige, hvorved behandlingen vanskeliggjordes.

Roedyrkerne gør en del indvendinger – noget med rette – noget med urette.

Mange lod roerne stå ude for længe for at få en sidste tilvækst med. Så kom det våde efterår med en meget stærk nedbør, hvilket havde til følge, at transportforholdene blev uhyre vanskelige. Ved DDS siger mange, at de aldrig har kendt så vanskelige forhold som i år

Hos os er tilfældet, at mange lod deres roer blive på marken i bunker, idet de regnede med, at de kunne levere herfra, men den megen væde ødelagde disse forhåbninger. Jorden har ikke været til at køre på, ja enkelte steder har roerne stået under vand.

Ved juletid nåede vi endelig en antagelig forarbejdning – småfejlene var nu blevet rettede, og vi havde fået roer fra kulerne, hvor jordprocenten ikke var så stor som hos de roer, der var leverede direkte fra mark.

Men så kom en fjende, nemlig frosten. Alle roer indkom i frossen tilstand til fabrikken, hvilket man ikke i alle tilfælde kunne tilskrive dyrkeren, idet mange var frosne under transporten til Gørlev.

Imidlertid stod vi med besværlighederne. Roerne var i vognene frosset fast til en stiv masse, der måtte hugges fra hinanden og hældes i svømmerrenden som store, massive blokke. Det siger sig selv, at forarbejdningen af roerne under slige forhold måtte kræve længere tid end normalt.

Dyrkeren kan med rette sige, at vejret har lagt dem store hindringer i vejen med hensyn til at bjerge roerne på marken, men det vil være forkert at lægge hele skylden herfor på vor fabrik.

Et andet forhold, hvor skylden ene og alene kan lægges på roedyrkeren, er dette, at frosten er trængt ned i kulerne, fordi de har været utilstrækkeligt tildækkede.

Alle disse roer vil nu så snart de tør op, rådne og være uanvendelige. Det er en teknisk kendsgerning, at får fabrikken mange frosne roer, der er optøet og blandede med gode

roer, så vil forarbejdningen lide herunder, idet de dårlige roer udvikler stoffer, der er ubrugelige i produktionen.

Alt i alt er det altså gået således i fabrikkens første leveår, at vi får en meget sen levering. På dette tidspunkt ser det ud til, at vi, når vi når 1. april, vil have 1600 tdr. l. tilbage. Disse kan vi forandre leveret i april måned, men det ville jo være uheldigt for dyrkeren, da det er såtid.

Det er derfor et spørgsmål af stor betydning for roedyrkere, om fabrikken kan klare denne sag således, at kampagnen slutter til såtid og iøvrigt på en fornuftig og forsvarlig måde.

Fabrikkens formand, godsejer Lawaetz har bedt mig om at søge en løsning på spørgsmålet, hvortil bestyrelsens sanktion antagelig vil falde først i næste uge. Jeg vil da gå ud fra:

Når en mand leverer roer fra 1 tdr. land, vil han i år gennemsnitligt kunne få 370 centner. Indtil nu er 20 leverandører færdige, og deres gennemsnit er 370 centner

Holder vi os til 370 centner vil det sige, der skal leveres ca 600 centner snavsede roer til fabrikken. Det er givet, at udgifter til transport, når stedet ligger langt fra station, vil være uforholdsmæssigt stor, hvorfor man her vil stå sig ved at fodre dem op.

Mit forslag er:

Landmænd beholder så mange roer som svarer til forholdet 1600 tdr. land – 600 centner. Med andre ord, de fodrer den sidste fjerdedel -eller trediedel – op.

Fabrikken vil give en passende godtgørelse herfor. Godtgørelsen bliver ens for alle.”

Den euforiske stemning der prægede tegningsperioden, forventningerne om en part i “*det hvide guld*”, blev desværre alt for hurtigt afløst af tvivl, utilfredshed og fortvivelse.

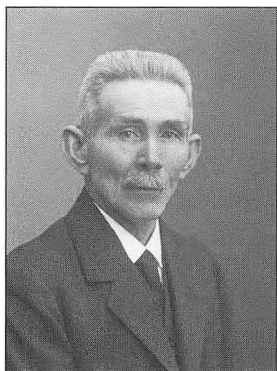
En kreds af dyrkere, med proprietær Andreas Gorm, Solbjerggård i spidsen, tog initiativ til afholdelse af et roedyrkermøde i Slagelse. Det afholdtes den 18. februar 1913.

Sorø Amtstidende bringer følgende referat af dette møde:

“Det store roemøde i Slagelse i dag

600-700 mennesker var samlede i Casinos store sal i dag. Mødet indledtes af proprietær Gorm, Solbjerggård:

Hans Peter Olsen,
Karleshøj, Kåstrup.
Født 1867 og død
1950. Overtog gården
efter sin far. Gården
var arvefæstegård
under Lerchenborg ind-
til 1923. Dyrkerfor-
eningens formand fra
april til september
måned 1913.

*Dyrkerforeningen havde
308 dyrkere som med-
lemmer og der var ind-
betalt 234 kr. i kontin-
gent.*

“Når jeg for en halv snes dage siden anmodede om at få roedyrkerne med til dette møde, havde det 2 grunde: Sukkerfabrikken havde stillet i udsigt, at de havde forslag om at hjælpe os. Navnlig efter godsejer Lawaetz’s rejse til Elbingen, var vi spændte på, hvad der ville komme.

Det glæder mig, at direktør S. P. Jensen er kommet til stede. Fra Lawaetz har jeg modtaget brev om, at hans helbred ikke tillader ham at deltage.

Det er jo en kendsgerhning, at “Vestsjælland” som vi alle så op til, har bragt os i skuffelse, er blevet vores smertensbarn og vil bringe os alle store tab.

Enhver start af et stort foretagende har jo sine børnesygdomme, men disse er lige kraftige nok. Har hele anlægget ikke været forhastet? Kan fabrikken få klaret problemerne i sommer, inden kampagnen skal begynde? Den har benyttet 4 måneder til at oparbejde 4000 tdr. land. Kan det tænkes af en fabrik som kan klare 12000 tdr. l., som den jo er bygget til? Vi er bundet de første 15 år! DDS har dog kunnet klare sig med 10 dages tillæg! Da det i efteråret blev klart, at fabrikken ville starte 2 mdr. for sent, burde der være givet en redegørelse.”

“Vestsjælland”’s første kampagne blev den værst tænkelige. Tabgivende for såvel fabrik som roedyrkere. En kampagne på 133 dage – eller ca. den dobbelte tid af, hvad der skulle bruges til oparbejdning af de 1.680.000 centner roer, der gik igennem fabrikken. Dyrkernes kontraktlige pris blev 10 sh. – svarende til 66 øre – pr. centner.

Ved styrelsesmødet i april valgtes gårdejer Hans Peter Olsen, Kåstrup, til ny formand, idet gårdejer Henrik Christensen ønskede at fratræde på grund af sygdom.

Den ordinære generalforsamling afholdtes den 20. september 1913 med kun ca. 100 deltagere. Formanden fremhævede i sin beretning, at “det er Dyrkerforeningens opgave at varetage dyrkernes interesser. Det gælder om ikke at komme i strid med fabrikken. Jo bedre samarbejde imellem fabrik og dyrkere, desto bedre!”

Direktør S. P. Jensen var indbudt til at give et indlæg ved generalforsamlingen. Han indledte – ifølge Sorø Amtstidende – med at udtale ønsket om, at dyrkerne ville melde sig ind i Dyrkerforeningen, fordi den skulle være mel-

lemled imellem fabrikken og dens dyrkere. Han afviste klager over den store jordprocent, som han ikke mente kunne være mindre. Bestyrelsen havde ansat en mand ved kontrollen, men inddrog ham efter 21 dage, da han intet fandt. Han appelerede til, at det ikke måtte gå som året før, hvor der kom en del roer til fabrikken, som man ikke kendte ejere til.

Vedrørende leveringen af roerne blev der givet følgende råd, ifølge *Sorø Amtstidende*:

“Vi bestiller vognene ved banerne, og dyrkerne skal bruge de af os udsendte fragtbreve. Dyrkerne må også rettidigt melde færdigt. Efter 5. november betales der 3 øre mere for nedkulede roer, men dyrkerne skal gøre opmærksom på, om roerne har været nedkulet. Klager må ske skriftligt og ikke pr. telefon. Dyrkerne må ikke påbegynde optagningen, før der er givet besked herom.”

Sluttelig lovede direktøren, at de uheldige ting i fjor ville blive rettet til den kommende kampagne.

Af diskussionen fremgik, at dyrkernes problemer havde været meget afhængige af brugsstørrelse og leveringsformen. Eksempelvis fremførte forpagter O. J. Knipschildt, Lerchenborg: *“I kan tro, det er ikke morsomt i et år som i fjor at arbejde med 30 polske arbejdere!”*

Det blev vedtaget at udvide bestyrelsen, så de forskellige leverandørgrupper kunne blive repræsenteret.

Bestyrelsen konstituerede sig med forpagter O. J. Knipschildt, Lerchenborg, som formand og proprietær V. Granzau, Bakkendrup, som næstformand.

De nye vedtægter vedtoges ved en ekstraordinær generalforsamling den 4. oktober 1913:

§1: Foreningens formål er ved samvirke indenfor Sukkerfabrikken “Vestsjælland”’s distrikt at sikre sukkerroedyrkerne det størst mulige udbytte af deres roeproduktion, navnlig ved: afslutningen af kontrakten med fabrikken, vejledning vedrørende sukkerroedyrkning, afholdelse af foredrag og forhandlingsmøder m.v.

§2: Enhver dyrker af sukkerroer til Sukkerfabrikken “Vestsjælland” kan blive medlem af foreningen. Det årlige medlemsbidrag er 25 øre pr. tdr. land dyrket sukkerroer, dog ikke over 10 kroner.

Otto Joachim Knipschildt. Født i skovridderboligen på Espe Hovedgård 1851. Efter sin landbrugsuddannelse først underforvalter – senere over forvalter hos Edward Tesdorpf, Ourupgård. Derefter forpagter på Søby-søgård, Fyn, fra 1875. Drev her et mønsterlandbrug som blev udvidet ved at knytte et stort Fællesmejeri til gården. Forpagtede 1896 Lerchenborg. Havde gode anlæg for administration og lyst til landbrug i den store stil. I løbet af få år købtes en del større og mindre gårde, hvorigennem han på et tidspunkt drev ca. 1.000 ha. Forpagtede Hedvigsløst og Melbygård under Lerchenborg, Dønnerup under Adlersborg, Strandgården og Flinterupgård. Ejer af Svinningegård fra 1911 og Prøvestien ved Lillerød

samt medejer af Ragnesminde og Olstrupgård. Afstod forpagtningen af Lerchenborg i 1917 og flyttede i 1919 til Københavnsområdet, men var endnu nogle år forpagter af Hedvigslyst, Tærø og Strandgården og ejer af Prøvestien. I tiden på Fyn medlem af Nr. Søby sogneråd og Odense Amtsråd. På Sjælland navnlig engaged i Holbæk Amts økonomiske Selskab og Vestsjællands Roedyrkerforening. Formand for Statens Redskabsudvalg 1922 – 32. Næstformand i Landsudvalget for udenlandske arbejdskraft fra 1908 og formand fra 1929. Medlem af bestyrelsen for Landhusholdningsselskabet fra 1916. Havde evne til at mægle imellem modstridende parter. Han var typen på den moderne storlandbruger med udpræget rationel og økonomisk betonet holdning til erhvervet. Formand for Vestsjællands Roedyrkerforening 1913-17, hvorefter han indvalgtes i bestyrelsen for Sukkerfabrikken "Vestsjælland". Død 1932.

Det manglende beløb, der vil medgå til kontrol og ved vejning og prøvetagning af medlemmernes roer, pålignes disse i forhold til det antal tdr. land, enhver dyrker. Maximum dog 25 øre pr tdr. land.

§3: Foreningens anliggender varetages af en bestyrelse, bestående af 16 medlemmer, der vælges på følgende måde:

4 fra Statsbanerne, 2 fra private roebaner, 2 fra fabrikkens roebaner, 2 fra større roedyrkere, 2 fra gårdmænd og 2 fra husmænd.

Bestyrelsen vælger mellem sig formand, næstformand og et forretningsudvalg på 5 medlemmer. Bestyrelsens medlemmer vælges på 2 år og afgår skiftevis, det første år ved lodtrækning. De kan genvælges. I hvert sogn vælges en tillidsmand til at opkræve kontingent og varetage foreningens interesser. Formanden sammenkalder til bestyrelsesmøde, når han eller 4 af bestyrelsens medlemmer anser det for ønskeligt. Der føres en forhandlingsprotokol såvel ved bestyrelsesmøder som ved generalforsamlingen.

§4: Bestyrelsesmedlemmer's rejser i foreningens anliggender godtgøres af foreningens kasse med 3. kl. jernbanebillet. Sekretær- og kasserervirksomhed er underlagt formanden, som er ansvarlig for foreningens midler. Til formandens rådighed stilles et passende vederlag til arbejdets bestridelse. Vederlagets størrelse bestemmes af bestyrelsen.

Bestyrelsen kan ikke tage hensyn til krav eller henvendelser fra ikke-medlemmer.

1913 blev præget af travl mødeaktivitet for bestyrelsen. Det lykkedes at indgå en aftale med banerne, så roefragten igen blev placeret i laveste fragtklasse. Der blev ansat 2 kontrollører, der skulle være på fabrikkens modtageplads under hele kampagnen. De fik tildelt en løn på 180 kr. hver. Jordprocenten i de leverede roer gav anledning til mange klager, ofte på grund af medfølgende Barresroer, idet disse gik med i svindet. Ligeledes forekom der mange klager over et for stort vandindhold i det udleverede roeffald.

Sommertørke i 1913 bevirkede et lavt udbytte i roerne, nemlig 262 centner pr. tdr. l. Samtidigt var årets grundpris lav, nemlig 63 øre, hvilket betød, at dyrkernes økonomiske resultat blev utroligt dårligt.

Tidligt i kampagnen fremførte bestyrelsen ønske om en konference med fabrikkens bestyrelse. Denne undlod

at svare på henvendelsen, og det endte med at bestyrelsen kort før jul – igennem dagbladene – udsendte en erklæring om, at man ønskede et møde med fabrikken inden 14 dage.

Mødet blev afholdt i København i januar måned 1914. Situationens alvor var velkendt for fabrikkens ledelse, idet der havde vist sig et stort frafald af dyrkere til trods for at man havde indgået 15-års kontrakter. Mange landmænd havde undladt at så roer under angivelse af mere eller mindre fingerede ejendomssalg eller bortforpagtninger. Det lod sig gøre, fordi de indgåede aftaler var personlige kontrakter og ikke juridisk bundet til ejendommens matrikel.

De to første kampagner havde ikke medført tantieme til dyrkerne. En forståelse med Dyrkerforeningen var afgørende for, at fabrikken kunne sikres tilstrækkeligt areal med sukkerroer – og dermed for fabrikkens fremtid.

Kort tid efter mødets afholdelse fremkom fabrikken med et skriftligt tilbud til dyrkerne om udbetaling af “forskudstantieme” for kampagnen 1913. En aftale blev indgået, hvoraf fremgik at “fabrikken yder roedyrkere der i 1914 på fast kontrakt dyrker samme areal som i 1913-kampagnen, en rentefri forskudstantiemebetaling på 10 øre pr. centner af de i 1913 leverede roer. Roedyrkerne tilbagebetaler dette på følgende måde: I det kommende regnskabsår tilbageholdes af den roedyrker kontraktlig tilsikrede tantieme alt, hvad der må overstige 10 øre pr. centner leverede roer eller, hvad grundpris plus tantieme måtte overstige 80 øre, indtil den ekstraordinære tantieme er afviklet.”

I aftalen indgik endvidere, at dyrkere, der skyldte fabrikken penge (leveret gødning m.m.), fik bevilliget en langsom afviklingstid.

Aftalen betød, at Dyrkerforeningens bestyrelse igen fandt at kunne anbefale dyrkning, “*hvorved der vil gives fabrikken lejlighed til at kunne sikre sig det yderligere areal, som den mener fornødent.*”

Efter denne aftale var indgået, indledte fabrikken en annoncering i dagbladene med tilbud til dyrkerne om 1-års kontrakter og en garanteret pris på 80 øre pr. centner – uden tantieme.

I en skrivelse til formanden for “Vestsjælland”s bestyrelse meddelte Dyrkerforeningens forretningsudvalg, at

Barresroer var den tids mest udbredte runkelroestamme og optrådte ofte som uønsket i sukkerroemarken. Disse roer var farvede – gul-orange – i modsætning til sukkerroer, der var hvide. Sukkerindholdet i Barres var kun halvt så stort som i sukkerroer.

årsagerne til den ringe dyrkerinteresse: *“er at finde i mistilid til fabrikkens ledelse“*. Tillige misbilliger man *“at der bydes de kontraktmæssig bundne roedyrkere, som hidtil ikke har dyrket roer og nu vægrer sig derved, en fast pris af 80 øre pr. centner på årskontrakt.”*

Trods denne indsats, blev der kun sået 5.445 tdr. l. på 15-års kontrakterne i 1914. Herudover blev der tegnet 321 tdr. l. på 1-årig kontrakter til 80 øre pr. centner.

Dyrkning under første verdenskrig

Verdenskrigens udbrud i august 1914 betød bortfald af London-noteringen fra den 1. august. Hermed var kontraktens grundprisfastsættelse bortfaldet. For Sukkerfabrikken “Vestsjælland” tegnede der sig med krigen gode muligheder for eksport af råsukker til lønnende priser. Derfor var det særligt beklageligt, at fabrikkens arealgrundlag var blevet så lille.

Kort efter krigsudbruddet nedsatte bestyrelsen et udvalg til på dyrkernes vegne at forhandle med fabrikken om et nyt prisgrundlag. Udvalget kom til at bestå af formanden, forpagter Knipschildt, næstformanden, proprietær Granzau og forpagter Boserup. Såvel udvalg som fabrik ønskede at nå til en aftale, der ikke blot sikrede en grundprisfastsættelse, men tillige ville sikre fabrikken en arealudvidelse, så kapaciteten kunne udnyttes. Herigenem ville man gensidigt kunne udnytte øjeblikkets gode eksportpriser på råsukker.

DDS og deres dyrkere var i en tilsvarende situation. Her enedes man om at lade sukkerroernes pris rette sig efter selskabets indenlandske notering i stedet for Londonnoteringen som hidtil. En eventuel merindtægt på grund af eksport til bedre priser skulle ikke influere på grundprisen, men komme til udtryk igennem tantiemen til dyrkerne. Det endte med, at en voldgift måtte sætte årets grundpris, og dens kendelse kom til at lyde på 68 øre pr. centner.

Forhandlingsudvalget og “Vestsjælland” nåede efter langvarige forhandlinger frem til at følge voldgiftsrettens pris, ligesom der blev garanteret den samme tantieme som

DDS-dyrkere – dog med fradrag af 12 1/2 øre pr. centner. Det betød, at dyrkere til “Vestsjælland” i alt fik udbetalt 99,065 øre pr. centner, imod 63 øre i 1913.

Ved årets generalforsamling i oktober måned, udtrykte formanden glæde over, at man var kommet i et prissystem, der var relateret til DDS-prisen. *“Hvis blot fabrikken kan skaffe yderligere areal – og vi dyrkere kan få disse passet – tegner der sig en god tid for sukkerroedyrkning. Blot prisen bliver 1,00 kr. pr. centner, skal der nok blive tilstrækkeligt med roer”*, udtalte formanden.

Den 23. oktober 1914 indførte England forbud imod indførsel af sukker fra Danmark. Et forbud, der var af afgørende betydning for Sukkerfabrikken “Vestsjælland”, hvor størstedelen af produktionen var beregnet for eksport – se kapitel: Sukkerfabrikken “Vestsjælland”.

I november måned nåede forhandlingsudvalget og fabrikken til enighed om grundlaget for en udvidelse af fabrikkens arealer, hvilket førte til indrykning af følgende annonce i dagbladene:

“SUKKERFABRIKKEN “VESTSJÆLLAND”

indbyder til tegning af nyt areal, enten til fast pris 95 øre + tillæg 3 øre for strækninger udover stationerne Slagelse-Værslev for kampagnen 1915-16.”

Med krigssituationen indledte bestyrelsen i 1915 den sædvane ved sine møder at indbyde fabrikkens direktion med henblik på at få en situationsberetning om fabrikkens drift, eksportsituationen, fremmed arbejdskraft m.m.

Der blev desuden indledt drøftelser imellem fabrikken og de private roebaner om fabrikkens overtagelse af disse roebaner. Det lykkedes fabrikken at få tegnet 6.000 tdr. l., hvilket var en fremgang på 500 tdr. l.

Ved offentliggørelsen af DDS's årsregnskab viste det sig, at DDS i vinteren 1914 – 15 havde haft en rekordfortjeneste på eksport af det sukker, der var produceret udover hjemmemarkedsforsyningen. Trods stigende omkostninger og uændret hjemmemarkedspris på sukker, udbetaltes der 25% i udbytte til aktionærerne og en tantieme til dyrkerne på 43,6 øre pr. centner.

Også “Vestsjælland” opnåede et godt regnskab, men der opstod usikkerhed om, hvorvidt fabrikkens sukkerbeholdning ved regnskabsafslutningen var sat til markeds- eller fabrikkens produktionspris, og det skabte uro i dyrkerkredse med hensyn til den fremtidige tantieme. Roeprisen var jo kun fastlagt for et år ad gangen. Bestyrelsen vedtog at lade formand og næstformand – med juridisk assistance – undersøge sagen.

Forhandlingerne imellem DDS og deres dyrkere om sukkerroepriisen for 1915-høsten måtte igen løses i en voldgiftskendelse. Den kom til at lyde på 73 øre pr. centner, under indtryk af, at der var udsigt til et lavere udbytte end sidste år.

Dyrkerforeningen fandt, at prisfastsættelsen med “Vestsjælland” skulle være enten en fast pris eller fastsat ud fra sukkerets salgspris. Fabrikken var henholdende, sikkert i håbet om der ville ske lempelser i eksporten. Da man tilbød en afregningspris for 1915 på højest 10 øre under DDS, samt afvikling af forskudstantiemen, blev det afvist. Der blev indkaldt en ekstraordinær generalforsamling, hvor 350 dyrkere enstemmigt gav tilslutning til afslaget, og vedtog, *“at statuere et eksempel på, hvorvidt fabrikken var i sin ret til ikke at udbetale dyrkerne det fulde udbytte i 1914”*.

Fabrikken svarede, at den så ikke ønskede at forhandle, og ville stille sig afventende med hensyn til roepriisen for den kommende sæson.

Eksportforbud for sukker

Den 2. september 1915 udstedte regeringen eksportforbud for sukker, hvilket fik stor betydning for fabrikken, der jo var baseret på eksport af råsukker – se kapitel Sukkerfabrikken “Vestsjælland” A/S.

Ved generalforsamlingen i september måned, udtalte formanden at, *“man ikke ville gå ind for en lavere pris end den, Voldgiften havde tilkendt DDS-dyrkere. Vi ønsker en fast pris, eller en pris, der står i relation til hvad sukkeret bliver solgt til.”*

Umiddelbart før generalforsamlingen fremkom fabrikken med et nyt forslag til overenskomst, hvorefter den

“forkætrede” forskudstantieme skulle forsvinde og fragten til Statsbanerne nedsattes til 6 øre pr. centner for roer og 3 øre pr. centner for affald. Bestyrelsen valgte at anbefale dette forslag til overenskomst. *“Spørgsmålet er blot, om ‘Vestsjælland’ får lov til at udføre sukkeret, eller jævnstilles med DDS? Det forekommer urimeligt, om det ikke bliver muligt for ‘Vestsjælland’ at eksportere, thi der bliver ganske sikkert ingen mangel på sukker, og fabrikken er jo ikke anlagt med henblik på hjemmemarkedet”*, udtalte formanden.

Ved et efterfølgende møde imellem forhandlingsudvalget og fabrikkens formand og direktør nåede man frem til, at der skulle udbetales dyrkerne 85 øre pr. centner.

I 1916 måtte prisfastsættelsen igen foregå under krigsforhold. For DDS og deres dyrkere gjaldt, at ingen af parterne havde været tilfredse med de to foregående års voldgiftsavgørelse, hvorfor de denne gang forsøgte at forhandle sig tilrette. I marts måned nåede man til en aftale om en roepris på 107 øre pr. centner samt en vis tantieme. Som grundlag for ordningen indgik, at der skulle ske en forhøjelse af den hjemlige melispris på 3 øre pr. pund, hvilket Indenrigsministeriet lovede at sanktionere. Prisfastsættelse blev straks meddelt til “Den Overordentlige Kommission” – se kapitel: Forsøg på sukkerfabrik i Gørlev, landøkonomiske forudsætninger.

DDS kunne igen fremlægge et smukt resultat, omend det var lidt lavere end det foregående års. Der udbetaltes 18% i udbytte til aktionærerne, og roedyrkernes tantieme blev 30,5 øre pr. centner.

Under prisforhandlingerne med “Den Overordentlige Kommission” i vinteren 1916 blev fordelingen af eksportsalget drøftet. Sukkerfabrikken “Vestsjælland” krævede, at dens produktion skulle gå til eksport, og hævdede, at det indenlandske marked påhvilede DDS. DDS fremførte, at deres prispolitik på hjemmemarkedet kun var muliggjort af eksportsalgets gode fortjeneste.

Dyrkerforeningens forhandlingsudvalg deltog sammen med “Vestsjælland” i disse forhandlinger med regeringen om såvel afsætningen af fabrikkens 1915-restsukkerproduktion, som prisgarantien for dyrkernes roepris for det kommende år. Regeringen klarlagde her, at merindtægter

ved eksportsalg fremover ville tilfalde staten og ville blive brugt til nedsættelse af den indenlandske sukkerpris.

Nu var det altså staten, der fastsatte prisen til dyrkerne. Foreløbig enedes man om, at statens andel i eksportfortjenesten skulle være disponibel, indtil man i efteråret 1917 kunne danne sig overblik over situationen.

Dyrkerforeningen og fabrikken var enige om at gøre en fælles indsats for at udvide fabrikkens arealer i den kommende kampagne. I april måned indledtes en annoncering i dagbladene:

“Tilbyder 1-års kontrakter til forestående kampagne. Grundpris 97 øre pr. centner, garanteret tantieme, der vil bringe den samlede pris op på mindst 1,20 kr.-1,25 kr. pr. centner. Kontrakterne giver samme ret til roesnitter og samme fragtnedsættelse (Maksimumfragt på Statsbanerne 6 øre pr. centner renvaskede roer med indtil 20 % jord frit og 3 øre i fragt for roesnitterne, på fabrikkens roebane maksimumfragt 5 øre pr. bruttocenter og roesnitter frit tilbage) som ihændehaverne af flerårige kontrakter. Fabrikken giver forskud juni termin 100 kr. pr. tdr. l. for velpassede roer samt leverer frø, og dem der ønsker det, kunstgødning til det tegnede areal. Underskrevet A/S Sukkerfabrikken “Vestsjælland” Tlf. 67”

I april måned meddelte formanden, forpagter O. J. Knipschildt, at han havde indvilliget i at indtræde i Sukkerfabrikken “Vestsjællands” bestyrelse og derfor ville udtræde af bestyrelsen. Herefter konstituerede bestyrelsen sig med proprietær Andreas Gorm, Solbjerggård, som formand og gårdejer Peder Kristensen, Høng, som næstformand.

Andreas Gorm,
Solbjerggård, Solbjerg.
Købte Birkemosegård i
1906 og i 1910 Sol-
bjerggård, Solbjerg, som
han drev indtil 1921.
Bestyrelsesmedlem i
Dyrkerforeningen fra
1913 og formand i peri-
oden 1916-20.

I slutningen af maj fremkom “Vestsjælland” med et tilbud om at udbetale samme pris for de i kampagnen 1915/16 leverede roer, som DDS tilbød sine dyrkere, hvilket blev accepteret af bestyrelsen. Forudsætningen var, at fabrikken kunne afhænde det usolgte restkvantum sukker fra 1914, uden at dette måtte indflyvere på roepriisen for noget kommende år. Det skulle senere vise sig, at dette restkvantum måtte afleveres til staten til den indenlandske sukkerpris. Det var i øvrigt sidste gang under krigen, at roepriisen kunne forhandles imellem dyrkere og fabrik.

Et systemskifte i prisberegningen medførte, at sukker kom under statens formynderskab i form af den såkaldte sukkerordning, som fortsatte frem til oktober 1921

Sukkerprisfastsættelse under staten

1916-1921

I slutningen af 1916 indledte "Den Overordentlige Kommission" sine forhandlinger med roedyrkerne og fabrikerne om 1917-prisen for sukkerroer, idet man ønskede en ordning fastlagt i god tid, før roerne skulle sås. Det blev vedtaget, at roedyrkerne skulle have 165 øre pr. centner. Til dækning af denne merbetaling skulle den hjemlige sukkerpris hæves med 6 øre pr. pund.

I juni måned 1917 vedtog bestyrelsen at afsende en protestskrivelse til bestyrelsen for "Vestsjælland", fordi fabrikken havde garanteret dyrkerne 120 -125 øre pr. centner for 1916-høsten, men *"atter fik dyrkerne kun minimumsbeløbet, nemlig 120 øre – trods statens tilskud på 13 øre pr. centner"*, som det hed sig.

1917-høsten blev dårlig både med hensyn udbytte og sukkerindhold.

I december måned fik bestyrelsen en orientering om prisforhandlingerne for 1918-høsten. Forhandlingerne forventedes fortsat ind i det nye år, og man vedtog derfor at udsætte den ordinære generalforsamling til der forelå resultater. Bestyrelsen henstillede til fabrikken, at den snarest muligt åbnede for tegning af 1 års kontrakter til den kommende sæson.

Ved et bestyrelsesmøde i februar måned 1918 tilbød direktør, lic. H. Lawaetz nuværende og tilkommende dyrkere samme pris som DDS-dyrkere måtte opnå for kampagnen 1918. Han ønskede Dyrkerforeningens støtte til en sådan tegning, idet forhandlingerne med roedyrkerne trak ud. Bestyrelsen ønskede ikke at medvirke hertil. Den fandt endog at måtte fraråde tegning, sålænge forhandlingerne mellem roedyrkernes repræsentanter og "Den Overordentlige Kommission" ikke var tilendebragt. Denne holdning blev meddelt i en udtalelse til dagbladene.

I marts måned nåede Rigsdagen til vedtagelse af "Loven vedrørende avlen af høsten 1918 m.m.", den såkaldte "kornlov", som dog også omfattede sukker. Denne lov bemyndigede indenrigsministeren til at træffe

“Kornloven”

pålagde landbruget afleveringspligt af korn på grundlag af ejendommenes jordværdi. For sukkerroedyrkende landmænd kunne der opnås nedsættelse i kornafleveringspligten. Princippet var, at for hver 35 centner sukkerroer, der afleveredes til en sukkerfabrik, kunne der ske en reduktion i afleveringspligten på 1 hkg.

en ordning med sukkerfabrikkerne, hvorefter disse skulle betale roedyrkerne en pris på 225 øre pr. centner roer, medens staten overtog alt det sukker, som fabrikkerne kunne tilvirke udover det nødvendige kvantum til befolkningens forsyning. For at stimulere dyrkerne til større produktion blev der herudover ydet en godtgørelse til dyrkerne på 1 øre pr. centner sukkerroer for hver 1 mio. kg. sukker der blev produceret udover 110 mio. kg. Denne godtgørelse skulle være mindst 10 øre og højest 35 øre pr. centner. Regeringen håbede herigennem at kunne opmuntre til en større produktion, så de høje eksportpriser kunne udnyttes til nedsættelse af den hjemlige melispris. .

Umiddelbart efter at loven var vedtaget, rettede Dyrkerforeningen henvendelse til “Kontoret for Korndyrkning”, så dyrkerne opnåede en lavere kornaflevering end normalt.

Overgangstider efter krigen

Ved indgangen til 1919 vidste man endnu ikke, om sukkerhandelen ville blive givet fri og forhandlingerne med “Den Overordentlige Kommission” trak ud. Handelen blev ikke givet fri, men først den 11. april nåede man til en overenskomst med staten, hvorefter dyrkerne skulle have 2,40 kr. pr. centner plus eventuel tantieme på indtil 10 øre pr. centner. Der blev desuden givet tilsagn om begrænsninger i såvel jernbanefragterne som arbejdslønningerne.

Det var en god roepris, som bevirkede, at landmændene kastede sig over sukkerroedyrkning. Tilgangen af dyrkere blev så stor, at fabrikken på en halv snes dage fik kontraheret 5.000 tdr. l. ud over det eksisterende areal og nåede op på 9.500 tdr. l. dyrkningsareal.

Avisfejde imellem godsejer Carl Lawaetz og Roedyrkerforeningen

Sikkert under indtryk af den for såvel dyrkere som fabrik gode aftale, der lige var indgået med staten, fremkom godsejer Lawaetz i begyndelsen af maj måned med et indlæg i dagbladene, hvori Lawaetz fremførte nogle bitre bebrejdelser imod Dyrkerforeningen og dennes ledelse. Bebrejdelserne tog udgangspunkt i, at Dyrkerforeningen

ikke havde villet gå ind på godsejerens forslag til løsning af fabrikkens problemer i 1914-15. Desuden bebrejdede han, at Dyrkerforeningen til kampagnen 1916-17 -" trods det jeg havde gjort opmærksom derpå - glemte at sikre sig DDS's pris som minimumsbetaling. Det var undskyldeligt, at Dyrkerforeningen i 1916 så optimistisk på situationen og end-og ventede en pris over DDS, men det havde været klogt at lytte til erfaren mands råd, og i hvert fald sikret sig en gennemsnitspris. Havde Dyrkerfoeningen fulgt mit råd i 1914-15 og efterfølgende år, havde "Vestsjælland" ikke alene nu under krigen, kunnet betale mindst det samme som DDS, men også indvundet så meget, at det ville have været en let sag for fabrikken at udligne det tab, roedyrkerne havde haft de første år !"

Da ingen i bestyrelsen var bekendte med forslaget og de fremførte postulater, blev indlægget imødegået i et svar fra formanden for Dyrkerforeningen, proprietær Andreas Gorm, som afviste Lawaetz's overraskende angreb på Dyrkerforeningen.

Herefter fulgte en række bitre indlæg i dagbladene, og striden fandt først sin afslutning ved et møde på Jernbanehotellet i Slagelse i juli. måned, hvor bestyrelsen havde indbudt godsejer Carl Lawaetz samt Dyrkerforeningens tidligere formand, forpagter O. J. Knipschildt, direktør, lic. Herman Lawaetz, et par af "Vestsjælland"s bestyrelsesmedlemmer for tiden 1913/14 samt den siddende bestyrelse for Dyrkerforeningen

Mødet blev ikke som håbet, idet godsejer Carl Lawaetz udeblev. Forud for mødet havde bestyrelsen udformet nogle spørgsmål til de indbudte. Til disse spørgsmål faldt følgende svar; citeret fra forhandlingsprotokollen:

"Grdj. Hans Jensen: Kunne ikke erindre, at godsejer Lawaetz nogensinde var fremkommet med noget forslag, som - efter hans eget sigende - ville have gavnet såvel fabrik som dyrkere i højere grad end det, der vedtoges.

Dr. Lawaetz: Kunne med største sikkerhed udtale, at godsejer Lawaetz aldrig over for ham havde fremsat et særligt forslag ang. kampagnen 1914-15 - der kunne svare til det i artiklerne nævnte - og anså det for en uløselig opgave at udarbejde et forslag, der på en gang sikrede såvel fabrik som dyrkere større udbytte.

Forp. Knipschildt: Kunne med største sikkerhed udtale, at godsejer Lawaetz aldrig over for ham havde fremsat et særligt forslag ang. kampagnen 1914-15 og anså godsejerens kritik for aldeles uholdbar.”

Efterfølgende blev der affattet en erklæring til bladene, hvori de indkaldte underskrev deres svar. Hermed sluttede denne bitre avisfejde, uden godsejer Lawaetz tog til genmæle.

På vej mod normale tider efter krigen

I juni måned 1919 vedtog “De samvirkende danske Sukkerroedyrkerforeninger” at søge juridisk assistance hos højesteretssagfører David, København fordi man ønskede afklaret, om kontraktforholdene imellem fabrik og dyrker stadig måtte antages at stå ved magt, ligesom man ønskede afklaret – eventuelt igennem sagsanlæg – om afregningen for kampagnen 1918/19 skulle ske efter prisen på konsum- eller rå sukker. Bestyrelsen var enige i at søge sagen ført for retten, også selvom dyrkerne under “Vestsjælland” måtte blive sagsøger. Dyrkerne, der leverede til DDS og Nykøbing, ønskede dog at stå fælles med dyrkerne til “Vestsjælland”.

Sukkerhandel igen fri – aftale om 3-års kontrakter

Den 1. oktober blev handelen med sukker givet fri. Man regnede dermed ikke med, at der blev indgået overenskomst med staten for 1920-kampagnen.

I slutningen af oktober måned nåede man til enighed med fabrikken om indgåelse af 3-års kontrakter til afløsning af krigstidens 1-års kontrakter. Grundprisen skulle være som i de gamle kontrakter, og man indgik en aftale om, hvordan grundprisfastsættelsen skulle ske, hvis der ikke blev nogen London-notering på rå sukker.

I november måned vedtoges det ved et møde i København – sammen med “Overbestyrelsen” for De Danske Sukkerroedyrkerforeninger – at “*henstille til indenrigsministeriet inden den 1. november at udbetale dyrkerne deres forrige år tilkommende tantième af 21 øre pr. centner og at henstille til indenrigsministeriet yderligere at yde dyrkerne 14 øre pr. centner roer for indeværende år, på grund af stigende arbejdsudgifter og fragtførhøjelsen til Statsbanerne.*”

Voldsomme prisstigninger på sukker skulle vise sig at give staten et meget stort overskud på det eksporterede sukker.

Ved indgangen til 1920 var det åbenlyst, at både priser og handelsforhold nu nærmede sig normale forhold. Der tegnede sig dog stadigvæk først på året gode priser og eksportudsigter for sukker.

I begyndelsen af februar måned opstillede Dyrkerforeningen – sammen med "Overbestyrelsen" – følgende oplæg til forhandlinger med "Den Overordentlige Kommission":

- 1) færdig med 1918 og 1919.
- 2) rettidig ordning inden 1. marts.
- 3) indførsel af polakker.
- 4) garanti mod arbejdspriserens stigning udover 1919.
- 5) forbud mod fragstigninger.
- 6) en grundpris af 3,50 kr. plus 25 % af overskud ved salg af industrisukker og eksportsukker udover 84 millioner kg.

Det lykkedes ved direkte forhandlinger med indenrigsministeren at nå frem til en aftale, hvorefter roerne skulle betales med 300 øre pr. centner – ligesom der skulle udbetales dyrkerne en efterbetaling på 10 øre pr. centner roer for kampagnen 1919

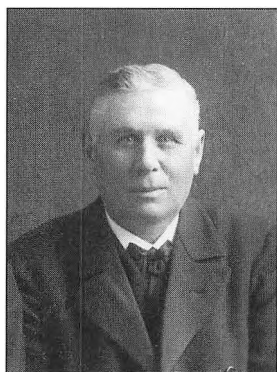
Ligeledes blev det aftalt, hvorledes et eventuelt overskud ved eksport af sukker skulle fordeles imellem stat, dyrkere og fabrik. Regeringen gav tillige tilsagn om, at en eventuel fragtførhøjelse, såvel på Stats- som private baner, ikke ville komme til at berøre sukkerroer eller roeaf-fald. Som forholdene udviklede sig, fik denne aftale imidlertid ingen betydning.

Fabrikkerne garanterede 8 øre pr. centner roer i nedkulingspenge fra 20. november. Ved nedkulede roer skulle forstås roer leverede i sund og frisk tilstand efter den 20. november, hvad enten de var nedkulede eller ikke.

Dette var en tilfredsstillende ordning for dyrkerne i foråret 1920, hvor eksportudsigterne stadig tegnede lyse. Hen over sommeren steg sukkerpriserne til hidtil ukendte højder i Amerika, væsentligst forårsaget af spekulation.

Kuriosum:

I 1920 afsluttedes kontrakt på basis London-noteringen – det ville betyde en roepris på 19 kr. pr. dbc., men regeringen greb ind og fastsatte prisen til 6,00 kr. pr. dbc.

Jørgen Peter Kristensen,

*Møllegård, Høng. (f. 1864 – d. 1940) Over-
tog Møllegården i 1892
efter sin svigerfader og
overdrog den i 1940 til
en søn. Medlem af
bestyrelsen for Dyrker-
foreningen fra dennes
start i 1912 og formand
i perioden 1920 -21*

Sukkerprisen toppede i midten af sommeren, for derefter at falde voldsomt i sidste halvdel af året. Ved kampagnens start i 1920 var priserne faldet så stærkt, at sukke-
rets pris var under fremstillingsprisen. Prisfaldet viste sig at fortsætte ind i 1921 og gav staten utroligt store tab på den indgåede Sukkerordning.

Man var nu så langt i arbejdet med at anlægge sag mod staten, at denne kunne indledes i slutningen af året. Højesteretsadvokat Liebe og advokat H. P. Hansen, Høng fik overdraget sagen. Bestyrelsen indstillede ved Dyrkerforeningens generalforsamling, at der til betaling af omkostningerne ved processen skulle opkræves 1 kr. pr. tdr. l. hos de roedyrkere, der dyrkede til fabrikken i 1917/18.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Peter Kristensen, Høng som formand og Søren Hansen, Hyllinge som næstformand.

Fri prisdannelse mellem dyrkere og fabrik

1921-1932

Svære tider igen – prisaftaler indgås atter imellem fabrik og Dyrkerforening

Situationen i 1921 tegnede til en tilbagevenden til situationen før krigen, hvor prisfastsættelsen aftaltes imellem fabrik og sukkerroedyrkere.

I marts måned nåede DDS og dets dyrkere frem til en aftale om, at prisen på sukkerroer skulle udregnes efter DDS's notering på melis efter nærmere aftalte regler. Kontrakterne skulle tegnes for 3 år, dog med ret til at kunne opsiges, ifald gennemsnitsnoteringen i høstmånederne blev under 75 øre. Løbende kontrakter kunne ombyttes med nye, ligesom der blev lavet en fast aftale om, hvorledes tantiemen skulle fordeles.

“Vestsjælland” indgik – efter Dyrkerforeningens godkendelse – en kontrakt med frøforædlingsvirksomheden Pajbjerg om levering af danskavlet sukkerroefrø.

Men 1921 blev for sukkerroedyrkerne et økonomisk meget vanskeligt år. Omkostningerne til frø, kunstgødning og pasning af roerne var næsten tredoblet i forhold til niveauet før krigen, medens den kontraktlige grundpris på sukkerroerne var nået ned på et niveau, der kun lå 33% over førkrigssituationen.

Under indtryk af dyrkernes anstrengte likviditet indledte Dyrkerforeningen i juli måned forhandlinger med fabrikken om udbetaling af et forskudsbeløb til december termin svarende til DDS's grundpris.

Den 1. oktober blev sukkerrationeringen ophævet.

Da udbyttet tegnede til at blive dårligt og sukkerprisen var lav, fremførte Dyrkerforeningen over for fabrikken ønske om, at fabrikken skulle udbetale en del af tantiemen som tillæg til grundprisen. Eventuelt skulle man undlade at fratrække det udbetalte forskud og frøbetalingen, og lade det henstå rentefrit til den efterfølgende tantieme skulle udbetales.

Ved den årlige generalforsamling i november måned kunne formanden meddele, at fabrikken var gået ind på,

Før verdensskrigen udbrud i 1914 kendte man nok til penges stigende og faldende købeevne, men ikke til, at de som valuta kunne have en kurs, der steg eller sank.

Krigstidens ophævelse af gulddindløselighed og den stærke “pengeseddelfabrikation” rejste spørgsmål om kronekursen. I november 1920 var den danske krone sunket til en værdi, der var under 50 “guldører” 1. juli 1922 var kronen igen i 80, men atter indtrådte en nedgang, og trods foranstaltninger for at modvirke faldet blev dette så dybt, at kronen i marts 1924 var helt nede i en kurs af 57. 20. december 1924 udstedtes en lov om valutaforanstaltninger, hvorved Nationalbanken forpligtedes til at holde en vis gradvis stigende værdi for kronen i forhold til dollaren mod at få støtte hertil fra statens side. Den derefter følgende

kronestigning bragte i december 1925 kronen op i ca. 92 og inden udgangen af 1926 var kronen bragt i pari. I januar 1927 genoptoges guldindløseligheden af den danske krone.

Claudius Nielsen,
Gudumgård. Købmand i Slagelse og ejer af Gudumgård, Gudum i perioden 1915 – 25. Medlem af Slagelse byråd i perioden 1897-1909 Medlem af bestyrelsen for Sorø Amts landøkonomiske Selskab 1920 – 24 og forretningsudvalget for udvalget "Tilvejebringelse af en sukkerfabrik i Vestsjælland" som nedsattes i 1905. Medlem af bestyrelsen for Dyrkerforeningen fra 1920 og formand i perioden 1921 – 23. Døde 1924.

at grundprisen blev omregnet efter valutaen, hvilket betød 93,75 øre pr. centner. Den endelige grundpris ville først være kendt efter den 31. december.

Udsigt til fortsat fald i sukkerpriserne skabte i Dyrkerforeningen frygt for udbetaling af for store forskud, idet dyrkere herved ville kunne bringes i for stor gæld til fabrikken. Fabrikken viste forståelse herfor, men da sukkerprisfaldet fortsatte, måtte lic. Lawaetz i november måned meddele, at fabrikken alligevel ikke kunne være økonomisk imødekommende. Der ville kun blive udbetalt grundprisen efter kontrakten, 90 øre pr. centner. Ved samme lejlighed blev det fastslået, at forandring i kontrakterne altid skulle være meddelt inden 15. januar.

Ved Dyrkerforeningens generalforsamling i 1921 drøftedes risikoen ved at have en for stor en del af bedriftens areal udlagt med sukkerroer under de lave sukkerpriser. Eventuel nedskæring af arealerne blev drøftet, hvilket fabrikken viste sig velvillig over for.

Ved det konstituerende bestyrelsesmøde valgtes købmand Claudius Nielsen, Gudumgård, til ny formand.

Nedskæring af sukkerroearealerne

I januar måned 1922 indgik Dyrkerforeningen en aftale med fabrikken om nedskæring af arealerne, hvilket blev meddelt dagbladene: "*Ved en sammenkomst mellem fabrikken og Dyrkerforeningens forretningsudvalg enedes man om, at roedyrkere, der har over 1/8 af det samlede areal ager med sukkerroer, kan forvente en nedsættelse af det tegnede areal, for så vidt de skriftligt meddeler fabrikken dette inden d. 15. ds. Det er dog en forudsætning, at det samlede areal til fabrikken, der for tiden er 8.500 tdr. l., ikke derved nedbringes under 7.000 tdr. l.*"

Prismæssigt nåede man i 1922 frem til, at fabrikken garanterede ud over den kontraktligt aftalte grundpris på 172 øre en tantieme på 50 øre, under forudsætning at, at melisprisen ikke gik ned.

Året blev ved generalforsamlingen omtalt som "*det økonomisk mest ufordelagtige år for dyrkerne i fabrikken levetid. Ved kampagnens begyndelse var Londonnoteringen på råssukker 17 sh. 2 3/4 d. Igennem kampagnen faldt denne til*

9 sh. 4 1/2 d. Roedyrkerne fik med hensyn til kursdifferencen et tillæg, der ville have bragt prisen op på 172 øre pr hkg – men overenskomsten blev forhøjet til 180 øre.”

I november måned tilbød fabrikken, at udbetale en foreløbig à conto-pris på 2,65 kr. pr. hkg. roer, hvilket bestyrelsen accepterede enstemmigt.

Aftale om 1-års kontrakter, der forlænges

Med 1922 udløb de i 1919 aftalte 3-års kontrakter. Dyrkerforeningen ønskede, at grundlaget for sukkerprisen i nye kontrakter skulle ændres, så den blev knyttet til den hjemlige melispris. Det afviste fabrikken.

I begyndelsen af 1923 fremkom fabrikken med to alternative forslag til ændringer i en ny kontrakt, som begge byggede på 1-årige kontrakter. Da bestyrelsen ikke fandt nogen af forslagene tilfredsstillende, valgte man at indkalde til et dyrkermøde i slutningen af januar måned. Her vedtoges en resolution, hvori begge fabrikkens forslag til kontrakt blev betegnet som uantagelige. Grundprisen i nye kontrakter måtte mindst være 5 gange melisprisen – foruden tantieme og en garanteret mindstepris.

I slutningen af januar måned blev der indgået en aftale om 1-års kontrakter, der skulle fortsætte uforandrede i 4 år, såfremt de ikke opsiges af en af parterne inden en 1. januar. Ved opsigelse ville den gamle kontrakt træde i kraft. Grundprisen skulle fastlægges ud fra den gennemsnitlige melispris. Derefter skulle fabrikken tillægges 250.000 kr. til forrentning af aktiekapitalen m.m., hvorefter resten skulle deles ligeligt imellem fabrik og dyrkere.

Aftalen indebar, at Dyrkerforeningen skulle have indsigt i “Vestsjællands” regnskab, hvortil valgtes statsaut. revisor Harreby, Holbæk, der skriftligt skulle berette til Dyrkerforeningens bestyrelse.

Vejrforholdene under roernes fremspiring gav anledning til utroligt mange stokløbere i 1923. 25-30% stokløbning viste sig at være almindeligt, imod normalt 2-4 %. Det blev anledningen til mange forhandlinger med fabrikken om roestammer, frøavl af roefrø m.m., ligesom der blev nedsat et udvalg, der sammen med dr. Lawaetz skulle besøge Frøforsyningen i Roskilde, og drøfte egnede stammer af sukkerroer for Dyrkerforeningens område.

Arealnedsskæringerne:

I alt viste der sig at være ønsker om nedsættelser på 2.043 tdr. l. – eller 322 tdr. l. under den lovede grænse på 7.000 tdr. l. Arealnedsættelserne fordelte sig med: Fridyrkere 624 tdr. l. – salg og ophør 534 tdr. l. – fridyrkere ved Hejningebanen 51 tdr.l. – nedskrivninger til 1/8 af arealet 834 tdr. l. Fabrikken accepterede alle de fremsatte ønsker på indtil 1/8 af den dyrkede agerjord.

P. C. Poulsen,
*Petersdal, Hyllinge.
Løjtnant. Ejer af
Petersdal i perioden
1915 – 50, hvor gård-
en blev overdraget til
sønnen. Medlem af
bestyrelsen for Dyrker-
foreningen fra 1921 og
formand i perioden
1923 –26.*

Andre fabrikker:
*DDS og Andelsfabrik-
ken Nykøbing*

En konflikt med Landarbejderforbundet gav anledning til, at man ved årets generalforsamling måtte vedtage en lovændring, hvorefter: *“Foreningen kan afslutte arbejdsoverenskomst eller fremkomme med vejledende eller bindende takster for lugning og optagning af sukkerroer – dog skal det altid forelægges en generalforsamling til godkendelse.”*

Ved generalforsamlingen udtalte formanden: *“Året har stået i kampens tegn! Fabrikkenes børnesygdommene, som nu har eksisteret i 11 år, synes at skulle være permanente. Vi skal ikke gøre os forventninger om at dette bliver bedre!!”*

På grund af sygdom ønskede formanden at fratræde, hvorefter bestyrelsen konstituerede sig med P. C. Poulsen, som formand, og Fr. Olsen, som næstformand.

I slutningen af december måned blev der indgået følgende aftale for 1924-kampagnen: Fabrikken garanterer i grundpris mindst $4 \frac{3}{4}$ x melisprisen beregnet efter gennemsnitsnotering for hele året. Såfremt der opnås i alt 2.000.000 centner rene roer, garanteres dog mindst 5 x melisprisen i grundpris beregnet i tidsrummet 1. september. til 30 april under forudsætning af, at melisprisen i det samme tidsrum i gennemsnit ikke er under 64 øre pr. kg.

I slutningen af januar måned 1924 fremkom fabrikken med et tilbud på en straks-udbetaling på 90 øre pr. dbc. som à conto på restgrundprisen, hvilket bestyrelsen modtog.

Generalforsamlingen blev afviklet “for lukkede døre” i oktober måned. Her udtalte formanden atter: *“Året har stået i kampens tegn! Da “Vestsjællands” regnskab for 1923 kom frem, viste det sig, at prisen blev 5,24 kr. – eller 60 øre mere end 1922-prisen. En glædelig fremgang, men utilfredsstillende, eftersom andre fabrikker betalte 6,10 kr. og samme pris året forud. Vi må nu håbe på, at vi nu vil nå at få samme pris som de andre fabrikker!”*

Usikkerhed om udregningsmåden for grundprisen gav anledning til nærmere forhandling med lic. Lawaetz i december måned. Her aftaltes, at den for roedykkerne fordelagtigste måde skulle være gældende. Det blev henstillet til fabrikken at garantere 5 gange melisprisen til

1.800.000 centner, ligesom minimumbetalingen 20 tdr. byg – sv. til 275 centner – blev ændret til den årlige kapiteltakst.

Ved en ekstraordinær generalforsamling i februar måned 1925 kunne formanden redegøre for den nye overenskomst med Landarbejderne. Fabrikken var i øvrigt indgået på Dyrkerforeningens ønske om 5 gange melisprisen efter gennemsnit af noteringen i perioden 1. september – 30. april.

Ved generalforsamlingen i oktober måned måtte formanden konstatere, at *“udsigterne for roedyrkning var lyse- re ved sidste års generalforsamling. Vi håbede da på et højere centnerudbytte, og at sukkerprisen snart ville stige. Prisen var imidlertid ustandseligt faldet. I 1924 gav fabrikken 382 øre pr. hkg. – hvor DDS og Nykøbing betalte 457 øre pr hkg.”*

Det blev besluttet at opsiges overenskomsten med Landarbejderforbundet, og det vedtoges at afsende en resolution til Nationalbanken, regeringen og Rigsdagen om: *“at fastlægge kronen, for derigennem at imødegå den ødelæggende prisnedgang i landbruget i sin helhed og for sukkerroedyrknin- gen i særdeleshed.”*

“Vestsjælland” opsiges byggarantien

I slutningen af november måned meddelte lic. Lawaetz fabrikkens opsigelse af §7 – byggarantien og tillægget, der angik grundprisberegningen. Forretningsudvalget vedtog, at fabrikken skulle opsiges hele kontrakten over for hver enkelt dyrker.

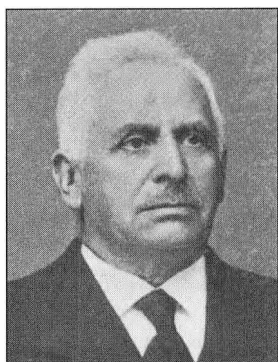
I december måned blev det vedtaget at tilsende en opfordring til alle fridyrkere om at opsiges kontrakten inden 15. januar. Samtidig besluttedes det at indkalde til et dyrkermøde i Slagelse den 5. januar 1926 til drøftelse af den foreliggende situation efter kontraktens opsigelse.

500 dyrkere deltog i roemødet, hvor formanden opfordrede dyrkerne til at opsiges kontrakterne og vente med indgåelse af kontrakt til der blev afsluttet nye forhandlinger med fabrikken og med Landarbejderforbundet.

I et efterfølgende bestyrelsesmøde blev det vedtaget at udsende en tilsvarende opfordring til fridyrkerne.

Kapiteltakst:

Offentlige prisfastsættelser for landbrugsprodukter. Navnet stammer fra, at de i sin tid blev ansat af Domkapitlerne. Almindeligt anvendt ved forpagtningsaftaler – på Sjælland: Sjællands Stifts Kapiteltakst.

Frederik Olsen,
*Birkemosegård, Gørlev.
født 1874 i Jerslev.
Landbrugskandidat
1920. Forstander Oden-
se Landbrugsskole
1902-08, konsulent i
husdyrbrug og planteavl
ved Kalundborg
Omegns og Løve Her-
reds Landboforening
1910-14. Fra 1908 ejer
af Birkemosegård, Gør-
lev. Valgt til revisor i
Dyrkerforeningen ved
dennes start i 1912,
medlem af Dyrkerfore-
ningens bestyrelse fra
1919 og formand i peri-
oden 1926 -32. Død
1942.*

Lange resultatløse forhandlinger med fabrikken endte med, at fabrikken bad Dyrkerforeningen om at fremkomme med dyrkernes krav til en kontrakt. Svaret var, at man ønskede den af fabrikken opsagte kontrakt skulle være gældende for 1926/27.

Umiddelbart forud for Dyrkerforeningens generalforsamling fremkom et nyt forslag fra fabrikken, hvor det blev præciseret, at det var det yderste, fabrikken kunne strække sig til. Forretningsudvalget afviste tilbuddet, idet det langt fra ville kunne dække udgifterne ved dyrkningen af sukkerroer.

Ved generalforsamlingen blev tilbuddet enstemmigt forkastet. Her nedsattes et tremandsudvalg, der skulle tage forhandling med regeringen, *“om bortfald af den af roedyrkere betalte sukkerafgift, under disse for roedyrkere så vanskelige forhold.”*

Ved bestyrelsesmødet i marts måned gav formanden udtryk for, at han fandt det uheldigt, at et bestyrelsesmedlem tillige indtog rollen som fabrikkens tillidsmand og tegnede arealer til fabrikken. Tilsvarende faldt der nogle kritiske bemærkninger til to andre bestyrelsesmedlemmer, hvor den ene meddelte, at han var kommet til mødet for at nedlægge sit mandat. Vedrørende de afbrudte forhandlinger med Landarbejderforbundet meddelte lic. Lawaetz, der deltog i mødet, at han for egen regning ville søge at få tilvejebragt en overenskomst om lugning og optagning af sukkerroerne i 1926.

I april måned meddelte formanden, P. C. Poulsen, sin afgang, idet han ikke ønskede at dyrke roer til “Vestsjælland” på de tilbudte betingelser. Han overvejede at overgå til dyrkning til DDS.

Bestyrelsen konstituerede sig herefter med Fr.Olsen, Birkemosegård, som formand og Jørgen Rasmussen, Hejninge, som næstformand.

De oprindelige 15-års kontrakters ophør

Med kampagnen 1926 udløb de sidste af fabrikkens oprindelige 15 års kontrakter. Kun 30 dyrkere deltog i Dyrkerforeningens generalforsamling i oktober måned. Regnskabet balancerede med 4.773 kr. og sluttede med en kassebeholdning på 806 kr.

Ved bestyrelsesmødet i november måned meddelte lic. Lawaetz, at fabrikken fandt det rigtigt nu at udbetale 90 øre pr. centner. Fabrikken overvejede en fremskyndelse af restudbetalingen. Bestyrelsen beklagede, at fabrikken ikke straks udbetalte det garanterede 1,00 kr. pr. centner.

Straks i begyndelsen af 1927 fremlagde lic. Lawaetz og godsejer Stenbjørn på fabrikkens vegne et tilbud til en ny kontrakt. Prisen kunne knyttes til enten roe- eller sukkerudbytte. Begge tilbud blev afvist, da prisen var ringere end efter den forrige kontrakt.

Et nyt tilbud fremkom midt i januar, hvor prisen var forhøjet med 10 øre pr. hkg. og med en garanteret mindstepris på 190 øre pr. hkg. Forudsætningen for tilbuddet var, at fabrikken kunne spare 100.000 kr. i fragttilskud til roer og affald ved forhøjelse af dyrkernes fragtandel.

Umiddelbart forud for generalforsamlingen i februar måned nåede man til enighed om en kontraktaftale, under forbehold af, at der blev opnået enighed med Landarbejderforbundet, og at eventuelle fragtreduktioner ved banerne skulle komme alle roedyrkere til gode.

Kontraktaftalen betød at dyrkerne ville få tillæg til grundprisen, hvis sukkerprocenten blev over 16. Fabrikken skulle forlods have 350.000 kr. til forrentning og afskrivninger, hvorefter resten skulle deles ligeligt imellem dyrkere og fabrik. Aftalen blev godkendt ved generalforsamlingen, og formanden fik bemyndigelse til at afslutte overenskomst med Landarbejderforbundet. Det blev oplyst, at der igen ville være udenlandsk arbejdskraft til rådighed, men det blev henstillet, såvidt muligt at antage hjemlig arbejdskraft. Ved bestilling af udenlandsk arbejdskraft måtte dyrkerne ikke skrive "polakker" men "sæsonarbejdere"!

Et udkast til overenskomst med Landarbejderforbundet fra forligsmanden blev forkastet, hvorefter fabrikken i maj måned fremkom med tilbud om, at betale 1 øre ekstra pr. dbc. til delvis dækning af tillægget i pasningsomkostningerne på 3 kr. pr. tdr. l.

Ved fremlæggelsen af fabrikkens regnskab viste det sig, at der kun var opført 180.000 kr. i afskrivninger, hvor der i roekontrakten var aftalt 250.000 kr. Det gav anledning til afsendelse af en protestskrivelse til fabrikken, hvorefter denne valgte at afskrive det fulde beløb på 250.000 kr.

Nyt tiltag for at få større dyrkertilslutning

I august måned vedtog bestyrelsen at gøre en forstærket indsats for at opnå en større tilslutning til Dyrkerforeningen. Det skulle ske igennem en række kredsmøder i dyrkningsområdet, hvor man ville forklare dyrkerne: *“Nødvendigheden af at være samlet i en stærk organisation, der med fuld vægt kan stille krav over for fabrikken.”*

Møderne blev gennemført i Kalundborg, Gørlev, Hørve, Tølløse, Ringsted og Dalmose, men fik kun ringe tilslutning.

Ved generalforsamlingen i slutningen af oktober blev årets dårlige økonomiske resultat drøftet. Dyrkere under “Vestsjælland” havde opnået 40 øre mindre pr. centner end dyrkere til DDS. *“Ved stærk dyrkersammenhold håber vi at kunne nå til at sige til fabrikken, at giver de os en god – eller blot nogenlunde – kontrakt, vil vi dyrke roer – ellers ikke!”* – udtalte formanden.

Der blev vedtaget nye love. Med udsendelsen af de nye love blev der vedlagt en opfordring til dyrkerne om at indmelde sig i Dyrkerforeningen. Ved slutningen af året nåede medlemstallet op på 1.000 dyrkere.

I december måned vedtog alle dyrkerforeninger ved et møde i København at opsige overenskomsten med Landarbejderforbundet.

I januar måned 1928 fremkom der fra fabrikken et tilbud om en forlængelse af den eksisterende kontrakt. Tilbuddet blev afvist af forhandlingsudvalget, der til gengæld foreslog: *“Prisfastsættelsen for roer med 17 pct. sukkerindhold skulle ske ud fra 5 3/4 gange melisprisen – plus/minus 1/3 af melisprisen pr. procent ned til 14 % sukker. Ingen nedkulingspenge og roerne skulle leveres fragtfrit for fabrikken. Tillige foreslog udvalget, at roebanen opdeltes i 3 zoner: 6-, 8- og 10-øres fragtzoner pr. centner. Ved Statsbanerne skulle dyrkerne betale fuld fragt – hvilket senere blev ændret til, at dyrkerne skulle betale de første 7 øre af fragten, derudover betales med 1/3 af fragten. Endelig skulle Handelsbanken garantere for betalingen.”*

Ved et møde på F. L. Smidt's kontor i København nåede man til enighed om en ny aftale, hvorefter *“Bankgarantien*

Stemninger i roemarken gennem 50 år

Strandbede (*Beta vulgaris*).

Stamplante for foder- og sukkerroer. Første år samler planten næring til roden. Næste år blomstrer planten og sætter frø. Planten er fundet på Røsnæs

Roefrømark.

Indtil 1920 importeredes frøet fra Frankrig og Tyskland. I perioden 1920 og indtil fremkomsten af genetisk monogerm frø i 1970'erne fremavledes frøet i Danmark. I dag fremavles det hovedsageligt på Poletten i Italien.

Høst af roefrømark.

Billeder: Danisco sugar og Danisco seed

Hestetidsalderen

Pløjning

Harvning

Såning

*Billeder: Arne Høgh-
Hansen, Landbrugs-
museum Fløjgården*

Roedytynding

***Ukrudthakning i
roemarken***

Radrensning.

*Billeder: Danisco sugar
og Danisco seed*

Aftopning af sukkerroer.

Maskineloptagning af sukkerroer.

Roerslevoptager

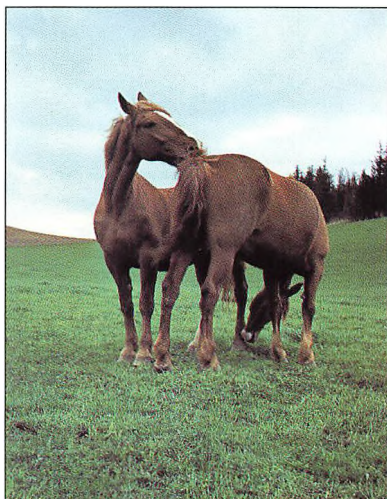

Læsning og sammenkørsel af roerne.

Billeder: Arne Høgh-Hansen, Landbrugsmuseum Fløjgården

Heste på græs.

Læsning af roetop med toplæsser.

Roetop høstes med grønthøster.

Billeder: Arne Høgh-Hansen, Landbrugs-museum Fløjgården, Sven Oien og Aage Mølgaard

Såbedstilberedning i 1950'erne og 1960'erne

Fældning og planering af marken.

c-tandharve.

Roterende harve.

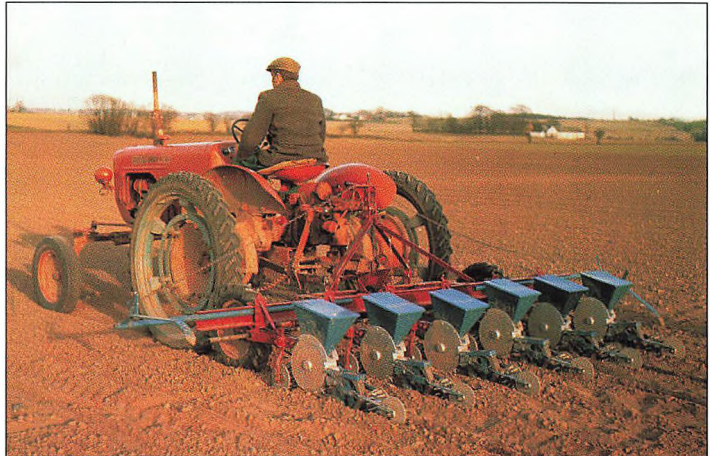
Billeder: Sven Oien

**Roesåmaskiner
udvikles i 1950-
60'erne**

Rational S

Mammen

Stanhay

Billeder: Sven Oien

Vendepløve vinder indpas

*Billeder: Sven Oien
og Fondet for forsøg
med sukkerroedyrkning
Alstedgård*

Gødningsudbringning.

Flydende ammoniak

Billede: Aage Mølgaard

Nordsten

Billede: Sven Oien

Centrifugalspreder

Billede: Danisco sugar

Båndsprøjtnings- perioden

*Påmonteret
Rational S*

*Påmonteret
Stanhay*

*Billeder: Sven Oien
og Aage Mølgaard*

*Vellykket bånd-
sprøjtning
med Pyramin*

**Bredsprøjtning vin-
der indpas**

Marksprøjte

**God ukrudtseffekt
efter bredsprøjt-
ning.**

Moderne radrenser.

*Billeder: Fondet for
forsøg med sukkerroe-
dyrkning Alstedgård*

Landskabsbilleder

*Ja, det er en roe-
mark.*

*Mark og skel i
smuk harmoni*

*“Der er et yndigt
land ...”*

*Billeder: Danisco sugar
og Aage Mølgaard*

Årets gang i roemarken

Såtilberedning

Såning

Billeder: Fondet for forsøg med sukkerroedyrkning Alstedgård og Danisco sugar

Plantebeskyttelse.

**Problemukrudt i
vor tids roedyrk-
ning**

Hundepersille.

*th. er marken behandlet
med 3 gange Betaron +
Goltix*

*rv. samme behandling
tilsat Matrigon*

Ukrudtsroer.

*Billeder: Danisco sugar
og Aage Mølgaard*

***Hundepersille i
bunden af vinter-
hvede.***

*Ukrudtsbehandlet om
efteråret.*

Efterår i roemarken

Smuk roemark.

Virusgulsot i roemarken – angreb i “reder”.

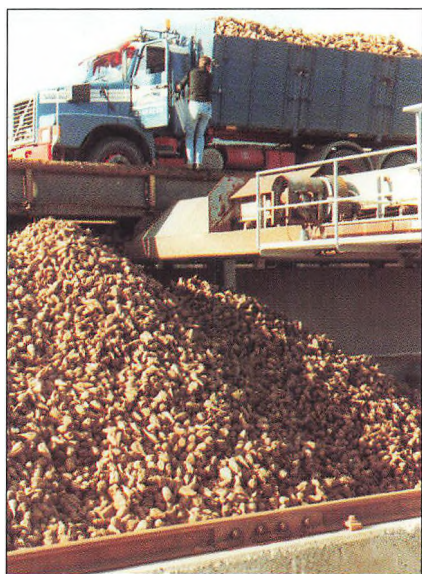
Roeoptagning.

*Billeder: Danisco sugar
og Aage Mølgaard*

Levering og oparbejdning

Læsse rensning og transporten.

Aflæsning på fabrikken.

Billeder: Danisco sukker og Sven Oien

Det færdige produkt.

opgives – forskud 100 kr. pr. tdr. l. plus gødning eller 150 kr. og en á conto betaling efter endt roeleverence på 2,00 kr. pr. hkg. Dyrkere kan dog efter afsluttet roelevering få udbetalt sit nettotilgodehavende. Efter afsluttet roelevering reguleres á conto udbetalingen efter fabrikkens skøn, under hensyn til den enkelte dyrkers sukkerprocent og melisprisen.”

Fabrikken ønskede at gå over til bestemmelse af sukkerprocenten i roesnitterne, hvilket bestyrelsen var imod. Ved et møde i Gørlev hvori deltog – foruden bestyrelsen – sagfører Pedersen, Slagelse, forstander H.N. Frandsen, Øtoftegård, og forstander J. L. Lunden, Lyngby forsøgsstation, fremviste fabrikken sine tekniske apparater til sukkerbestemmelse. Begge forstandere fandt apparaturet særdeles godt.

Kort tid efter dette møde havde formanden et møde med professor K.A. Bondorff, Landbohøjskolen, hvor denne lovede at stille sig på dyrkernes side i spørgsmålet. Sagen fandt sin afslutning i en voldgift, hvor professor Bondorff repræsenterede Dyrkerforeningen og direktør Sthyr, Københavns Sukkerraffinaderi repræsenterede fabrikken, medens vicepræsident Ipsen, Sø- og Handelsretten var den neutrale.

Efter fremlæggelsen af fabrikkens regnskab blev formanden afvist på fabrikkens kontor, da han ønskede at skaffe sig indsigt i regnskabet med hensyn til tantiemebeholdningen, gaver, honorarer, gratiale m.m. Afvisningen blev motiveret med, at fabrikken ikke kunne udlevere materiale uden bestyrelsens tilladelse. Hændelsen gav anledning til, at formanden forelagde sagen for amtmand Saxild, Holbæk.

Forslag om Dyrkerforeningens indtræden i Sukkerfabrikken “Vestsjælland”

I september måned deltog forretningsudvalget – suppleret med sagfører Pedersen, Slagelse – i et møde med fabrikken, repræsenteret ved godsejer Stenbjørn og kaptajn Nissen. Her blev forelagt en forespørgsel om Dyrkerforeningens eventuelle indtræden i fabrikkens ledelse eller bestyrelse og eventuelt køb af aktier, så Dyrkerforeningen blev medejer af fabrikken.

Ved forelæggelsen af sagen for bestyrelsen blev det vedtaget, at Jørgen Rasmussen, Chr. Pedersen og sagfører

Pedersen skulle tage et møde om sagen med fabrikkens formand, ingeniør Poul Larsen.

I november måned forsøgte fabrikken at indlede forhandlinger med Dyrkerforeningens forhandlingsudvalg. Dette afvist under henvisning til at Dyrkerforeningen først ønskede voldgiftsagen afgjort.

Voldgiften blev sat til den 7. december. Dommen blev: *“Klagernes påstand kan ikke tages til følge! Sagsomkostninger betales af hver af parterne med 600 kr. til hver part.”*

Sagfører Pedersen forelagde dommen for bestyrelsen, der straks besluttede ikke at ville forhandle med direktørerne dr. Lawaetz og Holme på grund af deres optræden i voldgiften. I stedet kom kaptajn Nissen og godsejer Stenbjørn til stede med et nyt kontrakttilbud, hvor fabrikken tilbød en mindstepris på 1,76 kr. pr. hkg. roer leveret på fabrikken eller 1,40 kr. leveret på jernbanestation. Tilbuddet blev enstemmigt afvist, da det lå 20-25 øre lavere pr. hkg. end prisen i den gamle kontrakt.

Ultimativ kontrakt fra “Vestsjælland”

Ved Dyrkerforeningens generalforsamling i 1929 blev fabrikkens ultimative kontraktforslag enstemmigt forkastet. Få dage senere meddelte fabrikken, at den ikke så sig i stand til at tilbyde en højere pris, hvorfor den ønskede en ekstraordinær generalforsamling indkaldt i Dyrkerforeningen med henblik på at give dyrkningen fri. I modsat fald ville fabrikken straks gå i gang med en kontrakttegning efter den tilbudte kontrakt. Bestyrelsen svarede, at den ikke ønskede at indkalde til en sådan generalforsamling.

Efterfølgende blev der alligevel indkaldt til ekstraordinær generalforsamling, foranlediget af 30 dyrkere. Dagsordenen var: *Forslag om ændring af lovenes §4 med bortfald af bødebestemmelserne, så medlemmerne bliver stillet frit.*

500 dyrkere deltog i denne generalforsamling, hvor kun 4 stemte for at tage bødebestemmelserne ud af lovene.

I marts måned bad bestyrelsen sagfører Pedersen, Slagelse, om at undersøge mulighederne for en sanering af fabrikkens kapitalforhold, så rentebyrden kunne bringes i et rimeligt niveau. Kun i så fald ville bestyrelsen indgå kontrakt på de af fabrikken tilbudte priser. Dyrkerforeningens ønsker blev meddelt fabrikkens formand, inge-

niør Poul Larsen, pr. brev. I slutningen af marts måned fo-relå der svar fra Poul Larsen. Det blev et afslag.

Herefter blev sagen forelagt dyrkerne ved generalforsamlingen i april måned. Dagsordenen var: Antagelse/forkastelse af kontrakten.

Sammen med indkaldelsen til generalforsamlingen blev der vedlagt et spørgeskort, hvor dyrkerne skulle oplyse, om de ønskede at dyrke roer til den tilbudte pris. 89 medlemmer besvarede kortet med ja. De repræsenterede i 1928 et sukkerareal på 693 tdr. l. Kun 8 dyrkere ønskede at godkende kontrakten.

Herefter indledte fabrikken kontrakttegningen.

I august måned drøftede forretningsudvalget hvilke modtræk, der eventuelt kunne komme på tale over for fabrikken, fordi den i kontrakttegningsperioden havde ført en agitation imod Dyrkerforeningen.

Dyrkerforeningen kommer i splid

I begyndelsen af oktober måned indkaldtes bestyrelsen. Fire af bestyrelsens medlemmer blev dog ikke indbudt, idet de havde udmeldt sig af Dyrkerforeningen.

De udmeldte bestyrelsesmedlemmer var: baron Reedtz-Thott, Merløsegård, gårdejer Søren A. Kristensen, Vigogård, sognefoged Rs. Petersen, Vørslev, og proprietær G. Rasmusen, Flinterupgård.

Ved bestyrelsesmødet blev det besluttet at undersøge, om nogen af Dyrkerforeningens medlemmer alligevel dyrkede roer til "Vestsjælland". Det viste sig, at en del dyrkere – på forskellige måder – havde skaffet roer til fabrikken. En inddrivelse af de efter loven forfaldne bøder blev udsat til senere.

I slutningen af december måned kom der anmodning fra handelsministeriets erhvervsudvalg om en forhandling vedrørende situationen for sukkerroedyrkningen, under de lave sukkerpriser. Indkaldelsen var foranlediget af, at dyrkerne under DDS havde ansøgt staten om støtte eller regulering af sukerafgiften, så dyrkere kunne sikres mindst 250 øre pr. hkg. sukkerroer.

Bestyrelsen tilsluttede sig dette, men måtte meddele, at den ikke kunne deltage i ansøgningen, fordi dens kontraktforhold med fabrikken ikke var i orden.

I februar måned 1930 indkaldte Dyrkerforeningen repræsentanter fra forskellige egne til et møde på Casino, Slagelse, til drøftelser af den foreliggende situation for såvel Dyrkerforeningen som sukkerroedyrkningen.

I marts måned gav direktør Holme, ingeniør Andersen og overretssagfører Frass fra fabrikken bestyrelsen en orientering om det netop vedtagne statstilskud til roeprisen. Statstilskuddet ville blive bestemt efter den fabrik, der gav den højeste betaling til dyrkerne, hvilket antageligt ville betyde, at dyrkere under "Vestsjælland" ville få det samme statstilskud som dyrkere ved DDS. Tilskuddet ville være et tillæg til den nuværende tilbudte pris.

Ved generalforsamlingen i marts måned deltog kun ca. 50 dyrkere. Der var enighed om at godkende fabrikkens ny kontrakt.

Vedtagelsen af ikke at dyrke roer i 1929 havde medført en del opposition imod Dyrkerforeningen. Fabrikken havde fået en del af medlemmerne til at udmelde sig. Ca. 400 af foreningens 1200 medlemmer havde udmeldt sig. Det drejede sig fortrinsvis om større dyrkere men ikke de store gårde, idet mange af disse i forvejen havde nedskåret deres sukkerroearealer. Under disse forhold blev årets kampagne lille. Hertil kom, at DDS havde tilbudt en noget bedre kontrakt.

Formanden fastholdt med styrke, at den ekstraordinære generalforsamling havde givet bestyrelsen bemyndigelse til at nægte medlemmerne at dyrke roer.

Med hensyn til den nye kampagne havde Dyrkerforeningen sagt ja til sidste års kontrakt, idet der er opnået fordele bl.a. med jordprocentsspørgsmålet. Kontrakten blev indgået på følgende vilkår iflg. forhandlingsprotokollen: Den tilbudte grundpris 1,76 kr. pr. hkg. roer leveret på fabrikken plus statstilskud. Jordprocenten bestemmes på en af neutrale udpeget, godkendt måde. Når der er leveret roer til fabrikken, skal dyrkerne have ret til at hæve deres tilgodehavende for hver levering.

Processen imod roedyrkerne skulle hæves mod, at fabrikken betalte 1.100 kr til Dyrkerforeningen. Hermed var alt mellemværende mellem Dyrkerforeningen og de medlemmer, der havde dyrket roer i 1929, afgjort, ligesom effektueringen af de i 1929 vedtagne bødestrafbestemmelser skulle bortfalde.

Endnu en dyrkerforening opstod

– “Dyrkerforeningen af 1930.”

Uenigheden i dyrkerkredsen havde imidlertid sat sig dybe spor, og førte til dannelsen af endnu en Dyrkerforening i Vestsjælland, nemlig “*Dyrkerforeningen af 1930*”.

Sammen med indbydelsen til generalforsamlingen i marts 1931 blev dyrkerne orienteret om, at man under de foreliggende forhold ikke kunne forkaste kontrakten. Det ville være op til hver enkelt dyrker at tage stilling til, om det kunne betale sig at dyrke roer. Samtidigt blev det oplyst, at eventuelle begunstigelser fra statens side skulle tilfalde dyrkerne.

Kun 40 dyrkere deltog i generalforsamlingen. Der var indgået kontrakt med fabrikken, hvorefter der med de daværende melispriser ville blive en roepris på 61 øre pr. centner, leveret på fabrikken. Fabrikken betalte ikke fragt ved hverken Stats- eller privatbaner, men der var indgivet ansøgning om fragttættelser, og der skulle udbetaltes 100 kr. pr. tdr. l. i forskud og dyrkere, der modtog gødning fra fabrikken, skulle betale denne straks. Statstilskuddet forventedes at blive 11-12 øre pr. centner.

I februar måned 1932 deltog godsejer Aage Faye, Birkendegård fra “*Dyrkerforeningen af 1930*”, direktør Sv. Holme og ingeniør Andersen fra fabrikken i et bestyrelsesmøde i Dyrkerforeningen. Her drøftedes, hvilke priser og forbedringer, der ville være nødvendige, for at “Vestsjælland” kunne tegne fuldt areal. Et regeringsforslag til en sukkerordning blev ligeledes drøftet. Det blev vedtaget, at forretningsudvalget sammen med godsejer Aage Faye og proprietær G. Rasmusen fra “*Dyrkerforeningen af 1930*” skulle forelægge mødets konklusioner for Rigsdagudvalget ved et foretræde den 23. februar.

Sukkerordning – DDS overtager fabrikken

1932-1950

Den 23. marts 1932 blev Danmarks første sukkerordning – under fredsforhold – vedtaget. Handelsministeren skulle herefter fastsætte prisen på sukker og sukkerroer, ligesom han fik bemyndigelse til at ændre sukkerroearbejderne samt til at godkende ind- og udførsel af sukker. Sukkerprisen blev fastsat til 1,80 kr. pr. dbc.

Herefter indgik Sukkerfabrikken "Vestsjælland" overenskomst med de to Dyrkerforeninger.

OVERENSKOMST

Af det overskud, som måtte fremkomme efter at roerne er betalt med 180 øre pr. hkg. og fabrikkens almindelige driftsomkostninger er afholdte, får fabrikken først 760.000 kr. til delvis dækning af renter og afskrivninger, dernæst får dyrkerne et så stort beløb, som medgår til at bringe roepriisen op til kr. 2,00 pr. hkg. (heri ikke medregnet den halve øre pr. kg. melis, der er beregnet til fragttættelse) medens resten deles lige mellem fabrik og dyrkere, idet dog fabrikkens andel i dette restoverskud kun kan blive så stort, at fabrikken ialt får det, der kan tilkomme den efter sukkerloven med bemærkninger, eventuelle ændringer og tilføjelser.

Afskrivninger 1932/33 må ikke overstige 440.000 kr.

Gørlev d. 17/3 1932,

f. A/S Sukkerfabrikken "Vestsjælland"
Sv. Holme

f. Vestsjællands Roedyrkerforening
Aage Faye Fr. Olsen

Kun få dyrkere deltog i Dyrkerforeningens generalforsamling i marts måned. Der blev givet udtryk for, at man i 1931 havde godtaget kontrakten, fordi der ikke var noget at kæmpe om. Der forventedes en efterbetaling på 26 øre, hvorefter den samlede betaling ville nå op på 1,26 kr. pr. dbc.

Formanden udtalte: *"Efter de af staten trufne foranstaltninger regner vi med et nogenlunde resultat i år. Der er gået ud fra en melispris på 32 1/2 øre. Heraf tilfalder der fabrikken 32 øre og dyrkerne 1/2 øre. Grund- og mindstepris til dyrkerne bliver 1,80 kr. pr. dbc. Forskuddet på 100 kr. er ændret til 75 kr. efter udtyndingen og 25 kr. efter hakningen. Fragt ved privat- og Statsbaner er på alle stræk: Over 40 km. gives 8% og over 60 km gives 12% rabat. Roesnitter leveres tilbage til halv fragt. Den 1/2 øre, der tilfalder dyrkere, og som vil*

udgøre 7-7 1/2 øre pr. dbc. fordeles med 7/8 af beløbet lige på alle roer – hvilket giver 6-6 1/2 øre pr dbc., hvorefter grundprisen bliver 186 øre pr. dbc. Den sidste 1/8 fordeles på roer, der leveres med Stats- eller privatbaner, og fordelingen sker efter fragttaksternes størrelse.”

Laurits Hansen,
Broholm, Bildsø. Født
1882 i Tornemark.
Landbrugskandidat
1917, forstander for
Lollands Højskole
1910-12, drev gård på
Reersø i perioden 1910-
12, forstander Høng
Landbrugsskole i perio-
den 1917-26. Ejer af
Broagergård, Bildsø i
1926-44 og Nordgård-
en, Regstrup 1944-50.
Medlem af bestyrelsen
for Slagelseegnens
Landborening 1929-43
og Slagelse Andelssvine-
slagteri 1931-44. Med-
lem af Landarbejder-
kommissionen fra 1938.
Medlem af bestyrelsen
for Vestsjællands Roe-

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Laurits Hansen, Bildsø, som formand, Valdemar Sørensen, Skellebjerg, som næstformand og E. Sichel, Solbjerggård, som 3. medlem af forretningsudvalget.

I oktober måned blev bestyrelsen orienteret om, at formanden for Sukkerfabrikken Vestsjælland, Th. Madsen-Mygdal havde forespurgt Laurits Hansen om en eventuel indtræden i fabrikkens bestyrelse. Bestyrelsen frarådede at tage imod et sådant valg, idet man fandt, at Dyrkerforeningen herved ville blive bundet for meget.

Ved generalforsamlingen i februar måned 1933 blev det meddelt, at "Vestsjælland" havde fået en ny bestyrelse. Københavns Handelsbank, der nu var hovedaktionær i fabrikken, havde bedt godsejer Th. Madsen-Mygdal undersøge mulighederne for en fortsættelse af fabrikken på et rimeligt grundlag. I den nye bestyrelse var indtrådt landmænd fra egnen, ligesom man havde opfordret Dyrkerforeningens formand til at indtræde i bestyrelsen. I beretningen udtalte formanden, Laur. Hansen: "*Hvorvidt der vil blive dyrket roer til fabrikken, vil afhænge af, om det kan betale sig. Får vi priser svarende til DDS-dyrkere, vil der sikkert være megen interesse.*"

Medlemstallet var nu ca. 700, hvoraf mange ikke havde dyrket roer i adskillige år. Kun 821 af de ca. 5.000 tdr. l., der blev dyrket til fabrikken i 1932, blev dyrket af Dyrkerforeningens medlemmer, hvilket var 280 dyrkere.

Der blev på generalforsamlingen opfordret til en massiv indmeldelse i Dyrkerforeningen, så denne kunne opnå vægt i forhandlingerne med fabrik, Rigsdag m.v., ligesom der blev opfordret til en sammenslutning af de to Dyrkerforeninger.

Bestyrelsen indstillede, at "straffeparagraffen" i vedtægterne blev afskaffet, hvilket vedtoges enstemmigt.

Formanden fik bemyndigelse til at indkaldelse til Dyrkerforeningens fremtidige generalforsamlinger kun skulle ske igennem dagbladene. [En skik der fortsatte frem til 1987, red.]

Af regnskabsfremlæggelsen fremgik, at der i 1932 kun var betalt 78 kr. i kontingent, Dyrkerforeningens beholdning var 284 kr., men der var en gæld på 400 kr.

Kontingentet blev fastsat til minimum 1 kr. for alle medlemmer, hvilket også gjaldt medlemmer, der ikke dyrkede roer det pågældende år. Dyrkende medlemmer skulle betale 50 øre pr. tdr. l., dog mindst 1 kr. og højest 10 kr.

Ligeledes blev det vedtaget at afholde en ekstraordinær generalforsamling til forhandling om en mulig overenskomst med Landarbejderforbundet. De to Dyrkerforeninger enedes om at udpege sagfører Paulsen, Slagelse som juridisk konsulent i disse forhandlinger.

Roedyrkerforeningens bestyrelse deltog i et møde med fabrikkens bestyrelse i Gørlev, sammen med den anden Dyrkerforenings bestyrelse. Her forelagde formanden for "Vestsjælland", godsejer Th. Madsen-Mygdal, en rekonstruktionsplan for fabrikken.

Planen gik ud på, at fabrikkens kapital skulle nedskrives med ialt 3,6 mio. kr. med tillæg af drifttabet i 1932. Med dette som grundlag drøftedes en kontrakt for 1933.

Der blev nået til enighed om en kontrakt med den vedtagne sukkerlov som basis, 180 øre pr. hkg. roer, samt tantieme i henhold til sukkerlovens bestemmelser. Afslæsningspengene for kørevogne og biler skulle bortfalde, ligesom dyrkere i indtil 2 km's afstand fra roebane som hovedregel skulle levere roerne med roebane. Afregning efter sukkerprocent blev ligeledes drøftet, men Dyrkerforeningen kunne ikke tiltræde en sådan afregning.

I oktober måned blev koncessionen og fridyrkningsretten fornyet.

1933 blev et godt sukkerøerår. Gennemsnitsudbyttet blev 374 centner pr. tdr. l.

dyrkerforening fra 1923 og formand i perioden 1932 – 54. Idemanden bag "Forsøgsudvalget for Sukkerropedyrking" og dets formand indtil 1955. I denne egenskab arbejdede han ihærdigt for at få indkøbt en forsøgsgård, hvilket lykkedes med indkøbet af Alstedgård få måneder før hans fratræden som formand for udvalget i 1955. Æresmedlem af Vestsjællands Roedyrkerforening 1954. Formand for "De Samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger" i perioden 1938-53. Medlem af bestyrelsen for "A/S De Danske Sukkerfabrikker" fra 1948 og medlem af forretningsudvalget for Landbrugets Arbejdsgiverforeninger 1947-51. Medlem af repræsentantskabet for Banken for Slagelse og Omegn fra 1941. R. af Dbg. Død 1956.

"Nye ejere af fabrikken – nye tider"

Fra 1. februar 1934 – efter flere års vaklende økonomi – overgik Sukkerfabrikken "Vestsjælland" til "De Danske Sukkerfabrikker", hvilket dyrkerne fandt fordelagtigt.

For at få medindflydelse i de kommende forhandlinger med DDS valgte bestyrelsen at indmelde Dyrkerforeningen i "*De Samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger*".

Formanden, Laur. Hansen, udtrykte ved generalforsamlingen forventninger om, at salget af fabrikken til DDS ville blive en fordel for dyrkerne. Om sukkerordningen udtalte han: "*Blandt de mange politiske 1933-ordninger var sukkerordningen den, der gav mest kritik*". Det blev meddelt, at der var 40.000-50.000 tons sukker for meget i landet, hvorfor der forventedes en nedskæring af areaerne for det kommende år med 1/8. Kun dyrkere der dyrkede i 1933, ville få lov at dyrke i 1934. Prisen var som sidste år 180 øre pr. dbc.

Den megen mødeaktivitet i forbindelse med fabrikens nye situation – specielt for formanden – gjorde, at bestyrelsen i september vedtog at yde formanden en årsløn på 500 kr., hvilket skulle gælde fra det tidspunkt han blev valgt til formand, den 19. april 1932.

Et optræk til en voldgiftssag imod fabrikken som nu hed "*Sukkerfabrikken Vestsjælland i likvidation A/S*" gav anledning til, at de to Dyrkerforeninger indbød til et fælles møde på Casino, Slagelse.

Formanden, Laurits Hansen meddelte her, at de to Dyrkerforeninger havde indgået kontrakterne udfra den forudsætning, at fabrikkens gæld skulle nedskrives, så der kunne fremkomme et beløb til tantieme.

En eventuel voldgift ville betyde omkostninger for Dyrkerforeningerne. I en sådan situation var det vigtigt, at alle dyrkere var medlemmer, så ikke kun den trediedel af dyrkere, der var medlemmer, skulle bekoste en eventuel sag.

Lang tids tørke og voldsomme bladlusangreb betød, at 1934-udbyttet blev det dårligste, der nogensinde var oplevet i sukkerroedyrkningen. Udbyttet blev 200 centner pr. tdr. l. med en sukkerprocent på 13. Mange dyrkere sluttede kampagnen med at skylde fabrikken penge.

I februar måned 1935 besluttede bestyrelsen at indstille til generalforsamlingen, at der indledtes proces imod "*Sukkerfabrikken Vestsjælland i likvidation A/S*". De to Dyrkerforeninger skulle dele procesudgifterne. General-

forsamlingen afholdtes i februar måned på Casino, Slagelse, hvor ca. 400 dyrkere deltog.

Formanden fremhævede, at 1934 vækstmæssigt havde været modsætningen til 1933. Situationen havde ikke været bedre i andre egne, hvorfor det var nødvendigt med tilskud. Handelsministeren mente det også var muligt, idet der var ca. 4 millioner kr. i Sukkerpuljen.

Med hensyn til tantiemen for 1933 forventede formanden, at vi nok ville få mere end de 14,25 øre, der var tilbudt af likvidatorerne.

Dyrkerforeningen havde haft en tilgang på 300 nye medlemmer, hvilket havde bragt medlemstallet op på 1.000.

Efter generalforsamlingen besluttede bestyrelsen at lade uoverensstemmelserne med *“Sukkerfabrikken Vestsjælland i likvidation”* afgøre ved voldgift. Dommer Borum, Slagelse skulle være voldgiftsmand for de to dyrkerforeninger.

En bebudet sympatistrejke fra Dansk Arbejdsmandsforbund blev drøftet ved et bestyrelsesmøde i oktober måned 1935. Sagen drejede sig om, at der ikke måtte leveres eller oparbejdes sukkerroer fra nogle blokerede ejendomme. Fabrikken nægtede at modtage roer fra disse ejendomme. Bestyrelsen fandt, at man ikke måtte finde sig i en sådan behandling, hvorfor det blev vedtaget at føre sag sammen med *“De Samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger”*.

Nedsættelsen af den faste voldgift gav anledning til, at den varslede strejke på de 6 gårde øjeblikkeligt blev ophævet.

Årets roepris blev 290 øre, og der udbetaltes 30 øre pr. dbc. i tantieme.

Hvervekampagne ad utraditionelle veje

Manglende dyrkertilslutning fik Dyrkerforeningen til at tage utraditionelle metoder i brug for at opnå en større dyrkertilslutning, idet man ansatte nogle mænd til at opkræve kontingent, imod at de modtog 10% af det opkrævede beløb.

Sukkerroearealet blev nedskåret med 13%, og fridyrkerne blev opfordret til at nedskære tilsvarende.

Dansk Arbejdsmandsforbund fremkom med trusler om arbejdsstandsninger over for roedyrkere, som ikke havde indgået overenskomst.

Fra Landarbejderforbundet fremkom der i 1937 ønske om, at Dyrkerforeningen indgik overenskomst om alt landbrugsarbejde. Spørgsmålet blev henlagt til generalforsamlingen i slutningen af marts.

Dyrkerne stod umiddelbart over for såningen, uden der endnu var indgået overenskomst med handelsministeren. Dyrkerforeningerne havde stillet krav om, at grundprisen skulle hæves på grund af de stærkt stigende arbejdsudgifter. Ved generalforsamlingen blev der flertal for at optage forhandlinger med *Dansk Arbejdsmandsforbund*.

Ved generalforsamlingen i maj måned 1938 fremhævede formanden, Laurits Hansen: *“Sukkerroedyrkning er ikke nogen særlig god forretning. I det hele taget er landbrugets rentabilitet holdt i sådanne rammer, at kun igennem nøjsomhed kan landmænd klare udgifterne. I forhandlingerne om grundprisen er det vigtigt, at denne bliver sat i et niveau, hvor der er en fortjeneste til dyrkerne. Derfor er det vigtigt for os dyrkere, at der dyrkes et areal, der ikke giver anledning til oplæg af sukker. Bliver oplægget af sukker for stort, vil tantiemen blive for lille. Der må kun dyrkes og leveres sukkerroer fra frø leveret fra fabrikken. Roer leveret fra andet frø kan medføre, at dyrkere fratages den fremtidige leveringsret.”*

Regnskabet udviste et underskud på 1.150 kr. – som formanden havde måttet lægge ud. Formanden ønskede dog ikke kontingentstigninger, men ønskede hellere en større medlemstilgang.

Arbejdsoverenskomsten betød, at roepasningen steg fra 90 kr. til 100 kr. pr. tdr. l. Årets roepris blev 2,20 kr. pr. dbc.

Dyrkerforeningens formand vælges tillige til formand for De samv. danske Sukkerroedyrkerforeninger

Fra 1938 indtog formanden, gårdejer Laurits Hansen, Bildsø, tillige formandsposten for *“De Samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger”*.

Ved generalforsamlingen i marts måned 1939 måtte formanden igen appellere til dyrkerne om at overholde forskrifterne om ikke at aflevere roer af andre slags til fabrikken. Sukkerfonden var nu på 5 mio. kr. Et ønske om en højere grundpris – og dermed mindre tantieme – kunne der ikke vindes gehør for. Prisen forblev som sidste år 2,20 kr. pr. dbc.

Roedyrkning under den tyske besættelse af landet

Med den tyske besættelse af landet den 9. april 1940 indledtes en ny periode i dansk landbrug. Hjemligt ønskede regeringen – som under den 1. verdenskrig – at holde den indenlandske prisudvikling i ro. Mangler i energiforsyningen satte hurtigt gang i udnyttelsen af landets tørveforsyninger. Samtidigt indledte besættelsesmagten en række anlægsarbejder i form af flyvepladser, forsvarsanlæg imod Vestmagterne og forbindelseslinier i form af veje til disse anlæg. Altsammen aktiviteter, der efterspurgte arbejdskraft. Fremskaffelse af tilstækkelig sæsonarbejdskraft til pasningen af landets sukkerroemarken blev derfor hurtigt et problem, der stød voksede igennem hele besættelsesperioden.

På trods af, at formanden nøje havde udregnet, at der burde ske en prisstigning på 41 øre i 1941, gik handelsministeriet imod og reducerede denne prisudregning med 30 øre pr. dbc. Forhandlingerne førte dog til en overenskomst med Sukkertilsynet om en pris på 2,61 kr. En pris som Ministeriets krisekabinet – imod dyrkernes protest – havde nedsat til 2,50 kr. På grund af prisstigninger i efteråret blev prisen dog forhøjet til 2,89 kr. Hertil kom en tantieme på 30 øre og en efterbetaling for 1939 på 14,7 øre pr. dbc.

Der var stadig mere tydelige bestræbelser på at få sammenlagt de to Dyrkerforeninger. Således begyndte man i 1941 at holde generalforsamlingerne sammen på Casino, Slagelse. Efter velkomst ved G. Rasmusen aflagde Laur. Hansen beretning for begge Dyrkerforeninger. Efter hans beretning deltes de to Dyrkerforeninger for at afvikle sidste del af generalforsamlingerne hver for sig.

Sukkertilsynet:

Et af handelsministeren nedsat udvalg til tilsyn med Sukkerordningen.

Krisekabinet:

Et af regeringen nedsat kabinet til varetagelse af prisudviklingen under ekstraordinære forhold – krigen.

I 1941 fandt Dyrkerforeningerne, at prisen skulle være 4,55 kr. pr. dbc. Sukkertilsynet reducerede dette til 4,10 kr. incl. tantieme. Da man politisk ønskede arealet udvidet med 10%, endte sagen i handelsministeriet, og man nåede til en pris på 4,10 kr. pr. dbc. plus tantieme.

I 1942 blev roedyrkernes store vanskeligheder med fremskaffelse af tilstrækkelig arbejdskraft til pasning af roerne foreholdt handelsministeren af Laur. Hansen. Selvom "Overbestyrelsen" ikke kunne anbefale dyrkerne den fastsatte pris i 1942, blev der alligevel tegnet næsten det samme areal som i 1941. Årsagerne hertil var givetvis angst for at miste en fremtidig dyrkningsret.

I mangel af tilstrækkeligt danskavlet roefrø måtte der anvendes en del tysk frø. Årets grundpris blev 4,10 kr. pr. dbc.

Hen over efteråret fremkom der stigende krav om forhøjelser af roepriisen. En beslutning herom ville imidlertid kræve afholdelse af en generalforsamling. Et ønske om nedskæring af arealerne fra dyrkerne på Lolland blev afvist af formanden, idet han mente, at der på Sjælland ville kunne findes nok, der ville dyrke roerne.

Vanskeligheder ved prisfastsættelsen – der foregik ved forhandlinger imellem Dyrkerforeningerne og handelsministeriet – skabte stadigvæk mere og mere utilfredshed. Mange dyrkerkredse krævede, at "Overbestyrelsen" benyttede sin bemyndigelse til at nedskære arealerne.

Ved generalforsamlingen i 1943 fremhævede formanden, at sukkeret var meget billigt, og der var ikke megen forskel på prisen nu og i 1909-14.

Vejrforholdene og kvaliteten af det udenlandske frø gjorde, at udbyttet blev meget lavt i 1943.

Dyrkerforeningens regnskab viste ved udgangen af 1943 et overskud på 25 kr., en balance på 2.391 kr. og en formue på 1.604 kr.

Indførelse af "høstgarantiordning"

Manglen på arbejdskraft voksede år for år igennem alle krigsårene. Dette i forbindelse med det lave 1943-udbytte gjorde, at det viste sig vanskeligt at tegne arealerne i 1944.

Ved generalforsamlingen i marts måned 1944 var prisforhandlingerne endnu ikke afsluttet, hvilket gav anled-

ning til, at “*De samvirkende danske Roedyrkerforeninger*” valgte ikke at tilråde tegning af roer på de af Sukkertilsynet tilbudte vilkår.

Ønsker om ikke blot at kunne dække det danske hjemmemarked, men også opfylde en eksport til det nordiske marked gjorde, at man fik forhandlet sig frem til en “høstgarantiordning”. Med baggrund i Sukkerloven af 1933 om adgang “udligning af ekstraordinært lavt arealudbytte” fandt man denne bestemmelse kunne bruges når det gennemsnitlige udbytte på landsplan blev under 170 dbc. pr tdr. l.

Herefter kunne Dyrkerforeningerne anbefale tegning af sukkerroearealerne.

Denne udbyttegaranti blev i 1945 udbygget til 175 dbc. pr tdr. l. I såvel 1944 som 1945 blev det tilbudt alle landmænd tegning af sukkerroearealer, ligesom det blev tilbudt dyrkere af tegnede arealer, at have fortrinsret ved eventuelle senere reduktioner af arealerne.

Ordningerne betød, at hvis det gennemsnitlige udbytte i landet blev lavere ville prisen blive forhøjet, så dyrkerne kunne påregne et økonomisk udbytte, der svarede til den aftalte “høstgaranti”.

Produktion under fredsforhold

En sen frostperiode, der efterfulgtes af en længere regnperiode, gav store vanskeligheder med roesåningen i 1946. Roehøsten blev dog tilfredsstillende. Trods krigsafslutningen var der stadigvæk stor mangel på arbejdskraft. Man håbede nu på, at en kommende mekanisering ville skabe rationaliseringer i arbejdet i roemarken.

Sommeren 1947 blev usædvanlig tør. Da tillige mange roemark var forårsplojede, var fremspiringsproblemer almindelige. Voldsomme luseangreb og efterfølgende virusgulstangreb og manglende brug af de nyfremkomne insektmidler betød, at udbyttet blev meget dårligt. Gennemsnitsudbyttet blev 172 dbc. pr tdr. l., og prisen blev 6,10 kr. pr. dbc.

Selv om krigen var afsluttet, var der stadigvæk store mangler i forsyningen. Det gjaldt ikke mindst dæk til lastbilerne. Mangel på arbejdskraft fortsatte ligeledes. Høje

lønninger i tørvemoserne stillede roedyrkerne vanskeligt i konkurrencen om arbejdskraften. Mange dyrkere med store sukkerroearerale valgte at nedskære arealerne i disse år, ligesom mange undlod kontrakttegning. En del dyrkere valgte at undlade de sene renholdelseshakninger. Det lykkedes dog formanden, Laur. Hansen, i 1947 – takket være stor forhandlingsevne – af få frigivet såvel soldater som fængselsfanger til udtyndingsarbejdet.

I 1947 blev landbrugets mange Arbejdsgiverforeninger sluttet sammen i en virkelig hovedorganisation på jorbrugsområdet, nemlig: *“Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger”*. Det skete den 11. juni 1947. Laurits Hansen indvalgtes samtidigt i bestyrelsen for den nye sammenslutning. ligesom han efterfølgende indvalgtes i forretningsudvalget.

Gørlev Sukkerfabrik

Anmeldelse af Arealer til Dyrkning af Sukkerroer indlægges paa de af Handelsministeriet godkendte Befindelses- og fastsætter samme Grundbetaling Kr. 540 og Tantieme for Ruerne som for 1947 med Tillæg for Stigning i Arbejdslønnen i 1948 eller nærmeste Udregning.

Grundprisen forhøjes dog med 10 Øre pr. D. c. for saa vidt det til alle Landets Sukkerfabrikker tegnedes Sukkerroearal overstiger 35.000 ha med 30 Øre naar Arealet overstiger 37.000 ha og 25 Øre pr. D. c., naar Arealet overstiger 39.000 ha, og dernæst forhøjes Tillægget med 5 Øre pr. D. c. for hver Forøgelse af det tegnede Areal med fulde 1000 ha udover 39.000 ha, indtil 50 Øre pr. D. c. for et Areal paa over 44.000 ha.

Ved et Husudbytte under 175 D. c. pr. Td. Land for hele Landet ydes et Tilskud efter samme Beregningsmaade som sidste Aar.

Der odleveres maksimalt 9 kg. Roehøst pr. tegnet Td. Land

Sidste Frist for Anmeldelse af Areal Torisdag den 8. April.

Announce i Sorø Amtstidende foråret 1948

Laur. Hansens store interesse for den dyrkningstekniske udvikling, der tog fart efter 2. verdenskrigs afslutning, kom stærkt frem ved såvel bestyrelsesmøder som ved beretningsaflægninger i hans formandsår

Arealtillæg indføres i sukkerordningen

I konsekvens af udviklingen, med nedskæring i arealerne hos dyrkerne, indførtes der i Sukkerordningen fra 1948, at der udover grundprisen på 5,70 kr. pr. dbc. skulle gives et arealtillæg på 10 – 50 øre. Herudover dækning for stigninger i arbejdsudgifter og en fragtordning i lighed med 1947. Den samlede pris blev 6,51 kr. med alle tillæg.

Fabrikken kunne i 1948 tilbyde “enkornfrø” i begrænsede mængder. Formanden indskærpede dog dyrkerne, at spireevnen var ringere og udbyttet mindre end ved brug af normalt frø, men der kunne opnås lettelser i udtyndingsarbejdet. *“Brug af dette frø kræver et meget fint såbed og en meget omhyggelig jordbehandling”* udtalte Laur. Hansen, *“der bør anvendes 2 1/2-3 kg. af dette frø pr. tdr. l.”* – se tillige kapitel: Arbejdet i roemarken.

Sammenslutning af de to dyrkerforeninger

I 1949 blev de 2 Dyrkerforeninger sammensluttet. Ved generalforsamlingen kunne formanden meddele, at *“Dyrkerforeningen af 1930”* nu ville blive opløst. Han håbede, at de medlemmer, der havde været i denne Dyrkerforening, nu ville indgå i Vestsjællands Roedyrkerforening.

Dyrkerforeningens formand indvælges i DDS's bestyrelse

Ved generalforsamlingen i 1949 meddelte formanden, Laur. Hansen, at han havde sagt ja til at blive medlem af "De Danske Sukkerfabrikker"'s bestyrelse. Han fandt – trods betænkeligheder i starten – at fordelene herved var store, idet han herved kunne tale roedyrkernes sag på "højeste sted".

At krigstidens mangelsituation endnu ikke var overstået, fremgik af omtalen af mangel på kunstgødning og oplysning om, at der var tildelt 3.000 dæk og 2500 slanger samt en masse kubikmeter træ under "*Gummiordningen*" – en under krigen indført ordning, der nu ville ophøre.

Grundprisen i den ny Sukkerordning var fastsat til 5,96 kr. pr. dbc. Fragttilskud og Garantiordning skulle bibeholdes, medens nedkulingspengene blev forhøjet fra 9-18 øre til fra 12-24 øre pr. dbc.

1949-udbyttet blev 197 dbc. pr. tdr. l., hvilket ikke blot var det højeste udbytte nogensinde ved Gørlev – det var tillige det højeste udbytte ved DDS's fabrikker. Det blev tillige det hidtil højeste udbytte i roedyrkningens historie i Danmark. Sukkerudbyttet for hele landet blev 290.000 tons, hvoraf 90.000 tons var solgt til eksport.

Perioden med 10 års koncessionsaftaler

1950-1960

Kontingent til Dyrkerforeningen opkræves igennem DDS

I 1950 havde flere dyrkere leveret roer af forkerte stammer, hvilket medførte, at en del dyrkere fik frataget leveringsretten. Det kom frem, at en ny roestamme – *Maribo P* – tegnede lovende. Ligeledes blev der lovet forbedringer i kvaliteten af “enkornsfrøet”.

Ved generalforsamlingen i 1950 blev der vedtaget en lovændring, hvorefter dyrkerne fremover skulle betale 50 øre pr. tdr. l., dog mindst 1,00 kr. i kontingent. Som nyt ville kontingentet fremover blive fradraget i roeafregningen. Afsluttende meddelte Laurits Hansen: *“Vi må i fremtiden udsende overenskomsten til alle dyrkere, selvom det vil kræve ekstra arbejde og omkostninger. Jeg vil gerne inden min afgang som formand have disse ting bragt i orden. Da jeg overtog formandsstillingen i 1932, var medlemsbidraget 93,90 kr., og Dyrkerforeningen havde en ret betydelig gæld. Dyrkerne var splittet i 2 Dyrkerforeninger med tilsammen 250 medlemmer. Efter denne nyordning vil vi have 4000 medlemmer. Foreningerne er sluttet sammen – gælden er betalt, og vi vil ved udgangen af 1950 have en formue på 15.000 kr.”*

1950-udbyttet blev lavt, nemlig 189 dbc. pr. tdr. l. En tilgang af mange nye dyrkere – uden dyrkererfaringer – var sikkert stærkt medvirkende hertil.

Ved generalforsamlingen i 1951 kunne formanden berette, at forhandlingerne om den nye pris havde været langvarige og besværlige. Grundprisen var fastsat til 4,86 kr. og fragtilskuddet til 0,30 kr. pr. dbc. Den nye roestamme – *Maribo P* – ville komme ud i dyrkning i begrænsede mængder.

I november måned 1951 fremkom Laurits Hansen over for bestyrelsen med tanker om, at der burde anskaffes en forsøgsgård til afprøvning af de mange nye ting i dyrkningen, der trængte sig på til løsning. Se tillige kapi- tel: Arbejdet i roemarken.

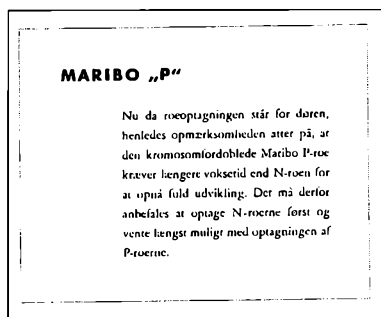
Overenskomsten:

Overenskomstlige lønninger for sukkerroearbejdere indgået mellem De samvirkende danske Sukkerroedyrkerforeninger og Specialarbejderforbundet i Danmark, Red.

Vendepunkt i sukkerroedyrkningens historie

1952 blev et vendepunkt i roedyrkningens historie. Sukker kunne produceres billigere andre steder i verden, hvorfor eksport var umulig. Arealet skulle derfor nedbringes til 100.000 tdr. l., hvilket svarede til hjemmemarkedets forbrug.

Dyrkningsmæssigt startede 1952 fint. Ca. 1/3 af det samlede frøforbrug var nu *Maribo P*, og der blev kun udleveret 294 kg. "enkornsfrø". Udtyndingen gik let, idet der var tilstrækkelig med arbejdskraft. Senere fulgte voldsomme luseangreb og efterfølgende virusgulsot, der ødelagde toppen og nedsatte udbyttet stærkt.

*Annonce: Maribo-P.
Dyrker-Nyt 1952.*

Ved generalforsamlingen omtalte formanden de seneste års nedadgående udbytter. Han mente, at årsagerne hovedsagligt var at finde i dårligt håndarbejde og nævnte, at arbejdet i vore roemarker stadig foregår som for 80 år siden, hvorfor han stærkt anbefalede en overgang til betaling for roearbejdet efter kvalitet.

Den nye overenskomst havde åbnet mulighed for en sådan præmiering ved højere betaling for udtyndingsarbejdet. Den tvungne 3. gangs lugning og retten til optagning af roer, når man havde haft lugearbejdet, var nu fjernet i overenskomsten.

Herefter blev det nydannede "*Forsøgsudvalg for Sukkerroedyrkning*" omtalt. Det var lykkedes at skaffe penge til ansættelse af en konsulent, nemlig agronom Peter Lind. Han skulle nu i gang med at samle gamle forsøg og gennemføre nye forsøg, som ville blive offentliggjort i "*Dyrker-Nyt*". "*Vi må håbe, at vi snart kan skaffe penge til køb af en forsøgsgård*", sluttede formanden.

En meget besværlig roeoptagning i 1952 betød, at den gennemsnitlige jordprocent nåede op på 30. Mange dyrkere var oppe på 70-80% jord.

Ved Gørlev blev udbyttet 134 dbc. pr. tdr. l., hvilket var det dårligste udbytte siden 1934, hvor der blev høstet 100 dbc. pr. tdr. l. Gennemsnitsudbyttet for alle fabrikker blev 146 dbc. pr. tdr. l., og det samlede sukkerudbytte blev ca. 150.000 tons mindre end i 1951. Prisen blev

7,47 kr. pr. dbc., hvilket var den højeste pris, der endnu var opnået.

Garantiordningen afbødede meget på årets lave udbytte, idet der herfra blev givet 31 mio. kr. Ordningen, der nu sluttede, havde siden den i 1944 blev indført, givet ca. 56 mio. kr.

Ved generalforsamlingen i 1953 meddelte formanden, at man var nået til en fast pris på 7,00 kr. pr. dbc. Garantiordningen og arealtilskud var fjernet, medens fragttilskud for de længere afstande og nedkulingspengene var bevareret.

Hvor aftoppede roer hidtil højest havde måttet sidde i jorden i op til 5 dage, ønskedes dette ændret til 2 dage, hvilket formanden modsatte sig som værende umuligt i praksis.

Afsluttende fremførte formanden, at faldet i roeprisen ikke modsvarede af fald i driftsomkostningerne, hvilket betyder, at udligningen må ske igennem et højere udbytte. Muligheden herfor er tilstede, idet udbyttet i dag er lavere end før krigen.

Forsøgsudvalgets nyansatte roekonsulent Peter Lind afsluttede generalforsamlingen med et foredrag om virusbekæmpelsen på Lolland-Falster.

I 1953 kunne der leveres Maribo P-frø til 2/3 af arealerne. Stor uensartethed i frøstørrelse i dette første kromosomfordoblede roefrø gav store såtekniske vanskeligheder for mange landmænd. Dyrkningsmæssigt var forholdene ideelle i 1953, men den tidlige såning gav samtidigt utroligt mange "stokroer". Optællinger i to roemarken sået den 23. marts viste, at der på lerjord var 33% stokroer, medens der på den milde lerjord var 8%. Stokroerne gav senere fabrikken store problemer.

Det gennemsnitlige udbytte for DDS blev meget højt, nemlig 226 dbc.pr. tdr. l. Den hidtidige rekord var 224 dbc pr. tdr. l., som blev høstet i 1939.

Ved generalforsamlingen den 9. januar 1954 aflagde formanden, Laurits Hansen, sin sidste formandsberetning i Dyrkerforeningen. Med baggrund i det særdeles store

Aftopning:

På den tid foregik aftopningen – ved maskinel optagning af roerne – med specielle aftoppejern, hvor toppen blev lagt i rækker. Efterfølgende blev denne top kørt hjem til gården og ensileret. Sårdannelsen på roen, der fulgte efter aftopningen, betød sukertab i roerne. Et sukertab, der voksede med den tid, roerne henstod aftoppede.

Virusgulsot:

I begyndelsen af 1950-erne havde vi meget voldsomme angreb af Virusgulsot i roerne. Foranlediget af DDS gennemførtes der under Akademiet for de Tekniske Videnskaber en undersøgelse, der klarlagde, at det var lus, hovedsaglig ferskenlus, der spredte sygdommen i marken. Ved at undgå overvintrede roekuler og lusebekæmpelse i roemarkerne, kunne man nedsætte disse angreb.

Harald Rothe-Meyer,
Philipsdal, Gørlev.

Født 1901. Købte Philipsdal i 1929. Medlem af bestyrelsen for Holbæk Amats økonomiske Selskab og formand for dennes maskinudvalg i perioden 1951-60.

Medlem af Dyrkerforeningens bestyrelse fra 1954 - 74. Formand i perioden 1954 - 60 og derefter næstformand 1960-70. Medlem af Overbestyrelsen i perioden 1954 - 70. Medlem af "Forsøgsudvalget for Sukkerroedyrkning i perioden 1955-70.

Repræsenterede De samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger i mange internationale sukkerroesammenhænge. Æresmedlem af Dyrkerforeningen i 1979. Døde 1985.

udbytte der var høstet i 1952, indledede han sin beretning med følgende regnestykke: Med 226 dbc. pr tdr. l og en roepris på 7,05 kr. pr dbc. er der udbetalt dyrkerne 143.4 mio. kr. – eller omtrent det samme beløb som i 1951, hvor der udbetaltes 149 millioner kr. takket være garantiordningen.

Regnskabet viste, at formandens løn var 1.500 kr., rejser 820 kr. og der var en bankbeholdning på 15.865 kr.

Efter Laurits Hansen havde afsluttet sin sidste formandsberetning, rettede dirigenten en tak for det enestående arbejde han havde udført igennem årene. Ud nævnelsen til æresmedlem blev modtaget med akklamation, ligesom forsamlingen vedtog, at dyrkerne skulle give 50 øre pr. tdr. l. til en afskedsgave.

Efterfølgende konstituerede bestyrelsen sig med Harald Rothe-Meyer som formand og Vald. Sørensen som næstformand.

1954 blev et af de vanskeligste år for landbruget. Roesåningen foregik i ubekvem jord. Senere fulgte luseangreb af et hidtil ukendt omfang og efterfølgende angreb af virusgulsot. Voldsomme nedbørmængder, der startede i midten i juni måned, vedblev og medførte en utroligt vanskelig og kostbar kornhøst. På nogle arealer måtte bjergningen af korn- og frøhøsten opgives. Det regnfulde vejr fortsatte og medførte en ligeså vanskelig roehøst, hvor der i stor udstrækning måtte trækkes på redningstjenesterne og militæret med hensyn til vandsugninger og hjælp ved fastkørsler i de våde roemarken. Udbyttet ved Gørlev blev 171 dbc. pr. tdr. l.

I forhandlingerne om årets roepris i 1955 blev inddraget en afregning efter sukkerprocent. Man fandt dog ikke, at dette endnu havde fundet sin endelige form.

Ved generalforsamlingen omtalte formanden den vanskelige 1954-høst, der betød, at der ved Gørlev blev udbetalt 10 mio. kr. mindre til dyrkerne end i 1953. Der blev advaret imod at så større arealer med sukkerroer, end dyrkerne havde ret til, idet sådanne arealer vanskeliggjorde forhandlingerne med Sukkertilsynet og Sukkerudvalget.

Roeprisen blev 7,65 kr. pr. dbc., hvoraf de 5 øre var godtgørelse for det i flere år eksisterende fragttilskud. Dertil kom stigninger i arbejdsløn og et tillæg på 4 øre pr. tiendedel, sukkerprocenten nåede over 16,5.

Et tidligt snefald under kampagnen i 1955 skabte store problemer for nogle af roebanerne, hvilket betød, at en del dyrkere ved roebanerne blev henvist til levering med de væsentligt dyrere lastbiler.

I 1955, lykkedes det "*Forsøgsudvalg for Sukkerroedyrkning*" at få købt en forsøgsgård. Hermed var Laurits Hansens ide fra 1952 opfyldt. Det blev Alstedgård ved Fjenneslev. Til gården var et jordtilligende på 111 ha. Gården skulle fremover danne ramme om det kommende udviklingsarbejde i sukkerroedyrkingen.

Med handelsministeriet blev det aftalt, at finansieringen af dette udviklingsarbejde skulle ske igennem den brøkdøle, der fremkommer ved udregningen af årets roepris.

Mulighed for dyrkning af "eksportroer"

I 1956 blev der åbnet mulighed for tegning af kontrakter på eksportroer til specielle eksportbasispriser. Hovedprincippet i eksportroerordningen var, at der betaltes den samme pris som for roerne fra grundarealerne. Affaldet skulle tilbagekøbes til 1,65 kr. pr. hkg. Såfremt eksportprisen for sukker oversteg 70 øre pr. kg., skulle dyrkerne efterbetales 6 øre pr. dbc. for hver øre eksportprisen oversteg 70 øre. Prisen kunne dog aldrig blive højere end prisen fra grundarealerne.

For grundarealerne blev arealet og prisen uændret, nemlig 90.000 tdr. l. og 7,84 kr. pr. dbc.

På grund af "eksportroerne" blev der taget roer ind fra 156.000 tdr. l., eller ca. samme areal som i 1950-52. Ved Gørlev blev der tegnet ca. 2.500 tdr. l. eksportroer.

Høstudbyttet blev for alle fabrikker 190 dbc. pr. tdr. l., hvilket kun var overgået i 1946 med 197 dbc. og 1953 med 226 dbc. pr. tdr. l. Udbyttet ved Gørlev blev 196 dbc. pr. tdr. l.

Dyrkerforeningen køber aktier i DDS

Dyrkerforeningens 1956-regnskab udviste et overskud på 3.176 kr. Der blev indkøbt en aktie i DDS, pålydende 2.000 kr. til kurs 200. Med omkostningerne ved købet blev udgiften 4.030 kr.

Det var tanken, at DDS i 1957 ville gennemføre individuel sukkeafregning, men det viste sig kun muligt at nå dette på 3-4 fabrikker. Det gav anledning til, at bestyrelsen udsendte følgende pressemeddelelse:

“Bestyrelsen har drøftet den foreliggende situation og er ikke interesseret i at acceptere det foreliggende forslag. Da den individuelle afregning efter sukkerprocent ikke kan lade sig gøre, er vi klar over, at de mange nye arealer med eksportroer, hvis sukkerprocent skal med i den samlede pulje, vil virke nedsættende på gennemsnitssukkerprocenten. Derfor er der rimelig grund til en forhøjelse af grundprisen.”

Ved generalforsamlingen i marts måned fremkom forpagter Hans Lawaetz, Refsnæsgård, med følgende forslag til beslutning: *“Dyrkerforeningen bør holde sin generalforsamling om efteråret, hvor dyrkernes ønsker om priser fremsættes. Tegning af arealerne sker til Dyrkerforeningen, hvorefter Dyrkerforeningen fremsætter sine ønsker over for Sukkertilsynet. Vil Sukkertilsynet ikke gå med hertil, må man enigt undlade at dyrke til DDS”*. En afstemning ved håndsoprækning viste, at der var flertal for forslaget.

Interessen for dyrkning af eksportroer var stadigvæk stor, idet 5.481 landmænd anmodede om tildeling af 26.700 tdr. l. eksportroer. Dette blev dog nedskåret til 19.500 tdr. l., hvor “gamle” dyrkere fik tildelt 18.900 tdr. l. og nyetablerede landmænd fik tildelt 600 tdr. l.

Årets roepris blev uforandret 8,43 kr. pr. dbc.

Ved det konstituerende bestyrelsesmøde valgtes Børge Ellegaard til næstformand.

Tidlig såning gav anledning til mange stokroer i 1957. I de værst angrebne marker var stokløbningsprocenten undertiden næsten 50

I begyndelsen af januar måned 1958 havde den nytiltrådte direktør i DDS, Niels Arnth-Jensen, givet tilsagn om at

komme til Slagelse. 600 dyrkere deltog i et møde der afholdtes på hotel Casino.

Arnth-Jensen "tog forsamlingen med storm". Ikke mindst hans bemærkning om hans barndom på egnen, hvor han havde udtyndet roer for landmænd og her af en agtet landmand havde fået det råd: "*Bliv ikke landmand, Niels, det er et slæb. Sørg for at blive noget som din far, hvor du kan bruge kæberne!*"

I indlægget fastslog Arnth-Jensen, at der ikke fandtes, og intet grundlag var for misforhold mellem sukkerfabrikker og dyrkere. Linierne for sukkerproduktionen op til 1950 blev trukket op, hvorefter fabrikkerne fik den første 10-årige koncessionsaftale. Den 10-årige koncession gav fabrikkerne muligheder for moderniseringer af produktionsapparatet.

Slutteligt blev øjeblikkets problemstillinger nævnt, nemlig dyrkning af eksportroer og overgang til individuel sukkefregning. Eksportroerne havde bragt os ind på nye markeder, hvilket havde givet 10 mio. kr. Samtidigt havde det givet fabrikkerne en måneds ekstra beskæftigelse og en ekstra valutaintjening til landet på 15 mio. kr.

Ved generalforsamlingen blev det oplyst, at sukkerroerealerne i 1958 ville blive opmålt, hvilket ville koste fabrikkerne ca. 200.000 kr.

Gørlev havde 4.694 dyrkere, hvoraf 3.990 var medlemmer af Dyrkerforeningen.

Generalforsamlingen afsluttedes med vedtagelsen af følgende resolution: "*Roedyrkere forsamlet til generalforsamling i Slagelse d. 21/3 58, henstiller til "De samvirkende danske Sukkerroedyrkerforeninger" uopholdeligt at søge gennemført en ordning med fabrikkerne om, at disse ikke modtager fabriksroer fra dyrkere, som ikke er medlemmer af en Dyrkerforening, således at alle er med til at betale de omkostninger, som dyrkerforeningerne har.*"

Fabrikernes 10-årige koncessionsaftale udløb med 1959. Dyrkerne stod i en vanskelig forhandlingssituation, idet sukkerbeholdningen var stor. Sukker kostede på verdensmarkedet 60 øre pr. kg., hvilket kun ville betinge en pris til dyrkerne på 4,50 kr. pr. dbc. Samtidigt var landbru-

Niels Arnth-Jensen
var velkendt af mange på egnen, som søn af førstelærer N. E. Arnth-Jensen, Gørlev, indenrigsminister i Knud Kristensens regering i 1947. Niels, der tidligt viste musisk begavelse, havde ved flere lejligheder underholdt som musiker ved V.U.-baller på egnen. Efter en handelsuddannelse – der indledtes ved Slagelse Andelssvineslagteri og fortsatte med højere handelsuddannelse fra Niels Brocks Handelskole – blev han i 1957 hentet til direktionen i DDS fra stillingen som direktør for den andelsejede fabrik i Nykøbing.

Forfrugtværdi:

Det merudbytte der fremkommer i det følgende års afgrøde efter dyrkning af sukkerroer.

gets økonomiske situation sådan, at mange landmænd ønskede at afløse dyrkerne af stamarealerne. Ifølge gældende lov havde handelsministeren ret til at udbyde roerne i fri avl. Hertil kom, at Sukkertilsynet bragte roernes forfrugtværdi i forgrunden i forhandlingerne.

I marts måned meddelte handelsministeren til Sukkerudvalget, at arealerne skulle nedskæres. For Gørlev skulle arealerne nedskæres fra 19.000 tdr. l. til 11.500 tdr. l.

Parallelt med koncessionsaftalen udløb aftalerne om roebanerne. Ca. 1/3 af fabrikkens roer blev leveret med roebane. En fortsættelse af roebanerne ville kræve en tredobling af fragtpriisen.

Syrning af sukkerroeffald, der indledtes i 1958, medførte mange klager over skimmeldannelser i affaldet.

Det gennemsnitlige udbytte blev 155 dbc. pr. tdr. l., og den endelig roepris blev 7,75 kr. pr. dbc. plus de sædvanlige tillæg.

Modkandidatopstilling ved genvalg

Ved generalforsamlingen i 1959 fremkom der forslag om: *“Genvalg efter to på hinanden følgende genvalgsperioder. 3. gang kan kun finde sted, når der er opstillet modkandidat.”*

I denne for sukkerroedyrkingen anstrengte situation fremkom 130 dyrkere, med formanden for *Kalundborg omegns og Løve herreds Landboforening*, forpagter Hans Lawaetz, Refsnæsgården, i spidsen, med krav om afholdelse af en ekstraordinær generalforsamling. Denne fandt sted den 19. januar 1960 i Casino, Slagelse.

Alle pladser i salen var besat, da formanden, Harald Rothe-Meyer bød forsamlingen velkommen. Herefter fik Hans Lawaetz ordet for at redegøre for sagen. Han bebudede fremsættelse af et forslag til afsteming, hvilket blev oplæst:

“Generalforsamlingen, som i henhold til lovene er foreningens højeste myndighed, vedtager, at vore repræsentanter i Overbestyrelsen kun må acceptere en sukkerroepris til dyrkerne i 1960, såfremt denne som minimum ikke stiller dyrkerne ringere end i året 1958. Forslaget stilles dog i bero, til der fra Vestsjællands Roedyrkerforening er søgt positiv kontakt med de

øvrige landsdeles roedyrkerforeninger om dette spørgsmål. Denne kontakt skal omgående indledes.”

Hans Lawaetz fremhævede, at prisen i de sidste 4 år var gået ned med ca. en daler, medens alle omkostninger var steget. Kompensationprincippet er efterhånden slået igennem for brødkorn og mejeriprodukter. Denne praksis burde også slå igennem for sukkerroer.

Overbestyrelsens formand, proprietær Chr. Olsen, Tjørnebygård, der deltog i generalforsamlingen, understregede kraftigt, at mødet blev holdt 14 dage for tidligt, idet forslaget om den fremtidige organisation af den danske sukkerproduktion endnu kun var en lovskitse. Deltagere ved disse lovskitsers udarbejdelse havde naturligvis tavshedsløfte, hvilket heller ikke Chr. Olsen ville bryde. Avis-skriverier og avispolitik i denne fase gavner ikke sagen!

Sagen afstedkom en usædvanlig stor debatlyst, hvor hovedspørgsmålet i debatten var, om dyrkernes forhandlere skulle deltage med bundet mandat, eller forhandle sig til det bedst mulige resultat!

Ved den ordinære generalforsamling i marts måned 1960 kunne formanden meddele, at den 10-årige koncession var forlænget i 1 år. Afregningen efter sukkerprocent havde betydet, at dyrkerne på Lolland-Falster havde “skummet fløden”, idet dyrkere til Gørlev i gennemsnit fik et tillæg på 47 øre pr. dbc. medens dyrkere på Lolland-Falster fik tillæg varierende fra 103 til 163 øre pr. dbc

Kontingentet – der ikke var ændret siden 1937 – blev fastsat til 1 kr. pr. tdr. l., dog med et minimum på 2 kr.

Det blev Harald Rothe-Meyer's sidste formandsberetning, idet han afsluttede beretningen med at meddele sin fratræden som formand.

Generalforsamlingen blev af pressen karakteriseret som en “paladsrevolution”, idet 4 bestyrelsesmedlemmer faldt og nye blev valgt på spørgsmålet: *“Ikke en roe under 8,25 kr. – de nærmeste dage skal nu vise, om det var feststemning, eller om det endeligt var et positivt udslag af den længe efterlyste enighed inden for landbruget”*

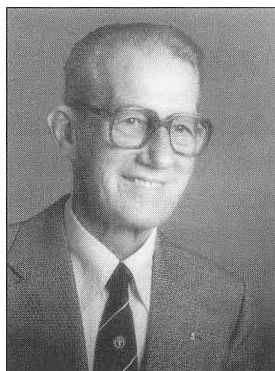
Den vanskelige situation afsluttedes med en aftale om en roepris på 8,00 kr. pr. dbc. og nedsættelse af et “hurtigt-

Kompensations-princippet:

Dækning af de kalkulerede produktionsomkostninger. I slutningen af 1950'erne blev der i forbindelse med overenskomstforhandlingerne givet landbruget visse kompensationsordninger, bl.a. brødkornprisordning, rapsordning m.m. Tilsvarende gjaldt for mejeriprodukter. Årsagerne hertil var landbrugseksportens vanskeligheder i forbindelse med de europæiske markedsdannelser – “de seks”.

Børge Ellegaard,
Højstrupgård, Høve.
Født 1917. Medlem af
Dyrkerforeningens
bestyrelse i perioden
1954-85. Næstformand
1957 og formand i peri-
oden 1960-84. Medlem
af Overbestyrelsen for
"De Samvirkende
Danske Sukkerroedyr-
kerforeninger" fra
1957, næstformand
1964 og formand i peri-
oden 1975-84. Medlem
af "Forsøgsudvalget for
Sukkerroedyrkning" fra
1960 og dets formand
i perioden 1975-85.
Medlem af
bestyrelsen/næstformand
for Slagelseegnens
Landboforening i perio-
den 1965-77. Medlem
af Landbrugsrådet
1975-85, medlem af
bestyrelsen for Land-
brugets Arbejdsgiverfor-
ening, SALA 1963-85
og CIBE – Europas
Sukkerroedyrkere,
Paris 1969-85. Medlem
af Andelsudvalget
1970-80.

Overtog slægtsgården
Højstrupgård i 1948
efter faderen. R. af Dbg.
Døde 1993.

arbejdende" udvalg, der skulle fremkomme med et forslag til en "Rammeaftale". (Se kapitel: Sukkerroeprisen.)

I april måned konstituerede bestyrelsen sig med Børge Ellegaard som formand, H. Rothe-Meyer, næstformand og Ove Schultz 3. medlem af forretningsudvalget.

Ved samme lejlighed valgtes planteavlskonsulent Aage Mølgaard, Slagelse, til sekretær og regnskabsfører for Dyrkerforeningen.

Konfliktsituationen fik den betydning for Dyrkerforeningen, at DDS ikke længere ønskede at opkræve medlemskontingent for Dyrkerforeningen. Det betød, at kontingentet måtte indkræves ved udsendelse af giroindbetalingskort, hvilket betød et mindre medlemstal. Hvor der i 1959 var opkrævet kontingent fra 4.140 dyrkere kom medlemstallet nu ned på 3.029. Nyordningen kom dog kun til at gælde det ene år, idet fabrikken i 1961 tilbød en tilbagevendende til, at de igen administrerede opkrævnin-gen.

Udbyttmæssigt nåede Gørlev 244 dbc.pr. tdr. l.

Perioden med prisfastsættelse efter “rammeaftale”

1961-1973

Ved generalforsamlingen i marts måned 1961 kunne formanden meddele: *“Vi nåede frem til en roepris på 8,00 kr. pr dbc., men det var igennem lange og trange forhandlinger, der blev kørt til det yderst opnåelige. Samtidigt fik vi tilsagn om en “Rammeaftale” for den fremtidige sukkerroepris.”*

Bestyrelsen vedtog i 1961 at udvide aktiebehodningen i DDS ved at tegne nye aktier for indtil 5.000 kr.

I februar måned 1962 fremkom årets sukkerroepris beregnet efter “Rammeaftalen”. Den blev kr. 9,59 pr. dbc. Arealet skulle udvides med knapt 10%.

En fortvivlet arbejdssituation gav anledning til, at formanden udtalte frygt for en situation, hvor dyrkerne ikke turde tegne roer af frygt for ikke at kunne få dem passet. Han håbede, at vi snart ville nå til dyrkningsmetoder, hvor vi kunne undlade udtyndingen. Det blev oplyst, at der for hele landet hvert år tildeles nyetablerede landmænd 2.000 tdr. l. sukkerroer.

Vedrørende finansieringen af Alstedgård blev det oplyst, at brøkdelerne ved prisudregningen af årets sukkerpris ville blive suppleret med et tilsvarende tilskud fra DDS.

“Kollektiv” lusebekæmpelse til forebyggelse af virus-gulsoot vedtages

I 1962 besluttede Dyrkerforeningen, at indlede en kollektiv lusebekæmpelse til forebyggelse af virus-gulsoot. Et udvalg skulle indstille til bestyrelsen, når en eventuel kollektiv bekæmpelse skulle igangsættes. Udvalget kom til at bestå af roekonsulent Kr. Kjemtrup og planteavlskonsulenterne Stanley Jørgensen, J. C. Tvergaard og Aage Mølgaard. Der blev dog ikke iværksat behandlinger i 1962.

Vestsjællands Roedyrkerforening 50 år

I forbindelse med fabrikkens 50 års beståen den 3. december 1962 besluttede bestyrelsen at undersøge mulighederne for udarbejdelse af et historisk skrift.

Det blev kun til “overvejelser” indtil 1996, hvor bestyrelsen besluttede at realisere planen. Red.

Bestyrelse, sekretær, roeforvalter og driftsbestyrer samlet i haven på Høstrupgård 1967 i forbindelse med Børge Ellegaards 50-års fødselsdag.

Fra venstre i billedet ses: Harald Rothe-Meyer, Aage Mølgaard, Børge Ellegaard, Kr. Kjemstrup, Helge Jespersen, Aage Lawaetz, H. Davidsen, Knud Rasmusen, Viggo Kristensen og Johs. Maaløe.

I 1963 blev sukkerroearalerne udvidet med 30% og vi nåede igen op på 90.000 tdr. l. Udvidelsen blev udelukkende forbeholdt "gamle" dyrkere. Roeprisen blev 9,13 kr. pr. dbc.

Ud over grundarealerne ønskede DDS at tegne 12.000 tdr. l. eksportroer, hvoraf 11.000 tdr. l. skulle oparbejdes ved DDS-fabrikker og 1.000 tdr. l. skulle eksporteres direkte til Tyskland.

DDS tilbød at ville deltage i administrationen af den kollektive virus-gul-sotbekæmpelse med 50%. Interessen for forebyggelse af denne sygdom gav anledning til, at bestyrelsen i 1963 lod afholde et dyrkermøde om emnet. Indledere var her afdelingsbestyrer Chr.

Stapel, Statens plantepatologiske Forsøg, og inspektør Verner Jensen, Maribo forsøgsstation. Mødet blev særdeles velbesøgt, hvilket gav anledning til, at mødeformen blev gentaget de følgende år. Mange nye dyrkningstekniske emner vedrørende sukkerroedyrkning blev behandlet ved disse møder.

I 1963 gennemførtes den kollektive lusebekæmpelse til forebyggelse af virus-gul-sot for første gang. Bekæmpelsen blev igangsat den 27. juni og alle roearaler blev sprøjtet med 1/2 liter Metasystox plus 1 liter Parathion pr. ha.

I 1964 blev der dyrket det fulde grundareal på 90.000 tdr. l., hvilket svarede til hjemmemarkedets forbrug. Herudover skulle der dyrkes 40.000 tdr. l. til eksport. Af denne arealudvidelse skulle Gørlev have størstedelen.

Disse eksportarealer betød, at arealerne ved Gørlev blev udvidet med 31%. Alle de ønskede arealtegninger til Gørlev blev accepteret. Eksportroerne skulle betales med 50 øre ekstra pr. dbc., idet der ikke ville blive udleveret affald.

"Rammeaftalen" der blev vedtaget i 1960 – som uopsigelig i 4 år – blev forlænget til 1968, hvorefter der ville være en 15 måneders opsigelsesfrist. Der skete tillige en forhøjelse af forskudsbetalingen til 500 kr. pr. ha.

På grund af den store arealudvidelse måtte der indsættes soldater til hjælp i udtyndingsarbejdet fra den 13. maj.

Der blev ikke gennemført nogen kollektiv lusebekæmpelse i 1964.

Eksportordningen blev fortsat i 1965. Med efterbetalingen opnåedes der 6,69 kr pr. dbc. for disse roer. Årets roepris blev 9,85 kr. pr. dbc.

I 1965 faldt roesåningen i to perioder, idet de første roer blev sået i starten af april måned, medens størstedelen først blev sået i slutningen af april. De først såede roer viste sig at udvikle usædvanligt mange stokroer. Årets store roeareal gav anledning til, at der måtte indsættes 150 soldater som hjælp i udtyndingsarbejdet.

Der blev ikke gennemført kollektiv lusebekæmpelse i 1965.

På grund af udsigt til en lille roehøst blev kampagnestarten udsat i 14 dage i forhold til 1964. Optageforholdene blev utroligt vanskelige, idet stærk frost og efterfølgende snelag standsede al roeoptagningen fra den 12. november. En lignede tidlig vinter var ikke oplevet siden 1929. Fabrikken valgte at nedsætte den daglige oparbejdning til halv kraft, hvilket kom til at gælde for størstedelen af restkampagnen. Mangelfuld aftopning på grund af forholdene gav fabrikken store vanskeligheder.

De vanskelige optageforhold gav anledning til, at der udvistes en utrolig stor hjælpsomhed fra naboside i reningen af årets sukkerroer.

Udbyttet ved Gørlev blev 273 dbc. pr. ha – eller 25 % lavere end i 1964.

Chr. Olsen, Tjørnebygård fratrådte i 1965 som formand for Overbestyrelsen og blev afløst af Ole Olesen, Agernæs.

Lav verdensmarkedspris på sukker gjorde, at en planlagt arealudvidelse i 1966 ikke blev til noget. Arealet blev 50.000 ha. Hertil kom en udvidelse af eksportarealet med 500 ha. Årets roepris blev 10,57 kr. pr. dbc.

I maj måned nåede vi ned på den laveste sukkerpris og det største sukkerlager i mange år. Eksportroerne blev garanteret en minimumspris på 6,75 kr. pr. dbc. Hvis

roerne blev solgt til en bedre pris, skulle dette deles imellem DDS og dyrkerne med 20% til fabrikkerne og 80 til dyrkerne.

Den kollektive lusebekæmpelse blev i 1966 indledt den 21. juni.

DDS viste sig villige til at etablere tørreri i Gørlev, hvilket blev forelagt ved generalforsamlingen. Kun 21.000 tons affald blev tilmeldt til tørring, hvilket DDS fandt var utilstrækkeligt for start af et tørreri.

Ved generalforsamlingen i februar måned 1967 var det allerede afgjort, at "Rammeaftalen" ville blive fortsat med visse ændringer. Hvis høsten ville blive over 248.000 tons skulle dette afsættes til verdensmarkedets pris. Aftalen skulle fortsætte til 1970. Det blev oplyst, at ordningen lignede ordningerne i EF.

CIBE:

Den europæiske sukkerroedyrkerorganisation.

De Samvirkende Danske Sukkerroedyrkerforeninger besluttede sig for en indmeldelse i CIBE.

Fabrikken fremkom i december måned med ønske om nedlæggelse af fabrikens håndafslæseplads. Da 5 % af roerne stadigvæk blev håndafslæst, valgte man at udsætte en nedlæggelse i et par år.

1967 blev udbyttemæssigt det næststørste og i sukker det største i fabrikens hidtidige historie.

Overarealer:

I den tid indgik dyrkerne kontrakt om et bestemt roeareal, som blev opmålt af fabriken. I enkelte tilfælde forekom det, at dyrkere såede et større eller mindre ekstraareal, som ikke blev fremvist når opmålingen fandt sted. Sådanne "skjulte" arealer medførte, at det virkelige arealudbytte var lavere end det konstaterede, hvilket betød en forringet pris.

I 1968 blev det vedtaget at forhøje straffen for "overarealer", idet den hidtidige betaling på 60 % af normalbetalingen blev ændret til 40%. Der viste sig i 1968 at være et overareal på 148 ha. ved Gørlev. Disse roer blev afregnet med 4,00 kr. I hele landet var der et "overareal" på 666 ha. Disse "overarealer" havde bevirket en nedgang i prisen på 11 øre pr. dbc. Det gennemsnitlige areal pr. dyrker ved Gørlev var 2,13 ha.

Der blev ikke iværksat kollektiv lusebekæmpelse i 1968.

1968 blev udbyttemæssigt en glædelig overraskelse for næsten alle afgrøder. Sukkerudbyttet blev det hidtil største i DDS's historie. Fra Gørlev blev der udbetalt 33 1/2 mio. kr. til dyrkerne.

Den store roehøst i 1968 viste sig at give en overskudsproduktion på 67.000 tons. Den i 1967 vedtagne ordning, hvorefter en produktion over 248.000 tons skulle afsættes til verdensmarkedets pris betød, at der måtte trækkes 58 mio. kr. på Reguleringsfonden.

Fra "Overbestyrelsen" blev det henstillet, at lokale Dyrkerforeninger købte aktier i DDS i det omfang, der var disponible midler dertil.

Generalforsamlingen bragte i forslag, at der blev opkrævet 2 øre pr. dbc. til opkøb af sådanne aktier.

Ændrede vedtægter – afskaffelse af krav om modkandidat ved genvalg

Et forslag om ophævelse af den paragraf i vedtægterne, der ved genvalg tredie gang krævede modkandidat, blev enstemmigt vedtaget.

I forhandlingerne om en ny sukkeeraftale forsøgte dyrkerne at få indført, at produktivitetsfremgange også skulle komme roedyrkerne til gode. I disse forhandlinger indgik, at produktionen skulle nedskæres fra 248.000 tons til 170.000 tons over årene frem til 1977.

Den hjemlige afgiftforhøjelse på konsumsukker betød, at hjemmeforbruget af sukker viste stærkt fald. Husmødre undlod i stigende grad konservering af havens produkter for i stedet at købe det fabriksfremstillede marmelade m..v., hvilket blev produceret med sukker fritaget for den afgift.

Sukkerprisen blev 11,64 kr.pr. dbc.

Aftrapningsordning for prisgarantien

Ved generalforsamlingen i februar måned 1970 blev det meddelt, at den gamle "Rammeaftale" også ville blive rammen i den nye ordning. Der var indgået en aftale sammen med sukkerfabrikerne om en 7-årig aftrapningsordning af prisgarantien for sukkerroer, således at der i 1977 kun ville være prisgaranti for 170.000 tons.

Nedgangen skulle ske således: 1971: 230.000 tons, 1972: 215.000 tons, 1973: 200.000 tons, 1974: 190.000 tons, 1975: 180.000 tons og 1976: 170.000 tons.

Dyrkere og DDS var enige om at opretholde fuld produktion – 280.000 tons – i de kommende 4 år. “Overbestyrelsen” havde garanteret, at arealet kunne tegnes, hvorfor det ville være nødvendigt, at alle dyrkere var medlemmer af en Dyrkerforening. “Overbestyrelsen” gik ind for dette, fordi man forventede at nå til en afklaring af, om Danmark ville blive placeret i NORDEK eller Fællesmarkedet i løbet af de kommende fire år.

Nye vedtægter blev vedtaget, og af regnskabet fremgik, at der var foretaget en aktieudvidelsen i DDS på 1.600 kr.

Prisen blev 11,64 kr. pr. dbc., og forskuddet blev ændret til 100 kr. pr tons polsukker.

Roesåning faldt sent i 1970. De fleste roer blev sået i begyndelsen af maj måned, og roehøsten blev den vanskeligste i mange år.

Det viste sig, at den danske sukkerproduktion ved en tilslutning til Fællesmarkedet ikke kunne forblive som en Sukkerordning under handelsministeriet. Den måtte overgå til landbrugsministeriet inden januar 1973.

Ved generalforsamlingen i 1972 blev det oplyst, at den danske roepris var så nær EF-prisen, at vi sikkert kunne tilsluttes EF uden overgangsordninger. Ligeledes blev det oplyst, at EF's sukkerordning var opsagt i 1975, og der skulle opbygges en ny ordning.

1972-roeprisen blev 14,81 kr. pr dbc., hvilket var EF's roepris.

Dyrkning under EU sukkerordning

1973-

Med vor indtræden i EF fra 1. januar 1973 var det slut med den gamle pristalregulerede ordning. EF's ordninger var nu gældende.

Ved generalforsamlingen blev der redegjort for EF's sukkerordning med A-, B- og C-sukker. Der ville ikke i 1973 blive tegnet C-sukker. Dyrkerne var gået ind for dyrkning af B-sukker for at være i en god position i 1975, når der skulle laves en ny EF-sukkerordning. Se kapitel: Sukkerroeprisen.

Fragttilskudet på 1,40 kr. pr. dbc., som fabrikken får, skal virke ens for alle dyrkere, uafhængigt af afstanden til fabrikken, hvilket ville gælde helt fra 1974.

Der ville blive taget 1 mio. kr. fra FEOGA til en fond, hvis renter skulle bruges til Alstedgård, ligesom "brøkdelsører" ved udregning af årets roepris også fremover ville gå til Alstedgård. Fra DDS og deres dyrkere blev der hensat 2,2-2,5 mio. kr. til en fond, der skulle udgive et kvartalsblad til roedyrkerne. Dyrker-Nyt og Alstedgård-Nyt ville dog fortsat udkomme.

I 1973 måtte der under Gørlev omsås ca. 200 ha.

I september måned fremlagdes regnskabet for 1972-roerne. Der viste sig at blive en efterbetaling på 63 øre pr. dbc. Fra EF blev der ligeledes en efterbetaling på 62-64 øre, i alt en efterbetaling på 1,80 kr. pr. dbc.

Roedyrkerforeningen og DDS valgte ikke at følge EF's principper med hensyn til fragt, hvilket betød, at kampagnen måtte afsluttes, inden den endelige afregning kunne ske.

Fra 1. oktober 1973 blev "*De samvirkende danske Sukkerroedyrkerforeninger*" indmeldt i Landbrugsrådet.

Ved generalforsamlingen i februar 1974 blev det meddelt, at lavt sukkerindhold i 1973-kampagnens roer havde betydet, at hvor der normalt regnes med 14 kg sukker pr. dbc., nåede man helt ned på 12,97 kg. Det lave sukkerindhold betød tillige, at fragttilskuddet kun blev 1,27 kr. pr. dbc.

FEOGA:

EF's fødevareorganisation

Fra Gørlev blev der udbetalt dyrkerne 47,1 mio. kr. Der var 2802 dyrkere som havde leveret 353.000 tons roer. På grund af årets lave udbytte havde kun 287 dyrkere under Gørlev leveret over 115% medens 809 dyrkere nåede under 85% af kontraktkvantummet. De usædvanlige vejrforhold gjorde, at der blev accepteret force majeure for 1973.

I 1974 blev kontraktkvantum hævet fra 128% til 131%, idet der verden over var opstået stor mangel på sukker. Verdensmarkedsprisen nåede op på 10,20 kr. Det betød, at dyrkerne stod i en god position på det tidspunkt, hvor EF skulle finde en ny sukkerordning – se også kapitel: Sukkerroepriser.

I oktober måned vedtog bestyrelsen at oprette en affaldskonto, hvorfra der kunne formidles affald til ikke-dyrkere. Knud Rasmusen – bestyrelsesmedlem – skulle administrere denne omsætning.

Ny EF- sukkerordning – høj verdensmarkedspris

EF stod i 1975 over for en betydelig import af sukker. På grund af den høje verdensmarkedspris på sukker måtte FEOGA yde 6-7 milliarder kr. til import af sukker. Det gav anledning til, at sukkerkvoten i EF blev hævet fra 7,8 til 9,4 mio. tons.

Danmarks A-kvote blev hævet fra 290.000 tons til 328.000 tons, og dyrkerne fik lov til at dyrke 45% B-sukker til samme pris som A-sukker i 1975.

Et dyrkerønske ved Gørlev om dyrkning af 51.000 tons sukker måtte nedskæres med en trediedel. 652 nye dyrkere bragte Dyrkerforeningen op på 3.300 dyrkere.

Hovedparten af de i Jylland tegnede roer skulle oparbejdes i Gørlev. Modsat blev 159 dyrkere "flyttet" fra Gørlev til fabrikken i Mern.

1975 blev for Gørlev den historisk højeste roemængde nogensinde, nemlig 93.388 tons polsukker. Der blev dog kun nået 87,9% af dette kvantum.

Med 1976 var sukker ikke længere en mangelvare. A-kvoten var dog urørlig frem til 1980, medens B-sukkerkvantummet blev nedsat fra 45 til 35%. De jyske dyrkere blev

flyttet fra Gørlev- til Assensfabrikken. Der blev tegnet 381.600 tons hvidt sukker til kampagnen i 1976.

Sommerens tørke tegnede til at give en meget vanskelig grovfodersituation. Situationen blev forhandlet i Landbrugsministeriet, hvor DLG og KFK meddelte, at de ville give afkald på deres aftalte sukkerroeaffald.

Bestyrelsen valgte at sætte affaldsnoteringen til 3,50 kr. En pris, der skulle gælde indtil kampagnestart, hvorefter prisfastsættelsen igen skulle være normal.

Devaluering af "den grønne krone" betød en stigning i roeprisen.

Fabrikken viste sig at køre dårligt igennem hele kampagnen 1976. Roehøsten ved Gørlev nåede kun 85% af kontraktkvantum. På landsbasis blev der nået 83%.

Tørke rundt om i Europa betød, at EF kun nåede 90% af sukkerproduktionen i 1976. Værst gik det i England, der for tredje år i træk var ramt af misvækst.

Fra DDS blev der givet tilsagn om, at de tekniske mangler, der havde givet anledning til den dårlige drift i 1976, ville blive løst inden kampagnestart i 1977.

Ved generalforsamlingen blev det oplyst, at loven om sukkerafgift i oktober 1976 havde medført, at ca. en trediedel af vort forbrug af sukker blev importeret, nemlig 35.000 tons. Sukkeret blev importeret fra Belgien, Holland og Tyskland til priser, der var væsentligt højere end vor hjemlige sukkerpris.

Det nye sukkerstof – isoglycose – blev omtalt. Det forventedes, at dette produkt skulle ind under EF's sukkerordning fra 1980.

Gørlev oparbejdede det største kvantum roer nogensinde, idet der blev indvejet 53.000 læs og 570.999 tons renvaskede roer. Det betød, at der blev produceret 18,3% C-sukker ved Gørlev.

Udsendelse af aminokvælstof til dyrkerne

I 1978 blev der tegnet 75.867 tons polysukker til Gørlev. Der kunne kun efterkommes 53% af det ønskede B-kvantum sukker.

DDS besluttede, at sukkerroeaffald fremover skulle benævnes Pulp. Fabrikkerne indledte udsendelse af aminokvælstof til dyrkerne.

Aminokvælstof – NH₂-N:

Analyse til vejledning vedrørende den optimale kvælstofgødskning af roemarken

Gørlev modtog roer fra 12.700 ha., og der blev leveret 462.980 tons roer.

Fra 1979 indledte DDS den praksis at udsende 2 kontrakter til dyrkerne. En hvid kontrakt, beregnet til brug for dyrkere, der kun ønskede at dyrke A-roer, og en blå kontrakt beregnet for dyrkere, der ønskede at dyrke både A og B-roer.

Ved generalforsamlingen blev der fremført kritik af, at fragttilskuddet var ens til alle dyrkere uanset afstand til fabrik.

H. Rothe-Meyer udnævntes til æresmedlem af Dyrkerforeningen. Samtidig lød der tak til Børge Ellegaard, der havde været med i bestyrelsen i 25 år.

Der blev købt aktier for pålydende 28.000 kr. i DDS.

Den endelige roepris – efter devalueringen – blev: A-roer 24,56 kr., B1- 17,21 kr. og B2- 22,12 kr. pr. dbc. – se kapitel: Sukkerroeprisen.

Gørlev havde 2790 dyrkere. Den daglige oparbejdning blev i gennemsnit 5.390 tons sukker.

Forskningsprojekt vedrørende “Væltesyge” og Rodbrand

1980 blev tredje år, hvor dyrkerne ikke kendte roeprisen ved kontrakttegningen.

Bestyrelsen besluttede at indgå en aftale med “*Statens plantepatologiske Forsøg*” om et forskningsprojekt vedrørende roesygdommene “*Væltesyge*” og *Rodbrand*. Et projekt der kom til at løbe over de næste 2 år.

Roehøsten blev dårlig i 1980, nemlig 379 dbc. pr. ha. Bjergningen skete under meget vanskelige forhold.

Landbrugskommissær Finn Gundelachs død skabte forsinkelser i forhandlingerne om EF's nye sukkerroeordning. Dyrkningsbetingelserne for 1981 blev, at A-kvoten forblev uændret medens B-kvoterne skulle reguleres op og ned efter den dyrkede mængde.

Ved generalforsamlingen blev de vanskelige høstforhold for roerne i 1980 omtalt. 20 dyrkere fik slet ikke leveret roer til fabrikken, og ca. 300 tdr. l. sukkerroer sad endnu i jorden. De sidst leverede roer havde været af en så dårlig kvalitet, at de kun kunne bruges til melasse. Gørlev ville i 1981 få 13.365 tons ekstra B-sukker.

Der blev indledt forhandlinger om en ny 5-års kontrakt. DDS ønskede større læsstørrelser. DDS havde i de senere år udvundet 1,4-4,5% mere sukker af roerne end det normale, hvor man regner med 13 kg hvidt sukker pr. 100 kg 16% sukkerroer.

3.000 tons sukker blev overflyttet til Gørlev i 1981, hvilket gjorde fabrikken til den 3. største. Der blev leveret fra 13.010 ha. Jordprocenten blev 25,27.

I 1982 fremkom der fra Gørlevdyrkere ønske om 11.775 tons ekstraroer på "grønne sedler". 21% af sidste års ekstraroer skulle deles som ekstraroer.

På generalforsamlingen blev det fremhævet, at der ikke måtte handles med roekontrakter imellem dyrkere. Hvor forholdene talte for en eventuelt "liggende" kontrakt, kunne en sådan aftales med forvalterkontoret. Det blev oplyst, at "*Sparekassen*" var blevet delt.

"Sparekassen"
*dækker over opsamlede
A-dyrkningsretter fra
opsagte kontrakter.*

Kritik af DDS ved Dyrkerforeningens generalforsamling i Assens gav anledning til, at DDS-direktionen henstillede til fabriksbestyrere og roekonsulenter ikke at deltage i Roedyrkerforeningernes generalforsamlinger. Det viste sig heldigvis kun at dreje sig om det ene år.

Rekordstore vandmængder fra slutningen af marts til slutningen af maj måned gav store forsinkelser i såarbejdet. Kun 40% af roerne blev sået i april måned, 15% blev sået i de første 10 dage af maj, 35% i perioden 10.-20. maj og de sidste 10% blev først sået efter den 20. maj.

Ved vurderingerne i juni måned blev årets roesituation anset for dårlig. Problemet viste sig ikke blot at være dansk, men europæisk. Her i landet blev ca. 3% af roerne ikke sået. I Sverige manglede man 20%

Samvirksomheden får sekretariat i Landbrugsrådet
"De Samvirkende Danske Roedyrkerforeninger" fik fra 1. januar 1983 sekretariat i Landbrugsrådet.

Ved generalforsamlingen i februar 1983 blev det meddelt, at der i 1982 blev nået en produktion på 15 mio. tons sukker i EF. Heraf skulle 9 mio. tons bruges inden for EF, medens resten skulle eksporteres. Sukkerudbyttet ved DDS blev 20% større end kontraktkvantum.

Sukkerroedyrkerne starter bladudgivelse

– Roedyrkeren

Roedyrkerforeningerne startede udsendelsen af sit eget blad, Roedyrkeren, fra 1. oktober 1983. Bladet var planlagt at skulle udsendes til sukkerroedyrkere 4-5 gange om året.

DDS nåede kun 80% af produktionsmålet. Gørlev nåede 89,9, hvilket var det højeste ved DDS's fabrikker.

I 1984 ønskede DDS at udvide produktionen med henblik på en bedre position i 1985.

Børge Ellegaard ønskede at fratræde som formand ved generalforsamlingen, hvorefter bestyrelsen konstituerede sig med Helge Jespersen som formand og Niels Fønnebech-Wulff som næstformand.

Helge Kragh Jespersen,

Hovgård, Svinninge.

Født 1918. Købte

Hovgård, Svinninge i 1943 og overtog hjemmet Vejsgård, Vemmelev

i 1955. Medlem af Dyrkerforeningens bestyrelse fra 1965, forretningsudvalget 1969,

næstformand 1970 og formand i perioden

1984-88. Medlem af

Overbestyrelsen 1969, næstformand 1984 –

88. Medlem af CIBE 1984-88.

Store arealer sukkerroer omsås – “rodbrandlignende” symptomer

Udbredte sygdomsangreb med rodbrandlignende symptomer i maj måned gjorde, at ca.1000 ha. roer under Gørlev måtte omsås. Hvor der var anvendt Prometbejdsset udsæd, syntes angrebene mindre.

Der blev orienteret om sygdommen *Rhizomania*, en nyopdukket sygdom, der endnu ikke var konstateret i Skandinavien.

De senere års store roehøst, gav anledning til drøftelser om eventuel alternativ brug af sukker til f. eks. alkohol.

Året gav den hidtil største roehøst. Ved Gørlev opnåedes 7,83 tons polsukker pr. ha., 16,5% sukker og 22,1% jord.

Ved indgangen i 1985 var sukkerpriserne meget lave. Fremspiringsproblemerne i 1984 gjorde, at man vedtog fremover at bejdse roefrøet med det nye bejdsemiddel *Promet*.

Ved generalforsamlingen i februar omtalte den enestående gode høst, der var opnået i alle afgrøder i 1984.

Omsætningsfaktoren fra polsukker til hvidt sukker blev omtalt. Hvor denne tidligere havde været 1,20, har større effektivitet i sukkerudvindingen gjort, at denne faktor nu burde være 1,15. Denne bedre udnyttelse havde bevirket, at vi har kunnet forhandle os til nogle tillæg fra DDS.

Det blev meddelt, at Erik Thiesen havde afløst Børge Ellegaard som formand for Overbestyrelsen, og Helge Jespersen var valgt til næstformand.

Børge Ellegård blev ved generalforsamlingen udnævnt til æresmedlem.

1985 blev roemæssigt et rekordår, idet det blev den hidtil største høst. Gørlev nåede på 125,6%. Sukkerprocenten blev 17,0%. Fabrikkens gennemsnitlige daglige oparbejdning blev 6.132 tons roer, hvilket var det højeste nogensinde. Det bedste døgn nåede fabrikken op på 1.000 tons hvidt sukker.

Generalforsamlingen i februar måned 1986 indledtes med, at der blev udtalt mindeord over foreningens tidligere formand og æresmedlem, Harald Rothe-Meyer.

Den store høst og roernes fine kvalitet i 1985 blev omtalt. Omregningsfaktoren fra polsukker til hvidt sukker på 115 blev kun 113, på grund af roernes fine kvalitet.

Gørlev nåede en leveringsprocent på 111, og der blev opnået den største døgnproduktion nogensinde. Den gennemsnitlige sukkerprocent blev 18,0

Ved generalforsamlingen i 1987 blev det oplyst, at man regnede med at 87% af det anvendte frø ville være behandlet med *Promet*. Kommende kvalitetsafregning og et eventuelt affaldstørreri ved Gørlev blev omtalt. Med de daværende priser var der ikke basis for et tørreri.

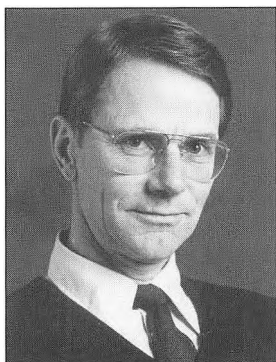
Hovedparten af roerne blev sået i sidste halvdel af april måned.

Det blev vedtaget, at indkaldelse til Dyrkerforeningens generalforsamling fremover skulle ske skriftligt til hver enkelt dyrker.

Der blev opnået en leveringsprocent på 91 og en sukkerprocent på 16,7. Renhedssprocenten blev 75,3.

Ved generalforsamlingen i februar måned 1988 blev rygterne om nedlæggelse af fabrikken i Stege omtalt. DDS var da i forhandlinger med SN om overtagelse af den andelsejede fabrik i Nykøbing.

Bestyrelsen konstituerede sig med Niels Fonnesbech-Wulff som formand, Ib Lemvig som næstformand og

Niels Fonnesbech-Wulff,

Vesterbygård, Jerslev. Født 1936. Medlem af bestyrelsen for Holbæk Amts Økonomiske Selskab 1974-96 og formand for planteavlsudvalget i perioden 1974-82. Indvalgt i Dyrkerforeningens bestyrelse 1980, næstformand 1984 og formand 1988 – 97. Medlem af Overbestyrelsen i Danske Sukkerroedyrkere fra 1984 og næstformand i perioden 1988-95. Medlem af CIBE's bestyrelse og EU-udvalg fra 1988, medlem af CIBE's tekniske udvalg fra 1993 til sin død i 1997. Medlem af bestyrelsen for "Fondet for forsøg med Sukkerroedyrkning" – der fra starten hed "Forsøgsudvalget for Sukkerroedyrkning" fra 1988 og formand fra 1993 til sin død i 1997.

Kai Madsen 3. medlem af forretningsudvalget. 1988 blev et særdeles godt roear.

I september måned 1989 blev bestyrelsen orienteret om den forestående fusion mellem Danisco og Sukkerfabrikken Nykøbing. Der manglede dog stadigvæk at få afklaret de skattemæssige konsekvenser. Disse fusionsforhandlinger havde forhalet forhandlingerne om bygning af et tørreri ved fabrikken i Gørlev.

Stegedyrkere "flyttes" til Gørlev

I januar måned 1990 var Mogens Nygaard, Stege – hidtil formand for Stegedyrkerne – og overforvalter Klith Jensen indbudt til at deltage som observatører ved et bestyrelsesmøde i Vestsjællands Roedyrkerforening.

Danisco's ide om at omdanne fabrikken i Gørlev til en 10.000 ton-fabrik, hvilket rationaliseringsmæssigt var det mest fordelagtige, var nu stillet i bero. Det blev oplyst, at Danisco havde tilbudt Stegedyrkerne en fragttilskudsordning over 3 år som kompensation for de forøgede fragtudgifter. Herefter skulle fragttilskud være slut. Dyrkerforeningen i Stege skulle opløses, og der var afholdt stiftende generalforsamling for en Dyrkerforening i Nykøbing. For den del af Stegedyrkerne, der skulle "flyttes" til Gørlev, blev der opnået enighed om at indgå med forholdsmæssigt samme formue i den fælles Dyrkerforening. Et udkast til nye love for den nye fælles Dyrkerforening blev drøftet, ligesom det blev vedtaget at indgå i samarbejdet med Virusgulsotudvalget på Lolland-Falster.

Danisco opstår og Sukkerfabrikken Nykøbing opkøbes

Ved generalforsamlingen blev dannelsen af Danisco og indkøbet af Sukkerfabrikken Nykøbing omtalt som de to store hændelser i 1989. Med købet af den andelsejede fabrik i Nykøbing mistede sukkerroedyrkerne andelselementet i dansk sukkerroedyrkning.

Det blev fremhævet, at den nationale kvote ikke ville kunne fjernes fra Danmark uden dyrkernes tilladelse.

Nye vedtægter – nyt navn: Dyrkerforeningen ved Gørlev Sukkerfabrik

Lovudkastet for *Dyrkerforeningen ved Gørlev sukkerfabrik* blev vedtaget med enkelte ændringer.

I løbet af efteråret blev modellen for Stegedyrkernes tilslutning til vor Dyrkerforening endeligt aftalt. Fra Stege overførtes 484.300 kr. efter fradrag af 25.000 kr til afvikling af Stegeforeningen. Det blev vedtaget at afholde næste generalforsamling i Antvorskovhallen, Slagelse, den 25. februar 1991.

Et udkast til en ny brancheaftale blev drøftet i bestyrelsen i januar måned. Der var stor betænkelighed ved en midlertidig flytning af de opsamlede A-kvoter til Assens.

Generalforsamlingen i februar måned blev afviklet i Antvorskovhallen, Slagelse, over en hel dag. Generalforsamlingen blev afviklet om formiddagen, og efter en fælles frokost behandledes dyrkningstekniske emner af Alstedgård. Hermed sluttede de årlige dyrkermøder, der indledtes i 1960'erne.

Ved generalforsamlingen var indkommet 2 forslag til behandling: Et forslag om nedbringelse af bestyrelsen fra 11 til 9 blev behandlet. I de nye love, der skal udarbejdes efter generalforsamlingen i 1993, vil bestyrelsen blive nedsat til 9.

Et forslag vedrørende håndteringen af fragttilskuddet, og en eventuel fragtdifferentiering blev derefter behandlet. En afstemning om en eventuel fragtdifferentiering viste, at 189 stemte for og 25 imod.

Formanden sluttede sin beretning med at appellere til de tidligere Stegedyrkere om, at begge områders dyrkere fremover stod sammen for at dyrke det positive.

I juni måned, blev det meddelt, at Danisco havde købt nogle østtyske sukkerfabrikker, ligesom det blev oplyst, at der forhandlede om sammenlægning af tidsskrifterne Roedyrkeren og Alstedgård-Nyt.

I 1992 blev generalforsamlingen afviklet på Hotel Fredrik II, Slagelse. Her blev fremført, at vi for første gang havde leveret roer under den nye kvalitetsordning.

Efter generalforsamlingen besluttedes det, at bestyrelsen ved næste lovændring skulle nedbringes fra 11 til 9 medlemmer. Fragttilskuddet blev drøftet. Det drejede sig for Danmark om 120 mio. kr.

Et forsøg på at komme igennem med en fragttudligning, hvorved man tilgodeså dyrkere i fabrikkens yderområder, kom ikke igennem, og det blev vedtaget, at spørgsmålet igen kunne tages op om et års tid.

Vedrørende principperne i markedsordningerne: Den nuværende markedsordning dækker roerne, der leveres i 1993. Målet i en ny markedsordning er en indtægtsikring og kvoteordning. Roer er på EF-plan "selvfinansierende", og der er enighed om, at det skal de også være fremover.

Ændringer i vedtægterne blev gennemgået og vedtaget.

I begyndelsen af 1993 blev det oplyst, at der – i konsekvens af tørkesituationen i 1992 – var indgået en tillægsaftale med Danisco, hvorefter Danisco accepterer 70% af fabrikkens leveringsprocent som værende den nedre grænse.

Rygterne om nedlæggelse af fabrikken i Gørlev omtaltes ved Dyrkerforeningens generalforsamling i februar 1993. Ingen vidste tilsyneladende, hvorfra rygterne stammede. Formanden appelerede til, at dyrkerne tog deres roer hjem, så kvoten kunne bevares ved fabrikken i Gørlev.

DKS:

Kendingsbogstaver for Danske Sukkerroedyrkere. DK = Danske, S = Sukkerroedyrkere

Ved generalforsamlingen i 1994 blev kontakten imellem DDS og DKS omtalt.

Starten på brancheaftalen, C-roerapporten og bladsammenslutningen – hvor første nummer af det nye blad lige var udkommet – blev omtalt. Vi har fået del i promillepengene til Alstedgård, hvilket betyder en besparelse for dyrkerne på 600-700.000 kr.

Ved generalforsamlingen i 1995 blev det oplyst, at 70% af Gørlevs roer i 1995 var leveret efter rense-læsser. Jordmængden var derved reduceret fra 9-10% til 5-6%. Gørlev nåede 104% af kvoten. Lagrene af overført sukker formindskes i øjeblikket i Europa.

Vedtægtændringen blev vedtaget.

Ved generalforsamlingen i 1996 blev de vanskelige forhandlinger vedrørende en ny brancheaftale omtalt. I sin beretningsafslutning trak formanden op, hvilke væsentlige forudsætninger, der taler for bevaring af Gørlev sukkerfabrik:

- *Sjælland er et naturligt fabriksområde – også set europæisk.*
- *Knap 3.000 dyrkere, ca. 100.000 tons sukker – svarende til 600.000 tons roer.*
- *En stor roemængde at transportere over lange afstande.*
- *Svend Auken sagde den 5. februar: "Hvis vi ikke får styr på transportsektoren, så er miljøindsatsen på andre områder stort set omsonst."*
- *Danisco har på et tidspunkt nævnt, at de ikke var interesseret i dyrkere længere væk end 75 km.*
- *I Romtraktaten og sukkermarkedsordningerne foreskrives det, at man skal søge at opretholde liv, beskæftigelse og økonomi i landdistrikterne.*

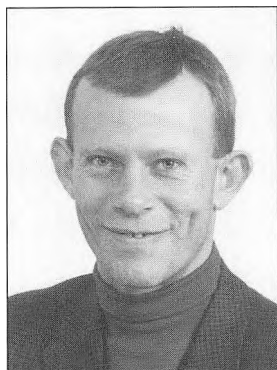
Aage Mølgaard fratrådte som sekretær for Dyrkerforeningen og udnævntes til æresmedlem ved akklamation.

Planteavlskonsulent Jens Ole Pedersen tiltrådte som sekretær for Dyrkerforeningen.

Lukning af Gørlev sukkerfabrik

Ved et bestyrelsesmøde i maj blev pressemeddelelsen fra Danisco vedrørende lukning af Gørlevfabrikken uddelt og omtalt.

I november måned blev bestyrelsen orienteret om forhandlingerne vedrørende overførsel af kvoter. I den oprindelige aftale ville Danisco betale 20 mio. kr. til rationaliseringsordningen, hvis det blev skattefrit – ellers 30 mio. kr. – altså henholdsvis 650 og 1.000 kr. pr. tons sukker. Efter lange forhandlinger blev man enige om at Assensdyrkere skulle betale 1800 kr. pr. tons – sælgere af kvote får således 2800 kr. pr. tons sukker. Danisco havde udtrykt tilfredshed, hvis der over tre år blev overført 20.000 tons.

Torsten Nielsen,
Borregård, Høng. Født 1953. Medlem af Dyrkerforeningens bestyrelse fra 1984, næstformand fra 1992 og formand fra 1997. Medlem af bestyrelsen for Danske Sukkerroedyrkere og medlem af forretningsudvalget fra 1997. Medlem af CIBE's tekniske udvalg fra 1995. Medlem af planteavlsudvalget for Vestsjællands Landboforening 1987-95

Beretningsaflæggelsen ved generalforsamlingen i 1997 foregik tredelt. På grund af formandens sygdom havde næstformanden repræsenteret Dyrkerforeningen i en stor del af året. Næstformanden, Torsten Nielsen, bød velkommen og aflagde den egentlige formandsberetning om kampagnen 1996. Fabrikken havde modtaget 615.727 tons rene roer, hvilket svarede til 107.607 tons sukker. Sukkerprocenten havde været 17,47, renheden 86%. Leveringprocenten blev 112,4.

Herefter gav formanden, Niels Fønnesbech-Wulff et indlæg vedrørende opretholdelse af egnsfunktioner og fortsat produktion på Gørlev sukkerfabrik.

Sidste del af generalforsamlingen afvikledes under ledelse af Torsten Nielsen.

Ib Lemvigh fratrådte som bestyrelsesmedlem og i hans sted valgtes Carl Boisen Thøgersen.

Ved et bestyrelsesmøde i september måned 1997 valgtes Torsten Nielsen til formand, idet Niels Fønnesbech-Wulff ønskede at blive afløst på grund af sygdom. Niels Fønnesbech-Wulff fortsatte som næstformand.

Generalforsamlingen blev i 1998 afviklet den 26. februar på hotel Frederik II. Formanden indledte med at udtale mindeord om Niels Fønnesbech-Wulff, der døde i oktober måned 1997.

Den vanskelige roeoptagningssituation i starten af kampagnen blev omtalt. Det blev besluttet at sende 25.000 tons roer til Nakskov, idet Gørlev tidligt fandt, at de ikke kunne leve op til leveringsplanen.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Torsten Nielsen som formand, Carl Boisen Thøgersen som næstformand og Bent Søgaard som tredje medlem af forretningsudvalget.

Arbejdet i roemarken

Med indførslen af sukkerroe- og fodersukkerroedyrknin-
gen havde landbruget ikke blot indført en arbejdskræven-
de afgrøde. Det var også et arbejde, der både var ensfor-
migt og som foregik i krævende arbejdsstillinger. Arbejds-
forbruget blev på den tid angivet til:

- 1 mand kan med radrenser dagligt rense ca 2 tdr. land (1,1 ha)
- 1 mand kan dagligt hyppe roer med en radafstand på 1 alen ca 3/4 skæppe land. (0,05 ha)
- 1 mand kan på 1 dag optage roer og afskære toppen fra 1/2 skæppe land (0,03 ha)
- 1 mand kan med hjælp af 2 koner læsse vogn i marken med 350 tønder roer

(Fra E. Møller-Holst, Landbrugets ordbog, årgang 1877)

Hertil kom, at indførelsen af sukkerroekulturen kom til os i en periode, hvor afvandringen fra landsbyerne var indledt, idet flere og flere rykkede til byerne, hvis de ikke ligefrem imigrerede.

Befolkningsudvikling:

År	1769	1840	1880	1911	1944	1960
Landbefolkning i % af samlet befolkning	80	80	72	60	52	16

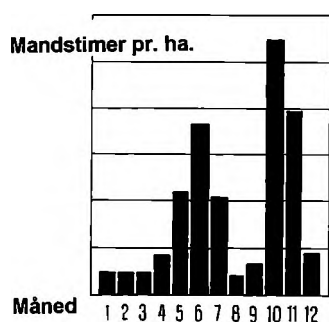
Ifølge landbrugstællingerne faldt antallet af medhjælpere i landbruget med ca. 36.000 i perioden 1911-30. I perioden 1934-41 faldt antallet yderligere med ca. 30.000. Fald, der i høj grad forstærkedes af kriseperioder i landbruget, men som tillige skyldtes en udvikling af bedre redskaber og maskiner. Landbruget blev væsentligt mindre afhængig af den faste medhjælp, og i stedet øgedes brugen af daglejere og midlertidig hjælp, hvilket ikke gjorde roemarkens arbejdskraftproblem mindre.

Sukkerroerne stillede ikke blot store arbejdskrav. Arbejdet var tillige meget sæsonpræget, hvilket betød, at der ar-

Afstopning (illustration fra Erhard Frederiksens roebog 1892)

bejds-mæssigt opstod to store flaskehalse; udtyndings- og renholdelsesperioden i maj-juni og optagnings-, sammenkørsel- og leveringsperioden, fra oktober og året ud. Den sidste periode var i forvejen en travl arbejdsperiode, idet markarbejdet her skulle afsluttes.

Arbejdsfordelingen i sukkerroer

De almindelige bønderbrug klarede oftest disse arbejdspukler ved at gøre arbejdsdagene længere, ligesom hele familien blev inddraget i dette arbejde.

I de lidt større landbrug blev alle gårdens medarbejdere, såvel karle som piger, inddraget, ofte i form af akkordarbejde, hvorved alle gjorde arbejdsdagene lange.

For de større sukkerroedyrkere kom løsningen igen, at svenske piger fra slutningen af 1800-tallet, begyndte at tage sæsonarbejde i vore roemark.

De kunne her opnå en højere løn end i deres hjemland, der typisk var den nordlige del af Skåne, Småland, Halland og Blekinge. Ofte fattige grænseområder mellem skov- og landbrugsegne.

Hvor pigerne i deres hjemområder på en sommer kunne tjene 30-40 kr., kunne de her i landet opnå ca. 80 kr. De ankom typisk til maj og rejste hjem til november. Nogle af pigerne traf her deres senere ægtefælle og blev dermed integreret her i landet.

Indførsel af sukkerroedyrkning og begyndende industrialisering på deres hjemegn i slutningen af 1800-tallet gjorde, at denne sæsonvandring aftog. I stedet indledtes en tilsvarende sæsonvandring i form af piger fra det tidligere Polen – deraf navnet polakker. De kom hovedsagligt fra provinsen Galizien, i den da østrig-ungarske del af det tidligere Polen.

Tidligere havde nordtyske sukkerroedyrkere i en årække hentet deres sæsonarbejds-kraft fra disse områder. Man havde udviklet et system, hvorefter roedyrkere eller sukkerfabrikken indgik aftale med en "Aufseher" – roeentreprenør – om pasning af et i forvejen aftalt sukkerroeareal. Herefter indgik denne "Aufseher" aftaler med pigerne, ligesom han rejste med disse – i samlet flok – til den aftalte sukkerroeegn, for der at virke som deres arbejdsleder. Pigerne løn-udbetaling skete gennem ham, ligesom han sørgede for justitsen i barakken, hvor pigerne blev indlogeret.

Udtynding med kortskæftet hakke (illustration fra Erhard Frederiksen's roebog 1892)

Fra 1893 indledtes et tilsvarende system herhjemme. Roedyrkere, fabrik eller Dyrkerforening aftalte areal, pris og antallet af piger med en *“Aufseher”*, hvorefter denne organiserede pigernes rejse, styrede arbejdet i roemarken og foretog lønudbetalingerne. Ofte blev disse piger groft behandlet og udnyttet af deres *“Aufseher”*.

Herhjemme dannede landmænd *“Landsudvalget for anvendelse af udenlandsk Arbejdskraft.”* En såkaldt *“polaklov”* i 1908 – efterfulgt af en ny i 1912 – skabte mere ordnede forhold for disse sæsonarbejdere. Efter denne lov skulle der indgås en autoriseret skriftlig kontrakt. Udover pengelønnen skulle hver polak have 1 liter skummetmælk dagligt og 12 1/2 kg. gode kartofler om ugen.

Efterhånden blev det mere og mere almindeligt, at roedyrkere indgik aftaler direkte med polske piger, der blev *“forarbejder”* og derefter formidlede aftaler med piger på deres hjemegn. Herved blev en *“Aufseher”* ofte overflødig.

Denne sæsonarbejdskraft prægede i en årrække landskabsbilledet i mange sukkerroeegne. Udtyndingsarbejdet foregik karakteristisk på række i roemarken – med en baglæns gående *“Aufseher”* foran. Om søndagen sås disse piger ofte, iført nationaldragt, på vej til den nærmeste katolske gudstjeneste.

I 1907 var der i Sorø og Holbæk amter beskæftiget ca. 1.000 polakker. I 1911 var antallet nået op på 1.135 – for at toppe i 1914 med 2.220. I 1922 var antallet igen faldet til 478.

Et tidsbillede af denne periode fås fra forhandlingsprotokollen for Øster Stillinge Roedyrkerforening:

1912: 16. januar holdt udvalget for roedyrkerforeningen møde, hvor man vedtog, at foreningen skulle have 20 polske piger som arbejdskraft i sommeren 1912. Disse skulle fordeles efter medlemmernes tegnede roeareal, og foreningen skulle være medlem af *“Foreningen for tilvejebringelse af arbejdskraft for landbruget i Danmark.”*

Roemarken udtyndes af polske arbejdere. DDS' s 50-års jubilæumsskrift 1922.

30. januar vedtoges det at købe jord af grdr. Jørgen Pedersen, Ø.Stillinge. Murermester Nielsen lovede foreningen at lave tegninger og konjunktioner til 2 bygninger inden d. 10. februar.

6. februar vedtog man at bygge polakhuset efter den af murer Nielsen projekterede billige pris ca 2.763 kr. Det overlades til murer Nielsen at købe mursten til levering på Havrebjerg station, så snart ske kan. Kørslen sker for hvert medlems vedkommende i forhold til tegnede tdr. l. sukkerroer.

14. februar erlagde man betaling af de løbende udgifter til dato. Samtidigt blev der uddelt sedler til hver af medlemmerne, lydende på den del af kørslen, som hver skulle besørge. Af de fire givne tilbud blev murermester Nielsens antaget. Det lød på 2.763 kr. Som tilsynsførende ved byggeriet valgtes 2 af medlemmerne.

26. marts afleverede murermester Nielsen og tømrermester Christiansen bygningen til foreningen. Der var almindelig tilfredshed med bygningen, kun var at bemærke, at tagskægget var for lille. Christiansen stillede sig imødekommende for foreningen og tilbød af give 35 kr til hjælp til eventuelle tagreder, hvilket godkendtes.

Grdr. Johan Rasmussen påtog sig at levere 40 pund mælk daglig til en pris à 45 øre pr dag – sålænge sæsonen varede. Mælken skal leveres ved svinget ved skolen. Polakkerne skal aflevere spanden sammesteds i rengjort stand. Grdr. Jens Pedersen og Munch påtog sig at levere rughalm til sengene. Foreningens medlemmer leverer hver for sig deres andel af kartofler til polakkerne.

24. oktober blev det vedtaget at betale 60 kr pr tdr. l. luget og optagning af roer eller 25 kr for lugningen og 35 kr for optagningen. Samtidig blev det vedtaget, at optagningen af roer skulle tilbydes til forskellige arbejdere her i byen.

Ord. generalforsamling. Andragende fra grdr. Rasmus Pedersen og forp. Ole Jensen, Kirke Stillinge om at blive optaget i foreningen hver med 5 tdr. l. Deres andragende blev bevilliget; de skal dog være med til at hæfte for udgifterne ved polakhuset fra dets begyndelse i forhold til de af dem tegnede tdr. l. Det blev vedtaget, at man ville have pigerne til at gå sammen i kolonner i roetiden i lighed med, hvad der fandt sted i 1912.

20. december vedtoges det for sæsonen 1913 at antage 17 polakker.

1913: 12. februar fik bestyrelsen bemyndigelse til at ordne vejspørgsmålet til huset.

3. marts vedtoges det, at udtrædende medlemmer for fremtiden fik udleveret tæpper og rekvisiter i forhold til deres piger. Ved indtrædelsen igen skulle de tilbagelevere det samme antal tæpper og rekvisitter, dog skal det tages gyldigt af bestyrelsen. Grdr. Johan Rasmussen påtog sig at levere 34 pund mælk dagligt til en pris af 50 øre, så længe sæsonen varer. Murermester Nielsen påtog sig at levere rughalm til sengene.

1914: 24. januar vedtages, at de medlemmer, der ikke skulle have piger i sommeren 1914, fik udleveret tæpper og roejern, grebe og knive i forhold til tdr. l. roer. Endvidere vedtoges det, at der hos skovfoged Hansen, Lystskoven, skulle købes 16 dobbelte bunker risbrænde

24. oktober møde: Da pigerne ikke kan komme hjem, på grund af krigen blev det vedtaget, at pigerne skulle arbejde på gårdene så mange dage, at de mindst fik en indtægt på 10 kr om måneden. Ligeledes blev det vedtaget, at der skulle købes en kakkelovn og nogle flere tæpper og der skulle lægges ler op på forskalningen. Asmusen skulle levere leret.

30. november bestemmes, at alle skulle være med til at betale hvidtning og malerarbejde af polakhuset.

1915: 14. maj: Møde angående, at pigerne skulle have dyrtidsregulering, som efter kontrakten lyder på 1/2 pund brød dagligt, og at deres arbejdstid skal være fra kl. 6 morgen til 6 1/2 aften. Fra d. 14/5 og til pigernes hjemrejse, skal der af Ø. Stillinge Brugsforening leveres pigerne 6 brød om ugen, og alle pigernes arbejdstid skal være til 6 1/2 aften. Grdr. Johan Rasmussen, Ø. Stillinge har påtaget sig at levere den nødvendige mælk, som pigerne har brug for, til en pris af 1 1/2 øre pr. pund.

24. maj vedtog man, at der skulle antages en forvalter til at følge polakkerne. Der var 4 ansøgere, og man vedtog at antage Niels Hansen, Dybkærgård, til en løn af 2,25 kr.

Optagning med roegaffel (illustration fra Erhard Frederiksens roebog 1892)

Ved årets generalforsamling blev det vedtaget, at der skulle forhandles med pigerne om, at de skulle have kosten på gårdene i den kommende vinter og have en dagløn af 50 øre pr dag – dog, hvis de deltager i malkearbejde, skal de have ekstra. Gælder for tiden 1. december til 15. marts 1916

14. december vedtages, at Johan Rasmussen leverer mælk til pigerne, til en pris af 3 øre pr. pund.

1917: 9. marts generalforsamling, hvor der blev tegnet roer for det kommende år, ialt 30 tdr. l. Ligeledes vedtog man at optage en 1. prioritet i huset, med henblik på hvis huset senere skulle sælges.

1918: 18. februar vedtoges ved generalforsamlingen, at fortage forandring af huset, så det kunne lejes ud som 2 lejligheder. Arbejdet skulle være fuldført inden 30. april, så huset kunne udlejes fra maj. Endvidere vedtoges det at optage et lån på 1.000 kr.

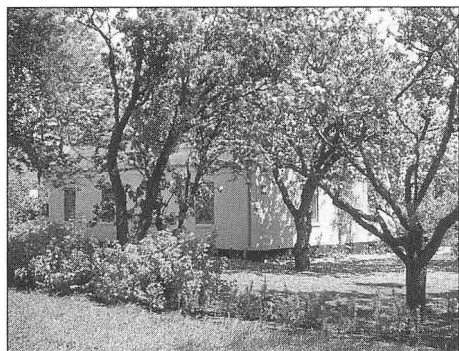
1919: 23. januar afholdtes den årlige generalforsamling, hvor det vedtoges, at beløbet, der var medgået til forandringen, skulle indbetales. Prisen på tæpper, lagener og senge blev sat til 6 – 5 og 25 kr.

3. maj afholdtes møde, hvor der forhandlede om lugning og optagning af roer for kampagnen 1919. Følgende havde indtegnet sig: Murer Nielsen, 5 tdr. l. – Gmd. Jørgen Petersen, 4 tdr. l. – Gmd. Rasmus Petersen, 3 tdr. l. – Gmd. Kr. Jørgensen, 3 tdr. l. og Gmd. H.Højland, 5 tdr. l.

Senge, lagener, tæpper samt bord og bænke solgtes til medlemmer for til sammen 387 kr.

*Polakhuset i Østre Stillinge – set fra haven
1976.*

*Foto: Ingelise og Jakob
Pedersen*

1920: I januar vedtoges det at sælge huset til N.O. Nielsen, Ø. Stillinge, for 4.000 kr.

1924: 19. december opløses foreningen, og regnskabet for årene 1920-24 fremlægges, hvorefter nettoformuen deles.

Hermed ophørte denne Sogne-roedyrkerforening, der ved sin start i 1912 havde til-

meldt 112 tdr. l. sukkerroer til pasning af polakker. I 1915 nåedes det højeste areal, 118 tdr. l. I 1917 var arealet faldet til 30 tdr. l. og i 1919 var der kun tilmeldt 20 tdr. l.

Med verdenskrigens udbrud faldt tilstrømningen af polske sæsonarbejdere. Ekstraordinære indkaldelser af unge til Beredskabsstyrken og udvidelser i sukkerroearealerne skabte store arbejdskraftproblemer for mange roedyrkere. En situation, det spirende *Landarbejderforbund* benyttede til at indgå faste aftaler om priserne for arbejdet i sukkerroemarkerne.

I fabrikken "Vestsjælland"s første år påtog denne sig at fremskaffe arbejdskraft til dyrkere, der ikke selv kunne skaffe den fornødne arbejdskraft. Kontakten til dyrkerne foregik igennem fabrikkens landbrugsbefuldmægtigede, Louis Lawaetz. Fra 1914 forestod direktør, lic. Herman Lawaetz dette arbejde sammen med sine assistenter. Han lagde mange kræfter i dette arbejde, der indtil Verdenskrigens udbrud i stor udstrækning udførtes af polakker.

I foråret 1915 fremkom Arbejdernes Arbejdsløshedskasse med ønske om, at få et mindre areal sukkerroer til en, som det udtrykkes – "forsøgsvis accordering" – til dets medlemmer. Dyrkerforeningens bestyrelse stillede sig velvillige, og der blev aftalt et areal på ca. 60 tdr. l. som forsøgsareal. Enkelte af disse roedyrkere fremkom om efteråret med erstatningskrav, fordi de fandt kvaliteten af arbejdet utilfredsstillende. Forsøget blev dog gentaget i 1915 og 1916.

I januar 1917 indledtes der forhandlinger imellem "Udvalget for tilvejebringelse af udenlandsk Arbejdskraft" og *Landarbejderforbundet*, med henblik på at få fastsat en ensartet pris for pasning af sukkerroer. Fra fabrikken "Vestsjælland" deltog lic. Herman Lawaetz i disse forhandlinger. Der blev indgået en aftale, hvorefter roeentreprenører, der entrerede med "Vestsjælland", fik tilbudt 70 kr. plus dyrtidstillæg 20 kr., i alt 90 kr pr. tdr. l. for pasning af roer i kampagnen 1917. Betalingen fordeltes således:

Udtyndingen 22 kr., 2. gang hakning 13,50 kr., 3. gang hakning 9,50 kr. og optagningen 45 kr. pr. tdr. l. Betalingen for kost og logi blev fastsat til 1,25 kr. pr. dag.

Beredskabsstyrken:
*ekstra militærstyrke
indkaldt under 1. verdenskrig*

Den spirende organisering af danske landarbejdere, der indledtes under første verdenskrig resulterede i, at der kom politiske beslutninger om, at der kun måtte importeres fremmed arbejdskraft, hvis der ikke var tilstrækkelig dansk arbejdskraft.

Fabrikken havde i 1917 8 roekorps med i alt 165 mand beskæftiget.

I 1918 blev prisen først fastsat til 100 kr. Senere blev prisen forhøjet til 120 kr. pr. tdr. l. Fabrikken havde som i 1917 sikret sig en betydelig arbejdskraft til disposition for dyrkerne. En væsentlig udvidelse i sukkerroearealerne var medvirkende til, at fabrikken oprettede et folkekøkken i Gørlev til bespisning af de mange arbejdere. En foranstaltning, der skulle vise sig specielt heldig under den voldsomme influenzaepidemi – *“Den Spanske Syge”* – der hærgede egnen igennem efteråret og vinteren. I alt passede fabrikkens roekorps 800 tdr. l. for dyrkere i 1918.

I 1920 ophørte fabrikken med at stille denne arbejdskraft til rådighed. De fleste af de ansatte entreprenører var efterhånden overgået til selvstændig virksomhed som roeentreprenører, hvorved de stadigvæk kunne tilføre roedyrkerne arbejdskraft igennem deres såkaldte *“Roekorps”*. Hertil kom, at det nu igen var muligt at få udenlandsk arbejdskraft. Regeringen gav – til trods for *Landarbejderforbundets* uvilje – tilladelse til at der blev indforskrevet 2.000 polakker her til landet.

Roekorps i Spangsbros 1922.

Foto: Tømmerup sogns lokalhist. arkiv.

I 1921 ankom der igen nogle få hundrede polakker til Danmark, medens der afrejste 2.000. Det betød, at der nu kun var ca. 5.000 polakker tilbage.

Under landbrugets nedgangsår skete der nedsættelser i priserne for roearbejdet. Arealnedskrivningerne i 1922 medførte et faldende behov for sæsonarbejdskraft. Alligevel blev et mindre antal polakker igen indforskrevet, men antallet faldt år for år for helt at ophøre i 1929.

I 1923 opstod der konflikt imellem Dyrkerforeningen og Landarbejderforbundet. En konflikt, der fandt sin afslutning ved et mæglingsmøde hos Forligsmanden, Dalhoff den 2. november 1923. Her blev fastslået:

“For lugning og optagning af sukkerroer betaler Vestsjællands Roedyrkerforening for årene 1922 og 1923 efter samme regler, som der er truffet overenskomst om mellem Landarbejderforbundet og De samvirkende danske Roedyrkerforeninger, nem-

lig pr. tdr. l. værdien af 60 centner roer, men beregnet efter Sukkerfabrikken "Vestsjælland"s betalingsregler. Under hensyn til, at der ikke har været oprettet nogen overenâskomst mellem parterne om betalingen for 1922 og 1923, gives dog ekstraordinært afdrag, der beregnes til 7 kr. pr. tdr. l. i efterbetaling for 1923.

Særaftaler om andre betalingsvilkår, som har juridisk gyldighed, omstødes ikke af denne overenskomst.

Roedyrkerforeningen har intet økonomisk ansvar for at Dyrkerforeningens enkelte medlemmer eventuelt ikke opfylder deres pligt i henhold til denne overenskomst.

De af Dansk Arbejdsmandsforbund og Landarbejderforbundet varslede strejker aflyses."

Dalhoff.

Roesåning indtil
1950'erne

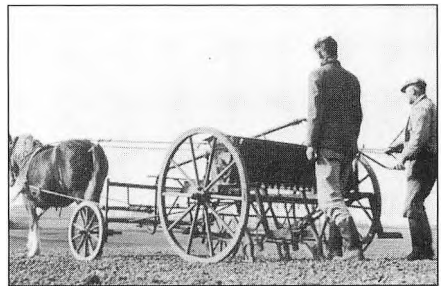
Et nyt betalingssystem for roearbejde var hermed indført, nemlig efter værdien af roerne. Et princip, der gjorde arbejderne interesserede i roepriisen, og som kom til at danne model for betalingen helt op til 1960.

Prisfald i 1924 gav anledning til, at der blev indgået aftale om, at betalingen for lugning og optagning pr. tdr. l. – 6.200 favne – skulle sættes til værdien af 22% af fabrikkens gennemsnitsudbytte og pris. Dog således, at det ikke måtte overstige værdien af 60 centner – indtil et gennemsnitsudbytte af 300 centner – derudover 20%. Der blev dog garanteret en mindstepris på 100 kr. pr. tdr. l.

Ny overenskomst med Landarbejderne betød, at der i 1925 – da alle lugninger var tilendebragt – skulle udbetales 3 kr. pr. tdr. l. i forskud på efterbetalingen. Efter optagningen var tilendendebragt, betaltes der yderligere 3 kr. pr. tdr. l., og hvis bunkerne forlangtes dækkede eller bladene skulle samles i småbunker, betaltes der yderligere 3 kr. pr. tdr. l.

I 1925 startede krisen i landbruget, og den blev værre i 1926. Igen måtte forhandlingerne med Landarbejderforbundet over Forligsmanden, inden der blev opnået en aftale.

En ny sæsonarbejdskraft tog sin start i 1920'erne. Landarbejdere og karle – hovedsagligt fra Jylland – søgte i

Roetagning og sammenkørsel. DDS's 50-års jubilæumsskrift 1922.

Radrensning i roer med hesteforspand. Danisco Sugar.

sæsonen til de sukkerroedyrkende egne af landet for her at deltage i roearbejdet. Gennem akkordarbejde kunne de indtjene en væsentligt større løn end på deres hjemegn. For mange blev dette sæsonarbejde en tilbagevendende livsstil igennem nogle år. Karle med håndelag for dette arbejde kunne ud over den forøgede indtjening, der ikke mindst skyldtes, at arbejdsdagene blev gjort lange, finde dækning for en vis trang til eventyrlyst, ligesom de nåede at stifte bekendskab med nye egne og skikke.

En afbrydelse i forhandlingerne med *Landarbejderforbundet* i marts 1926 gjorde det vanskeligt for fabrikken at få tegnet kontrakterne, der nu var 1-årige, med dyrkerne. 10. april fremkom der et mæglingsforslag fra Forligsmanden, som Dyrkerforeningens repræsentanter tiltrådte under forbehold af bestyrelsens tilslutning. Forårstravlhed gjorde, at bestyrelsen undlod at holde generalforsamling om mæglingsforslaget. I maj kom der meddelelse om, at "Vestsjælland" var tildelt 94 polakker – af de bestilte 100.

I 1927 blev det overdraget formanden at afslutte overenskomst med *Landarbejderforbundet*. Selvom der stadigvæk var udenlandsk arbejdskraft til rådighed, henstillede udvalget, at der i størst mulig udstrækning blev brugt hjemlig arbejdskraft, og at man ved bestilling af fremmed arbejdskraft ikke skrev "polakker" men "sæsonarbejdere".

Sidst på året blev der indgået aftale med *Landarbejderforbundet*, hvorefter der ikke skulle udbetales efterbetaling for roearbejdet i 1927, ligesom der ikke skulle foretages nogen opmåling af roearealerne, idet tidligere år havde vist, at det ikke var særligt påkrævet. I december måned blev det ved et møde i København vedtaget at opsiges overenskomsten med *Landarbejderforbundet*.

I slutningen af 1920-erne nåede sukkerroepriiserne ned i et niveau, hvor dyrkning ikke længere var lønnende. En situation, der gjalt for alle dyrkere, men som specielt gjaldt dyrkere til en økonomisk skrantende fabrik. I efteråret 1929 satte den store verdenskrise ind – med start i Amerika – hurtigt bredende

sig ud over den ganske verden. De følgende år skulle vise sig at blive økonomisk tunge for dansk landbrug.

For det organiserede arbejdsmarked blev 1931-aftalen forlænget i årene 1932, -33 og -34, hvilket betød, at der var ro på dette arbejdsmarked.

Udviklingen i betalingen for håndarbejde i årene 1923-35, kr. pr tdr. l.

Aftalen mellem Landarbejderforbunder/De Samv. Danske Roedyrkerforeninger

År	1923	1925	1927	1928	1930	1932	1933	1934	1935
(Minimum værdi af 60 centner)	83	109	83	77	77	73	73	73	80

For de uorganiserede roedyrkere gjaldt, at disse var prisgivet Landarbejderforbundets forgodtbefindende, hvilket resulterede i, at mange landmænd nødtvunget måtte underskrive overenskomst med Forbundet.

I foråret 1932 indførte regeringen en såkaldt "Sukkerordning" (se også kapitel: Forsøg på sukkerfabrik i Gørlev, landøkonomiske forudsætniger) til afhjælpning af de vanskelige vilkår for landbruget i de sukkerroedyrkende egne. Efter denne lov fastsatte handelsministeren prisen på såvel sukkerroer som sukker, ligesom han fik bemyndigelse til at fastsætte sukkerroearealets størrelse efter forhandling med sukkerroedyrkerne og fabrikkerne. I foråret 1933 vedtog Rigsdagen en lov om forlængelse af arbejdsoverenskomsten og forbud mod arbejdsstandsninger. Denne lov indgik i det politiske "Kanslergadeforlig", hvorefter en lang række kriseforanstaltninger blev gennemført, mere eller mindre kædet til dette forlig.

Med Sukkerordningen fulgte oprettelsen af en Sukkerfond, hvis midler skulle tilvejebringes ved indførelse af en afgift på sukker.

I 1933 besluttede bestyrelsen sig først for ikke at ville gå i forhandlinger med *Landarbejderforbundet*. Senere valgte man at optage forhandlinger – dog lod man det være op til en ekstraordinær generalforsamling, om der skulle indgås en overenskomst. Lang tids uoverenstem-

melser mellem *Landarbejderforbundet* og *Dansk Arbejdsmands Forbund* resulterede i, at der nedsattes et mæglingsudvalg, hvilket førte til, at Landarbejderforbundet gik ind i *Dansk Arbejdsmands Forbund*.

I januar 1934 besluttede bestyrelsen at indmelde Dyrkerforeningen i "*De samvirkende danske Roedyrkerforeninger*".

Fabrikkens overgang til DDS medførte, at *Landarbejderforbundet* rettede henvendelse til Dyrkerforeningen om igen at indgå en arbejdsoverenskomst. Senere fremkom der fra *Landarbejderforbundet* forlangende om, at Roedyrkerforeningerne skulle indgå overenskomst om alt landbrugsarbejde, hvilket bestyrelsen ikke kunne gå ind for. Beslutningen blev henlagt til generalforsamlingen. En forespørgsel til 1.300 dyrkere viste, at kun 130 ønskede at indgå et medlemsskab af en arbejdsgiverforening.

Besættelsenstidens vanskelige arbejdsforhold

Med 2. Verdenskrig – og navnlig ved Danmarks besættelse – opstod der stor efterspørgsel efter arbejdskraft. Alleerede i begyndelsen af besættelsesperioden i 1940 indledtes der forhandlinger om en dyrtidstildeling til arbejderne. Det førte i 1941 til enighed om en forhøjelse af daglønnen med 1 kr. og akkordsatserne med 12 1/2%.

Sukkerroearrealerne blev udvidet med 10% i 1940 og 15% i 1941. Samtidigt opsugede såvel tørvemoser som besættelsesmagts anlægsarbejder arbejdskraften. Under disse vanskelige arbejdskraftforhold valgte flere og flere roedyrkere at undlade 3. gang hakning i roemarkerne.

Manglen på arbejdskraft førte til, at Arbejdsmandsforbundet i januar-februar måned 1941 krævede en lønstigning på 40%. Sagen endte i voldgift. Kravet fik dog ikke i første omgang betydning på roeområdet, idet der her var indført en passus om, at arbejderne skulle have betaling efter værdien af 65 centner roer pr. tdr. 1. Den endelige pris kendtes således ikke før efter den 1. juli 1942. Det betød, at efterbetalingen først kunne ske herefter.

I 1942 fremhævede Laurits Hansen – som forhandlingsleder for Dyrkerforeningerne – over for ministeren roedyrkernes vanskeligheder med at få passet roerne.

Som forholdene så ud, kunne udskrivning af tvangsarbejdskraft blive aktuelt.

Fra Lolland-Falster fremkom der stærke ønsker om arealnedskæringer. Ønsket blev gentaget i 1943, hvor de henstillede til Overbestyrelsen (se kapitel: Vestsjællands Roedyrkerforening), at denne brugte sin ret til af kræve arealnedskæringer. En vejledende afstemning om spørgsmålet i De samvirkende danske Sukkerroedyrkerforeninger ved dennes generalforsamling viste, at der var en overvældende tilslutning til en 20-25% nedsækering af arealerne.

I 1944 var der enighed i Overbestyrelsen om ikke at tilråde tegning af roer på de af Sukkertilsynet tilbudte vilkår. Ved krigens slutning var arbejdskraftsituationen blevet så fortvivlet, at mange større sukkerroedyrkere foretog drastiske nedsækeringer i arealerne for at undgå den store afhængighed af sæsonarbejdskraft.

Mekanisering af roeoptagningen

Under krigens sidste år blev der udviklet nogle lovende typer hestetrukne roeoptagere. En type, der hurtigt blev udbredt, var den fynske "Roerslev". En maskine, der optog roerne med to spydformede skær, hvorfra roerne førtes ind i siden på en tremmetromle, der blev drevet ved friktionen imod jorden. Fra tromlen førtes roerne til en opsamlerist, hvorfra man med udløserhåndtag kunne placere de optagne roer i rækker på marken.

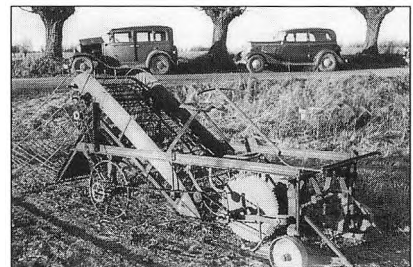

*"Roerslev"-roeoptager
fra midten af 1940-erne*

Med krigsafslutningen kom der for alvor gang i den tekniske udvikling af maskiner. Roemarkens to store sæsonbelastninger skulle løses, så dyrkerne kunne opnå en mindre afhængighed af fremmed sæsonarbejdskraft. Det blev i første omgang løsningen af roernes optagning, der var roemarkens største sæsonbelastning.

Ved Dyrkerforeningens generalforsamling i 1949 meddelte formanden, Laur. Hansen, at Mekaniseringsudvalget havde fundet, at de danske maskiner – såvel optagnings- som præcissionssåmaskiner – hørte til de bedste. Kvaliteten af enkorndfrøet var imidlertid ikke tilfreds-

og roeaftopper 1949

stillende, bl. a. fordi man ved "knusningen" af frøet ned-satte spireevnen betydeligt.

Arbejdsforbrug

Timer pr. ha. – 1950

	Gødskn./Jordbeh.	Såning/pleje	Høstning	I alt
Vintersæd	45	6	79	130
Vårsæd	25	8	69	102
Fabrikssukkerroer	96	145	177	418

Flere års tendens til faldende plantetal i roemarkerne blev anledningen til, at der i prisaftalen fra 1950 blev indført et præmieringssystem efter plantetal. Normalbetalingen skulle gælde plantetal imellem 33.000 og 34.000 planter pr. tdr. l. Herefter skulle der foretages tillæg/fradrag pr. 1.000 planter over/under dette plantetal.

Udviklingen i roeoptagerne bevirkede, at optagningen ved slutningen af 1940'erne ikke længere var sukkerroedyrkningens værste sæsonbelastning. Ved Dyrkerforeningens generalforsamling i 1948 udtalte formanden, Laur. Hansen:

"Optagningen er nu lettet betydeligt med de fremkomne maskiner, ligesom arbejdets kvalitet ved brug af disse maskiner er tilfredsstillende.

Enkornfrø vil kunne fås i begrænsede mængder, men vær opmærksomme på, at sådant frø kræver stor opmærksomhed i tillavningen af såbedet!"

Lettelser i udtyndingsarbejdet

Selvom fremkomsten af specialsåmaskiner og slebet roe-frø gav visse lettelser i udtyndingsarbejdet, så måtte løsningen på sukkerroedyrkningens første sæsonbelastning – udtyndings- og renholdelsesarbejdet – vente nogle år på sin løsning. Flere ting skulle udvikles, inden de afgørende lettelser kunne opnås. I denne ventetid, der strakte sig igennem 1950-erne og langt ind i 1960-erne, måtte der trækkes på hjælp fra såvel militæret som fængselsfanger.

Et vendepunkt i sukkerroedyrkningen indtrådte med 1952. Sukker kunne da produceres billigere andre steder

i verden, hvilket betød, at eksport af sukker var umulig. Arealerne blev nedskåret til 100.000 tdr. l., svarende til hjemmemarkedets forbrug.

Fra dyrkerside håbede man med denne arealnedskæring at kunne kræve arbejdet udført bedre. Ved Dyrkerforeningens generalforsamling i 1952 udtalte Laurits Hansen, at arbejdet i roemarken praktisk talt var som for 80 år siden: *“Trods dræning af vore marker, bedre rensning og gødsning er udbyttet for nedadgående!”*

Han talte varmt for dannelse af et *“Forsøgsudvalg”* til samling af gamle forsøgsresultater og anlæggelse af nye forsøg. Han håbede, det ville lykkes at finde en gård til dette arbejde og spåede en kornfrø en stor fremtid, idet det havde vist sig, at dette kunne lette udtyndingsarbejdet med 20-25 %. Han gik stærkt ind for, at dyrkerne indgik aftaler om kvalitetsbetaling i udtyndingsarbejdet, efter at 3. gang tvungen hakning og retten til optagning af udtynkede roer nu var bortfaldet

Starten af *“Forsøgsudvalget for Sukkerroedyrkning”*, der fra 1952 fik økonomisk mulighed for ansættelse af Peter Lind som konsulent, var i høj grad Laurits Hansens værk. Hans ønske om indkøb af en forsøgsgård lykkedes i 1955 med købet af *“Alstedgård”*. En forsøgsgård, der siden i høj grad har levet op til idemanden, Laurits Hansens ønsker, igennem forsøg, undersøgelser, demonstrationer og oplysningsarbejde at *“fremme sukkerroedyrkningen i Danmark, og gennem fortsatte rationaliseringer at bidrage til den videre udvikling af den indenlandske sukkerproduktion!”*

Alstedgård

I den regnfulde sommer i 1954 blev det ikke blot nødvendigt at trække på hjælp fra militæret til udtyndingsarbejdet. Sommerens store nedbørsmængder fortsatte igennem efteråret og gjorde roemarkerne mere eller mindre utilgængelige under kampagnen. Her ydede militæret og civilforsvaret ofte hjælp i form af vandsugninger fra vandfyldte marker.

I 1956 optog DDS dyrkning af eksportroer, som i de nærmest følgende år betød et forøget behov for sæsonar-

bejdskraft. Et nært samarbejde imellem Dyrkerforeningen og arbejdsanvisningskontorerne sikrede i 1950-erne og langt ind i 1960-erne, at der blev fremskaffet den tilstrækkelige arbejdskraft til udtyndingen og renholdelsen af sukkerroemarkerne. Når der ikke var tilstrækkelig arbejdskraft til rådighed for dette arbejde, blev militæret atter taget til hjælp.

Lettelser i roebjergningsarbejdet

Den tekniske udvikling i roeoptagningen var i starten rettet imod at gøre roedyrkerne uafhængige af sæsonarbejdskraft. Læsningen af roerne og toppene i marken, hjemkørslen og aflæsningen foregik med bedriftens faste mandskab. Endnu havde hver enkelt landbrugsbedrift sin faste stab af medhjælpere. Med nedgangen i landbrugets medhjælperantal igennem 1960'erne blev der for alvor taget fat på den videre udvikling af teknikken. I første omgang drejede det sig om udvikling af toplæssere til aflastning af det tunge arbejde, det var at bjerge roetoppen. Det skete i midten af 1950'erne. I slutningen af 1950'erne blev grønthøsteren introduceret – kaldt en *“Kampmann”*, en maskine, der udover at kunne aftoppe, læsse og knuse roetoppen, tillige var velegnet til høstning af græs og grønt.

“Kampmann”

navn efter daværende finansminister, Viggo Kampmann. Man fandt en lighed, idet grønthøsteren tog alt med.

Aftopning med grønthøster.

t.h. Roeoptagning i 1960'erne

Fotos: Sven Oien

Først i begyndelsen af 1950-erne tog man for alvor fat på videreudviklingen af roeoptagerne, så disse igennem elevatorer kunne aflevere de optagne roer i vogn. Senere fulgte aflæssevogne. Hermed var roeoptagningens tunge arbejde løst. Først mange år senere fulgte roeoptagere, der opsamlede roerne i tank.

Lettelser i udtyndings- og renholdelsesarbejdet

Løsningen af roemarkens første arbejdsmæssige sæsonbelastning, udtyndingen og renholdelsen, strakte sig over væsentlig længere tid end løsningen af optagningen. Flere ting skulle udvikles, inden roeuttyndingen og renholdelsen kunne gøres uafhængig af sæsonar-

bejdskraft. Det drejede sig om et stort udviklingsarbejde med frøet, udviklingen af præcisionssåmaskiner og produktudvikling i den agrokemiske industri.

Udviklingen på frøområdet

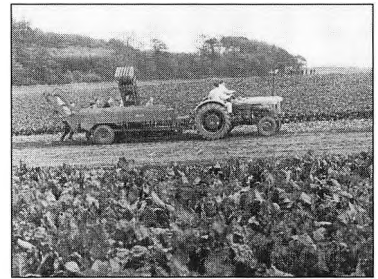
Indtil omkring 1950 skete sukkerroedyrkningen på grundlag af frø af N-typen. Fælles for disse frø var, at de var meget uensartede i størrelse.

I begyndelsen af 1950-erne fremkom DDS's forædlingstation Maribo med et multigermt frø, Maribo-P. Dette frø var var størrelsesmæssigt meget uensartet, hvilket i starten viste sig at give store såtekniske problemer.

Fælles for disse typer roefrø var, at det udsåede roefrø ikke var et enkelt frø men et frønøgle, bestående af indtil flere frø. Omkring 1950 fandt nogle dyrkere frem til, at en sortering af det multigerme roefrø, og frasortering af de største frønøgler, ved udsåningen gav flere enkeltplanter. Herved kunne der opnås nogen lettelse i udtynningsarbejdet. Senere udvikledes en teknik til slibning af roefrønøglerne, hvorved man opnåede, at nogle af de udsåede frø kun fremkom med en enkelt plante. Ved afsætning af sådanne enkeltplanter under udtynningsarbejdet blev der opnået 15-25% lettelser i arbejdet. Desværre viste det sig, at planterne fremspirede svagere fra sådant slebet roefrø. En ulempe, der delvis kunne kompenseres for ved at bejdse roefrøet med *Lindan*. Fra midten af 1950-erne blev det mere og mere almindeligt at foretage sådanne insecticid-bejdsninger af roefrøet til forebyggelse af sygdomme i roernes fremspiringsfase.

N-type:

I forædlingsarbejdet arbejdes der med N-typer (Normal- typer) og Z-typer (Zuckerreich – sukkerrige typer.

Roeoptagning ved Gørlev 1960-erne.

Foto: Danisco Sugar.

Udviklingen i udlevering af Lindanbejdset frø ved Gørlev sukkerfabrik

År	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Behandlet frø, procent	26	36	20	70	90	80	85

En ny behandlingsteknik – spaltning af roefrøet – betød atter et fremskridt. Denne tekniske udvikling i behandlingen af frøet bragte frøet frem til stadig større grad af enkethed. Fra begyndelsen af 1960'erne kunne DDS tilby-

de tre frøtyper, nemlig den almindelige Maribo P, kaldet *Standard poly*, den let behandlede og sorterede *Special-Poly*, 4,0-6,0 mm i frødiameter og den afslebne og sorterede *Solo-Poly* 3,5-4,5 mm.

Fra og med 1967 udgik *Standard-poly*, og en ny frøtype Solo-Poly, benævnt *Ny Solo-Poly*, 80/80 blev markedsført. Den *Ny Solo-Poly* havde en énkornethed på 80, hvilket var frembragt ved en forbedret slibeteknik, hvor det gamle Solo-Poly havde en énkimethed på 65%. Samtidig havde man formået at holde en spireprocent på 80. Frøet blev leveret under navnet *Solo-poly*, eller pilleret som *Perla-poly*.

Udviklingen i frøforbruget ved Gørlev sukkerfabrik

Frøudlevering 1961:

Alm. Maribo P-frø	72.100 kg
Maribo P – 4-6 mm	13.200 kg
Slebet Maribo N -3-4 mm	230 kg

Frøforbrug, procent, Gørlev sukkerfabrik

År	Standard poly	Special poly	Solo poly	Perla poly	Monova
1966	8	18	74		
1967		20	80		
1969		8	45	45 pilleret	
1970		6	26	63 do	
1971			21	72 do	7 pilleret

Ved udlevering af det slebne roefrø anbefalede fabrikken i 1961, at dette blev udsået med en frøafstand på 3-4 cm. Efter fremspiringen fandt fabrikken, at der burde være foreslået 5-6 cm.s frøafstand.

“Blivende bestand”:
udsået med en frøafstand, der ikke krævede udtyndinger i den fremspirede plantebestand

Genetisk monogerm frø blev udsået i mindre mængde i 1966. Fra 1970'erne blev denne frøtype mere og mere dominerende. I 1972 var vi nået til, at 20% af roerne blev sået til “blivende bestand”, for i 1974 at være nået til, at 75% af alle sukkerroer blev sået med genetisk monogerm frø til “blivende bestand”.

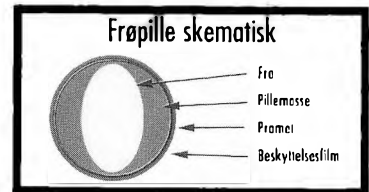
Med overgangen til brug af genetisk monogermt roefrø blev en pillering af frøet mere aktuel, idet dette frø havde diskos-facon, næsten dobbelt så langt som højt.

Da et sådant frø vanskeligt lader sig udså til enkeltbestand, tog man derefter fat på en pilletering af frøet, hvorved dette blev rundt. Herefter kunne præcisionssåmaskinen udså frømaterialet med stor præcision.

Kravet til en sådan pilletering var at finde en blandingsmasse, der ikke blev ødelagt under behandling og transport, ligesom frøpillen skulle kunne tåle at blive udsået. Endeligt skulle materialet være af en så porøs struktur, at den smuldrede, når den kom ud i jorden og ikke på nogen måde generede plantens fremspiring.

Med fremkomsten af nye effektive bejdsemidler blev næste udviklingstrin, at man lagde en "coating" af insekticid- og fungicidmasse udenom frøet til beskyttelse af den nyfremspirede roeplante.

Illustration af frøet.

Udviklingen i præcisionssåmaskiner

Udviklingen af specialsåmaskiner til roesåning indledtes ligeledes for alvor omkring 1950. Som nævnt kunne der ved brug af det slebne roefrø, sået med specialsåmaskine, opnås 20-30 % arbejdsbesparelse. Med udviklingen af frøet til stigende grad af enkimethed og ensartethed tog udviklingen for alvor fart. Tre principper kendetegnede såaggregatet i disse præcisionssåmaskiner:

Såskive: Rational S og Brenderup.
Cellehjul: Palm, Monocentra og Unicorn.
Såbånd: Stanhay.

*Rational S
 Palm
 Stanhay
 (Billeder: Sven Oien.)*

Udviklingen i såmetode, Gørlev sukkerfabrik

År	Alm. såmaskine	Præcisionsmaskine	heraf "båndsprøjtet"
1964	58%	42%	15%
1965	25%	75%	30%
1966	18%	82%	55%

Udviklingen i den kemiske ukrudtbekæmpelse i sukkerroer

I 1959 indledtes den kemiske ukrudtbekæmpelse for alvor i roemarkerne, idet den agrokemiske industri fremkom med midlerne: *Alipur*, *Murbetol* og *Venzar*. Midlerne *Alipur* og *Venzar* opnåede hurtigt en stor udbredelse. Senere fulgte **Pyramin** som afløser for *Alipur*. Fælles for disse midler var, at det var jordmidler. Behandling med *Pyramin* og *Venzar* udviklede sig hurtigt til at blive almindelig i forbindelse med udsåningen af roerne. *Pyramin* anvendtes udsprøjtet med båndsprøjte samtidig med roesåningen, oftest med sprøjteaggregatet påmonteret præcisionssåmaskinen, *Venzar* anvendtes udsprøjtet med bedriftens normale marksprøjte før roesåningen med efterfølgende nedharvning med en mangetandet letharve. Ved slutningen af 1960'erne undlod mange dyrkere 2. ukrudts-hakning, hvor roemarken var behandlet 2 gange med *Pyramin*.

Næste store landvinding i den kemiske ukrudtbekæmpelse i roemarken kom med bladukrudtsmidlet *Betanal* fra firmaet Schering, Berlin. Et middel, der i mindre udstrækning blev prøvet her i landet i 1966, hvor det viste sig meget lovende.

Ved midlets fremkomst anbefalede Schering, at midlet blev anvendt på roernes 4-blad stadie med 6 liter *Betanal* udsprøjtet i 400 liter vand pr. ha.

Midlet viste sig meget lovende i første prøveår her i landet. Forventningerne til midlet var derfor store det følgende år, hvor midlet viste svingende resultater. Det gav anledning til, at firmaets tekniske chef her i landet, agronom Jan Strøh, indledte sprøjtetekniske undersøgelser vedrørende den rette teknik ved brugen af *Betanal*.

Disse undersøgelser skulle hurtigt vise, at den rette teknik ved udsprøjtningen var altafgørende for midlets gode ukrudtseffekt. Rigtig vandmængde i forhold til den anvendte mængde af midlet og dråbestørrelsen var afgørende faktorer for virkningen og navnlig for sikkerheden i virkningen. Jo større vokslag der fandtes på ukrudtet, desto vanskeligere var bekæmpelsen.

Ved "*splitsprøjtninger*" – delt sprøjtning – kunne første behandling gennemføres tidligt i ukrudtets udvikling med en reduceret dosis. Herved kunne ukrudtet rammes, mens det endnu var på kimplantestadiet, hvor der kun var et tyndt vokslag på bladene og derfor stor gennemtrængningsevne for midlet. En efterfølgende behandling 6 -10 dage senere klarede det efterfølgende fremspirede ukrudt medens dette endnu var i kimplantestadiet. Alt i alt en behandlingsform, der, udover at give en bedre og bredere ukrudtseffekt, tillige var mere skånsom over for roerne.

Den almindelige sprøjtestrategi udviklede sig herefter hurtigt til at blive 2 x 3 liter *Betanal* pr. ha., udsprøjtet med 6-10 dages mellemrum. Ved sådanne "*splitsprøjtninger*" kunne første behandling ske så tidligt, at man blot skulle kunne ane anlæg til første kimblad på roeplanten. Midlet skulle vise sig at blive et tiltrængt supplement til den indarbejdede brug af jordukrudtsmidlerne.

For hurtigst muligt at indføre dyrkerne i den rette tekniske anvendelse af midlet *Betanal*, besluttede Dyrkerforeningen at gennemføre et dyrkermøde om emnet, hvor Jan Strøh indførte dyrkerne i den rette teknik. Stor dyrkerinteresse for mødet gjorde, at mødeformen blev gentaget det følgende år i Gørlev og Slagelse.

Senere viste det sig, at man ved blanding af midlerne *Betanal* og *Nortron* kunne opnå en forbedret ukrudtseffekt på et bredere ukrudtspekter. Ikke mindst over for de forskellige arter af pileurt opnåedes en forbedret effekt.

Fremkomsten af ukrudtmidlet *Goltix* fra firmaet Bayer – der blev markedsført i begrænsede mængder i 1977 – blev starten på en ny epoke i den kemiske renholdelse af sukkerroemarkerne. Dette middel, der både var et blad- og jordukrudtmiddel, viste sig hurtigt at være et stort fremskridt i ukrudtskontrollen i roemarken.

Midlet var særdeles skånsomt over for roerne, men når det blev anvendt som bladmiddel, var høj luftfugtighed og temperatur afgørende for ukrudtseffekten. Ved tilsætning af *penetreringsolier* – indtrængningsolier – kunne disse krav delvis elimineres.

Midlet skulle hurtigt vise sig at blive et kærkomment supplement til de tidligere kendte midler, ikke mindst over for ukrudtarter som sort natteskygge, liden nælde og lugtløs kamille viste midlet sig meget effektivt.

Udviklingen bragte hurtigt midlerne *Betanal* og *Goltix* frem til at blive de “bærende” midler i de følgende års ukrudtbehandlinger i roemarken etableret til blivende bestand. Ofte suppleret med midler som *Nortron*, *Matrigon* m.fl.

Sidst fremkom midlet *Safari* fra firmaet du Pont. Et middel, der skulle vise sig at blive endnu et godt supplement til de indarbejdede midler, ikke mindst over for bl. a. hundepersille, en ukrudtsart, der havde bredt sig stærkt i de seneste år.

Specialmidler som *Matrigon* over for tidsler og kamille, *Fusilade* – senere *Fusilade Xtra* over for kvik og sidst *Galant*, der i 1992 blev godkendt over for kvik og enårig rapgræs, har været kærkomne supplementer til *Betanal*-, *Nortron*-, *Goltix*-blandingssprøjtninger.

Dyrkeruddannelse – årlig “roedag”

Den hurtige dyrkningstekniske udvikling, der for alvor begyndte i slutningen af 1960’erne, blev anledningen til, at Dyrkerforeningen fra slutningen 1960’erne indledte afholdelse af en årlig “roedag”, hvor øjeblikkets aktuelle faglige spørgsmål blev behandlet. Mødeformen udviklede sig til at blive en tradition den første torsdag i marts på Teknisk Skole, Slagelse.

Ved afholdelsen af den første “roedag” var tilslutningen overvældende, nemlig ca. 1.200 deltagere. De følgende år stabiliserede antallet sig ved 500-600 deltagere. Mødeformen blev fortsat frem til begyndelsen af 1990’erne, hvorefter generalforsamlingen tog over i form at et heldagsar-

rangement med afholdelse af generalforsamling om formiddagen og et faglig indlæg fra Alstedgård om eftermiddagen.

Sukkerroedyrkningens første sæsonbelastning, udyndingen og renholdelsen fandt mere og mere sin løsning igennem 1970'erne. Ved slutningen af 1970'erne var udsåning af genetisk monogerm frø til blivende bestand, renholdt igennem blandinger af jord- og bladukrudtmidler blevet den almindelige rutine. En strategi der efterhånden var velafprøvet, og stort set anvendt uændret igennem 10-15 år

Seneste trin i dette 50-års udviklingsarbejde til løsning af sukkerroemarkens arbejdsbelastninger tegner til at blive: Udsåning af genetisk monogerm Roundup-resistent frø til blivende bestand – forebyggende bejdset med fungicid og insekticidmidler – ukrudtmæssigt renholdt ved en enkelt behandling med det miljøvenlige middel *Roundup*.

Med dette nyeste trin i udviklingen synes sukkerroedyrkningens ønskemål nået inden udgangen af dette århundrede nemlig: **Sukkerroedyrknings uafhængighed af sæsonarbejdskraft!**

Moderne såning af roer med gødningsplacering.

Moderne optagning af roer med selvkørende roeoptyager

Foto: Alstedgård.

Sukkerroeprisen

Ved DDS's første tilbud om anlæggelse af fabrik i Slagelse var den tilbudte roepris 80 øre pr. centner. 1880'ernes katastrofale fald i sukkerpriserne slog bunden ud af langtidskontrakter baseret på denne pris og gjorde, at DDS indledte et betalingssystem baseret på en grundprisfastsættelse ud fra London-noteringen for sukker – suppleret med en tantiemebetaling i forhold til produktionens overskud. Dette system fortsatte helt frem til 1949/50 med meget vekslende tantiemer.

Ved starten af Sukkerfabrikken "Vestsjælland" blev grundprisen ligeledes fastsat efter London-noteringen for 88% tysk råsukker fob. Hamborg. Herudover skulle dyrkerne modtage en tantieme. Fabrikkens overskud skulle deles imellem dyrkere og aktionærer efter, at aktiekapitalen var sikret 5% i udbytte.

For dyrkerne til "Vestsjælland" betød dette, at der kun blev udbetalt grundbeløbet i fabrikkens 2 første kampagner, nemlig henholdsvis 66 øre og 63 øre pr. centner. Med krigsudbruddet i august 1914 bortfaldt Londonnoteringen og dermed grundlaget for grundprisfastsættelsen.

Dyrkere til DDS var i en tilsvarende situation, idet deres grundpris også var relateret til Londonnoteringen. En voldgiftafgørelse fastslog her, at grundprisen i 1914 skulle være 68 øre pr. centner.

Sukkerfabrikken "Vestsjælland" og Dyrkerforeningen nåede i 1914 frem til at følge den samme pris som DDS, dog med et fradrag på 12 1/2 øre, fordi fabrikken var ny og der endnu ikke var afskrevet på anlægget. Det betød, at dyrkerne under "Vestsjælland" modtog 99,065 øre pr. centner.

Krigstidsproduktion

Den 2. september 1915 udstedte regeringen eksportforbud for sukker. Det betød en grundlæggende ændring i forudsætningerne for Sukkerfabrikken "Vestsjælland", hvis

produktion hidtil var baseret på eksport af råsukker. Nu overgik sukkerproduktionen til staten og blev varetaget af "*Den Overordentlige Kommission*", og eksporten bortfaldt.

"Vestsjælland" modtog et tilskud fra staten som kompensation for, at fabrikken skulle levere sukker til den lave hjemlige sukkerpris. Det skete i form af et rentefrit lån, der skulle tilbagebetales årligt i rater efter bestemte regler. I 1915 nåede man til en aftale om en pris til dyrkerne på 120 øre pr. centner – incl. tilskud fra staten på 13 øre pr. centner. I 1916 aftaltes 107 øre plus en eventuel tantie-me, imod at aktionærerne gav afkald på 150.000 kr. af deres andel i fabrikkens overskud.

I 1917 indgik fabrikken – i lighed med landets øvrige fabrikker – en aftale med staten, hvorefter roedyrkerne blev garanteret en fast pris. Det betød, at staten betalte et tilskud til roedyrkerne på indtil 25 øre efter tilsvarende regler som i 1916. Fabrikken havde i aftalen med staten taget forbehold over for stigninger i oparbejdsningsomkostningerne. Det betød, at fabrikken modtog ca. 3 øre mere pr. centner fra staten end i 1916.

I 1918 måtte staten gribe ind med endnu en regulering. Hvor prisen under krigen havde været fastsat i henhold til "*De administrative Forordninger*", skete den nu efter den såkaldte "*Kornlov*", der blev vedtaget den 20. marts 1918, og som bl. a. bemyndigede indenrigsministeren til at træffe en ordning med sukkerfabrikkerne. Roeprisen blev fastsat i loven, og det producerede sukker, der oversteg hjemmemarkedets behov, kunne staten opkøbe med henblik på eksport.

Staten blev dermed bragt i en dobbeltrolle, idet den både skulle sikre den hjemlige sukkerforsyning til lave priser og kunne indtjene valuta ved at sælge til eksport. For at sikre det sidste var det vigtigt med et prisgrundlag, der gjorde det attraktivt at dyrke roer.

Ordningen betød, at roedyrkerne i 1918 fik udbetalt 225 øre, i 1919 245 øre og i 1920 300 øre pr. centner.

1920'erne var en vanskelig periode for alle landbrugsprodukter, idet markederne var i uro, og der skete store forandringer. For sukkerets vedkommende blev tidsrummet tillige præget af en kraftig konkurrence fra oversøisk sukker. England, der tidligere havde haft en betydelig import af sukker fra Danmark, satsede nu på opbygning

af af en hjemlig sukkerproduktion og en favorisering af samhandelen med de engelske kolonier.

Tilbagevenden til førkrigssituation

I 1921 blev den statslige regulering af sukkerproduktionen atter ophævet, hvilket dog ikke straks betød en tilbagevenden til normale tider. Dyrkere og fabrik enedes om at nedskære arealerne under indtryk af situationen. I erkendelse af dyrkernes vanskeligheder ydede fabrikken et ekstraordinært tilskud, så der kunne udbetales dyrkerne 293 øre pr. centner. I 1922 ydede fabrikken igen et ekstraordinært tilskud til prisen, så der kunne udbetales 232 øre pr. centner.

I 1923 aftalte fabrik og dyrkere at indgå 1-års kontrakter, hvorefter minimumprisen blev garanteret til 4 1/2 gange melisprisen. Med denne baggrund modtog dyrkerne en samlet pris på 524 øre pr. dbc. Efter en tilsvarende overenskomst blev der i 1924 udbetalt dyrkerne 382,1 øre pr. dbc.

I 1925 blev den såkaldte "Byggaranti" en uventet overraskelse. En usædvanligt høj bygpris gjorde, at der udbetaltes dyrkerne 2,48 kr. pr. dbc. – eller 11 1/2 øre mere pr. dbc end hvad DDS udbetalte sine dyrkere. Det blev eneste gang Sukkerfabrikken "Vestsjælland" betalte højere pris til dyrkerne end DDS. Årsagen var den indgåede aftale om, at mindsteprisen ikke kunne komme under to gange bygprisen efter Sjællands Stifts kapitel-takst.

I 1926 betød en garanteret mindstepris på 2,00 kr. pr. dbc., at fabrikken måtte bruge af dens overskud til betaling af prisen.

I 1927 var grundprisen 170 øre pr. dbc. Hertil kom et tillæg på grund af melisprisen, hvilket gav 14,71 øre, og den samlede betaling blev 191,61 øre pr. dbc.

Ved slutningen af 1920'erne nåede priserne ned på et så lavt niveau, at grundlaget for dansk sukkerproduktion blev meget spinkelt. Der blev foreslået et statstilskud og i 1930 fik roedyrkerne en finanslovbevilling til at rette lidt op på roepriisen. Samtidig indledte regeringen undersøgelser med henblik på en egentlig sukkerordning for at undgå at være afhængig af import af sukker.

Page 465
Roed. Nr. 376d. *J. F. Seiddeh, Hallebygaard*

Leveret i kampagnen 1940:

1142 1/2	kg	løser 2 1/2	kr. 100	kg	3454	82
122 1/2	"	"	198	"	2508	84

6262 1/2

Fravær: Fragl af Roer

1/6	Kontant Forskud	70	00
134	12 kg bejledt Roed 1 1/2	162	36
135	200 kg Helmand - 1/2	560	00
136	200 kg Helmand - 1/2	560	00
137	200 kg Helmand - 1/2	560	00
138	200 kg Helmand - 1/2	560	00
139	200 kg Helmand - 1/2	560	00
140	200 kg Helmand - 1/2	560	00
141	200 kg Helmand - 1/2	560	00
142	200 kg Helmand - 1/2	560	00
143	200 kg Helmand - 1/2	560	00
144	200 kg Helmand - 1/2	560	00
145	200 kg Helmand - 1/2	560	00
146	200 kg Helmand - 1/2	560	00
147	200 kg Helmand - 1/2	560	00
148	200 kg Helmand - 1/2	560	00
149	200 kg Helmand - 1/2	560	00
150	200 kg Helmand - 1/2	560	00
151	200 kg Helmand - 1/2	560	00
152	200 kg Helmand - 1/2	560	00
153	200 kg Helmand - 1/2	560	00
154	200 kg Helmand - 1/2	560	00
155	200 kg Helmand - 1/2	560	00
156	200 kg Helmand - 1/2	560	00
157	200 kg Helmand - 1/2	560	00
158	200 kg Helmand - 1/2	560	00
159	200 kg Helmand - 1/2	560	00
160	200 kg Helmand - 1/2	560	00
161	200 kg Helmand - 1/2	560	00
162	200 kg Helmand - 1/2	560	00
163	200 kg Helmand - 1/2	560	00
164	200 kg Helmand - 1/2	560	00
165	200 kg Helmand - 1/2	560	00
166	200 kg Helmand - 1/2	560	00
167	200 kg Helmand - 1/2	560	00
168	200 kg Helmand - 1/2	560	00
169	200 kg Helmand - 1/2	560	00
170	200 kg Helmand - 1/2	560	00
171	200 kg Helmand - 1/2	560	00
172	200 kg Helmand - 1/2	560	00
173	200 kg Helmand - 1/2	560	00
174	200 kg Helmand - 1/2	560	00
175	200 kg Helmand - 1/2	560	00
176	200 kg Helmand - 1/2	560	00
177	200 kg Helmand - 1/2	560	00
178	200 kg Helmand - 1/2	560	00
179	200 kg Helmand - 1/2	560	00
180	200 kg Helmand - 1/2	560	00
181	200 kg Helmand - 1/2	560	00
182	200 kg Helmand - 1/2	560	00
183	200 kg Helmand - 1/2	560	00
184	200 kg Helmand - 1/2	560	00
185	200 kg Helmand - 1/2	560	00
186	200 kg Helmand - 1/2	560	00
187	200 kg Helmand - 1/2	560	00
188	200 kg Helmand - 1/2	560	00
189	200 kg Helmand - 1/2	560	00
190	200 kg Helmand - 1/2	560	00
191	200 kg Helmand - 1/2	560	00
192	200 kg Helmand - 1/2	560	00
193	200 kg Helmand - 1/2	560	00
194	200 kg Helmand - 1/2	560	00
195	200 kg Helmand - 1/2	560	00
196	200 kg Helmand - 1/2	560	00
197	200 kg Helmand - 1/2	560	00
198	200 kg Helmand - 1/2	560	00
199	200 kg Helmand - 1/2	560	00
200	200 kg Helmand - 1/2	560	00

377 47

Bilag til Røedopførelsen

Rest, som hermed følger ... Kr.

Fra Kono Nr. 43030
Alexander
Garfyn Südkraftbank,
Garfyn S.

Kr. Ø

Wiederhol. Mitgliedschaften?

Wahst der alt modigste Papiere
von Garmann hin zu 1913

111 Fortsetzung Stempel.

?) Karmann Platte hat opus notitia.

*Faktura fra fabrikken
1940 i form af en
postanvisning, hvor
bagsiden angiver dyr-
ker-fabrik mellem-
værende. "Papirstrøm-
men" til dyrkerne var
endnu enkel og forstå-
elig!*

Dansk sukkerordning

I 1932 blev der indført en sukkerordning, hvor handelsministeren fastsatte prisen på sukker og sukkerroerne samt størrelsen af sukkerroearalerne. Desuden måtte ind- og udførsel af sukker kun ske med ministerens samtykke. Ordningen blev udbygget året efter som led i det såkaldte Kantslergadeforlig, hvorefter der oprettedes en Sukkerfond, hvis midler skulle tilvejebringes ved indførsel af en afgift på sukker. Denne Sukkerfonds midler kunne anvendes til udjævning af såvel priser som produktion. Samtidig hermed blev der lagt loft over sukkerfabrikernes og sukkerroedyrkeres priser. Alt i alt en ordning, der sikrede forbrugerne sukker til faste priser, sukkerroedyrkerne rimelige priser for roerne og sukkerfabrikkerne betaling for deres oparbejdning af sukkeret.

I 1934 blev roehøsten katastrofalt dårlig – 182 dbc. pr. ha. mod 307 dbc. i gennemsnit af de foregående 5 år – så nu fik dyrkerne gavn af Sukkerfonden. Der blev udbetalt 3 mio. kr. i kompensation til dyrkerne fra denne fonds midler.

Sukkerordningen skabte ro og sikrede, at roesukkerproduktionen kom ind i et roligt leje, hvor markedet var reguleret. Ordningen, der oprindeligt var tænkt som midlertidig, blev forlænget år efter år, og kom til at virke i form af etårige koncessionsaftaler næsten uændret frem til 1950. Den betød, at roeprisen blev fastsat ud fra sukkerprisen.

Høstgarantiordning

Ved prisforhandlingerne i 1944 lykkedes det at få indført en høstgarantiordning, hvorefter dyrkerne blev sikret det økonomiske udbytte af 170 dbc. til den aftalte pris. Blev udbyttet på landsplan lavere, ville dette blive reguleret over prisen. I 1946 blev denne høstgaranti hævet til 175 dbc. pr. tdr. l.

Arealpræmieordning

I 1946 fastsattes prisen uændret fra 1945, men med regulering for eventuel stigning i arbejdslønninger. For at imødegå tendensen til nedsættelser i de tegnede arealer

blev der indført en arealpræmieordning efter følgende principper: Oversteg det samlede sukkerroeareal 39.200 ha ville der ske en prisstigning på 10 øre pr. dbc., oversteg arealet 41.500 ha ville prisen blive forhøjet med 20 øre og oversteg arealet 44.000 ha ville der blive udbetalt et tillæg på 30 øre pr dbc. Disse arealpræmier steg lidt de følgende år.

Arealpræmietillæg ved 44.000 planter:

1946: 30 øre 1947: 40 øre 1948: 50 øre

10-års koncessionsaftaler

I 1950 blev de etårige koncessionsaftaler afløst af 10-års koncessionsaftaler. Samtidig indførtes der systemer, hvorefter fabrikkerne kunne opnå rationaliseringsfortjenester, hvilket for alvor satte gang i udviklingen af fabrikkerne.

For dyrkerne betød nyordningen, at prisen på sukkerroerne nu blev beregnet på grundlag af driftsmæssige omkostninger ved dyrkningen. Det betød, at der fastsattes en pris om foråret, og at den blev korrigeret om efteråret efter årets ændringer i arbejds lønninger og fragtpriiser.

Der havde længe været overvejelser om at indføre en kvalitetsafregning for roerne. Det førte til indførsel af individuel afregning efter sukkerindholdet fra 1957. Et tiltag, der skabte megen diskussion i starten, men som i dag anses som selvfølgeligt.

Konfliktsituation – “Rammeaftale”

Det var dog fortsat staten, der fastsatte prisen og forhandlingerne herom forløb ikke altid lige harmonisk. I 1960 opstod der – efter der var indgået en ny 10-årig sukkerordning – en voldsom uenighed imellem dyrkerne og handelsministeren, da roedyrkerne ikke ville acceptere den tilbudte pris på 7,75 kr. pr. dbc. Forhandlingerne blev afbrudt, og der var optræk til boykot fra roedyrkerne side, men da de til sidst blev genoptaget, endte langvarige forhandlinger med handelsministeren, økonomiministerens og slutteligt statsministeren med enighed om en pris på 8,00 kr. pr. dbc. – imod 7,75 året før.

Den tilspidsede situation førte til, at handelsministeriet nedsatte et hurtigt arbejdende udvalg, med den opga-

ve, at finde en beregningsform for sukkerprisen, så lignende situationer kunne undgås. Udvalget, der som formand fik direktøren for Monopoltilsynet, Erik Seligmann, fremkom i oktober måned med en betænkning, som foreslog en ordning, hvor roeprisen blev beregnet på grundlag af omkostningerne ved dyrkningen af roerne. Grundlaget for beregningerne skulle tilvejebringes af Landøkonomisk Driftbureau. Ordningen blev besluttet og førte til, at sukkerroedyrkerne fik en pris, der blev reguleret efter produktionsomkostningerne. Ordningen øgede interessen for sukkerroedyrkning og kom til at danne basis for sukkerprisfastsættelsen frem til 1972, hvorefter Danmark indgik i EF's sukkerordninger.

Perioden: Fællesmarked eller NORDEK

I midten af 1960'erne indtrådte der fald i verdensmarkedsprisen på sukker, og det gjorde dansk sukker for dyrt i forhold til verdensmarkedet. Der fremkom atter røster om nedlæggelse af sukkerproduktionen. Situationen var alvorlig, og forhandlingerne om priser og produktionsvilkår i 1967 blev overordentlig vanskelige. Staten ville reducere den garanterede sukkerroepris til kun at omfatte hjemmemarkedsforbruget, så der ikke længere ville være tale om at eksportere sukker på statens regning. Hjemmemarkedsforbruget blev fastsat til 248.000 tons hvidt sukker årligt.

I denne situation lykkedes det DDS og Dyrkerforeningerne at nå til enighed om en 4-årig aftale om at bibeholde den fulde produktion. For DDS betød det, at man kunne fortsætte med sukkerekseport ikke mindst til Norge, samtidig med, at man sikrede Danmark en god udgangsposition ved en eventuel indtræden i Fællesmarkedet. Aftalen betød, at der, udover det med staten aftalte kvantum, årligt blev produceret 40.000 tons sukker for dyrkernes regning og uden fortjeneste for DDS.

En meget vigtig del af denne aftale var, at den statsgaranterede grundproduktion skulle bære fabrikkernes faste omkostninger, så merproduktionen – beregnet for eksport – kun blev belastet med de variable produktionsomkostninger.

I 1969 tiltrådte Danmark "Den Internationale Sukkeraf-tale", der var vedtaget i Geneve i 1968. Det betød, at

Danmark fik ret til at eksportere 38.000 tons hvidt sukker. Tiltrædelsen af denne sukkeeraftale blev anledningen til, at der indledtes forhandlinger mellem handelsministeren og sukkerproduktionens parter om en forlængelse af den 10-årige koncession, som var indgået i 1961.

Ved disse forhandlinger fremkom regeringen med ønsker om yderligere begrænsninger i det prisgaranterede kvantum sukker, således at industrisukker kunne undtages. Det blev til en aftale om, at det prisgaranterede kvantum sukker skulle nedskæres fra 248.000 tons til 170.000 tons over perioden fra 1969 til 1976.

DDS og Dyrkerforeningerne havde stadig et ønske om at fortsætte merproduktionen på fabrikernes og dyrkernes risiko, således at roedyrkerne skulle betale de variable omkostninger som fabrikkerne afholdt til at lave sukker af roerne.

Fra 1970 kom der igen stigning i priserne på verdensmarkedet. Danmark klarede sig godt i konkurrencen, takket være de gunstige vilkår for merproduktionen. Den imellem Dyrkerforeningerne og sukkerfabrikkerne førte politik viste sig rigtig, idet vi gled ind i EF's sukkerordning uden overgangsbestemmelser.

Verdensmarkedet for råsukker, 1.000 tons:

Ar	1950	1960	1970	1980	1990
Produktion	34	55	72	88	115
Forbrug	32	53	73	90	110

EF's markedsordning for sukker

Med Danmarks indtræden i EF i 1973 afsluttedes den sukkerordning, der havde virket igennem 40 år, og vi gik som de øvrige EF-lande ind i EF's sukkerordning, der – ligesom de øvrige landbrugsordninger – sigtede på, at sikre forbrugerne sukker til rimelige priser samtidig med, at sukkerfabrikker og dyrkere sikredes et rimeligt udbytte.

Den i EF gældende Sukkerordning var trådt i kraft den 1. juni 1968 og skulle gælde i 7 år, frem til 1975.

I EU's sukkerordning opereres der med en grundkvote, kaldt A-kvoten, der har en garanteret minimumspris,

EF:

*Med vedtagelsen af
Mastrichttraktaten blev
EF's officielle navn fra
1. november 1993 EU*

og B-kvoten, der har en lavere garanteret minimumspris. Ved C-kvoter deler fabrik og dyrkere risikoen.

Danmark fik gunstige vilkår ved sin indtræden i EF, idet vi fik tildelt en grundkote på 377.000 tons sukker, hvor det danske produktionsmål i 1972 var fastsat til 340.000 tons med prisgaranti fra staten for 200.000 tons.

FEOGA:

*EF's fælles landbrugs-
fond.*

I 1974 indledtes forhandlingerne om en ny sukkerordning for EF. Dyrkerne stod da i en god forhandlingsposition, idet der verden over var mangel på sukker. Verdensmarkedsprisen var høj, ca. 10,20 kr. pr. kg. EF stod over for en betydelig import af sukker, og man regnede med, at FEOGA i 1975 måtte yde 6-7 milliarder kr. til import af sukker på det tidspunkt, hvor sukkerprisen på verdensmarkedet var høj.

EF's sukkerkvote blev derfor hævet fra 7,8 til 9,4 mio. tons. Danmarks A-kvote blev hævet fra 290.000 tons til 328.000 tons, og man fik i 1975 lov at dyrke 45% B-sukker til samme pris som A-sukker. De følgende 4 år blev der garanteret en B-pris på 70% af A-roepriisen.

Det nye grundkvantum blev fordelt til dyrkerne i forhold til gennemsnittet af leverancerne i perioden 1971-74. Gamle avlere fik tildelt 60% af den nye kvote, medens resten blev tildelt nye avlere.

Den endelige afregning til dyrkerne blev rykket frem til juni måned det følgende år, og forskuddet blev hævet fra 100 til 150 kr. pr. tons polsukker.

Polsukker = udbytte
gange sukkerprocent

I 1976 nedsattes B-kvoten igen fra 45 til 35%, idet verdensmarkedsprisen igen var faldet.

Allerede inden en ny markedsordning for EF blev aftalt i 1981, havde EF's ministerråd bestemt, at den nye markedsordning skulle være selvfinansierende. Det betød, at ordningen ikke måtte koste EF noget. Kun udgiften til reeksport af den mængde sukker, som EF importerer fra en række udviklingslande – det såkaldte ACP-sukker – ville blive dækket af EF. Resten skulle dyrkere og fabrikker fremover betale igennem sukkeafgifter.

Det betød, at man med høsten 1982 gik ind i en periode, hvor sukker skulle være selvfinansierende. Til finansiering heraf opkrævedes en afgift på A-sukker på 2% og

på B-sukker på 39,5%. Ifald udgiften til finansieringen af overskudsproduktionen blev større end indtægterne, skulle der opkræves absorptionsafgifter.

I 1982 kunne afgiften på sukker ikke dække udgiften, hvilket betød, at der blev ført et stort underskud over i det nye sukkerår. I perioden 1981/82 -1985/85 opstod der således et underskud på 400 mio. ecu, eller ca. 3,5 mia kr. Dette skulle dækkes over de følgende 5 markedsår med 80 mio. ecu årligt.

I 1986 vedtog EF en ny Sukkerordning som kun skulle gælde for 2 år.

Dårlige verdensmarkedspriser på sukker gjorde, at der måtte opkræves absorptionsafgifter i 1987 og 1988. Med 1990 ophørte den almindelige absorptionsafgift, idet man da var ude af den gamle gæld. Den særlige absorptionsafgift skulle fortsætte, så længe selvfinansieringsprincippet var gældende.

EU's sukkerordning bygger på produktionskvoter, fordelt på de enkelte lande. Den samlede grundkvote, A-kvoten var i 1997 på 11.982.756,3 tons hvidt sukker og B-kvoten 2.609.654,7 tons, ialt en samlet maksimumkvote på 14.592.411 tons hvidt sukker.

Det årlige forbrug i EU har de senere år ligget omkring 14 mio. tons hvidt sukker. Dyrkere og sukkerfabrikker betaler udgifterne ved afsætningen af det sukker, der produceres i EU, hvilket sker igennem en opkrævning af produktionsafgifter.

EU's prissystem er delt i tre dele:

1. **Dyrkerandelen** – betalingen for sukkerroerne.
2. **Transportandelen** – transportgodtgørelse.
3. **Modtageandelen** – fabrikationen.

Den nationale kvote kan ikke fjernes fra Danmark, uden at dyrkere har sagt ja.

I slutningen af 1993 vedtog EU en forlængelse af markedsordningen uændret for 1994-95 under henvisning til, at markedsordningens funktion betyder et stabilt areal, ingen belastning af budgettet, og at ordningen derfor fungerer uanset, at andre afgrøder bliver underkastet Reformordningen.

Sukkerprisens elementer 1997/98

ECU pr. 100 kg	Kr. pr. 100 kg *)	
1. Interventionspris, brutto	65,19	492,13
2. Udleveringsafgift	2,00	15,10
3. Interventionspris, netto	63,19	477,03
4. Melasseværdi	2,25	16,99
5. Fabriksindtægt	65,44	494,02
6. Anvendt til fabriksmargin	24,36	183,90
7. Anvendt til roemodtagelse	0,719	5,42
8. Anvendt til roernes andel	36,67 **)	276,83
9 . Anvendt til roetransport	3,692	27,87

*) 1 ECU = 7,54917 kr fra pr. 1. august 1997

**) = Heraf fås basispris for roer ved at gange med 1,3 – der forudsættes 130 kg

Dansk brancheaftale

Lige fra starten af Danmarks indmeldelse i EF har der imellem Danisco og Danske Sukkerroedyrkere været indgået aftaler, såkaldte *brancheaftaler*. Det drejer sig om tillæg udover EF's mindstepris. Disse tillæg har været af forskellig størrelse gennem årene og har haft forskellige begrundelser. En væsentlig årsag til disse aftaler om tillæg til markedsordningernes pris skyldes, at markedsordningernes pris beror på, at der for hvert ton sukker bliver 130 kg. sukker. Ekstraktionen er en del højere i Danmark på grund af bedre sorter, dyrkningsteknik og bedre teknologi på danske fabrikker. Herhjemme kommer der normalt mere end 140 kg. sukker ud af 1 tons roer

I brancheaftalerne indgår produktionens størrelse, dens fordeling imellem sukkerroedyrkerne, priserne på sukkerroerne, afregningsregler m. m.

Den sidst indgåede brancheaftale gælder perioden 1996-2000 incl. og bygger på, at EU's mindstepris er grundpris for A-sukkerroer, hvorimod der for B-sukkerroer opereres med forskellige priser. Danmarks kvote i medfør af EU's markedsordning er fastsat til 328.000 tons A-sukker og 96.629,3 tons B-sukker.

Hovedpunkterne i de igennem årene indgåede aftaler

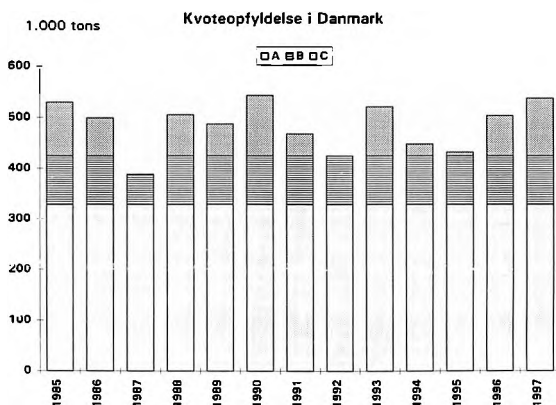
- Der blev opnået enighed om næsten uforandrede standardbetingelser ved vor indtræden i EF. Dyrkerne

skulle stadigvæk forpligte sig til brug af DDS-frø i 1973 og 74. Dyrkere, der i 2 år i træk leverede over 115% af grundkvantum i sukker, skulle have grundkvantummet nedsat i 1975

- Fra 1. juli 1975 blev det aftalt at dele den opnåede "overpris" på eksportsukker således, at dyrkerne fik 60% og fabrikkerne 40 %. Desuden blev det aftalt, at der fremover skulle gives et tillæg på 86 øre for roer, der leveres før 1/10 og efter 19/12.
- I 1977 indgik Dyrkerforeningerne en 3 års aftale med DDS om, at Danmarks sukkerproduktion skulle holdes på det maksimale, nemlig 135% af A-kvoten, 442.800 tons. For de sidste 15% af B-kvoten garanterede DDS en afregning på 90% af A-roeprisen.

Det betød at vi fik tre priser, nemlig: A-roeprisen og to B-roepriser, nemlig 70% af A-roeprisen for produktionen imellem 100 og 120% og 90% af A-prisen for produktionen imellem 120 og 135%. Opdelingen beroede på, at det var med den sidste del af B-sukkerproduktionen, at man sikrede fuld udnyttelse af EF-kvoten.

Kvoteopfyldelse i Danmark:

- I 1986 indledtes forhandlinger for en ny 5-års periode. Da EF's sukkerordning kun var vedtaget for 2 år, valgte man at lade aftalen følge samme periode.

Aftalen byggede på, at A-roer skulle betales med EF's pris. Alle B-roer skulle have et tillæg på 9%. C-roer havde kun melasseværdi. Dyrkerne skulle binde sig til at tegne 14% B-roer. Tegningsfaktor skulle være som i 1985, nemlig 115. Forskudsbetalingen blev hævet fra 250 kr. til 300 kr. pr. ton. Produktionsmålet skulle være som i 1985 for A+B, 129%.

- I 1988 blev aftalt tillægsaftaler. Den tvungne samtegning af 14% B-roer skulle ophøre. B-roer på "grønne sedler" skulle afregnes som B1-roer. De sidste 6% B-roer – fra 124-129 – blev til B2-pris til en højere pris end B1. Frækøb og forskud skulle forrentes med 2% over diskontoen. Ved tidlig levering af roerne skulle der ydes tillæg til prisen, ligesom dyrkerne fik tillæg for forbedringer i saftkvaliteten. På miljøområdet blev der aftalt en jordordning og der aftaltes mulighed for overførsel af C-sukker, der dog ikke blev individuel. Alt ialt en "pakke", man vurderede til at give dyrkerne et tillæg til EF'prisen på 26-27 mio. kr. Muligheden for overførsel af C-sukker, der havde eksisteret i EF's sukkerordning siden 1982, skulle først vise sig at blive aktuel, da Danisco i begyndelsen af januar 1997 henvendte sig til DKS – Danske Sukkerroedyrkere – med ønsket om med virkning fra 1996/97 at overføre 30.000 tons C-sukker. Årsagen hertil var i første række årets store roehøst.

Strukturrationaliseringer på fabriksområdet

Med DDS's køb af den andelsejede fabrik i Nykøbing fik DDS oparbejdningretten til hele den danske EF-sukkerkvote. Hermed indledte DDS en ny æra, idet det for første gang blev muligt for alvor at arbejde med strukturen i dansk sukkerindustri.

Strukturrationaliseringen førte i første omgang til lukningen af Stege Sukkerfabrik efter kampagnen 1989 – den mindste af DDS's fabrikker. Dyrkerne til fabrikken blev overført til fabrikkerne i henholdsvis Nykøbing og Gørlev.

Med kampagnen 1991 lukkedes fabrikken i Sækkøbing. I forbindelse hermed udtalte DDS, at man nu havde en fabriksstruktur, der rakte ind i næste århundrede.

Sidst kom beslutningen om lukningen af Gørlev Sukkerfabrik med afslutningen af kampagnen 1999. Den officielle melding herom kom fra Danisco Sugar den 29. april 1996.

I 1991 aftaltes en ny brancheaftale gældende fra 1991-95. I denne åbnedes der for første gang for brug af andet frø end *Maribo*. De aftalte tillæg udover EF's mindstepris blev her vurderet til i gennemsnit at beløbe sig til 39 mio. kr.

I aftalerne indgik kvalitetstillæg, baseret på amino-N, tillæg for tidlig- og senleveringer, tillæg/fradrag for jord m.v. i roelæssene og tillæg for læsstørrelser.

Danisco's ønske om midlertidigt at flytte opsamlede A-kvoter til Assens over de kommende 5 år voldte store betænkeligheder i Dyrkerforeningen.

En ny tillægsaftale blev indgået med DDS for 1994 og 95, hvorved der ændredes på tillægssatserne.

Den sidst indgåede brancheaftale gælder for perioden 1996-2000. I denne indgår en rationaliseringsordning, hvorefter der over en treårs periode fra 1997 til 1999 søges overflyttet 30.000 tons kontraktkvantum til Assens fra sukkerfabrikkerne øst for Storebælt. Ordningen støttes fra Danisco Sugar med 30 mio. kr.

En naturlig følge af beslutningen om nedlæggelsen af Gørlev Sukkerfabrik.

Roetransporten

“Hjemkørsel af rodfrugterne om efteråret er under vort klima hyppigt den besværligste del af arbejdet ved roedyrkingen, idet den falder på den for trækraften travleste tid af året. Hvor man dyrker store arealer, kan man nedkule en større del på marken, eller man kan forøge trækraften ved tilkøb af stude, som da kan fedes om vinteren,” meddeles det i 1882 i E.Møller-Holst's Landbrugsordbog.

Det var i foderroedyrkingens barndom. Som nævnt var det i starten vanskeligt at tegne et tilstrækkeligt sukkerroeareal til en ny sukkerfabrik. En væsentlig årsag hertil var tidens dårlige transportforhold. Da C. F. Tietgen i 1882 tilbød kontrakter til en eventuel ny fabrik i Slagelse, fremgik det, at kassevogntransport med heste kun kunne påregnes i en afstand af 1/2 mil fra en jernbanestation. Med en forventet dyrkerkreds spredt ud over dyrkningsområdet var det derfor vigtigt at få fabrikken placeret, hvor der var gode offentlige transportforhold. Slagelse var i det vestsjællandske område privilegeret, og ingen steder i landet havde dengang bedre trafikale forhold end Slagelse.

Den første jernbane København-Roskilde blev åbnet i 1847 og forlængelsen Roskilde-Korsør kom i 1856. Slagelse-Næstvedbanen blev vedtaget i 1872, men først åbnet i 1892 og samtidigt kom Dalmose-Skælskørbanen. Tankerne om en baneforbindelse fra Slagelse til Jyderup blev drøftet i 1880'erne, men blev først til virkelighed med Slagelse-Værsløvbanen – vedtaget i 1894 og åbnet i 1898.

Der kan næppe være tvivl om, at Tietgens tilbud til Slagelse i 1882, og den efterfølgende beslutning i DDS om at anlægge tre nye fabrikker, i Stege, Assens og Slagelse, hvor Slagelse skulle være den største, skyldtes de gode trafikale transportmuligheder og deres fremtidsudsigter. Hertil kom egnens relativt gode jord og klimatiske betingelser.

Ved det fornyede tilbud i 1905 var fabriksanlægget placeret i Gørlev, formentlig især på grund af de gode

vandforsyningsmuligheder fra Tissø og de planlagte jernbaneanlæg i Nordvestsjælland.

Roskilde-Kalundborgbanen blev vedtaget i 1869 og åbnet i 1874. Tietgen, d.v.s. Privatbanken, blev i slutfasen økonomisk interesserede parter. Odsherredbanen blev åbnet i 1899, men havde været planlagt siden 1872. Altsammen forudsætninger, der givetvis har flyttet fabriksplaceringen imod nord. Samtidig hermed opnåede man en større dyrkerkreds. Ved at tilbyde graduerede fragttilskud til dyrkerne kunne kravet til et nødvendigt sukkerroearreal øges til 5000 tdr. l.

Anlægelse af saftstationer indgik ikke i tilbudene fra DDS, hverken i 1882 eller i 1905. Heller ikke roebaner, som man var begyndt at tage i brug på Lolland, indgik. Årsagen var sikkert, at sådanne baneanlæg var specielt egnede i områder med tæt dyrkertilslutning.

I Carl Lawaetz's planer om at etablere en fabrik indgik roebaner. Fra hans forpagtertid på Lolland i slutningen af 1800-tallet var han velbekendt med, at roebaner øgede dyrkningsinteressen. Tillige havde han oplevet på nærmeste hold, at DDS-projektet i Gørlev måtte opgives i 1905 på grund af manglende arealgrundlag.

Sukkerfabrikken "Vestsjælland" blev placeret i Gørlev på samme sted som DDS havde reserveret i 1905. Her havde man gode transportmuligheder igennem såvel Statsbanerne som de private baner. Ved at supplere de offentlige banestrækninger med et net af smalsporede roebaner kunne der opnås det supplement i dyrkerkredsen, som tilsyneladende manglede i 1905. Lawaetz's plan var, at der fra Gørlev skulle udgå en Nord- og en Sydbane. I oktober måned 1911 blev der indbudt til et møde vedrørende roebanesagen.

Nordbanen

Nordbanen skulle føres over Ågård-Bjerre-Svallerup-Badstrup til Lerchenborg. Den eksakte linie ville afhænge af dyrkerinteressen. Efter første møde om denne bane nedsattes der et udvalg fra de tre sogne: Årby, Rørby og Tømmerup, med henblik på, at interesserede dyrkere skulle finde ud af, hvordan de bedst kunne benytte Nordbanen. Eventuelt kunne der være tale om anlæggelse af en stikbane.

Kort tid efter mødtes udvalget med godsejer Lawaetz for at forhandle nærmere om roebanen. Ved dette møde oplyste Lawaetz, at fabrikken kun ville bekoste anlæggelse af banen i en afstand af 1 mil (7 1/2 km.) ud fra Gørlev, således at Nordbanen ville blive ført til et sted på Svallerup Mark. Det øvrige stræk – ca. 1 mil – skulle roedykkerne betale. Fabrikken ville dog låne dyrkerne pengene mod forrentning og afdrag over 15 år. Prisen blev anslået til 70-80.000 kr. pr. banemil.

Efter dette møde antog man, at dyrkerne i Årby og Rørby sogne ville forhandle videre om banespørgsmålet. Lerchenborgs beslutning ville være afgørende for, om der kunne tegnes arealer i de to sogne. Tømmerup sogn valgte straks at ansøge Kalundborg-Vørslevbanen om anlæggelse af et vigespor. I december måned besluttede fabrikken sig for at bekoste anlæggelsen af Nordbanen til Lerchenborg. Lerchenborg havde da tegnet sig for 100 tdr. l., og det blev vedtaget at føre banen frem til Hedvigsløst.

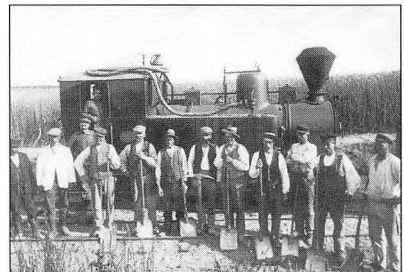
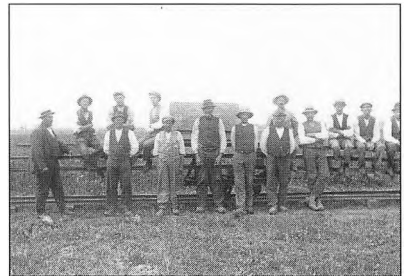
I november måned 1911 skete der det økonomisk væsentlige, at Statsbanerne vedtog nye godstakster. Hvor taksterne hidtil havde været inddelt i 6 klasser – med sukkerroer placeret i 6. klasse – vedtog man fra 1. januar 1912, at indføre en opdeling i 7 fragtklasser. Her var sukkerroer placeret i 5. klasse. Lovens vedtagelse betød en fordyrelse af sukkerroefragten på 40-50%. Beslutningen medførte massive reaktioner fra alle sukkerroeejere. Jernbaneautoriteter og politikere blev opsøgt i forsøg på at få ændret beslutningen.

I december måned 1911 blev udstikningerne af roebanerne indledt. Nordbanen kom til at gå fra Badstrup langs med mosen vest for Oksemosegård via Melbygård og videre ud til Hedvigsløst.

I januar måned 1912 fremkom der ønsker om en udvidelse til Nordbanen. En række landmænd øst for Kalundborg ønskede, at der skulle anlægges en sidebane fra Melbygård via Kalundborg Lyng og Ll. Rynkevang til Kåstrup.

*Anlæggelse af roebaner
1912.*

*Billeder: Lokalhist.
arkiv, Gørlev.*

Her skulle banen deles i to grene: en i nordvestlig retning mod Lerchenfelt og Ellede og en i nordøstlig retning til Spangsbro. Projektet nåede dog aldrig at blive realiseret.

I marts måned 1912 blev arbejdet med anlæggelsen af Lerchenborgbanen overdraget firmaet Gunnarson & Laur. Petersen. Prisen lød på 88.908 kr.

Sydbanen

På samme tid indledtes arbejdet med Sydbanen, der var planlagt at skulle gå fra Gørlev igennem Helsing og Stillinge sogne til Kelstrup.

Kort før udstikningen af Kelstrup-Harrestedbanen – senere kaldt Falkensteinbanen – i 1911 fremkom der forslag fra sognefoged Jens Larsen, Slots Bjergby, om at forlænge Sydbanen, så den kom nærmere på Slagelse end oprindeligt påtænkt. I et møde herom deltog forpagter Johs. Lawaetz, Falkenstein og direktør S. P. Jensen fra fabrikken. Man nåede her til den endelige fastlægnings af banen under forudsætning af, at der kunne tegnes mindst 600 tdr. l. til udnyttelse af denne bane.

I begyndelsen af januar måned blev linien stukket ud. Tanker om en eventuel forlængelse til Charlottedals jord blev hurtigt opgivet.

Der blev tegnet 800 tdr. l. af ca. 100 dyrkere. Disse samledes herefter på Casino, Slagelse, til stiftende generalforsamling for et interessentskab. Man fik vedtaget love og valgt en bestyrelse bestående af: Rasmus Larsen, Hejninge, Peder Jørgensen, Hyllerup, Chr. Olsen, Landsgrav, sognefoged Jens Larsen, Slots Bjergby, Johs. Lawaetz, Falkenstein, Chr. Hansen, Har-

rested og Aage Rasmussen, Gerlev. Bestyrelsen konstituerede sig med forpagter Johs. Lawaetz som formand.

Interessentskabet skulle betale banens anlæg, medens arbejdets udførelse var overdraget fabrikken. Der blev kalkuleret med en pris på ca. 100.000 kr., hvilket blev tilbudt finansieret af Bondestandens Sparekasse. Banen ville få en længde af 14 km og skulle forrentes og afdrages over 15 år.

Umiddelbart efter generalforsamlingen mødtes bestyrelsen med direktør S. P. Jensen fra fabrikken for at lave

Sukkerroedyrkere,

som ønsker at levere Sukkerroer til Roebanen fra Kelstrup over Slotsbjergby til Harsted, kan Frede og Lørdag Aften efter Kl. 7 tegne sig hos en af Undertegnede.

Gdr. **Knud Jensen**, Næby ved Stranden.
Gdr. **Rasmus Larsen**, Hejninge.
Gdr. **Peder Jørgensen**, Hyllerup.
Gdr. **Ole Hansen**, Landsgrav.
Gdr., Bognesfoged **Jens Larsen**, Slotsbjergby.
Forpagter **Johannes Lawaetz**, Falkenstein.

Annonce: Kontrakttegning 1912. Sorø Amtstidende.

overenskomst vedrørende fabrikkens forhold til banen. Herefter blev der indgået roekontrakter med fabrikkens landbrugsyndige direktør L. Lawaetz på Hotel Casino, Slagelse.

I januar måned 1912 blev det vedtaget at anlægge en sidelinie til Sydbanen. Denne bane skulle udgå fra Rye og slutte ved Solbjerggård og muligvis forlænges til Hallelev by, men det blev senere opgivet.

Banelængden til Solbjerggård ville blive godt 1 mil. Udgifterne skulle afholdes af et interessentskab, dannet af dyrkerne på strækningen i lighed med Falkensteinbanen. Til dette interessentskabs bestyrelse valgtes: Kr. Larsen, Vestervang, Høng, J. P. van Deurs, Vejbjerggård, Søren Christensen, Vigogård, Andreas Gorm, Solbjerggård, og Albrechtsen, Ørslev. Bestyrelsen konstituerede sig med Andreas Gorm, Solbjerggård, som formand. Holbæk Amts Økonomiske Selskabs Sparekasse bevilligede interessentskabet et lån på 100.000 kr., og ingeniør Laurits Petersen, Odense, fik overdraget arbejdet i entreprise. Banen blev lovet færdig så tidligt, at den kunne anvendes i kampagnen 1912.

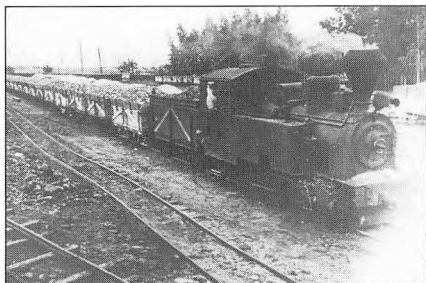
Juli måned blev meget regnfuld med rekordstore nedbørsmængder. Regnperioden viste sig at fortsætte året ud og gav utroligt mange gener for anlægsarbejdet.

Avisudpluk fra anlægsperioden 1912

- *I de oprindelige baneplaner indgik anlæggelse af en sidebane til Sydbanen, udgående fra Rye mølle over Mullerup-Drøsselbjerg og afsluttet ved Bødstrupgårds jorder. Denne bane er nu fravalgt – i marts måned – idet der kun var tegnet 400 tdr. l. – og Bødstrupgård havde ikke meldt sig som dyrker!*
- *I marts måned 1912 berettes, at skinnerne til roebanerne leveres af Berlinfirmaet Orenstein & Koppel. Prisen er noget over 100.000 kr. Svellerne leveres af det københavnske firma Tollstrup for godt 100.000 kr. og der er bestilt 4 lokomotiver – hver med 70-80 hestekraft – hos et tysk firma for 50.000 kr.*
- *en kortvarig strejke på roebanen, foranlediget af, at en kammerat blev afskediget for ikke at kunne køre lige på brædtet med sin trillebør.*

- midt i maj måned indledtes arbejdet på Kelstrup-Falkenstein-banen. Et par strejker under baneanlæggelsen må i juli måned klares ved at forhøje timelønnen fra 35 til 37 øre.
- I august indleder ledelsen møder med de enkelte dyrkere om læsse- og skiftespor hos de enkelte dyrkere. Hver dyrker får gratis en læsseplads. Man starter her fra Kelstrup.
- skinneudlægningen var ved begyndelsen af august måned for Sydbanen nået til Løvendal ved Løve. For Nordbanen var man nået frem til Oksemosegård. Det meddeltes, at lokomotiver bringer materialerne ud i takt med, at skinnerne nedlægges. Da der dagligt lægges 800 meter skinner, ventes anlæggelsen ved Nordbanen snart afsluttet.
- 14. august påbegyndes broen over jernbanen ved Hyllerup – som er lovet færdig på 6 uger.
- Til Slagelse Banegård er der hjemkommet et lokomotiv, der med blokvogn skal bringes til Slots Bjergby, og her benyttes ved grusning af banen.
- 27. august løb 3 roebanevogne løbsk imellem Svallderup og Bjerre. De stod belæssede med grus. Da terrænet skrånede imod syd, løb de pludselig løbsk og kørte et langt stykke, til de kom til et sted, hvor skinnerne ikke var tilgrusede. Her rev de disse op på en strækning, og styrtede ud til siden i en stor grøft.
- 28. september meddeles, at Falkensteinbanen, der var kalkuleret til at koste 150.000 kr., krævede en efterbevilling på 70.000 kr. Samtidigt meddeltes, at broen ved Tude å var omtrent færdig.
- 23. oktober meddeltes, at et lokomotiv var væltet. Ved 4-tiden i eftermiddag kom lokomotivet kørende med 9 grusvogne, hvis indhold skulle læsses af på Korshøjgårds mark.

Roetog – trukket af
Jung-lokomotiv – under
indkørsel til fabrikken.
(Billede: Lokalhist.
arkiv, Gørlev.)

Toget var lige kommet til bestemmelsesstedet og var omtrent standset, da lokomotivet pludseligt væltede over på den ene side. Årsagen var, at banefyldet skred ud. Man er gået i gang med at rejse det 30.000 pund tunge lokomotiv, og den følgende dag er det igen omtrent på ret køl – man gravede et hul under lokomotivet, så det rettede sig op og lagde derefter skinner nedenunder.

- 18. november vælter roebanens lokomotiv i nærheden af Rye mølle. Årsag: det fugtige vejr – lokomotivet "lagde sig ned."

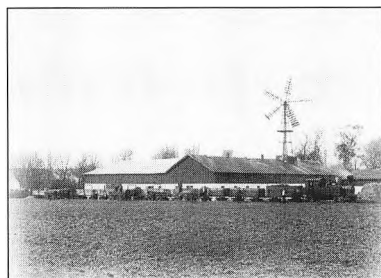
Efter afslutningen af fabrikkens første kampagne viste det sig ønskeligt at udvide roebanenettet med visse linier for fabrikkens regning i stedet for som oprindeligt planlagt at få hele anlægget udført af roedyrkerne. Udvidelsen drejede sig bl. a. om Flinterupbanen som sidebane til Nordbanen.

I 1914 lykkedes det ledelsen i "Vestsjælland" – i samarbejde med Andelsfabrikken Nykøbing – igennem henvendelser til trafikministeriet og finansudvalget at opnå reduktioner i fragten. Det betød, at sukkerroefragten igen kom i den laveste fragtklasse. En aftale, der betød besparelser for såvel dyrkere som fabrik, idet aftalen reducerede fabrikkens kontraktlige tilskud til fragten. Fabrikken havde nemlig kontraktligt forpligtet sig til, at maksimumfragten på Statsbanerne for roer med højest 20% jord skulle være 6 øre pr. centner rene roer og roesnitte 3 øre. Tilsvarende gjaldt for roebanerne: 5 øre pr. centner roer og roesnitte frit tilbage.

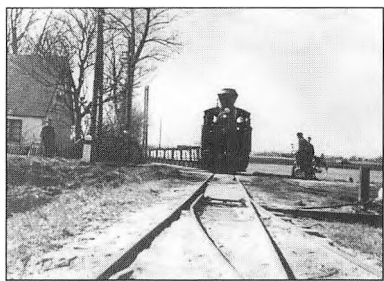
De stærke fragstigninger ved Stats- og privatbanerne var økonomisk stærkt belastende for "Vestsjælland" på grund af fabrikkens placering inde i landet og med en dyrkerkreds, der for manges vedkommende lå langt fra fabrikken.

I september måned 1917 indgik fabrikken aftale med interessentskaberne i Høng-Gierslev-Solbjergbanen og Falkenstenbanen om, at fabrikken skulle overtage afdragene på de i interessentskaberne stående lån, samt amortisere gæld til fabrikken udover disse faste lån, mod at banen, når gælden var afbetalt, overgik til fabrikken vederlagsfrit og ubehæftet. De hermed forbundne omkostninger skulle bæres af roebanens årlige drift.

Fabrikkens achilleshæl – mangel på arealer til fuld udnyttelse af fabrikkens kapacitet – gjorde, at man i 1919

*Roetog i Gierslev 1918.
(Billeder: Lokahist.
arkiv, Høng.)*

Roetog ved vejskæring.

Billeder: Ole G. Nielsen

beslattede at udvide Sydbanen med en ny ca. 10 km. lang sidebane. Med udgangspunkt i Trelleborg førtes en banelinie til Lindeborrgård i Stude. Banenettet var herefter 81 1/2 km og trafikeredes af 6 lokomotiver og 420 vogne.

Opskruede jernbanefragter i 1920 gav anledning til, at "Vestsjælland" i 1921 købte Mullerup Havn med tilhørende 2 pakhuse og 5 beboelseshuse formodt 55.000

kr. Havnen og pakhuse havde hidtil tjent som udskibningshavn for korn.

Havnen blev uddybet til 12 fod, og der blev opført et nyt brohoved. Samtidigt blev der anlagt en 7 km.

lang transportbane som forbindelseslinie til fabrikken. Af hensyn til den stærke trafikering med sukker, kalk, kul og materialer blev der lagt ekstraordinært svære skinner – 17 kg. Hele anlægget – incl. erstatninger for jord og anskaffelse af materiel til sukkertransport – kostede 184.293 kr. Anlægget viste sig allerede i 1921 at leve fuldt op til forventningerne og gav fabrikken betydelige fragtbespareser på transport af sukker og delvis melasse. I 1922 lod fabrikken tillige transporten af kalksten – hvoraf fabrikken årligt brugte 5-6.000 tons – ske ad søvejen.

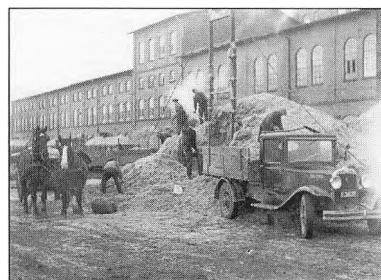
Suktermagasiner i Mullerup havn. (Billeder: Lokalhist. arkiv, Gørlev.)

I 1923 blev Nordbanen udvidet med en ny sidebane, Vinde-Helsingebanen. Denne bane på 6 km. bragte banenettet op på 96 km. Herefter regnede fabrikken med at have afsluttet dens banenet.

I 1925 opnåede fabrikken en fordelagtig 1-årig aftale med Statsbanerne, hvorefter det ikke var lønnende for fabrikken at bruge Mullerup Havn til sukkertransport. Man fortsatte dog med at lade transporten af kalksten, kul og delvis gødning gå over Mullerup havn.

Med juni termin i 1926 var restgælden i såvel Solbjerg- som Falkensteinbanen afviklet. Hermed overgik de to baner som aftalt til fabrikkens ejendom. Anlægssummen for de to baner var i sin tid 411.263 kr. og de skønnedes i 1917 at have en værdi på 375.000 kr.

Under forhandlingerne om salg af "Vestsjælland" til DDS i 1933 lagde DDS stor vægt på, at roebane-deklarationerne ved Nordbanen, Kelstrup-Solbjergbanen og Falkensteinbanen – der alle løb til 1960 – kunne forlænges. Undtaget var Mullerup- og Vinde-Helsing-banerne, der skulle ligge til henholdsvis 1952 og 1955.

De to Dyrkerforeningers formænd, Laur. Hansen, Bildsø og G. Rasmusen, Flinterupgård, blev inddraget i forhandlingerne med de ca. 200 lodsejere. De fleste viste stor velvilje over for DDS's køb af fabrikken. Nu var de gamle krav om den samme afregning, som DDS udbetalte sine dyrkere, indenfor rækkevidde. Ca 10% af lodsejerne stillede dog krav om erstatning eller anden modydelse. Navnlig i Ryeområdet fremførtes erstatningkravene stærkt, idet man påberåbte sig at "være hårdere ramt af flere baner, ligesom man fremførte, at Mullerupbanen gav daglig færdsel, ikke blot i kampagnerne, men året igennem. I sin helhed drejede de rejste krav sig om ca. 35.000 kr. Det lykkedes dog ledelsen af finde en løsning på sagen, så fabriksoverdragelsen kunne finde sted.

Afhentning af roeaffald på affaldspladsen i 1930-erne. Der ses både jernbanevogne, lastbiler og hestekøretøjer.

Billede: Danisco Sugar.

I mellemkrigsårene begyndte lastbilerne at indgå i transporten af sukkerroer. Det begyndte så småt i 1920'erne, men navnlig efter afslutningen af den 2. verdenskrig tog denne udvikling fart.

Udviklingen i leveringsformen til Gørlev sukkerfabrik:

År:	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Procent, jernbane	7,9	6,1	4,7	1,0	3,6	2,6	1,6	1,1	0,6	
Procent, roebane	30,1	29,3	27,5	32,0	30,2	30,4	nedlagt			
Procent, landevej	62,0	64,6	67,8	67,0	66,2	67,0	98,4	98,9	99,4	100

I 1959 stillede Monopoltilsynet krav om, at hvis koncessionen skulle fornyes, skulle underskuddet ved Gørlevfabrikkens banedrift ikke længere dækkes igennem Sukkerpuljen. Den hidtil gældende ordning ville hermed ophøre med 1959-kampagnen.

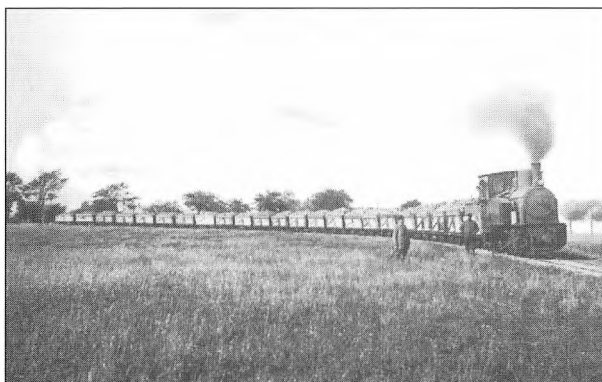
Fabrikken havde opgjort underskuddet til 700.000 kr., hvilket betød, at roedyrkernes fragtandel fremover skulle hæves til mindst det tredobbelte. I modsat fald måtte den godt 100 km. lange roebane nedlægges.

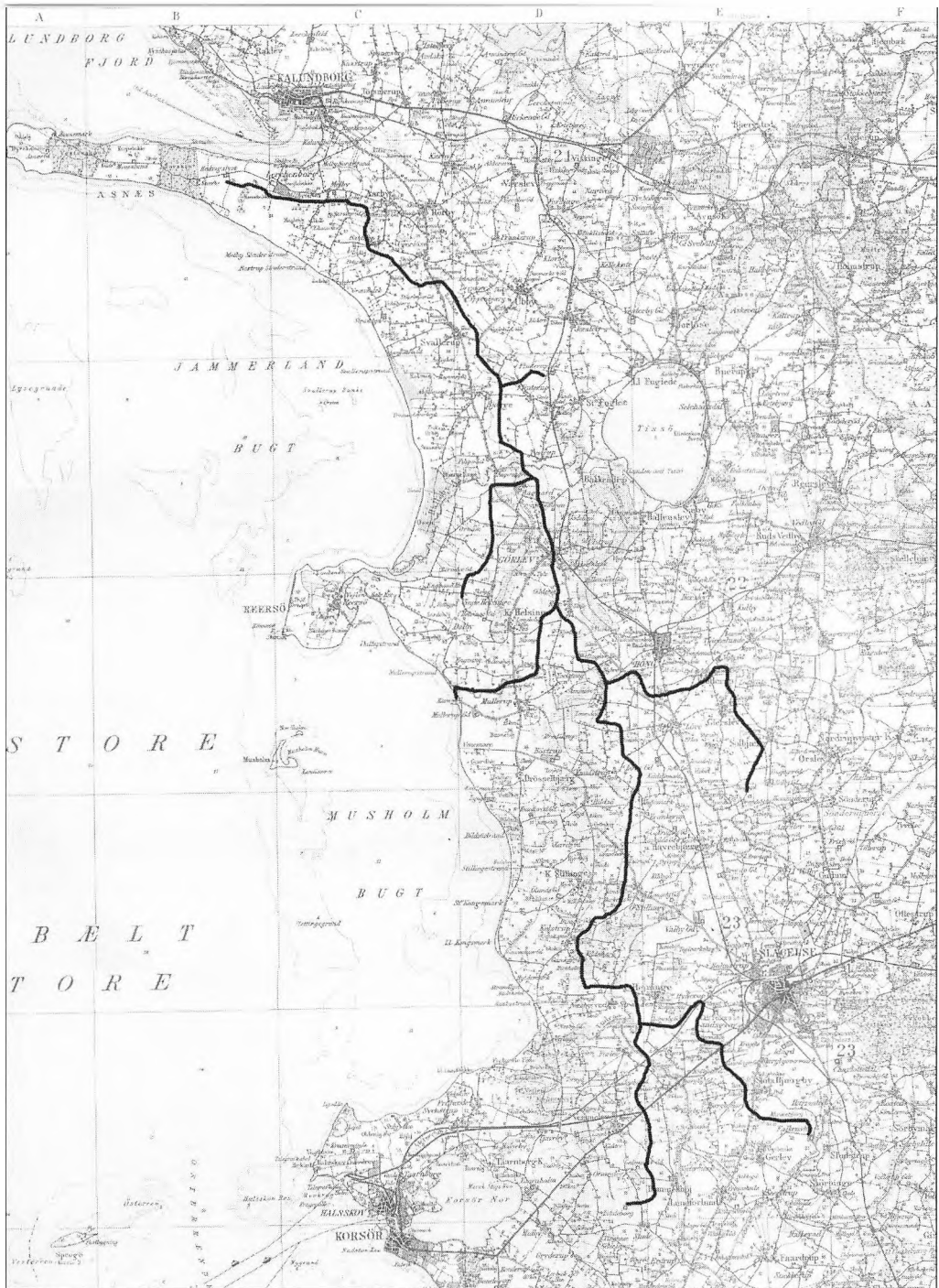
Forud havde DDS igennem spørgekort forespurgt 1060 dyrkere om hvorvidt de fremover var interesserede i transport med bane. 771 dyrkere besvarede spørgekortene. Det viste sig, at 900 ha. ønskede at levere med biltransport, og 800 ha. ønskede fortsat roebanetransport.

Hermed afsluttedes driften af fabrikkens roebaner med kampagnen 1959.

I henhold til deklARATIONERNE fra baneanlægget havde de ejendomsbesiddere, som banen passerede, fridyrkerrettigheder, hvilket ville sige, at de havde lov til at dyrke det areal, de ønskede, selv om andre arealer blev nedskåret. Ved nedlæggelsen af banen ville denne særrettighed bortfalde.

Ved forhandlinger nåede Dyrkerforeningens bestyrelse frem til en aftale om, at dyrkere med fridyrkerrettigheder skulle have disse forlænget i 5 år. I denne periode skulle fridyrkerne finde frem til deres ønskede areal, hvorefter de fremover ville deltage på lige fod med andre dyrkere ved ændringer i arealgrundlaget.

Kort med roebanerne indtegnet.

© Kort & Matrikelstyrelsen (A. 189-98).

Roedyrkerforeningens ledelse

Formænd:

Gårdejer Henrik Christensen, Solbjerggård, Gørlev.	1912 - 13
Gårdejer Hans Peter Olsen, Kåstrup	1913
Forpagter Otto Joachim Knipschildt, Lerchenborg	1913 - 16
Proprietær Andreas Gorm, Solbjerggård.	1916 - 20
Gårdejer Peder Kristensen, Møllegård, Høng	1920 - 21
Proprietær, købmand Claudius Nielsen, Gudumgård	1921 - 23
Proprietær P C. Poulsen, Petersdal, Hyllinge	1923 - 26
Gårdejer Fr. Olsen, Birkemosegård, Gørlev	1926 - 32
Gårdejer Laurits Hansen, Broholm, Bildsø	1932 - 54
Proprietær Harald Rothe-Meyer, Philipsdal, Gørlev	1954 - 60
Gårdejer Børge Ellegaard, Højstrupgård, Høve	1960 - 84
Proprietær Helge Jespersen, Hovgård, Svinninge	1984 - 88
Godsejer Niels Fonnesbech-Wulff, Vesterbygård, Jerslev	1988 - 97
Gårdejer Torsten Nielsen, Borregård, Høng	1997 -

Sekretærer:

Planteavlskonsulent Aage Mølgaard, Slagelse	1960 - 96
Planteavlskonsulent Jens Ole Pedersen, Slagelse	1996 -

Æresmedlemmer:

Gårdejer. landbrugskand. Laurits Hansen, Broholm, Bildsø	1954
Proprietær Harald Rothe-Meyer, Philipsdal, Gørlev	1979
Gårdejer Jens Jakob Rasmussen, Svinø	1984
Gårdejer Børge Ellegaard, Højstrupgård, Høve	1985
Planteavlskonsulent Aage Mølgaard, Slagelse	1996

Bestyrelse:

Gårdejer Henrik Christensen, Gørlev	1912 - 13
Gårdejer Jørgen Hansen, Oksemosegård, Årby	1912 - 15
Gårdejer Peder Kristensen, Møllegård, Høng	1912 - 21
Gårdejer Jens Larsen, Slots-Bjergby	1912 - 19
Gårdejer Hans Peter Olsen, Kåstrup	1912 - 13
Husmand Morten Mortensen, Gørlev	1912 - 13
Gårdejer Jens Pedersen, Ubbø	1912 - 13
Gårdejer Ole Olsen, Klovby	1913 - 20
Gårdejer Søren Petersen, Havrebjerg	1913 - 17

Forpagter Otto Boserup, Transbygård, Skælskør	1913 - 20
Gårdejer Chr. Christensen, Rye	1913 - 17
Gårdejer Peter Olsen, Løve	1913 - 17
Forpagter Rasmus Jensen, Svallerup	1913 - 16
Husmand Rasmus Rasmussen, Kr. Helsingø	1913 - 20
Slagter Niels Olsen, Slots Bjergby	1913 - 16
Proprietær Andreas Gorm, Solbjerggård	1913 - 21
Forpagter O. J. Knipschildt, Lærchenborg	1913 - 16
Proprietær Valdemar Granzow, Bakkendrup	1913 - 16
Gårdejer Jens Peter Hansen, Mullerup	1913 - 23
Gårdejer Mads P. Olsen, Badstrup	1915 - 21
Forpagter Qvist, Fyrendal	1916 - 17
Gårdejer Lars Mortensen, Vinde-Helsingø	1916 - 19
Gårdejer Henrik Kristensen, Gørlev	1916 - 19
Gårdejer Aksel Jensen, Tømmerup	1916 - 21
Forpagter Pedersen, Kvislemark	1917 - 19
Gårdejer Kr. Sørensen, Rye	1917 - 19
Gårdejer Fr. Frandsen, Havrebjerg	1917 - 19
Gårdejer H. Clausager, Vestervang	1917 - 19
Gårdejer Christian Pedersen, Korshøjgård, Uggerløse	1919 - 29
Gårdejer Søren Hansen, Hyllinge	1919 - 23
Gårdejer Peter Jørgensen, Hyllerup	1919 - 20
Gårdejer Fr. Olsen, Birkemosegård	1919 - 32
Gårdejer Lars Kristensen, Rye	1919 - 21
Boelsmand Hans Pedersen, Vinde-Helsingø	1919 - 20
Gårdejer Jens Peder Kristensen, Toelstang	1919 - 21
Gårdejer Jens Jensen, Ellede	1920 - 23
Gårdejer Jørgen Rasmussen, Hejninge	1920 - 32
Boelsmand Hans Jensen, Keldstrup Kildemark	1920 - 22
Gårdejer Hans Jensen, Ellede	1920 - 21
Proprietær Claudius Nielsen, Gudumgård	1920 - 23
Gårdejer Laurits Jensen, Sdr. Bjærge	1920 - 24
Gårdejer Ejner Olsen, Løve	1921 - 23
Gårdejer Johs. Petersen, Solbjerg	1921 - 23
Gårdejer Anker Friis, Flakkehjerg	1919 - 23
Gårdejer Christian Pedersen Korshøjgård, Årby	1921 - 23
Gårdejer Vilhelm Larsen, Føllenslev	1919 - 23
Gårdejer Rasmus Hansen, Klarskov	1921 - 23
Husmand Frands Olsen, Gørlev	1921 - 23
Proprietær P. C. Poulsen, Petersdal, Hyllinge	1921 - 26
Gårdejer Hans Laurits Hansen, Forsingvang, Forsinge	1922 - 25
Gårdejer N. P. Hansen, Akseholtgård, Tølløse	1923 - 25

Forstander H. Laur. Hansen, Høng Landbrugsskole	1923 - 54
Gårdejer Søren A. Kristensen, Vigogård, Gierslev	1923 - 29
Sognefoged Kristoffer Olsen, Torped, Ringsted	1922 - 25
Gårdejer Hans Laurits Hansen, Forsinge	1923 - 26
Forpagter, baron Reedtz-Thott, Merløsegård	1923 - 29
Gårdejer Fr. Jensen, Højgård, Sneselev	1925 - 26
Sognefoged Rs. Petersen, Værselev	1925 - 29
Sognefoged Erling Madsen, Vallekilde	1926 - 30
Proprietær L. C. Nielsen, Stakhavegård, Ringsted	1926 - 29
Proprietær G. Rasmusen, Flinterupgård, St. Fuglede	1926 - 29
	1949 - 59
Godsejer W. Steenberg, Sorø St. Ladegård	1929 - 38
Gårdejer Andreas Clausen, Kåstrup	1929 - 30
Proprietær E. N. Sichel, Solbjerggård, Solbjerg	1930 - 43
	1947 - 65
Gårdejer, Valdemar Sørensen, Skellebjerg	1930 - 57
Boelsmand Chr. Bertelsen, Ornum	1930 - 35
Proprietær Henrik Pedersen, Olstrupgård, Eskebjerg	1931 - 32
Gårdejer Kr. S. Jensen, Badstrup	1931 - 38
Gårdejer Johs. Olsen, Hallenslev	1932 - 37
Sognefoged Chr. Hansen, Hejninge	1932 - 47
Gårdejer Jens Olsen, Løve	1932 - 45
Gårdejer Mads Kr. Larsen, Hallenslev	1937 - 44
Gårdejer Kr. Jensen, Svallerup	1939 - 53
Gårdejer Hans H. Hansen, Haraldsted	1939 - 40
Inspektør Axel Arhning, Idagård, Slagelse	1939
Gårdejer Vald. Sørensen, Skellebjerg	1940 - 56
Proprietær Frode Jespersen, Vejsgård, Vemmelev	1942 - 56
Gårdejer Chr. Larsen, Hallenslev	1942 - 44
Gårdejer Georg Højland, Gierlev	1944 - 54
Gårdejer H. H. Mathorne, Harrested	1945 - 47
Proprietær Max Madsen, Appelsebjerg, Dalmose	1947 - 60
Godsejer Aage Lawaetz, Falkenstein, Slagelse	1949 - 73
Proprietær Harald Rothe-Meyer, Philipsdal, Gørlev	1954 - 74
Gårdejer Børge Ellegaard, Højstrupgård, Høve	1954 - 85
Gårdejer Poul Johansen, Ormslev	1956 - 59
Forpagter Hans Lawaetz, Refsnæsgård, Kalundborg	1957 - 59
	1960 - 63
Gårdejer Ove Schultz, Grevinge	1959 - 73
Gårdejer Helge Buchwald, Nordskovgård, Tygestrup	1960 - 63
Forpagter Knud Rasmusen, Flinterupgård, St. Fuglede	1960 - 93
Gårdejer Gunnar Olsen, Klausbjerggård, Kr.-Helsingør	1960 - 72

Gårdejer Hans Kristensen, Vigogård, Løve	1963 - 75
Gårdejer Hans Davidsen, Brandstrupgård, Vedde	1963 - 69
Proprietær Helge Jespersen, Hovgård, Svinninge	1965 - 89
Gårdejer Asger Rygaard-Jensen, Frimandsgård, Hallelev	1969 - 75
Gårdejer Vagn Clausen, Ågård, Vinde-Helsing	1972 - 84
Godsejer Max Otto Lawaetz, Falkenstein, Slagelse	1973 - 79
Godsejer Ib Lemvig, Algistrup, Føllenslev	1973 - 97
Gårdejer Jens Aage Larsen, Bjerre	1974 - 80
Gårdejer Jørgen Frandsen, Kelstrup	1975 - 81
Godsejer John Hellemann-Olsen, Ågård, Gørlev	1975 - 93
Gårdejer Bent Søgaard, Sørbymagle	1979 -
Godsejer Niels Fonnesbech-Wulff, Vesterbygård	1980 - 97
Gårdejer Kai Madsen, Hejninge	1981 -
Gårdejer Torsten Nielsen, Borregård, Høng	1984 -
Gårdejer Ole Rasmussen, Ellebækgård, Fuglebjerg	1985 -
Gårdejer Arne Jeppesen, Svinninge	1989 -
Gårdejer Mogens Nygaard Ellemosegård, Tappernøje	1990 -
Overforvalter J. Klith Jensen, Gjorslev	1990 -
Forpagter Carl Boisen Thøgersen, Sæbygård	1997 -
Gårdejer Carsten Johansen, Tjæreby	1997 - 98
Godsejer Karin Dinesen, Mullerupgård	1998 -

Sukkerroedyrknings data

Overenskomstbetaling for roearbejde og bygpriser

År	Betaling for håndarbejde kr. pr. tønder land Landarbejderforbunder/ De samv. danske Roedyrkerforeninger	Bygpris kr. / 100 kg. Landøkonomisk Driftsbureau
1921	149,95	25,35
1922	182 (Minimum værdi af 60 centner)	22,26
1923	183	26,20
1924	137,15	34,86
1925	109	18,94
1926	88	19,35
1927	83	20,61
1928	77	17,63
1929	77	14,39
1930	77	11,68
1931	73	13,20
1932	73	11,93
1933	73	12,52
1934	73	13,69
1935	80	12,26
1936	80	17,54
1937	90 (Minimum værdi af 65 centner)	17,46
1938	100	12,27
1939	100	18,00
1940	105,56	max. 24,41
1941	126,34	max. 26,04
1942	135,50	max. 26,25
1943	145	max. 26,25
1944	156	max. 26,25
1945	176,68	max. 26,25
1946	200	26,25
1947	201,78	26,25
1948	215,91 (Minimum værdi af 70 centner)	29,00
1949	222,56	46,90
1950	237,50	57,75
1951	265,35	66,57
1952	274,91	

Høstgaranti 1944 for 170 dbc. - 1946 175 dbc.

Arealpræmie: 1946: 30 øre ved 44.000 ha.

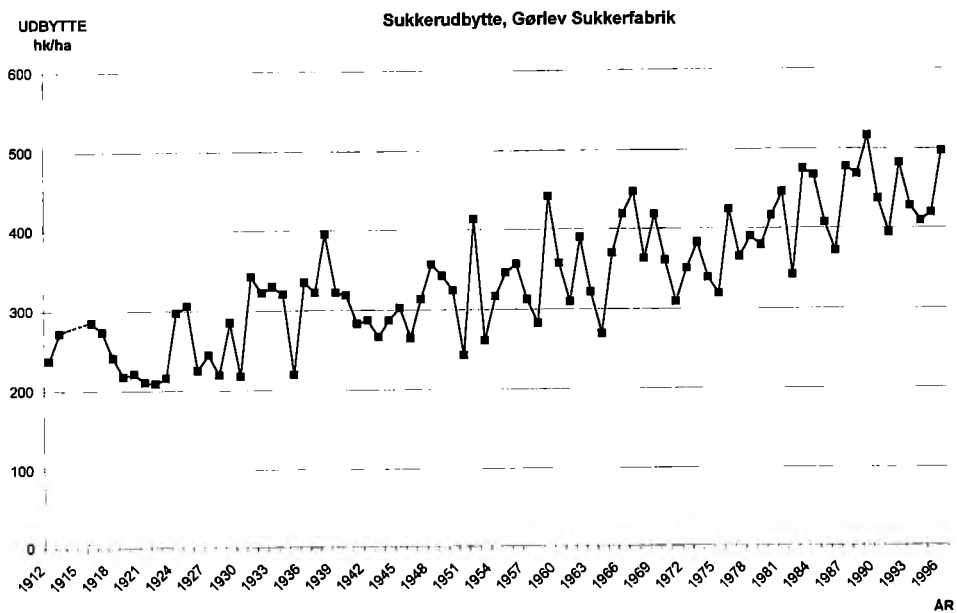
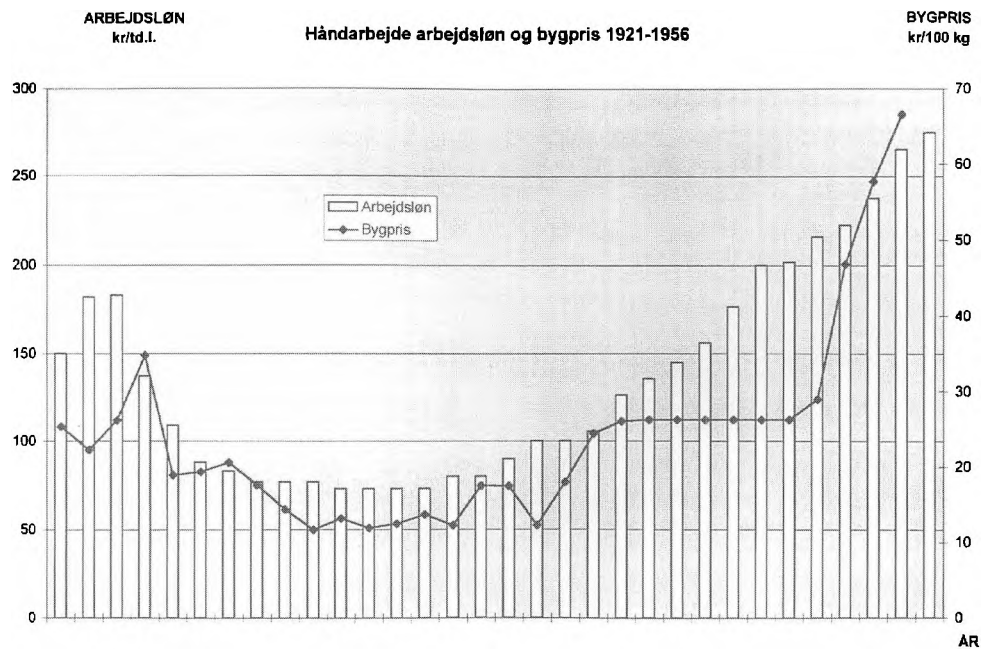
1947 40 øre do

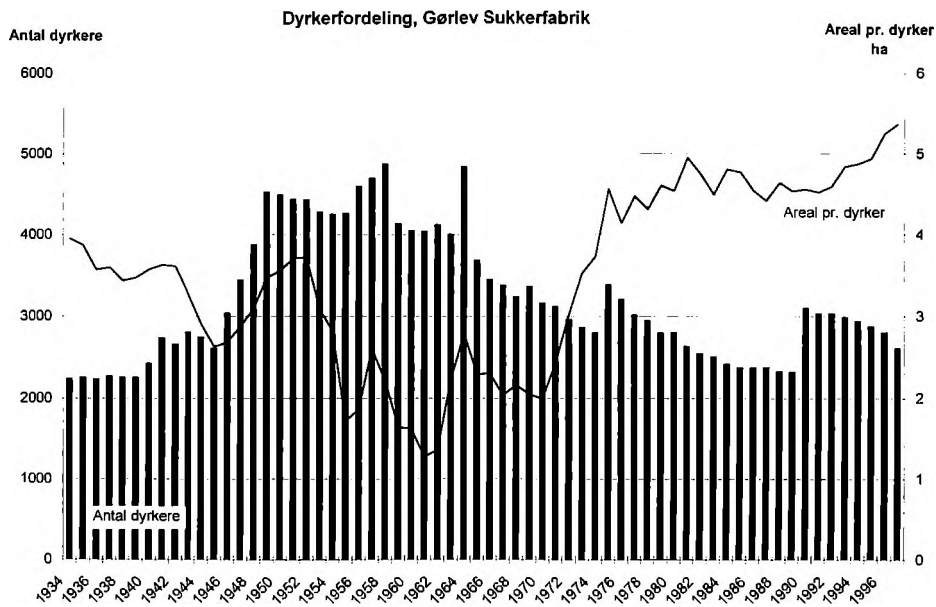
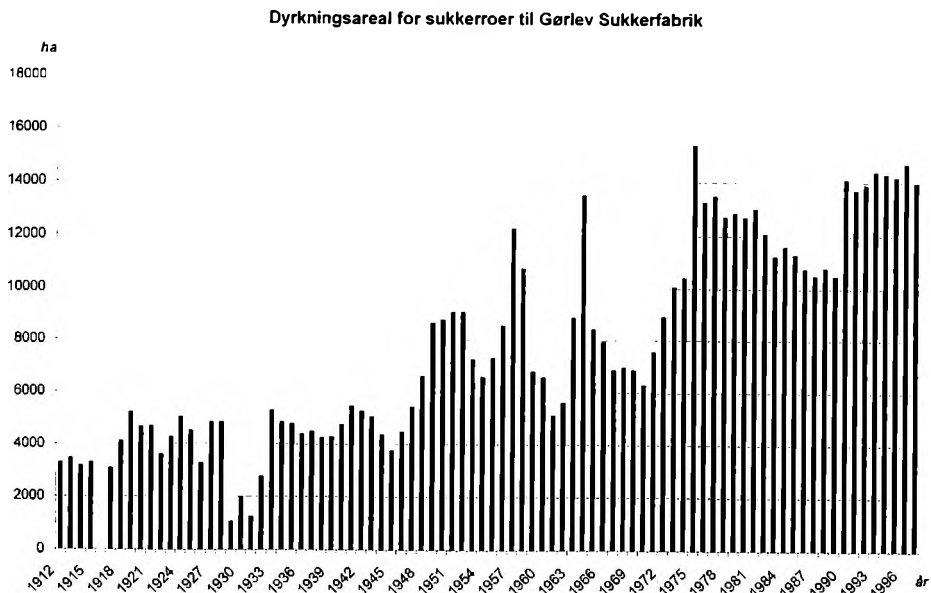
1948 50 øre do

Bygpris er efter Landøkonomisk Driftsbureau, perioden 1/7 - 30/6

Sukkerroedata vedrørende Gørlev

År	Udbytter dbc/tdr.l.	Areal Tdr.l	Antal dyrkere	År	Udbytte hkg/ha	Areal ha	Antal dyrkere
1912	?	6000		1955	317	7325	4261
1913	131	6300		1956	346	8562	4591
1914	150	5766		1957	357	12241	4694
1915	149	5961		1958	313	10748	4868
1916	?	6000		1959	282	6816	4140
1917	157	5608		1960	442	6586	4047
1918	151	7500		1961	358	5148	4037
1919	133	9500		1962	310	5639	4124
1920	120	8462		1963	390	8876	4000
1921	122	8500		1964	322	13499	4837
1922	116	6527		1965	269	8444	3682
1923	115	7729		1966	370	7965	3447
1924	119	9150		1967	419	6891	3374
1925	164	8194		1968	447	7004	3237
1926	169	5930		1969	363	6883	3356
1927	124	8796		1970	418	6313	3156
1928	135	8796		1971	361	7583	3113
1929	121	1938		1972	309	8920	2956
1930	157	610		1973	351	10070	2857
1931	120	2280		1974	383	10438	2794
1932	189	5027		1975	339	15398	3379
1933	178	9642		1976	319	13261	3201
1934	182	8852	2242	1977	424	13479	3011
1935	177	8729	2254	1978	365	12700	2944
1936	121	7985	2235	1979	390	12848	2790
1937	185	8171	2271	1980	379	12697	2797
1938	178	7749	2256	1981	416	13009	2628
1939	218	7821	2252	1982	446	12077	2542
1940	178	8662	2424	1983	342	11250	2504
1941	176	9929	2736	1984	475	11600	2414
1942	156	9595	2657	1985	467	11300	2369
1943	158	9193	2804	1986	407	10767	2370
1944	147	7963	2740	1987	372	10500	2375
1945	158	6822	2601	1988	477	10800	2328
1946	167	8146	3033	1989	468	10500	2316
1947	146	9881	3437	1990	517	14100	3096
1948	173	11988	3870	1991	437	13700	3030
1949	197	15696	4522	1992	394	13900	3029
1950	189	15939	4484	1993	482	14400	2977
1951	179	16463	4434	1994	428	14318	2938
1952	134	16489	4430	1995	409	14200	2875
1953	228	13184	4281	1996	419	14700	2801
1954	144	11937	4247	1997	497	14000	2608

Kontrakt

om

Roeleverancen for Aarene fra 1884 til 1898 begge inclusive mellem

Sukkerfabrik og Herr

§ 1.

Herr forpligter sig til aarlig i Overensstemmelse med Indholdet af denne Kontrakt og paa velbehandlet og kraftig Jord at dyrke og levere til Sukkerfabrik Sukkerroer fra hans af Tønder Land.

§ 2.

Fabrikken udleverer Herr

Frø til laveste Markedspriser. Frøet underkastes den danske Frøkontrols Analyse med Hensyn til Spiredygtighed, og mindst 70 % garanteres.

§ 3.

Peru Guano og Superfosfater maa anvendes til Roer paa alle Jorder, derimod Chili-Salpeter og Ammoniakgjødnings kun paa stærkt lerede Jorder.

§ 4.

*Saanningen begyndes saa tidligt som muligt og forinden Vintervæden er gaaet bort fra Jorden og maa være fuldendt til Midten af Maj Maaned. Første Udtynding bør finde Sted saasnart det andet Blad paa Planten kommer frem, og maa være tilendebragt inden den 15 Juni. Roerne saas i en Afstand af 18" imellem Raderne, samt udtyndes 9" imellem Planterne.

A/S Sukkerfabriken „Vestsjælland“

1. Regnskabsaar.

Gevinst- og Tabs-Konto

UDGIFT.		Kr.	Øre	Kr.	Øre
Indkøb af Roer:					
Indkøbspris under normale Forhold inclusive Nedkuling og Af-		1,214,670	98		
læsning		63,548	52		
Ekstra Nedkuling		268,523	39		
Overpris og Godtgørelser for ikke aftagne Roer				1,546,742	89
Arbejdspenge				108,292	97
Kul				248,412	08
Kalk				57,785	16
Sække				39,354	10
Driftsmateriel				45,524	55
Renter				147,057	67
Lønninger				61,233	94
Diverse Omkostninger				94,565	92
	Kr.			2,348,969	28

Status

AKTIVER.		Kr.	Øre	Kr.	Øre
Fabriksanlægget:					
Grundarealer		166,532	95		
Fabriksbygninger, Pumpestation, Direktør- og Funktionærboliger		1,190,137	17		
Maskiner og Fabriksinventar		2,678,959	05	4,035,629	17
Roebanerne				595,499	26
Diverse Beholdninger af Sukker, Melasse, Kunstgødning, Roefrø og Sække				290,533	82
Diverse Debitorer				538,739	52
Inventar				26,504	15
Kassebeholdning				6,120	95
Etablerings Konto				262,232	15
Gevinst- og Tabs-Konto				482,219	53
	Kr.			6,237,478	55

Gjærløv, den 12. Juni 1913.

Direktionen for A/S Sukkerfabriken „Vestsjælland“

S. P. Jensen,
adm. Direktør.

H. Niemeyer,
tekn. Direktør.

Referencer

Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker 1872 - 1922. Jubilæumsskrift.
Carl Gabe, Høng
Carl Lawaetz, Kålund kloster: 1868-1949. Mindeskrift udgivet af hans børn v./ Hans Lawaetz 1970.
Danisco Sugar.
Danmarks Statistik.
Dansk Biografisk Leksikon.
Danske gårde, div. årgange.
Danske Slotte og Herregårde, Hassings forlag 1964.
Dorte Brande Seiring, landbrugskonsulent, Danisco Sugar's landbrugsafdeling.
Dyrkeforeningen af 1930's protokoller.
Dyrker-Nyt, Sukker Roedyrkeren, Sukkerroe-Nyt - forskellige numre.
Erhvervshistorisk årbog 1981. Om banker og revision af J. Hassing-Jørgensens erindringer.
For Fædrelandets Flor: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs historie 1769 - 1969.
Flemming Hjernø, overingenør, Danisco Sugar, Gørlev sukkerfabrik
Holbæk Amts økonomiske Selskab jubilæumsskrift 1812 - 1912.
Kalundborg Omegns og Løve Herreds Landboforenings jubilæumsskrift 1888 -1938.
Kristen Kjemtrup, fhv. roekonsulent, Gørlev sukkerfabrik.
Kulturgeografisk atlas v. Johannes Humlum. Gyldendal.
Landbrugets plantekultur v. professor Aksel Pedersen.
Landbrugsbog: E. Møller-Holst 1877.
Den ny Landmandsbog v. professor K. A. Bonddorff og forstander Johs. Petersen-Dalum.
Det landøkonomiske Driftsbureau: Landbrugets økonomi i 50 år: 1918 - 1968.
Lokalhistorisk arkiv: Slagelse, Gørlev, Høng, Kalundborg, Korsør og Næstved.
Max Otto Lawaetz, Falkenstein
Ole G. Nielsen, lærer, Lundforlund.
Poul Nielsen, sekretær, De Samv. danske Sukkerroedyrkerforeninger
Om Rodfrugtdyrkning af Erhard Frederiksen, 1892
Polske landarbejdere i Danmark og deres efterkommere: et studie af landarbejderindvandringen 1893 -1929. Nationalmuseet, udgivet 1981
Christian Qwist, roekonsulent, Danisco Sugar, Gørlev sukkerfabrik.
Salmonsens Konversations Leksikon.
Slagelseegnens Landboforenings jubilæumsskrift 1863 - 1963.
SN: Sukkerfabrikken Nykøbing 1884 - 1984. Redaktion: Else-Marie Boyhus.
Sorø Amts landøkonomiske Selskab's jubilæumsskrift 1833 - 1933.
Sorø Amts landøkonomiske Selskab: Landøkonomiske bulletiner i slutningen af 1800-tallet.
Sukkerets historie v. L. V. Birck.
Sukkerroer, 100 år på Lolland-Falster. Redaktion: Else-Marie Boyhus. Udgiver: Lolland-Falsters historiske Samfund 1973.
Vestsjællands Roedyrkerforenings protokoller fra 1912 - 1998.
"Vestsjælland"'s historie 1911 - 1922 v. E. Enghave, Gørlev.

Aviser:

Kalundborg Folkeblad.
Slagelse Posten.
Sorø Amtstidende/Sjællands Tidende.

Navneregister

- Achard, F. K. 10
Albrechtsen, Ørslev 217
Andresen, N. P. 81
Andersen, ingeniør, Gørlev 132-33
Arnesen, J. Slagelse 37
Arnth-Jensen, N. E., Gerlev 153
Arnth-Jensen, Niels, København 152-53
Bech, Edvard, Tårnbog 37
Bech, J. P., Valdbygård 27, 29-30
Benke, Heinrich, Elbingen 54
Bille, C. Gyldenholm 36-37
Bondorff, K. A. København 129
Boserup, Otto, Skælskør 108
Castenschiold, Borreby 37-38
Christensen, Henrik, Gørlev 100
Clausen, Andreas 81
Dahl, N. O. W., Slagelse 30-31
Dalhoff, København 182-83
Deurs, J. P. van, Høng 217
Dinesen, R. E., Høve 37, 40-41
Ellegaard, Børge, Høve 152, 156, 158, 166, 168, 169
Ellegaard, Simon, Høve 81
Fabricius, L. P. Charlottedal
Fabricius, P. F. Lyngbygård 29
Fabricius, C., København 52, 54 63
Faye, Aage, Birkendegård 81, 133, 135
Fenger, Rasmus, Odense 28-29, 32
Fog-Petersen, Gunnar, Holbæk 48
Fonnesbech-Wulff, Niels, Vesterbygård 168-70, 174
Frandsen, Frands 37
Frandsen, Hans, Gudum 29
Frandsen, Johs., Havrebjerg 81
Frandsen, H. N., Tåstrup
Frass, overretssagfører 132
Frederiksen, Erhard 18-20, 22-23, 28, 32, 39
Frederiksen, Hans 54
Frederiksen, Johan Ditlev 19-21
Gorm, Andreas, Solbjerg 103, 112, 117, 217
Granzau, V., Bakkendrup 105
Grønvold, C. F., Slagelse 27
Hansen, sagfører, Høng 120
Hansen, Jakob, Forsinge 99
Hansen, Jørgen, Årby 99
Hansen, Lars, Hejninge 27
Hansen, Laurits, Bildsø 82, 94, 136, 138, 140-42, 144-45, 147, 149-51, 186-89
Hansen, Søren, Hyllinge 120
Heide, Axel, København 50, 52
Hecksher, Chr., Elbingen 54
Hjort, Niels, København 52, 54
Holme, Sv., Gørlev 79, 94, 130, 132-33, 135
Jantke, Max, Elbingen 54
Jensen, Hans, Slagelse 37, 43, 61-62
Jensen, Hans, Vemmelev 54, 117
Jensen, S. P., Kalundborg 55-57, 61-62, 64, 81, 94, 100-101, 104, 216
Jensen, Verner, Maribo 158
Jespersen, Helge Kragh, Svinninge 158, 168-69
Jespersen, Vilh., Annebjerggård 37
Johannesen, J., Gislingegård 48, 57
Junker, H., Lerchenborg 81
Jørgensen, Jens Hassing, København 52-53, 63
Jørgensen, Peder, Hyllerup 216
Jørgensen, Stanley, Høng 157
Kauffmann, E., København 81
Kjemtrup, Kristen, Gørlev 90, 158
Knipschildt, O. J. Lerchenborg 105, 108, 112, 118
Krebs, C., Ll. Frederikslund 40-41
Kristensen, Peder, Høng 112, 120
Kristensen, Søren A., Gierslev 131

- Larsen, A., Holbæk 48
 Larsen, Kr. Høng 217
 Larsen, Jens, Slots Bjerby 99, 216
 Larsen, Poul, København 62-63, 67, 80, 94, 130-31
 Larsen, Rasmus, Hejning 216
 Laub, Sludegård 38
 Lawaetz, Anton 86
 Lawaetz, Carl, Kålund kloster 7, 39-41, 43-44, 47-57, 61-63, 80, 83-87, 93, 100-104, 116-17, 214-15
 Lawaetz, Christian Anton 86
 Lawaetz, Hans, Refsnæsgård 152, 154-55
 Lawaetz, Johs. Falkenstein 216
 Lawaetz, Herman, Gørlev 52, 63-64, 79, 115, 122, 125, 181
 Lawaetz, Louis, Gørlev 55, 181, 217
 Lawaetz, Aage 158
 Lemvig, Ib, Algstrup 169, 174
 Liebe, København 120
 Lind, Peter, Alstedgård 148-49, 189
 Lunden, Jens, Lyngby 129
 Madsen-Mygdal, Th, Edelgave, Måløv 81-82, 84-85, 136-37
 Marggraf, A. S. 9-10
 Mortensen, Morten, Gørlev 100
 Mølgaard, Aage, Slagelse 5, 156-57, 173
 Møller-Holst, E. 175
 Neergård, Viggo de, Valdemarskilde 54
 Nielsen, Claudius, Slagelse 40-41, 122
 Nielsen, Hans, Århus 54
 Nielsen, Torsten, Høng 174
 Nissen, Axel, kaptajn 129-30
 Oien, Sven, Sorø 74, 190, 193
 Olsen, Chr., Landsgrav 216
 Olsen, Chr., Tjørnebygård 155, 159
 Olsen, Fr. Birkemosegård 124, 126, 135
 Olsen, Hans Peter, Årby 99, 104
 Olesen, Ole, Agernæs 159
 Otten, Fr. 19
 Oxholm, Rosenfelt 34-36
 Paulsen, sagfører, Slagelse 137
 Pedersen, Chr. 129
 Pedersen, sagfører, Slagelse 129-30
 Pedersen, Jens, Ubby 100, 178
 Pedersen, Jens Ole, Slagelse 173
 Petersen, Laur. Odense 216-17
 Petersen, P., Landsgrav 27
 Petersen, Rs. Vørslev 131
 Petersen, Valdemar, Slagelse 90-91, 186
 Poulsen, P. C., Hyllinge 124, 126
 Rasmusen, G. Flinterupgård 131, 133, 141, 221
 Rasmusen, Knud, Flinterupgård 158, 164
 Rasmussen, Jørgen, Hejninge 126, 129
 Rasmussen, Søren, Kalundborg 87
 Rasmussen, Aage, Gerlev 216
 Reedtz-Thott, baron, Merløsegård 131
 Rothe-Meyer, Harald, Philipsdal 150, 154-56, 158, 166, 169
 Rottbøll, Chr., Børghum kloster 54, 61-62, 67
 Schou, H. J., Slagelse 27-28, 35
 Seligmann, Erik, København 204
 Spandet, S., Idagård 27
 Stapel, Chr., Lyngby 158
 Stenbjørn, Holger E., godsejer 127, 129-30
 Strøh, Jan, København 194-95
 Styhr, København 129
 Søgaard, Bent, Sørbymagle 174
 Sørensen, Valdemar, Skellebjerg 136, 150
 Tesdorpf, Edward, Orupgård 16-17, 19-26, 34, 105
 Thøgersen, C. Boisen 174
 Tietgen, C. F., København 7, 21-22, 24-25, 27, 30-34, 43, 213-14
 Torst, Chr. C. Kaldred 54
 Tvergaard, J. C., Jyderup 157
 Vilmarin, Aa. L. de 11
 Ziese, Carl, Elbingen 49, 52-53
 Øllgaard, Fr., Slagelse 27

Sukkerroer i Vestsjælland

Den 29. april 1996 blev det meddelt, at Gørlev Sukkerfabrik lukker efter roekampagnen 1999. Dermed slutter en væsentlig landøkonomisk og kulturhistorisk periode for Vestsjælland.

I **“Sukkerroer i Vestsjælland”** beskriver **Aage Mølgaard**, hvorledes Sukkerfabrikken “Vestsjælland” blev startet i 1912 og efter en stormombrust periode overgik til De danske Sukkerfabrikker i 1934 under navnet “Gørlev Sukkerfabrik”. Hvorledes den blev byens største erhvervsvirksomhed, som satte stort præg på det Gørlev, vi kender i dag.

Han behandler en periode, hvor vi gik fra mere eller mindre naturaløkonomi til markedsøkonomi, hvor bønder som noget nyt – efter 1849-grundloven – kom med i de politiske beslutninger. Hvor vi gik fra “landsby-Danmark” til begyndende “industri-Danmark”, ligesom det var startperioden for den folkelige kulturperiode, der startede en lang række af nye fællesforetagener, oftest på andelsbasis. En periode, hvor der blev lagt det grundlag, der stort set har dannet mønster for dansk landbrug op til i dag.